

EDÍCIA
PRACOVNÉ
ZOŠITY

JARMILA FILADELFIOVÁ,
OLGA GYÁRFÁŠOVÁ,
MARTINA SEKULOVÁ,
MIROSLAVA HLINČÍKOVÁ

MIGRANTI NA SLOVENSKOM TRHU PRÁCE: PROBLÉMY A PERSPEKTÍVY

EKONOMICKÉ ASPEKTY MIGRÁCIE
A INTEGRÁCIE MIGRANTOV

INŠTITÚT PRE VEREJNÉ OTÁZKY
BRATISLAVA 2011

INŠTITÚT PRE
VEREJNÉ OTÁZKY

Migranti na slovenskom trhu práce: problémy a perspektívy
Ekonomické aspekty migrácie a integrácie migrantov

Autorky:

Jarmila Filadelfiová
Olga Gyárfášová
Miroslava Hlinčíková
Martina Sekulová

Vydal: Inštitút pre verejné otázky

INŠTITÚT PRE
VEREJNÉ OTÁZKY

Jazyková korektúra: Xénia Michalusová
Obálka a grafická úprava: Renesans, s.r.o.
Náklad: 80 ks
Vydanie: prvé

Publikácia vychádza ako súčasť projektu *Ekonomické aspekty migrácie a integrácie migrantov*.
Financované Európskou úniou z Európskeho fondu pre integráciu štátnych príslušníkov tretích krajín v rámci programu Solidarita a riadenie migračných tokov.

ISBN 978-80-89345-34-2

© 2011 Inštitút pre verejné otázky

Všetky práva vyhradené. Žiadna časť tejto publikácie nemôže byť reprodukováaná, uložená vo vyhľadávacom systéme alebo rozširovaná žiadnym spôsobom a v žiadnej forme bez predchádzajúceho súhlasu vydavateľa.

Obsah

1 Úvod	5
2 Zameranie projektu a výskumný postup	9
2.1. Východiská a ciele výskumu	9
2.2. Použitá metodológia	11
3 Migrácia a aktuálne trendy v oblasti ekonomickej participácie migrantov	15
3.1. Ekonomická migrácia na Slovensko: kontexty a súvislosti	15
3.2. Migranti na Slovensku z pohľadu štatistik	16
3.3. Migranti a zamestnanie	19
4 Ekonomická migrácia na Slovensko: perspektíva kvantitatívneho výskumu	25
4.1. Málo neznamená rovnako: diferencovanosť ekonomických migrantov na Slovensku	25
4.2. Kto prichádza: rôznorodosť podľa kvalifikácie a pracovnej praxe v zahraničí	34
4.3. Príchod na Slovensko: doba pobytu, faktory a motivácie	40
4.4. Kde nachádzajú uplatnenie a aké: postavenie migrantov na slovenskom trhu práce	47
4.5. Využitie alebo mrhanie vzdelanostným kapitálom: kvalifikovaní migranti a ich uplatnenie ..	53
4.6. Spôsoby získavania práce: úloha sociálnych sietí a príchod cez sprostredkovateľské agentúry	63
4.7. Integrácia do jazykového prostredia	66
4.8. Príjmy a remitencie: koľko a ako posielajú	73
4.9. Spokojnosť s prácou a fluktučné tendencie migrantov	76
4.10. Hlavné problémy a potrebné zmeny: voľné výpovede migrantov a migrantiek	82
4.11. Ekonomická migrácia na Slovensko a rodové hľadisko	88
4.12. Zhrnutie výskumných zistení	91
5 Kľúčové zistenia kvalitatívneho výskumu	97
5.1. Zamestnanie a práca ako motivácia odchodu z krajiny pôvodu	97
5.2. Sociálna integrácia migrantov	102
5.3. Transfery do krajiny pôvodu ako dôležitý komponent migrácie	115
5.4. Zhrnutie výskumných zistení	121
6 Záver	123
English Summary	127
Literatúra	133

1 Úvod

Migrácia medzi krajinami a jej premeny sa za posledné roky stali jednou z hlavných tém výskumu rôznych vedných disciplín. Výrazný nárast imigrácie do najsilnejších industriálnych demokratických krajín bol zaznamenaný prvýkrát bezprostredne po druhej svetovej vojne, v posledných rokoch sa hovorí o novej vlne intenzifikácie tohto procesu. Medzinárodná migrácia sama osebe i vo väzbe s chudobou či s ekonomickým rozvojom získava v posledných rokoch čoraz väčšiu výskumnú pozornosť, pričom dôvodom je vo veľkej miere práve jej súčasný výrazný nárast. Podľa dostupných analýz sa za obdobie rokov 1960 – 2005 počet medzinárodných migrantov vo svete zdvojnásobil; v roku 2005 žilo mimo svojej krajiny narodenia okolo 190 miliónov ľudí, čo predstavovalo približne 3 % svetovej populácie (OSN, 2006).

Súčasný rast migrácie sa prisudzuje jednak vplyvu trhových síl, čím sa rozumejú faktory ponuky a dopytu po pracovnej sile, ale aj príbuzenským sieťam, ktoré dokážu redukovať náklady alebo straty na presun z jednej krajiny do druhej.¹ Okrem týchto ekonomických a sociologických faktorov zohráva dôležitú úlohu aj nastavenie imigračnej a integračnej politiky jednotlivých krajín, teda právne a politické vymedzenie priestoru na imigráciu.

Kým ekonomické sily pôsobia v smere väčšej otvorenosti štátov k imigrácii, politické sily môžu pôsobiť naopak – v smere uzatvárania sa pred imigráciou. V tejto súvislosti James F. Hollifield hovorí o *liberálnom paradoxe*, keď vlády musia v záujme dosiahnutia výhody konkurencieschopnosti otvárať svoje ekonomiky a spoločnosti trhu, investíciám a mobilite, na druhej strane však pohyb ľudí môže so sebou prinášať väčšie politické riziká, napríklad z hľadiska bezpečnosti krajiny a blahobytu jej obyvateľov (Hollifield, 2004, s. 886).

Vzťahu ekonomických a politických faktorov migrácie sa venoval napríklad aj Cornelius A. Wayne a Marc R. Rosenblum, ktorí hovoria o medzinárodnej migrácii ako o „základnej hnacej sile sociálnej, ekonomickej a politickej zmeny“ (Wayne – Rosenblum, 2005, s. 99). Zároveň upozorňujú na potrebu tzv. *alternatívnych modelov* migračnej politiky, ktoré kladú väčší dôraz na štrukturálne faktory než na kontrolu migrácie zo strany štátu; poukázali tiež na rozdiely medzi deklarovanou (i) migračnou politikou a reálnou situáciou s migráciou (Wayne – Rosenblum, 2005, s. 109 – 112).

¹ Z revízie obsahu časopisov, ktoré sa prednostne venujú problematike migrácií (spomeňme *Journal of Ethnic and Migration Studies*, *International Migration Review* alebo aj *International Journal of Population Geography*) vyplýva, že väčšina migračných štúdií sa venuje práve vzájomnému vzťahu sociologických a ekonomických aspektov migrácie; a mnoho autoriek a autorov svoj výskumný záujem orientovalo špeciálne na fungovanie a úlohu sociálnych sietí. Jednou z nich je napríklad Sonja Haug, ktorá vo svojom článku *Migration Networks and Migration Decision-Making* rozoberá vplyv sociálneho kapitálu na rozhodovanie o migrácii a beh migračného procesu; pritom konštatuje, že sociálny kapitál v cieľovej krajine má pozitívne dopady na migračné zámery a na návratovú či opakovanú migráciu (Haug, 2008).

V poslednom období sa pri medzinárodnej migrácii pripomína jej globalizácia, zrýchľovanie a diverzifikácia; no okrem týchto troch trendov sa medzi jej aktuálnymi charakteristikami čoraz častejšie uvádza aj feminizácia (Castles – Miller, 2003; Favell, 2008; Hefti, 2003; King, 2002; King et al., 2004; Martin, 2007; Zlotnik, 2003; OSN, 2005, 2007; UNFPA, 2006; UNDP, 2009).

Rast významu migrácie a jej nové trendy posilnili aj záujem nadnárodných inštitúcií a organizácií o jej výskum, ten sa ešte prehĺbil v dôsledku rýchleho zvyšovania remitencií.² Napríklad Svetová banka v roku 2004 iniciovala výskumný program *Migrácia a rozvoj*, ktorý mal za cieľ jednak zlepšiť existujúce súbory dostupných štatistických údajov o migrácii, ale tiež preskúmať také otázky a javy, ako sú príčiny a dôsledky migrácie, remitencie, únik mozgov, dočasná migrácia alebo vzťahy medzi migráciou, obchodom a priamymi zahraničnými investíciami atď. Výsledkom tohto výskumného programu Svetovej banky bolo vytvorenie niekoľkých globálnych databáz, známa je napríklad databáza o bilaterálnej migrácii (migrácia medzi dvoma krajinami), o úniku mozgov, o migrácii lekárov a zdravotníckeho personálu i ďalšie. Projekt zároveň ovplyvnil podobu existujúcich pravidelných prieskumov domácností tým, že sa do nich zaradil tzv. migračný modul, napríklad aj do pravidelného zisťovania na pôde EÚ o životných podmienkach EU-SILC.³

Jedna zo základných otázok v súvislosti so skúmaním migrácie sa týka rozsahu, v akom na tomto pohybe naprieč hranicami národných štátov participujú ženy. OSN nedávno odhadla podiel žien na medzinárodne migrujúcej populácii sveta približne na polovicu, čo by mohlo predstavovať 95 miliónov migrujúcich žien (OSN, 2006, 2008). Donedávna (do 70. rokov minulého storočia) pretrvával v migračných štúdiách, a hlavne v ekonomickej literatúre, veľký deficit rodových analýz, avšak v posledných štyroch desaťročiach sa zrealizovalo mnoho výskumov, ktoré sa usilovali zaplniť toto prázdne miesto – prehĺbiť poznanie o súvislostiach medzi rodom a migráciou a prispieť k informovanej politickej diskusii o tomto aspekte problému.⁴ Štúdie zároveň upozornili na to, že migračné vlny a ich dôsledky sú rodovo špecifické.

Napriek rastu záujmu o migrantky však mnohé údajové databázy o medzinárodnej migrácii dlho zostávali alebo ešte stále zostávajú bez rodovej perspektívy. Dokonca viaceré novšie príspevky k migračným štatistikám o globálnych migračných vlnách, ktoré sú mimoriadne prospešné tak pre odborné analýzy, ako aj pre tvorbu politík, neobsahujú ani základné štatistické triedenia podľa pohlavia.⁵ Štandard v štatistikách podľa možností triedenia na základe pohlavia sa prisudzuje databáze OSN o migračných vlnách, ktorá zachytáva väčšinu krajín sveta za obdobie rokov 1960 – 2005 (OSN, 2006). Tieto časové rady potvrdzujú, že podiel žien na migrujúcich sa v priebehu sledovaných 45 rokov (od roku 1960) zvýšil o 3 %: zo 46,7 % na 49,6 % (OSN, 2006). Táto databáza zároveň zachytáva regionálnu rôznorodosť migrácie a jej zmeny v čase, no nedokáže už dať odpoveď na otázku, či je zmena migračných tokov danej krajiny spôsobená prílevom alebo odlevom migrujúcich alebo inými príčinami (napríklad zmenami v demografických procesoch, ako je úmrtnosť a podobne); poukazuje sa aj na istú nepresnosť či nejasnosť týchto dát. Niektoré analýzy, ktoré sa pokúsili prezentovať rodovo triedené údaje o migračných tokoch do hlavných cieľových krajín, dokonca zistili oveľa miernejšiu feminizáciu migrácie, než vypovedajú údaje OSN (Guzmán, 2006).

² Vo svetovom meradle sa objem remitencií, teda finančných prostriedkov zasielaných migrantmi z cieľovej krajiny do krajiny pôvodu, v roku 2008 odhadoval na 200 biliónov dolárov za rok (Morrison – Schiff – Sjöblom, 2008).

³ V neposlednom rade možno k výsledkom výskumného programu zaradiť viacero odborných štúdií o migrácii, napríklad *International Migration, Remittances, and the Brain Drain* (Özden – Schiff, 2006), *International Migration, Economic Development, and Policy* (Özden – Schiff, 2007) alebo *The International Migration of Women* (Morrison – Schiff – Sjöblom, 2008).

⁴ Iniciátormi boli nadnárodné (OSN, Svetová banka), európske (Európska komisia, Rada Európy) i národné inštitúcie (mnohé národné vlády), ale predovšetkým feministické výskumníčky rôzneho odborného zamerania (antropologičky, ekonómky, sociologičky a podobne). Viac pozri: Filadelfiová – Sekulová, 2009; Cviková 2010.

⁵ Deficit možností triedenia na základe rodu sa spomína napríklad pri štúdiu o migrácii kvalifikovaných ľudí (Docquier – Marfouk, 2006), o úniku mozgov v rámci zdravotníckych profesií (Bhargava – Docquier, 2006) či o bilaterálnych migračných tokoch medzi krajinami (Parsons et al., 2007).

Uvedený náčrt najnovších trendov vývoja medzinárodnej migrácie a priblíženie pozitív i nedostatkov v jej výskumnom a štatistickom pokrytí tvorili základné východisko pri príprave výskumného projektu o ekonomickej migrácii na Slovensko. Výskumný projekt sa dotýkal všetkých naznačených súvislostí: sledoval existujúce štatistiky a pokúsil sa o tvorbu nových výskumných databáz, ktoré by umožnili porovnávanie v čase; pozornosť venoval tak ekonomickým a sociologickým, ako aj politickým faktorom migrácie; všíma si presah či prejavy všeobecných trendov v medzinárodnej migrácii na ekonomickej migrácii na Slovensko. Prostredníctvom prepojeného súboru výskumných aktivít sa pokúšal zachytiť čo najviac z reálnej situácie ekonomických migrantov na Slovensku a komentovať ju z perspektívy platnej imigračnej a integračnej politiky. Podrobnejšie si všíma prichádzajúcich migrantov ako pracovnú silu a účastníkov slovenského trhu práce, ale aj ako zdroj remitencií. Venuje sa príbuzenským sieťam nielen ako sile schopnej pomôcť pri presune medzi krajinami, ale aj pri hľadaní pracovného uplatnenia a rozhodovaní o dobe a podobách pobytu v cieľovej krajine. Hoci sa v posledných štyroch či piatich rokoch diskusia o migrácii na Slovensku zintenzívnila, z rodového pohľadu na migráciu je ešte stále čo dobiehať;⁶ vo výskume sa preto venovala osobitná pozornosť aj rodovej dimenzii.

⁶ Viac k problému rodovej perspektívy a migrácie pozri napríklad publikácie Inštitútu pre verejné otázky: Filadelfiová – Sekulová, 2009; Filadelfiová – Gyárfášová – Hlinčíková – Sekulová, 2010; Hlinčíková – Sekulová, 2011.

2 Zameranie projektu a výskumný postup

Ekonomická alebo pracovná migrácia je mobilita ľudí za účelom ekonomickej participácie na trhu práce (Sekulová, 2010, s. 17). Podľa dohovoru OSN ekonomický migrant je jednotlivec, ktorý vykonáva zárobkovú činnosť v štáte, ktorého nie je občanom (Domonkos a kol., 2010, s. 12). Ekonomická migrácia môže mať rôzne charakteristiky a formy: dočasná, sezónna, cyklická atď. Zdôrazňovaná býva najmä dočasnosť pobytu ekonomických migrantov, s úmyslom ekonomicky participovať, zasílať remitencie do krajiny pôvodu s túžbou po návrate do krajiny pôvodu (Sekulová, 2010). Avšak viacerí migranti zostávajú v krajine imigrácie napriek pôvodnému zámeru prísť len na obmedzený čas – tento nenaplnený úmysel sa nazýva aj „mýtus návratu“ (myth of return). To, že migranti zostávajú v krajine imigrácie dlhšie ako pôvodne plánovali je podmienené mnohými faktormi (lepšie životné podmienky, sociálne väzby, strata intenzívneho spojenia s krajinou pôvodu). Mnohé krajiny v západnej Európe, ktoré sú dnes považované za tradičné krajiny imigrácie, často precenili svoj predpoklad o dočasnom pobyte ekonomických migrantov v ich krajine a nevenovali dostatočnú pozornosť ich integrácii.

Migranti a migrantky z tretích krajín predstavujú neustále rastúcu skupinu nielen z hľadiska ich počtu, ale aj z hľadiska ich vplyvu na majoritnú spoločnosť. Postmoderný charakter súčasných komplexných spoločností v úzkom súvisi s globalizáciou priamo aj nepriamo generuje širokú škálu rôznych typov mobilit a migrácií, ktoré sa zákonite transformujú do problémov národných štátov súvisiacich s kultúrnou diverzitou. Týmto novým výzvam čelí každá spoločnosť a výnimkou nie je ani slovenská. Potreba zaujať stanovisko k vzrastajúcemu záujmu cudzincov o dočasné či trvalé usadenie sa na Slovensku je úzko spojená s meniacimi sa ekonomickými podmienkami, ako aj so širšími trendmi presahujúcimi hranice Slovenska.

2.1. VÝCHODISKÁ A CIELE VÝSKUMU

Počet migrantov a migrantiek na Slovensku každoročne rastie. Na základe údajov Štatistického úradu SR či Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny SR poznáme základné charakteristiky skupiny migrantov z tretích krajín na Slovensku a niektoré informácie o ich ekonomickej participácii. Na základe viacerých kvalitatívnych výskumných sond (Popper et al., 2005; Filadelfiová – Sekulová, 2009; Filadelfiová – Gyárfášová – Hlinčíková – Sekulová, 2010; Gallová-Kriglerová et al., 2009; Vašečka – Košťál, 2009) sú známe vybrané aspekty týkajúce sa potrieb migrantov na Slovensku,

čiasťkové skúsenosti z hľadiska ekonomických, sociálnych, kultúrnych, náboženských, rezidenčných, občianskych či právnych dimenzií integrácie.

Rozsah informácií o ekonomickej integrácii migrantov sa však nedá považovať za dostačujúci, chýbajú kľúčové štatistické i výskumné dáta. Doteraz sa nerealizoval žiaden kvantitatívny výskum. Pritom v minulých 4 – 5 rokoch je nárast záujmu o tému migrácie a integrácie evidentný, a to zo strany verejnej správy a verejných činiteľov (na úrovni národnej, regionálnej i miestnej), verejných inštitúcií, odbornej obce, medzinárodných inštitúcií i mimovládnych organizácií. Potreba ucelenej koncepcie integrácie cudzincov vyústila do prijatia *Koncepcie integrácie cudzincov v SR* v máji 2009. Pre efektívnu tvorbu verejných politík a prácu so skupinami migrantov z tretích krajín je však nevyhnutné poznať ich reálnu aktuálnu situáciu a faktory, ktoré ju ovplyvňujú. Prístup na trh práce, participácia na ňom a ekonomické aspekty života migrantov patria ku kľúčovým oblastiam, ktoré by sme mali poznať.

Požiadavka na lepšie znalosti a relevantné informácie o ekonomických aspektoch migrácie a integrácie na Slovensku súvisí aj so súčasným širším ekonomickým vývojom. Rýchly ekonomický rast (do roku 2008) poukázal na fakt, že Slovensko nedisponuje dostatočnými zdrojmi pracovnej sily, preto sa pozornosť viacerých spoločností obrátila na zdroje pracovnej sily v tretích krajinách (napríklad Ukrajina, Srbsko a Vietnam). Zhruba od polovice roku 2007 sa v médiách objavili informácie o dovoze („lacných a kvalifikovaných“) pracovných síl zo zahraničia, predovšetkým z tretích krajín. Slovensko sa teda stalo svedkom klasických migračných prúdov pracovnej migrácie, pričom je krajinou nielen vysielaajúcou, ale aj prijímajúcou. Na rozdiel od Českej republiky však Slovensko má negatívne migračné saldo.

Na základe kvalitatívneho výskumu Inštitútu pre verejné otázky z mesiacov júl – august 2009 vieme, že na Slovensku existujú enklávy pracovných migrantov z tretích krajín už vo viacerých lokalitách (západné Slovensko, okres Galanta atď.). Žije v nich relatívne vysoký počet migrantov, napríklad v Galante je to viac ako 300 osôb pôvodom z Vietnamu, Rumunska, Kosova a Srbska (Filadelfiová – Gyárfášová – Hlinčíková – Sekulová, 2010). V tomto kontexte je dôležité poukázať na fakt, že dochádza k postupnej diverzifikácii migrantov, pričom skupiny vytvorené občanmi tej istej krajiny pôvodu môžu vyžadovať odlišný a individuálny prístup. Pre poznanie a hĺbkovú analýzu ekonomických aspektov migrácie a integrácie nie je v súčasnosti na Slovensku dostatok dát. Vieme iba veľmi málo o rôznych aspektoch ekonomickej integrácie, napríklad ako cudzinci na Slovensku žijú a pracujú, za akých podmienok pracujú, o podmienkach a miere podnikania (aj v rodovom priereze). Ďalšie otázky, ktoré si vyžadujú výskumnú pozornosť, sú predovšetkým: príjmová stratifikácia migrantov (aj v rodovom pohľade); pracovná mobilita migrantov v rámci SR; kvalifikačná mobilita; dosiahnutá a využitá kvalifikácia (aké procesy prebiehajú – miera využitia nadobudnutého vzdelania a zručností verus rozširovanie vzdelania); miera integrácie do jazykového prostredia; bariéry pri vstupe (resp. pri opätovnom vstupe) na trh práce (vrátane diskriminácie a dodržiavania zákonných podmienok na pracovisku); stratégie v prípade straty pôvodného pracovného miesta. Nedostatočná pozornosť sa doteraz tiež venovala problematike remitencií zasielaných do krajiny pôvodu a spotreby v krajine pôsobenia a celkovej ekonomickej „bilancii“ pracovnej migrácie na Slovensko. Tieto informačné deficity dávajú priestor na šírenie rôznych predsudkov a negatívnych postojov k migrantom zo strany domácej verejnosti.

Projekt *Ekonomické aspekty migrácie a integrácie migrantov z tretích krajín v prostredí Slovenska* reagoval na potrebu rozšírenia poznatkovej bázy o migrantoch na Slovensko. Projekt prepája dáta o ekonomických aspektoch migrácie a integrácie s už existujúcim balíkom štatistických dát, ako aj kvalitatívnych analýz, ktoré už boli na danú tému realizované.

Hlavným cieľom projektu bolo získať a analyzovať relevantné dáta o ekonomickej participácii a integrácii migrantov na Slovensku s dôrazom na migrantov z tretích krajín. Na základe neho boli naformulované špecifické ciele:

- I. Rozšíriť poznatkovú bázu o ekonomických aspektoch migrácie a integrácie o dáta získané štandardizovaným kvantitatívnym prieskumom (zber dát).
- II. Prispieť k hlbšiemu poznaniu situácie migrantov v SR s dôrazom na ekonomické aspekty integrácie a migrácie (analýza dát).
- III. Prispieť k pozitívnemu ovplyvňovaniu majoritnej spoločnosti a zvyšovaniu citlivosti na otázky migrácie a integrácie (rozširovanie a diseminácia informácií).

2.2. POUŽITÁ METODOLÓGIA

Výskumný projekt *Ekonomické aspekty migrácie a integrácie migrantov z tretích krajín v prostredí Slovenska* využil najmä tri hlavné metodologické postupy:

- *Kvantitatívny štandardizovaný výskum* hlavných skupín pracovných migrantov na Slovensku. Išlo o šesť krajín pôvodu – Čína, Vietnam, Ukrajina, Srbsko, Rusko a ďalšie krajiny bývalého ZSSR a Rumunsko, ktoré je od roku 2007 členom EÚ. Dotazníkový výskum sa realizoval v šiestich jazykových mutáciách a geograficky pokrýval celé územie Slovenska. Výberovú vzorku tvorilo 350 respondentov so zastúpením rôznych skupín podľa typu zamestnania, vzdelania, rodu, veku, dĺžky pobytu a podobne. Významnou pridanou hodnotou projektu bolo, že sa pokúsil o prvú kvantitatívnu výskumnú sondu v cieľovej skupine migrantov so zámerom získať komplexnejšie informácie o ekonomických aspektoch migrácie a integrácie. Takýto výskum sa realizoval na Slovensku prvý raz.
- *Kvalitatívny výskum* založený na hĺbkových rozhovoroch s migrantmi a migrantkami. Cieľom semi-štrukturovaných rozhovorov bolo získať doplnkové a podrobnejšie informácie ku kvantitatívnemu výskumu. Uskutočnilo sa desať rozhovorov s migrantmi a migrantkami zo šiestich skúmaných skupín. Výskumnú vzorku tvorilo päť žien a päť mužov s rôznym stupňom vzdelania (stredoškolské vzdelanie, štandardné vysokoškolské vzdelanie, vysokoškolské vzdelanie tretieho stupňa). Aj z hľadiska spôsobu ekonomickej participácie bola skúmaná vzorka veľmi rôznorodá, zahŕňala podnikateľov, živnostníkov i zamestnancov; vysokokvalifikovaných migrantov i manuálnych pracovníkov. Interview sa zameralo na ich „príbeh“, teda okolnosti a motivácie príchodu, skúsenosti s trhom práce, históriu ekonomickej participácie, finančné a nefinančné transfery do krajiny pôvodu (remitencie), pociťované bariéry a diskrimináciu na slovenskom trhu práce a očakávania do budúcnosti.
- *Analýza dostupných štatistík a dát* o pobyte a zamestnávaní pracovných migrantov z tretích krajín na Slovensku.

Kvantitatívny výskum sa obsahovo venoval najmä nasledovným problémovým okruhom:

- Formy participácie migrantov z tretích krajín na trhu práce (dáta mali zachytiť participáciu migrantov na trhu práce ako zamestnancov i podnikateľov);
- Stratégie ekonomickej participácie na Slovensku (aké rôzne stratégie na získavanie príjmu migranti použili a používajú, získať informácie o ich skúsenostiach s podnikaním, so zakladaním obchodných spoločností či živnosti a následným zamestnávaním ďalších osôb);
- Príjmy u jednotlivých skupín migrantov z tretích krajín (v súvislosti s vekom a vzdelaním, vrátane rodového hľadiska);
- Prístup na trh práce jednotlivých skupín migrantov z tretích krajín (v súvislosti s typom pobytu, vekom, vzdelaním a rodom);
- Profesionálna štruktúra migrantov a následné zmeny z hľadiska vzdelania a kvalifikácie (uznávanie a udržiavanie vzdelania v krajine príchodu, resp. devalvácia vzdelania);
- Miera jazykovej integrácie na pracovisku;
- Remitencie zasielané zo Slovenska do krajiny pôvodu (formy remitencií, spôsoby zasielania a podobne);

- Bariéry a obmedzenia pri ekonomickej participácii migrantov z tretích krajín (používanie jazyka v zamestnaní, pocítované prekážky v práci a v podnikaní, skúsenosť s diskrimináciou, skúsenosť s otvoreným prístupom atď.), ale aj ukážky dobrých praxí v tejto oblasti.

Základný súbor kvantitatívneho výskumu predstavovali pracovní migranti a migrantky na Slovensku. Išlo o legálnych migrantov, ktorí majú nejakú formu povolenia k trvalému, prechodnému alebo tolerovanému pobytu na Slovensku a sú tu ekonomicky aktívni. Do vzorky neboli zaradení azylanti a žiadatelia o azyl, ani migranti, ktorí už získali slovenské štátne občianstvo; mohli byť ale zaradení aj migranti a migrantky, ktorí momentálne nepracujú, predtým však už na Slovensku pracovali. Rovnako v prípade migrantiek nebolo vylučujúcim kritériom, ak bola žena aktuálne v domácnosti, prípadne na materskej dovolenke. Respondenti a respondentky nemohli pochádzať z jednej domácnosti.

Pri ich výbere sa postupovalo na základe stratifikovaného kvótného výberu, pričom základnými kritériami boli: 1. krajina pôvodu – zameranie na dve najpočetnejšie skupiny pracovných migrantov z tzv. tretích krajín, a to Vietnam a Čína ako jedna skupina, a Ukrajina, Rusko a Srbsko ako druhá skupina, tretou skupinou boli migranti z Rumunska ako občania EÚ; 2. región – vyberali sa lokality podľa počtu obyvateľov, zastúpenia cudzincov (členené podľa krajiny pôvodu) a odvetvia, v ktorom cudzinci prevažne pracujú; lokality boli vyberané z celého územia Slovenska. Keďže dôležitým cieľom výskumu bolo sledovanie rodových rozdielov a súvislostí, ďalšou požiadavkou na výber bolo približne proporcionálne zastúpenie žien a mužov, aby bolo možné robiť štatistické triedenia.

TABULKA 1

Štruktúra základného a výberového súboru podľa krajiny pôvodu (rok výskumu – 2010)

Krajina pôvodu	Celkový počet v SR	Relatívne početnosti	Počet vo výberovom súbore	Relatívny počet vo výberovom súbore
Vietnam	2 204	12 %	63	18 %
Čína	1 609	9 %	13	4 %
Spolu	3 913	21%		22 %
Ukrajina	5 413	29 %	146	42 %
Rusko	1 738	10 %	33	9 %
Spolu	7 151	39 %		51%
Rumunsko	4 984	27 %	22	%
Srbsko	2 434	13 %	73	21 %
Spolu	7 418	40 %		27 %
Spolu všetci	18 482	100 %	350	100 %

ZDROJ: ÚPSVR ([HTTP://WWW.UPSVAR.SK/STATISTIKY/ZAMESTNAVANIE-CUDZINCOV-STATISTIKY.HTML?PAGE_ID=10803](http://www.upsvar.sk/statistiky/zamestnavanie-cudzincov-statistiky.html?page_id=10803)).

Respondenti a respondentky sa vyhľadávali a oslovovali na celom území Slovenska, predovšetkým ale v lokalitách, kde podľa štatistik žije najviac cudzincov, t.j. Bratislava, Záhorie, Západné Slovensko (Trnava, Nitra, Senec), Južné Slovensko (Galanta, Dunajská Streda, Komárno, Nové Zámky), Žilina a Košice. Údaje sa zbierali na základe štandardizovaného dotazníka, ktorý bol k dispozícii v šiestich jazykových mutáciách (vietnamčina, ruština, čínština, srbčina, rumunčina a ukrajinčina), vo väčšine prípadov zisťovanie prebiehalo osobným rozhovorom, len v odôvodnených a ojedinelých prípadoch telefonicky či emailom. Výskum bol anonymný, samotný zber dát prebiehal v období august – október 2010.

Terénna časť výskumu bola organizovaná na viacerých úrovniach. Inštitút pre verejné otázky (IVO) zabezpečil sieť regionálnych koordinátorov terénneho zberu, ktorí boli zodpovední za regrutovanie samotných respondentov, resp. osobne realizovali rozhovory. Vyplnené dotazníky sa nahrávali v IVO, otvorené otázky sa spätne prekladali do slovenčiny. Problémom pri oslovovaní a získavaní respondentov a respondentiek pre výskum bola predovšetkým veľká uzavretosť niektorých jednotlivcov a nedôvera voči akémukoľvek poskytovaniu informácií, a to aj napriek zdôrazňovanej anonymite. Hoci sa, z vyššie uvedených dôvodov, jednotlivé kvóty nepodarilo naplniť úplne do detailov, proporcie základných skupín migrantov boli dodržané. Realizovaný výskum samozrejme nespĺňa kritériá štatistickej reprezentativity, dáta však obsahovo a interpretačne vypovedajú o vybraných skupinách a je možné ich kvantitatívne spracovávať. Zistené empirické údaje môžu byť pre budúcnosť východiskom porovnávacieho výskumu, ktorý zachytí vývojové trendy v oblasti pracovnej migrácie a v ekonomických podmienkach migrantov na Slovensku.

Výskum sa usiloval dôsledne aplikovať rodové hľadisko, keďže rod patrí ku kľúčovým determinantom podmieňujúcim a ovplyvňujúcim pracovnú či ekonomickú situáciu migrujúcich v hostiteľskej spoločnosti. Rodová analýza zozbieraných kvantitatívnych dát je ďalšou z pridaných hodnôt projektu, nakoľko má širší presah pri skúmaní podmienok integrácie migrantiek.

3 Migrácia a aktuálne trendy v oblasti ekonomickej participácie migrantov

3.1. EKONOMICKÁ MIGRÁCIA NA SLOVENSKO: KONTEXTY A SÚVISLOSTI

Slovensko patrilo dlhodobo ku krajinám s najnižším podielom migrantskej populácie z členských krajín Európskej únie. Po vstupe do EÚ v roku 2004 sa však podiel cudzincov na populácii Slovenska začal zvyšovať omnoho dynamickejšie. Nízky podiel migrantov na celkovej populácii je jedným z argumentov používaných na odôvodnenie skutočnosti, že v prostredí Slovenska ostáva téma migrácie a integrácie v slovenskej spoločnosti na okraji záujmu nielen tvorcov politík, ale aj verejného diskurzu. Pravda, so vstupom do EÚ sa i táto oblasť začína pomaly rozvíjať a venuje sa jej väčšia pozornosť, napríklad prijatím *Koncepcie integrácie cudzincov* v SR v máji 2009 (*Koncepcia...*, 2009) či prípravou novej *Migračnej politiky Slovenskej republiky s výhľadom do roku 2020*, ktorá by mala byť schválená v druhej polovici roka 2011 (*Migračná...*, 2011).

V roku 2011 sa udiali aj ďalšie dôležité zmeny v oblasti zamestnávania cudzincov z tretích krajín smerujúce k zjednodušeniu ich ekonomickej participácie. V súvislosti s transponovaním európskej smernice Rady 2009/50/ES Slovensko otvorilo otázku zamestnávania vysokokvalifikovaných migrantov z tretích krajín. Od 20. júla 2011 môžu štátni príslušníci tretích krajín podľa nových ustanovení zákona o pobyte cudzincov žiadať o modrú kartu. „Modrá karta oprávňuje cudzinca vstúpiť, zdržiavať sa, pracovať na území Slovenskej republiky, vycestovať z územia Slovenskej republiky a opätovne vstúpiť na územie Slovenskej republiky v čase, na aký mu bola policajným útvaram vydaná“ (*Zákon č. 223/2011 Z. z.* 2011). Novelou zákona č. 223/2011 Z. z. z 29. júna 2011, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 82/2005 Z. z. o nelegálnej práci a nelegálnom zamestnávaní, bola schválená spomínaná modrá karta. Karta je platná tri roky s možnosťou obnovenia na nasledujúce tri roky. Na oprávnenie žiadať o modrú kartu musí mať cudzinec žiadanú odbornú kvalifikáciu nevyhnutnú pre danú pracovnú pozíciu (vysokoškolské vzdelanie alebo päťročnú prax v odbore), ponúkaná mzda musí byť vo výške aspoň jedenapol násobku priemernej mzdy v národnom hospodárstve a žiadateľ musí mať k dispozícii pracovnú zmluvu alebo písomný prísľub zamestnávateľa na prijatie cudzinca do vysokokvalifikovaného zamestnania. Úspešnosť, resp. účinnosť tohto opatrenia sa ukáže až v praxi.

Dôležitosť otázky migrácie a kultúrnej diverzity narastá aj v súvislosti s vývojom v širšom prostredí EÚ, kde téma prisťahovalectva rezonuje omnoho viac. Staršie členské krajiny majú dlhšiu skúsenosť s migráciou a kultúrnou diverzitou. Navyše, súčasný spoločenský a politický vývoj spojený s diskusiou o problémoch súvisiacich s migráciou, stavia i pred Slovensko problém migrácie na úplne

novú úroveň. V súčasnosti už otázka nestojí tak, či sa témou kultúrnej diverzity a migrácie zaoberať chceme, alebo nie. Multikulturalizmus je realitou aj pre Slovensko. Kultúrna diverzita narastá, a tento trend bude pokračovať. Navyše, prítomnosť migrantov a ich participácia na trhu práce bude v blízkej budúcnosti ešte viac vystupovať do popredia, pretože Slovensko bude prítomnosť migrantov a ich participáciu na trhu práce potrebovať.

Aká je teda štruktúra migrantov a migrantiek na Slovensku a aké sú charakteristiky ich ekonomickej participácie z pohľadu štatistik?

3.2. MIGRANTI NA SLOVENSKU Z POHĽADU ŠTATISTÍK

Podiel cudzincov na populácii Slovenska, teda tých, ktorí majú iné štátne občianstvo než slovenské a zdržujú sa na Slovensku na základe trvalého, prechodného alebo tolerovaného pobytu, dosiahol v roku 2010 viac než 1 % (tabuľka 2). Celkovo podiel cudzincov na populácii vzrástol v porovnaní s rokom 2004 dvaaplnásobne: z 0,41 % v roku 2004 na 1,15 % v roku 2010. Uvedené percento však odráža len podiel cudzincov s legálnym statusom. Špecificky sa situácia začala meniť od vstupu Slovenska do EÚ v máji 2004. Motivácií migrantov pre príchod na Slovensko je skutočne mnoho a sú veľmi variabilné. Aj keď je účelom príchodu napríklad zlúčenie rodiny či štúdium, niektorí experti predpokladajú, že prevažná časť migrantskej populácie na Slovensko prichádza primárne za účelom pracovať – či už na základe pracovného pomeru, podnikania, alebo v šedej sfére ekonomiky (Divinský, 2009, s. 43).

Ako sa už zmieňovalo vyššie, tieto tendencie sa po vstupe do EÚ posilnili, na čo jasne poukazujú štatistické údaje evidujúce prílev nových cudzincov nielen z Európskeho hospodárskeho priestoru (EHP), ale aj z tretích krajín. Vzrastajúci záujem migrantov a migrantiek má viacero dôvodov. Atraktivita Slovenska ako destinácie ekonomickej migrácie vzrástla aj v súvislosti s meniacimi sa ekonomickými podmienkami v krajine. Migračné toky boli ovplyvnené aj rozšírením EÚ o nové členské krajiny v roku 2007 (Bulharsko a Rumunsko), vzrastajúcim objemom zahraničných investícií smerom na Slovensko, či kvôli zjednodušeniu prístupu na trhu práce občanov EÚ, ako aj z dôvodu štrukturálnych zmien na trhu práce a vzrastajúceho dopytu po pracovnej sile v predkrízovom období a podobne. Zároveň to vyplýva aj z faktu, že sa Slovensko ako súčasť Európskej únie stáva pre heterogénnu skupinu migrantov a migrantiek omnoho zaujímavejším než v minulosti (Hlinčíková – Sekulová, 2011, s. 423).

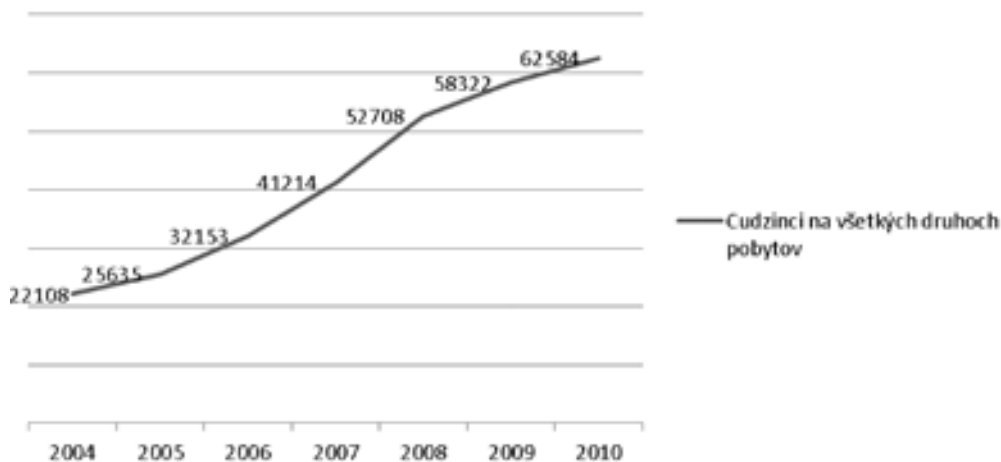
Najdôležitejšou zmenou z hľadiska verejných politík v tejto súvislosti bolo, že sa cudzinci rozdelili na dve kategórie, pre ktoré boli určené odlišné podmienky príchodu a pobytu na Slovensku. Na jednej strane teda vznikla kategória občanov Európskej únie, ktorí majú voľný vstup na územie Slovenska a na pracovný trh, majú práva i postavenie, ktoré sú rovnaké ako status občanov SR, na druhej strane vznikla kategória cudzincov, ktorí sú z tzv. tretích krajín mimo Európskej únie a potrebujú povolenie na pobyt i na zamestnanie (Hlinčíková – Sekulová, 2011).

Celkový počet cudzincov na Slovensku sa počas posledných rokov neustále zvyšoval, od vstupu Slovenska do Európskej únie začal každoročný prílev migrantov rásť veľmi dynamicky. Z celkového počtu 22 108 cudzincov v roku 2004 vzrástol ich počet na 62 584 v roku 2010, teda takmer trojnásobne. Dynamiku tohto vývoja názorne ukazuje graf 1, ktorý zároveň dokumentuje, že ani ekonomická kríza v roku 2009 zásadnejšie neovplyvnila prílev cudzincov na Slovensko, iba mierne spomalila medziročný nárast.

V tejto súvislosti je dôležité poznamenať, že štátni príslušníci krajín EÚ stále tvoria najväčšiu časť cudzincov na Slovensku a to až 63 % v roku 2010. Cudzinci z tzv. tretích krajín, teda z krajín mimo Slovenska a mimo EÚ, mali počas posledných troch rokov 2007 – 2010 približne 37-percentný podiel na celkovom počte cudzincov. Avšak aj pri tejto kategórii je viditeľný dynamický nárast, keďže ich počet vzrástol z 10 939 v roku 2004 na 39 652 v roku 2010, teda takmer trojnásobne (tabuľka 2).

GRAF 1

Cudzinci na všetkých druhoch pobytov (2004 – 2010, absolútne počty)

ZDROJ: ÚRAD HRANIČNEJ A CUDZINECKEJ POLÍCIE, 2011.

TABUĽKA 2

Celkový počet cudziniiek a cudzincov v SR (2004 – 2010, k 31. 12., absolútne počty a %)

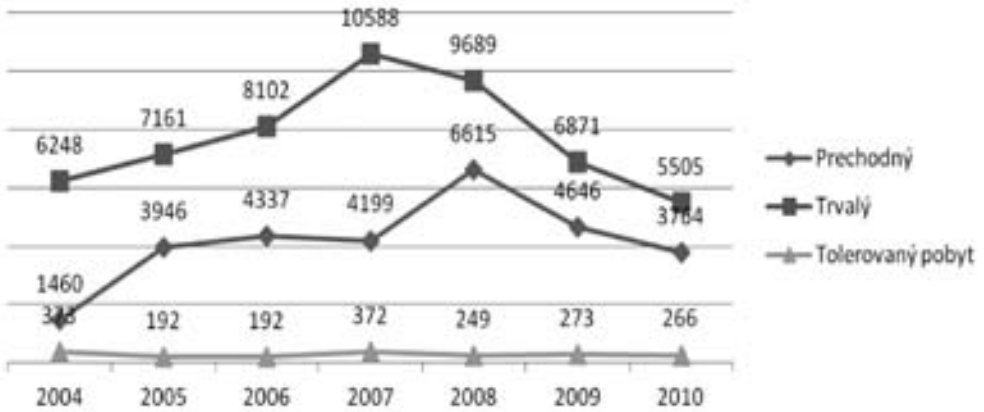
Rok	Populácia SR	Počet cudzincov a cudziniiek	Podiel z celku populácie	Cudzinci a cudzinky z tretích krajín		Cudzinci a cudzinky z EÚ a EHP	
				Počet	Podiel z celku cudzincov a cudziniiek	Počet	Podiel z celku cudzincov a cudziniiek
2004	5 384 822	22 108	0,41	11 169	50,5	10 939	49,5
2005	5 389 180	25 635	0,47	11 316	44,1	14 319	55,9
2006	5 393 637	32 153	0,59	13 896	43,2	18 257	56,8
2007	5 400 998	41 214	0,76	14 912	36,2	26 302	63,8
2008	5 412 254	52 706	0,96	19 472	36,9	33 234	63,1
2009	5 424 925	58 322	1,08	21 492	36,9	36 830	63,1
2010	5 435 273	62 584	1,15	22 932	36,6	39 652	63,4

ZDROJ: ŠTATISTICKÝ ÚRAD SR, ÚRAD HRANIČNEJ A CUDZINECKEJ POLÍCIE, PREPOČTY AUTORIEK.

Pohľad na vývoj novo udelených pobytov ukazuje hlbšie dynamiku príchodu „nových“ migrantov na Slovensko. Je zrejme (graf 2), že ekonomická kríza, pokles pracovných miest i nárast nezamestnanosti sa v príleve nových migrantov odrazili, keďže dynamika pridelovania nových pobytov sa spomalila. Došlo k spomaleniu približne o polovicu – a to hlavne pri trvalom pobyte (pokles z 10 588 novo udelených pobytov v roku 2007 na 5 505 v roku 2010). V prípade prechodného pobytu nebol pokles až taký dramatický – z celkového počtu udelených prechodných pobytov 4 199 v roku 2007 na 3 764 v roku 2010.

GRAF 2

Novoudelené pobyty na Slovensku (2004 – 2010, absolútne počty)

POZNÁMKA: ÚDAJ ZA TOLEROVANÉ POBYTY V ROKU 2004 ZAHŔŇA AJ POČET REGISTROVANÝCH POBYTOV.

ZDROJ: ÚRAD HRANIČNEJ A CUDZINECKEJ POLÍCIE, 2011.

Podľa štátnej príslušnosti migrantov z tretích krajín najpočetnejšiu skupinu v roku 2010 tvorili občania Ukrajiny s celkovým počtom pobytov 5 786 (tabuľka 3). Druhou najpočetnejšou skupinou boli podľa štatistík Úradu hraničnej a cudzineckej polície (ÚHCP) občania Srbska s celkovým počtom 2 894 pobytov. Tretou najpočetnejšou skupinou boli štátni príslušníci Vietnamu (2 032 pobytov), nasledovalo Rusko (1 942 pobytov) a Čína (1 729 pobytov).

TABUĽKA 3

Celkový počet cudzincov na všetkých druhoch pobytu podľa štátnej príslušnosti (k 31. 12. 2010, absolútne počty)

Štátna príslušnosť	Pobyty spolu	Prechodný	Trvalý	Tolerovaný
Ukrajina	5 786	3 294	2 447	45
Srbsko	2 894	2 616	272	6
Vietnam	2 032	1 087	910	35
Rusko	1 942	780	1 152	10
Čína	1 729	1 136	582	11
Kórejská republika	1 592	983	609	0
Srbsko a Čierna Hora	932	791	139	2
Spojené štáty	843	441	402	0
Macedónsko	455	169	277	9
Chorvátsko	414	131	276	7
Turecko	322	184	134	4
Japonsko	230	143	87	0
Bielorusko	204	100	102	0

ZDROJ: ÚRAD HRANIČNEJ A CUDZINECKEJ POLÍCIE, 2011.

Z hľadiska obvyklého pobytu, teda miesta, kde sa migrant zdržuje aspoň rok, na prvé priečky patrili cudzinci z okolitých krajín EÚ (tabuľka 4). Podľa údajov k 31. 12. 2009 (údaj za rok 2010

ešte nebol k dispozícii⁷) najväčšou skupinou na obvyklom pobyte v roku 2009 boli štátni príslušníci Českej republiky (7 439 osôb), nasledovala Ukrajina (5 636 osôb), štátni príslušníci Rumunska (5 442 osôb), Poľska (5 319 osôb) a Maďarska (4 366 osôb).

TABUĽKA 4

Obyvateľstvo s obvyklým pobytom na území SR podľa krajiny narodenia, pohlavia a vekových skupín (k 31. 12. 2009; absolútne počty a %)

Krajina narodenia	Spolu	Muži	Ženy	Podiel žien v %
1. Česká republika	7 439	4 361	3 078	41,4
2. Ukrajina	5 636	2 916	2 720	48,3
3. Rumunsko	5 442	3 978	1 464	26,9
4. Poľsko	5 319	2 885	2 434	45,8
5. Maďarsko	4 366	3 101	1 265	29,0
6. Nemecko	3 516	2 764	752	21,4
7. Srbsko	2 384	1 423	961	40,3
8. Vietnam	2 255	1 428	827	36,7
9. Ruská federácia	2 034	935	1 099	54,0
10. Kórejská republika	1 673	1 034	639	38,2

ZDROJ: ZAHRANIČNÉ ŠTAHOVANIE V SR V ROKU 2009. BRATISLAVA, ŠTATISTICKÝ ÚRAD SR 2010.

Pozoruhodný vývoj sa na Slovensku prejavuje hlavne v skupine štátnych príslušníkov Rumunska. Vstup do EÚ v roku 2007 sa odrazil v príleve cudzincov z tejto krajiny veľmi dynamicky. Rumunsko sa takmer okamžite stalo pre Slovensko druhou imigračne najvýznamnejšou krajinou a podiel osôb z tejto krajiny na celkovom počte cudzincov vzrástol v období 2004 – 2008 z 10 % na 21 %, v absolútnych hodnotách dokonca až 5-krát (Divinský, 2009, s. 39).

Podobne je to aj v prípade štátnych príslušníkov Bulharska, ktorých celkový počet po vstupe do EÚ v roku 2007 značne vzrástol. Podľa dostupných údajov Štatistického úradu SR počet štátnych príslušníkov Bulharska na obvyklom pobyte vzrástol zo 634 v roku 2004 na 1 515 v roku 2009.⁸

3.3. MIGRANTI A ZAMESTNANIE

Práca a ekonomická participácia sú dôležitou motiváciou príchodu cudzincov na Slovensko. Navyše, pre mnohých je príchod na Slovensko pracovne motivovaný, napríklad pre rôznych kvalifikovaných pracovníkov zo starších členských krajín EÚ, ktorí na Slovensko pricestovali v súvislosti so zahraničnými investíciami.

Ako však situácia vyzerá z pohľadu štatistik? Počet zamestnaných cudzincov na Slovensku rástol od vstupu do EÚ veľmi dynamicky (tabuľka 5). Z 2 761 zamestnaných cudzincov v roku 2004 ich počet vzrástol niekoľkonásobne – až na 18 247 v roku 2010. Podiel cudzincov na celkovom počte zamestnaných osôb sa zvýšil z 0,13 % v roku 2004 na 0,79 % v roku 2010.

Prevalu medzi zamestnancami majú z dlhodobého hľadiska muži; ženy si udržujú iba približne 20-percentný podiel medzi všetkými zamestnancami. Medzi kľúčové trendy vo svete patrí feminizácia migrácie, teda zvyšujúca sa aktívna participácia žien na migračnom procese. Na Slovensku sa však (zatiaľ) tento trend neprejavuje. Aj keď sa absolútne čísla týkajúce sa participácie žien zvyšujú (nárast zo 642 v roku 2004 na 3 621 v roku 2010), nemôžeme hovoriť o feminizácii migrácie. Predpokladanými

⁷ Pre potreby analýzy boli použité dáta dostupné z verejne dostupných databáz. Údaje týkajúce sa roku 2010 neboli v tomto čase voľne k dispozícii, preto je v tejto súvislosti referenčným rokom 2009.

⁸ Podľa *Zahraničné stahovanie v SR v roku 2009*. Bratislava, Štatistický úrad SR 2010 (www.slovstat.sk).

dôvodmi sú nižšia atraktivita Slovenska v porovnaní s inými krajinami EÚ, charakter ekonomických migrácií – prevažne priemyselnej výroby, automobilizmu, a teda pracovných pozícií orientovaných viac na mužov (Filadelfiová – Sekulová, 2010, s. 30), či nevyužívanie práce migrantov v oblasti domácej sféry a sociálnych služieb, kde je práca žien-migrantiek v značnom rozsahu uplatňovaná v starších štátoch EÚ (Hlinčíková – Sekulová, 2011, s. 424). Iným dôvodom nízkej participácie žien na formálnom zamestnaní v rámci migrujúcich je i skutočnosť, že ženy vo zvýšenej miere využívajú rôzne flexibilné, neformalizované spôsoby ekonomickej participácie, napríklad v rodinnom podniku,⁹ prípadne pracujú na základe živnostenského oprávnenia, ktoré však štatistiky nezachytávajú.

TABUĽKA 5

Ekonomické súvislosti migrácie v SR (2004 – 2010, absolútne počty a %)

Ukazovateľ	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Počet zamestnaných cudzincov	2 761	5 678	6 059	10 060	14 560	15 264	18 247
z toho muži	2 137	4 580	5 205	8 036	11 753	12 254	14 629
z toho ženy	642	1 098	1 304	2 024	2 807	3 010	3 621
Podiel žien z celkového počtu zamestnaných cudzincov (v %)	23,3	19,3	21,5	20,1	19,3	19,7	19,8
Medziročný nárast počtu zamestnaných cudzincov (v %)	-32,1	105,7	6,7	66	44,7	4,8	19,5
Podiel cudzincov zo všetkých pracujúcich v SR (v %)	0,13	0,26	0,26	0,45	0,56	0,65	0,79

ZDROJ: ÚSTREDIE PRÁCE, SOCIÁLNYCH VECÍ A RODINY; ZAHRANIČNÉ ŠTAHOVANIE A CUDZINCI V SLOVENSKEJ REPUBLIKE V ROKOCH 2004, 2005, 2006, 2007 A 2008. BRATISLAVA, ŠTATISTICKÝ ÚRAD SR 2005, 2006, 2007, 2008 A 2009.

V tejto súvislosti je pozoruhodná i skutočnosť, že iba menšia časť cudzincov na Slovensku pracuje na základe formálneho zamestnania. Relevancia sledovaných štatistických ukazovateľov už bola v prostredí Slovenska diskutovaná,¹⁰ a to z dôvodu nerealisticky nízkej ekonomickej participácie cudzincov na trhu práce, keďže možno predpokladať, že ekonomická aktivita je pre migrantskú populáciu na Slovensku kľúčová. Podľa Borisa Divinského sú údaje podhodnotené¹¹ signifikantne, pretože prevažná časť cudzincov s povolením na pobyt sa na Slovensku zdržiava z pracovných dôvodov, a napriek tomu štatistiky hovoria iba o približne 30 % zamestnaných cudzincov z celkového počtu. „Odhadujeme, že koncom roka 2008 tak reálny počet cudzích štátnych príslušníkov aktívnych na pracovnom trhu SR mohol dosahovať približne 34 až 37-tisíc osôb, t. j. 65 – 70 % z populácie legálnych migrantov (resp. 1,4 až 1,5 % zo všetkých pracujúcich osôb v krajine)“ (Divinský, 2009, s. 45).

Ktoré skupiny sú na trhu práce najviac zastúpené ukazuje graf 3. Ako sa už spomína vyššie, pozoruhodný vývoj na trhu práce zaznamenali štátni príslušníci Rumunska, ktorých počet na Slovensku neustále narastal a z hľadiska zamestnaných cudzincov predstavovali v rokoch 2008 až 2011 najpočetnejšiu skupinu, ktorá mala navyše stúpajúcu tendenciu.¹²

⁹ Pozri bližšie: Filadelfiová, J. – Sekulová, M.: *Migrantky medzi nami. Rodinné a rodové súvislosti migrácie a integrácie*. Bratislava, Inštitút pre verejné otázky 2009.

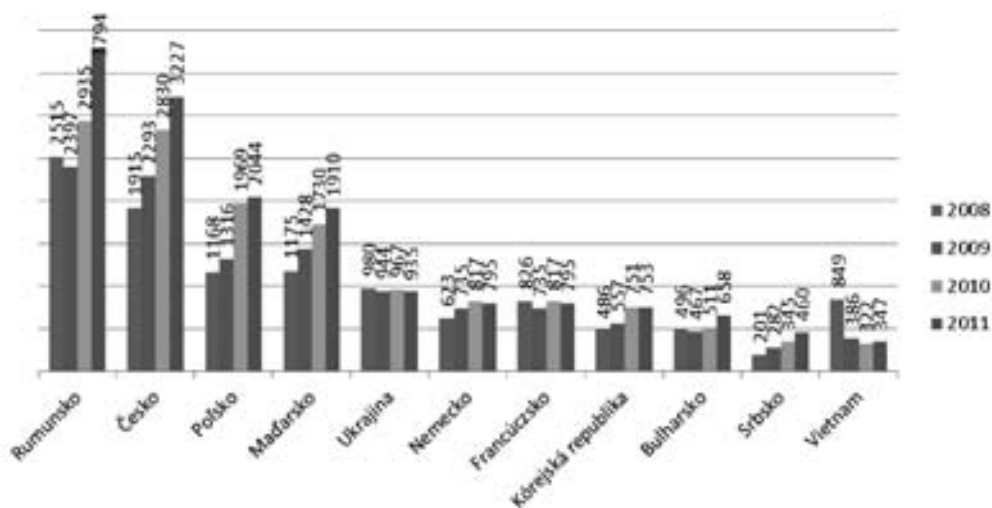
¹⁰ Pozri bližšie: Divinský, B.: *Migračné trendy v Slovenskej republike po vstupe krajiny do EÚ (2004 – 2008)*. Bratislava, IOM Medzinárodná organizácia pre migráciu 2009.

¹¹ V prípade živnostníkov a podnikateľov je komplikovaná preto, lebo Obchodný register ani Živnostenský register nediferencujú subjekty podľa krajiny pôvodu. V prípade zamestnancov môže ku skresleniu dochádzať kvôli neplneniu si povinností zamestnávateľov informovať príslušné úrady práce, sociálnych vecí a rodiny o zamestnávaní cudzinca (Divinský, 2009, s. 44).

¹² Pozri bližšie aj Sekulová, M.: *Objavovanie nových obzorov – pracovná migrácia z Rumunska*. In: Filadelfiová, J. – Gyárfášová, O. – Hlinčíková, M. – Sekulová, M.: *Sondy do kultúrnej diverzity na Slovensku. Inštitút pre verejné otázky*. Bratislava, Inštitút pre verejné otázky 2010.

GRAF 3

Zamestnaní cudzinci a cudzinky podľa štátneho občianstva (k 31. 12., absolútne počty)

POZNÁMKA: ÚDAJE ZA ROK 2011 ZOHĽADŇUJÚ POČTY ZAMESTNANÝCH CUDZINCŮV K 30. 6. 2011.

ZDROJ: ÚSTREDIE PRÁCE, SOCIÁLNYCH VECÍ A RODINY, 2011.

Celkový počet zamestnaných Rumunov a Rumuniiek vzrástol z 2 515 v roku 2008 na 3 794 pracujúcich v roku 2011. Empirické sondy naznačujú, že medzi záujemcami o prácu a život na Slovensku sú v značnej miere zastúpení potomkovia Slovákov žijúcich v Rumunsku, resp. Rumuni a Rumunky so statusom zahraničného Slováka (Sekulová, 2010). Druhou najpočetnejšou skupinou boli zamestnané osoby s českým štátnym občianstvom (3 227 osôb v roku 2011), nasledovali štátni príslušníci Poľska (2 044 osôb v roku 2011), Maďarska (1 910 osôb v roku 2011) a Ukrajiny (935 osôb v roku 2011). Práve pre migrantov z Ukrajiny zohrala v sledovanom období dôležitú úlohu skutočnosť, že po vstupe Slovenska do EÚ boli v roku 2008 zrušené kvóty na zamestnávanie pracovníkov a pracovníčok z Ukrajiny (Hlinčíková – Sekulová, 2011, s. 417). Ako naznačujú aj iné analýzy ekonomickej migrácie na Slovensko, táto zmena demonštruje dôležitosť Ukrajiny ako hlavného zdroja pracovnej zahraničnej sily (Kostlán, 2009, s. 19).

V akých odvetviach cudzinci najčastejšie pracujú? Podľa údajov k 31. 12. 2008,¹³ z hľadiska odvetví ekonomickej činnosti (tabuľka 6) najčastejšie pracovali vo sfére tzv. iných obchodných služieb (1 921 osôb), vo sfére dopravy (1 460 osôb), stavebníctva (1 320 osôb), vo výrobe motorových vozidiel (1 243 osôb), veľkoobchode (880 osôb), školstve (752 osôb), výrobe potravín a nápojov (516 osôb), elektrických strojov a prístrojov (376 osôb) a vo výrobe rádiových, televíznych a komunikačných prístrojov (348 osôb). V tejto súvislosti stojí za zmienku, že práve vo výrobe elektrických strojov a prístrojov, ako aj rádiových, televíznych a komunikačných prístrojov, prevyšujú štátni príslušníci tretích krajín v absolútnych počtoch zamestnancov z EHP (v celkovom pohľade je to naopak – migranti z EHP prevažujú).

¹³ Pre potreby analýzy boli použité údaje dostupné z verejne dostupných databáz. Údaje za roky 2009 a 2010 neboli v čase prípravy publikácie voľne k dispozícii, preto je v tejto súvislosti referenčným rokom 2008.

TABUĽKA 6

Zamestnanci podľa ekonomickej aktivity, štátneho občianstva (absolútne čísla, k 31. 12. 2008)¹⁴

Odvetvie OKEČ	Spolu	Občania EHP	z tretích krajín
Iné obchodné služby	1 921	1 611	310
Pozemná doprava, potrubná doprava	1 460	1 229	231
Stavebníctvo	1 310	902	408
Výroba motorových vozidiel, prívesov a návesov	1 243	1 077	166
Veľkoobchod a sprostredkovanie veľkoobchodu okrem motorových vozidiel a motocyklov	880	565	315
Školstvo	752	565	187
Výroba potravín a nápojov	516	402	114
Ostatné služby	460	275	185
Výroba kovových konštrukcií a kovových výrobkov	429	227	202
Výroba elektrických strojov a prístrojov	376	175	201
Výroba rádiových, televíznych a komunikačných prístrojov, hodín a hodínok	348	119	229
Počítačové a súvisiace činnosti	324	241	83
Poľnohospodárstvo, poľovníctvo a súvisiace služby	287	172	115
Výroba výrobkov z gumy a plastov	248	131	117
Výroba strojov a zariadení inde nešpecifikované	205	80	125
Ťažba čierneho uhlia, hnedého uhlia a lignitu	160	159	1
Rekreačné, kultúrne a športové činnosti	146	71	75
Pošty a telekomunikácie	145	134	11
Zdravotníctvo a sociálna pomoc	144	68	76
Finančné sprostredkovanie okrem poistenia a dôchodkového zabezpečenia	133	125	8
Spracúvanie dreva a výroba výrobkov z dreva	113	77	36
Činnosti v oblasti nehnuteľnosti	67	43	24
Výroba textílií	37	27	10
Verejná správa a obrana; povinné sociálne zabezpečenie	30	25	5
Lesníctvo, ťažba dreva a súvisiace služby	20	19	1
Ostatné	2 806	1 581	3 235
Spolu všetky odvetvia	14 560	10 100	4 460

ZDROJ: ZAHRANIČNÉ SŤAHOVANIE NA SLOVENSKO V ROKU 2009. BRATISLAVA, ŠTATISTICKÝ ÚRAD SR2010.

V kontexte početnosti zamestnaných osôb podľa odvetví ekonomickej činnosti pripomeňme, že aj pri cudzincoch a cudzinkách sa prejavuje silná rodová diferencovanosť. Prevahou zamestnaných žien sa vyznačuje hlavne školstvo, zdravotníctvo, sociálne služby alebo ľahký priemysel, prevahou mužov zase ťažký priemysel alebo stavebníctvo. V roku 2008 pracovali cudzinky hlavne v tzv. iných obchodných službách (19,3 % všetkých zamestnaných cudziniiek), ďalej v školstve (10,3 % cudziniiek), veľkoobchode a maloobchode (7,8 % a 4,3 %) či v sektore hotely a reštaurácie (4,6 % všetkých

¹⁴ Údaje k 31. 12. 2008, keďže neskoršie štatistiky nie sú vo verejných databázach od roku 2009 dostupné.

cudziniek) (Filadelfiová – Sekulová, 2009, s. 35). Pre zamestnanie cudziniek je zároveň typické využívanie rôznorodých spôsobov ekonomickej participácie s cieľom zladiť rodinný a pracovný život, kam patrí okrem formálneho zamestnania vypomáhanie v rodinnom podniku, podnikanie na živnosť či participácia v šedej zóne ekonomiky.¹⁵

¹⁵ Pozri bližšie: kapitola *Migrantky a zamestnanie* (Filadelfiová – Sekulová, 2009, s. 34).

4 Ekonomická migrácia na slovensko: perspektíva kvantitatívneho výskumu

4.1. MÁLO NEZNAMENÁ ROVNAKO: POČETNOSŤ A RÔZNORODOSŤ EKONOMICKÝCH MIGRANTOV NA SLOVENSKO

Ako podrobnejšie ukázala kapitola 3.2., celkové počty migrujúcich na Slovensko stále nie sú v porovnaní s inými krajinami EÚ alebo s mnohými krajinami sveta vysoké. Hoci kontinuálne rastú, podiel migrujúcich na celkovej populácii Slovenska je stále iba na úrovni 1 %. Podľa najnovších dát (marec 2011) prekročil počet legálnych pracovných migrantov 19-tisíc.

Na Slovensko prichádzajú pracovať muži (z celku legálnych migrantov tvoria 80 %) aj ženy (zostávajúci 20 %) z rôznych krajín sveta; aspoň jedného občana malo na slovenskom trhu práce až 134 krajín. Okrem najbližších susedov Slovenskej republiky (Česko, Maďarsko a Poľsko) je z krajín EÚ najpočetnejšie zastúpené Rumunsko a z tzv. tretích krajín Ukrajina, Srbsko, Vietnam, Čína a Rusko. Práve migranti a migrantky pôvodom z týchto šiestich štátov sa stali objektom realizovaného kvantitatívneho výskumu.

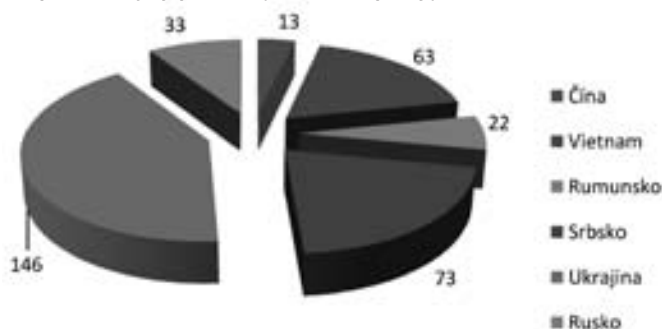
4.1.1. Početnosť a základné zloženie výskumného súboru

Celkovo sa podarilo zozbierať 350 platných dotazníkov, z ktorých 185 vyplnili muži a 165 ženy. Výskum sa zamerlal na spomínaných šesť skupín migrujúcich osôb podľa krajiny pôvodu; počty skúmaných za jednotlivé krajiny predstavuje graf 4. Najvyššie zastúpenie mali vo výskumnom súbore obyvateľky a obyvatelia Ukrajiny (146 osôb, čo je 42 %), za ktorou nasledovalo Srbsko s počtom 73 osôb (21 %) a Vietnam so 63 osobami (18 %); za Rusko sa podarilo na účasť vo výskume získať 33 migrujúcich (9 %), za Rumunsko 22 (6 %) a v prípade Číny to bolo 13 ekonomických migrantov (4 % celkového súboru).

Čo sa týka zloženia konečného výskumného súboru na základe pohlavia, podiel žien a mužov bol pomerne vyrovnaný: ženy tvorili 47 % a muži 53 %. A ako ukazuje graf 5, každé z pohlaví malo proporcionálne zastúpenie vo všetkých migrantských skupinách vymedzených krajinou pôvodu – za žiadnu krajinu nebol podiel žien alebo mužov menší ako jedna tretina. K istému vychýleniu v prospech mužov došlo v rámci skupiny migrujúcich zo Srbska (64 % mužov k 36 % žien), Vietnamu (62 % mužov k 38 % žien) a Rumunska (59 % mužov k 41 % žien), pri zostávajúcich troch krajinách zasa mierne prevažovali ženy (56 % žien za skupinu pôvodom z Ukrajiny, 54 % spomedzi migrujúcich z Číny a 51 % žien v prípade Ruska).

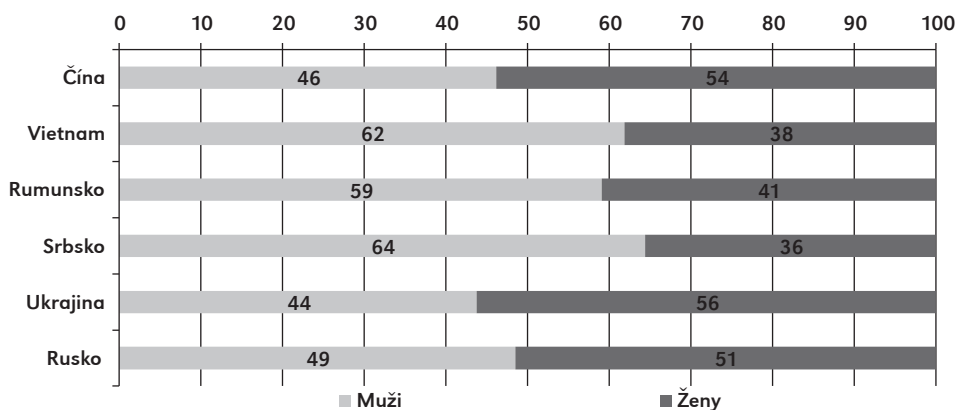
GRAF 4

Výskumný súbor podľa krajiny pôvodu (absolútne počty)

GRAF 5

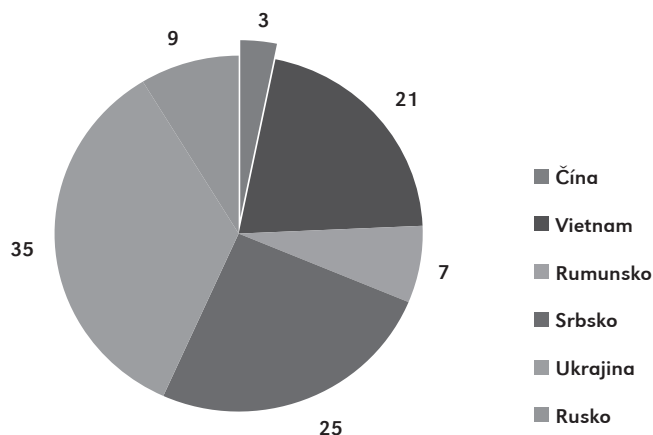
Zloženie migrantských skupín na základe krajiny pôvodu podľa pohlavia (v %)

Heterogenitu výskumného súboru sa podarilo zabezpečiť aj z opačnej perspektívy – z hľadiska vnútorného zloženia podsúboru žien a mužov podľa krajiny pôvodu. V obidvoch skupinách boli zastúpené všetky vybrané krajiny, ich konkrétne podiely sa však odlišovali. V štruktúre migrujúcich mužov mali najväčší podiel Ukrajinci s 35 %, nasledovali občania Srbska s podielom 25 %, a potom

GRAF 6

Štruktúra podsúboru mužov podľa krajiny pôvodu (v %)

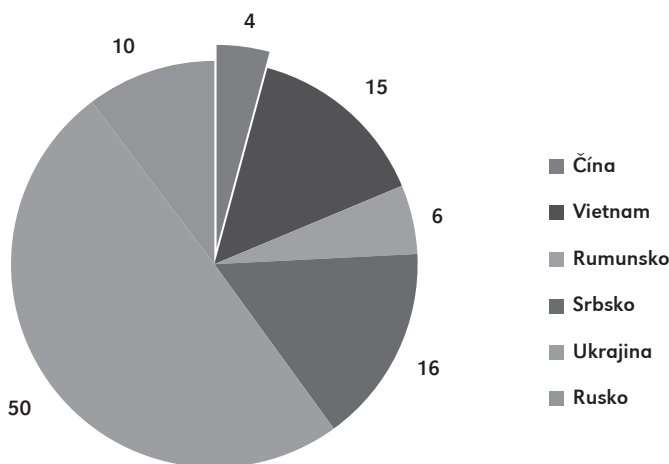

migranti z Vietnamu s 21-percentným zastúpením. Na zostávajúce tri krajiny pripadalo spolu 19 % skúmaných migrantov, z toho 9 % mužov pochádzalo z Ruska, 7 % pripadalo na Rumunsko a posledné 3 % tvorili ekonomickí migranti z Číny (graf 6).

Za skupinu žien vyšlo poradie jednotlivých krajín pôvodu na základe početnosti rovnaké ako za podsúbor mužov, získali však iné proporcionálne zastúpenie (graf 7). Presne polovicu skúmaných žien tvorili migrantky z Ukrajiny, migrantky s pôvodom v Srbsku reprezentovali 16 % a na migrantky z Vietnamu pripadalo 15 % skúmaných migrantiek. Zostávajúce tri krajiny pôvodu, ktoré boli zaradené do výskumu, mali rovnako ako u mužov spolu 19 %; z nich bolo 10 % migrantiek pochádzajúcich z Ruska, 6 % z Rumunska a zvyšné 4 % z Číny.

GRAF 7

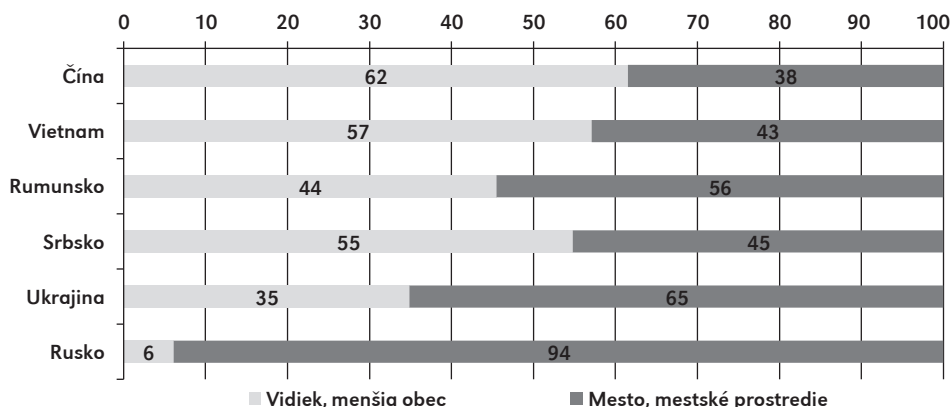
Štruktúra podsúboru žien podľa krajiny pôvodu (v %)

Podľa typu pôvodného bydliska skúmaných ekonomických migrantov sa ukázalo, že za prácou na Slovensko prichádzajú tak vidiecki obyvatelia, ako aj obyvatelia z mestského prostredia (graf 8). Z celkového súboru migrantov bývalo pôvodne 42 % v menšej obci a 58 % bolo takých, čo v krajine pôvodu žili v meste. Medzi ženami a mužmi sa na základe typu pôvodného bydliska rozdiel neprejavil, no isté diferencie sa ukázali podľa krajiny pôvodu. V prípade migrujúcich z Ruska išlo takmer výlučne

GRAF 8

Zloženie migrantských skupín na základe krajiny pôvodu podľa typu pôvodného bydliska (v %)

o pôvodné bydlisko v mestskom prostredí (až 94 % z nich), obyvatelia malých obcí tvorili len 6 %. Prevažia pôvodných mestských obyvateľov, hoci už nie taká výrazná ako pri Rusku, sa prejavila ešte za migrujúcich z Ukrajiny (65 % z nich žilo vo svojej domovskej krajine v meste a 35 % na vidieku) a tiež z Rumunska (56 % v meste ku 44 % na vidieku). V rámci migrantov z ostatných troch skúmaných krajín získali zasa prevažiu bývajúcí na vidieku: pri Vietname a Srbsku iba miernu (podiel prichádzajúcich z vidieka dosiahol za Vietnam 57 % a za Srbsko 55 %), za skupinu migrujúcich pôvodom z Číny to bolo viac ako 60 % (62 % z vidieka a 38 % z mesta).

Výskumný súbor ekonomických migrantov a migrantiek na Slovensko, ktorý sa prostredníctvom regionálnych spolupracovníkov podarilo skonštruovať, približne zodpovedal svojou štruktúrou plánovaným kvótam pre základné výberové znaky, ktorými bolo pohlavie a krajina pôvodu. Zastúpenie žien a mužov v súbore sa podarilo zabezpečiť približne vyrovnané – tak, ako sa stanovilo v zámeroch pre tvorbu výskumnej vzorky: k cieľom výskumu totiž patrilo zachytiť skúsenosť migrujúcich žien i mužov. Hoci sa plánované kvóty pre jednotlivé krajiny pôvodu nepodarilo dodržať úplne,¹⁶ tak v súbore mužov, ako aj v súbore žien boli reprezentované všetky vybrané krajiny. Tiež na základe typu pôvodného bydliska zostal konečný výskumný súbor heterogénny, teda zachytáva skúsenosť obyvateľov vidieka i miest.

4.1.2. Rôznorodosť migrujúcich podľa rodinného zázemia

Hoci počet pracovných migrantov na Slovensku nie je vysoký, rozhodne ich nemožno vnímať ako nejakú homogénnu skupinu. Naopak, ide o skupinu značne rôznorodú, a to nielen podľa krajiny pôvodu, ale aj na základe viacerých individuálnych znakov, akými sú ukazovatele rodinného zázemia alebo vek.¹⁷ Potvrzuje to aj vytvorený výskumný súbor ekonomických migrantov a migrantiek na Slovensko.

Podľa zozbieraných empirických údajov bola rodinná situácia skúmaných ekonomických migrantov a migrantiek pomerne pestrá. Pracovné uplatnenie si na Slovensku hľadajú ľudia pred založením vlastnej rodiny, aj ľudia s rodinou. Podiel takých, čo nemali skúsenosť s uzatvorením manželstva alebo s oficiálnym partnerským spoložitím (slobodní a slobodné) tvoril 41 %, zostávajúcich 59 % súboru už nejakú skúsenosť so zakladaním rodiny malo. Aktuálne bolo vydatých alebo ženatých 50 % z nich, čo bol vlastne najčastejší rodinný status. Na ostatné možnosti definované na základe formálneho partnerského vzťahu pripadalo spolu 9 %; v rámci toho 7 % tvorili rozvedení a rozvedené, 2 % bolo ovdovených a 1 % deklarovalo ešte iný rodinný status – prevažne išlo o spolužitie ako druh a družka (graf 9).

Medzi skúmanými ženami a mužmi sa podľa rodinného stavu veľké rozdiely neprejavili. Podiel slobodných bol za obidva podsúbory úplne rovnaký (41 %); za skupinu mužov mali mierne vyššie zastúpenie žijúci v manželstve (52 % ženatých mužov ku 47 % vydatých žien), na druhej strane sponedzi žien bolo zasa viac „nositeľiek“ ostatných rodinných statusov (13 % žien ku 7 % mužov). V tom bolo zo žien 2 % rozvedených, 9 % ovdovených a 2 % žijúcich ako družka; podiely týchto ostatných rodinných statusov boli za mužov nižšie: 1 % rozvedených, 5 % ovdovených a 1 % mužov deklarovalo spolužitie s družkou (graf 10).

Jednotlivé skupiny migrujúcich podľa krajiny pôvodu mali na základe aktuálneho rodinného stavu vzhľadomne odlišnú skladbu (tabuľka 7). Za migrujúcich zo Srbska výraznejšie prevažovali slobodní ľudia – tvorili až 60 % zo všetkých skúmaných Srbov; u ruských a vietnamských ekonomických

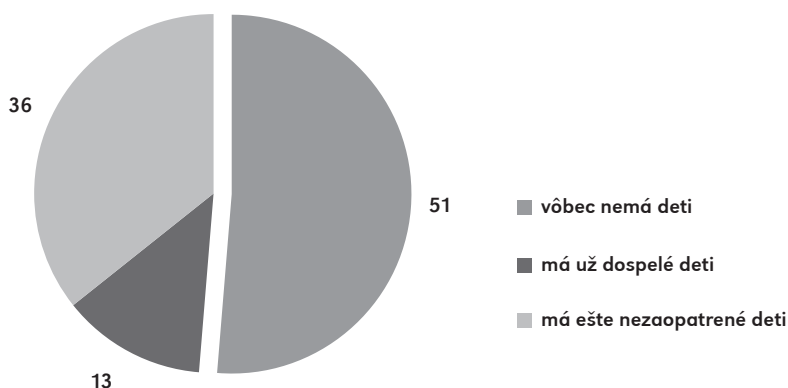
¹⁶ Ako sa uvádza už v úvodných informáciách o výskume (časť 2.1.), napriek enormnému úsiliu regionálnych spolupracovníčok a spolupracovníkov sa jednotlivcov z niektorých komunit pracovných migrantov nepodarilo presvedčiť na účasť vo výskume. Boli príliš uzavretí a nedôverčiví k akýmkoľvek formulárom či poskytovaniu údajov o sebe; napriek viacnásobnému ubezpečovaniu o anonymite sa pravdepodobne obávali zneužitia údajov. Ani možnosť prispieť k zmene celkových pomerov na Slovensku vo vzťahu k pracovným migrantom nebola pre nich dostatočným motívom k participácii na výskume; svoje prípadné problémy si riešia individuálne a o aktívnu účasť na spoločnom úsilí o zmenu pomerov neprejavili záujem.

¹⁷ A ako dokumentujú nasledujúce časti tejto kapitoly, diferencujú sa aj podľa kvalifikácie či podľa pracovných skúseností pred príchodom na Slovensko alebo predchádzajúcich skúseností so zahraničnou migráciou, ale aj podľa vzorcov migrácie či dôvodov migrácie.

Výskumný súbor sa diferencoval aj na základe ďalšieho ukazovateľa rodinnej situácie, ktorým bol aktuálny stav s deťmi: pokrýval migrantov, ktorí boli zatiaľ bezdetní, migrantov s odrastenými deťmi, ale aj s deťmi, ktoré spadajú do kategórie nezaopatrených (malé deti a mladí ľudia s neukončenou prípravou na povolanie). Ako približuje graf 11, polovica skúmaných ekonomických migrantov na Slovensko (51 %) ešte deti nemala a ďalších 13 % z nich malo už odrastené deti. Podiel migrantov a migrantiek, ktorí boli v čase výskumu rodičmi nezaopatrených detí, dosiahol 36 %. Medzi ženami a mužmi neboli v tomto ukazovateli žiadne významné rozdiely; zastúpenie bezdetných, s odrastenými deťmi a rodičov aspoň jedného nezaopatreného dieťaťa sa za obidve skupiny takmer úplne zhodovalo.

GRAF 11

Zloženie migrujúcich osôb podľa rodičovstva (v %)

Avšak skupiny migrantov rôznej krajiny pôvodu sa podľa rodičovstva navzájom odlišovali (tabuľka 8). Bezdetných vykazovala najviac štruktúra migrantov zo Srbska, kde ich podiel prekročil 71 %; nadpolovičné zastúpenie mali ešte za skupinu pochádzajúcu z Vietnamu a Rumunska; pri ostatných troch krajinách bol podiel respondentov bez skúsenosti s rodičovstvom menší ako polovica (vôbec najmenší za migrujúcich z Ruska – len 30 %). Migrantov s odrastenými deťmi bolo najviac za skupinu z Ruska a Rumunska (27 % a 24 %), pri Srbsku a Vietname tvorili iba zanedbateľný podiel. Rozdielne vychádzalo potom aj zastúpenie rodičov nezaopatrených detí: najvyššiu proporciu získali v rámci migrantov z Ruska (43 %), potom za migrantov pôvodom z Ukrajiny, Číny a Vietnamu (tesne okolo hranice 40 %), a najmenšie zastúpenie mali medzi migrantmi s pôvodom v Rumunsku a Srbsku, kde tvorili približne iba štvrtinu (24 % a 26 %).

TABUĽKA 8

Zloženie migračných skupín na základe krajiny pôvodu podľa rodičovstva (v %)

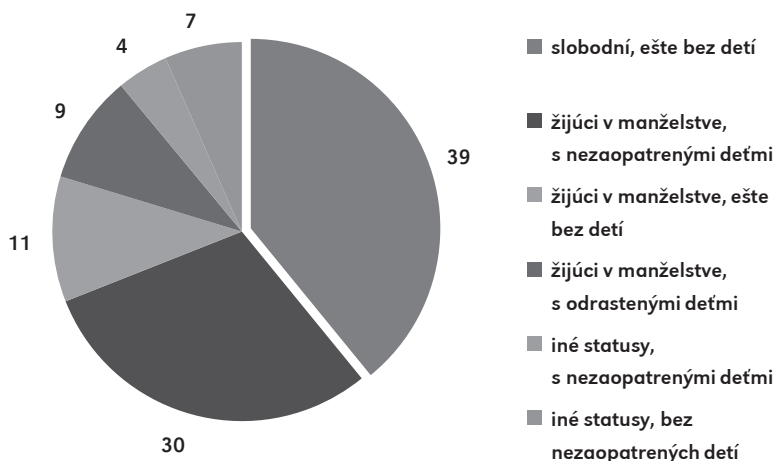
	Čína	Vietnam	Rumunsko	Srbsko	Ukrajina	Rusko
vôbec nemá deti	46	58	52	71	43	30
má už dospelé deti	15	5	24	3	17	27
má ešte nezaopatrené deti	39	37	24	26	40	43
Spolu	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Komplexnejší pohľad na rodinné zázemie ekonomických migrantov na Slovensko ponúka vzájomné prepojenie rodinného stavu s rodičovstvom. Na základe takéhoto kombinovaného pohľadu mala najvyššie zastúpenie kategória slobodných, čo ešte nemali deti – tvorili 39 % celkového výskumného súboru. Druhou najpočetnejšou kategóriou boli migranti s manželským statusom a nezaopatrenými deťmi alebo dieťaťom, ktorí dosiahli 30-percentný podiel. S väčším odstupom za týmito dvoma najsilnejšie reprezentovanými statusmi nasledovali žijúci v manželstve a zatiaľ bez detí (predstavovali

11 %), a potom žijúci v manželstve a s odrastenými deťmi (9 %). Na iné rodinné statusy so závislými deťmi pripadali 4 % a iné rodinné statusy bez závislých detí 7 % (graf 12).

GRAF 12

Štruktúra migrujúcich osôb podľa rodinnej situácie (v %)

POZNÁMKA: GRAF UVÁDZA KOMBINÁCIU RODINNÉHO STAVU S RODIČOVSTVOM.

Výskumné údaje indikujú, že rodinné zázemie ekonomických migrantov na Slovensko, žien i mužov, bude pomerne rôznorodé. Hoci sa zdá, že najväčšiu skupinu tvoria slobodní a bezdetní, za prácou na Slovensko prichádzajú aj jednotlivci po založení rodiny a s nezaopatrenými deťmi, ale tiež s deťmi, ktoré sa už osamostatnili a „stoja na vlastných nohách“. Pritom za jednotlivé skúmané krajiny pôvodu sa v rodinnej situácii migrantov zaznamenali na základe zozbieraných dát dosť značné rozdiely. Pri niektorých krajinách vyšlo nadpriemerné zastúpenie slobodných a zatiaľ bezdetných (napríklad Srbsko), za iné prevažovali žijúci v manželstve a s nezaopatrenými deťmi (napríklad Rusko), ďalšie sa v porovnaní s priemerom vyznačovali zvýšenými podielmi rozvedených a ovdovených (napríklad Ukrajina), pri iných boli zase jednotlivé rodinné a rodičovské statusy vyrovnané (napríklad Rumunsko). Do akej miery sa do tohto diferencovaného výsledku premietajú rodinné správanie charakteristické pre domovskú krajinu, do akej miery „národné“ migračné vzorce založené na rodinnej situácii, alebo do akej miery tu zohráva úlohu vplyv náhodných faktorov súvisiacich so spôsobom výberu výskumnej vzorky, sa určiť nedá. Faktom však je, že z každej krajiny prichádzajú na Slovensko pracovať ľudia s veľmi rôznou rodinnou situáciou, čo pravdepodobne diferencuje aj ich správanie vo vzťahu k zamestnaniu, k zasielaniu remitenčii a ovplyvňuje ich ďalšie migračné zámery i ciele. Správanie a migračné zámery závisia tiež od toho, kde svoju rodinu majú – či zostala v domovskej krajine, alebo je ich partnerka či partner, prípadne deti s nimi na Slovensku (tabuľka 9 a tabuľka 10).

TABUĽKA 9

Migranti a migrantky s manželským statusom podľa krajiny pobytu manžela/manželky (v %)

	Muži	Ženy	Spolu
na Slovensku	45	62	53
v domovskej krajine	21	4	13
v inej krajine	1	1	1
neuvedené	33	33	33
Spolu	100,0	100,0	100,0

OTÁZKA: KDE V SÚČASNOSTI ŽIJE VÁŠ MANŽEL/ MANŽELKA – NA SLOVENSKU, V KRAJINE PŮVODU, ALEBO V INEJ KRAJINE?

Spomedzi skúmaných ekonomických migrantov a migrantiek s manželským statusom (ženatí a vydaté) uviedla viac ako polovica, že má svojho manželského partnera na Slovensku (spolu 53 %). Ďalších 13 % označilo za miesto pobytu domovskú krajinu a 1 % ešte inú krajinu; celkovo však až jedna tretina relevantného súboru na otázku neodpovedala¹⁸ (z respondentov pôvodom z Vietnamu ani jeden). Manželského partnera žijúceho na Slovensku mali omnoho častejšie ženy než muži (62 % vydatých žien oproti 45 % ženatých mužov), podľa krajiny pôvodu Rusi (87 %) a Číňania (83 %), a potom migrujúci z Rumunska (takmer 70 %). V domovskej krajine potom nechávali naopak oveľa častejšie muži svoju partnerku než ženy partnera (21 % ženatých mužov oproti 4 % vydatých žien); podľa krajiny pôvodu sa takýto model „rozdelenej rodiny“ vyskytoval najviac za skupinu Ukrajincov (24 %) a Srbov (15 %).

TABUĽKA 10

Migranti a migrantky s nezaopatrenými deťmi podľa krajiny pobytu detí (v %)

	Muži	Ženy	Spolu
na Slovensku	34	44	39
v domovskej krajine	47	22	35
v inej krajine	2	2	2
Neuvedené	17	32	24
Spolu	100,0	100,0	100,0

OTÁZKA: KDE V SÚČASNOSTI ŽIJE VAŠE NEZAOPATRENÉ DIEŤA/ DETI – NA SLOVENSKU, V KRAJINE PÔVODU, ALEBO V INEJ KRAJINE?

Podobné súvislosti, hoci s rozdielnymi počťnosťami, platili aj pri nezaopatrených deťoch. Zo skúmaných migrantov a migrantiek, čo mali ešte nezaopatrené dieťa, označilo 39 % ako jeho súčasné bydlisko Slovensko a 35 % domovskú krajinu; len 2 % mali dieťa žijúce ešte v inej krajine; pritom opäť až jedna štvrtina relevantného súboru na otázku neodpovedala. V porovnaní s mužmi mali ženy častejšie svoje nezaopatrené dieťa so sebou na Slovensku (44 % žien ku 34 % mužov); ale aj medzi migrujúcimi ženami sa vyskytovali také, ktorých dieťa žilo v krajine pôvodu, hoci dvojnásobne menej ako za mužov (22 % žien ku 47 % mužov). V krajine pôvodu zostávali vo zvýšenej miere deti migrujúcich z Ukrajiny (45 %) a z Vietnamu (41 %), v istom objeme sa však takéto rodinné usporiadanie s dieťaťom „na diaľku“ objavilo za všetky skúmané krajiny.

Výskumné údaje potvrdili, že migrácia za prácou bez rodiny, ktorá zostáva v krajine pôvodu, nie je ani v prípade ekonomických migrantov na Slovensko neznámym alebo zriedkavým javom. Hoci je model migrácie bez rodiny podstatne frekventovanejší za mužov, uplatňujú ho aj migrujúce ženy. Podľa krajiny pôvodu sa zaznamenal najčastejšie za pracovných migrantov z Ukrajiny a Vietnamu, ale poznajú ho všetky sledované skupiny migrujúcich za prácou. V tomto výskume sa dôsledky partnerského alebo rodičovsko-detského odlúčenia na rodinný život a deti nesledovali, z odbornej literatúry sú však pomerne známe; spomína sa odcudzenie partnerov, rozchod alebo rozvod manželstva, problémové správanie detí, zhoršenie školského prospechu detí a podobne.¹⁹ Výskum však preukázal,

¹⁸ Veľké percento respondentov, ktorí pobyt svojich najbližších rodinných príslušníkov neuviedlo, pravdepodobne považovala túto otázku za ohrozujúcu, napriek ubezpečeniam o anonymite. Súvisí to pravdepodobne s nastavením migračných pravidiel pre pobyt rodinných príslušníkov na Slovensku alebo s obavami o sprísnenie existujúceho režimu (pozri záverečnú časť tejto kapitoly).

¹⁹ Na Slovensku sa dôsledkom rodinného odlúčenia z dôvodu odchodu za prácou dlhodobejšie venovalo koncom deväťdesiatych rokov bývalé Medzinárodné stredisko pre štúdium rodiny, ale z opačnej perspektívy – pri odchode obyvateľov Slovenska za prácou (Filadelfiová, J. – Guráň, P. (ed.): *Rodina a dedina. Úryvky zo života v strede Európy*. Bratislava, MŠSR 1998; Filadelfiová, J. – Guráň, P.: *Vidiecka rodina 90. rokov: hodnoty a stratégie*. In.: Radičová, I. (ed.): *Vieme, čo odmietame a vieme, čo chceme? Životné stratégie občanov SR*. Bratislava, Nadácia S.P.A.C.E. 1997). Z novších štúdií sa problém dôsledkov odlúčenia v súvislosti s odchodom žien za prácou do zahraničia objavil napríklad v štúdiu Inštitútu pre verejnú otázku

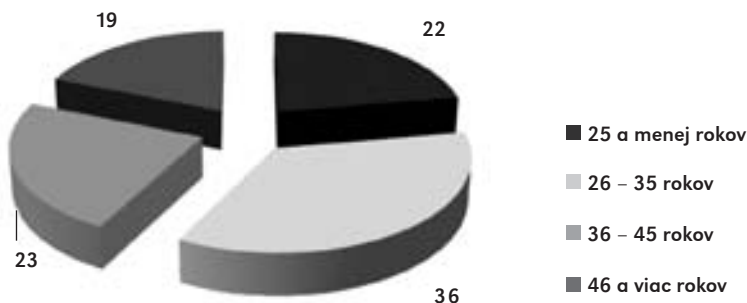
že pomerne veľká skupina ekonomických migrantov i migrantiek na Slovensko bude s veľkou pravdepodobnosťou týmto rizikám vystavená.

4.1.3. Rôznorodosť migrujúcich podľa veku

Migranti prichádzajúci za pracovným uplatnením na Slovensko pokrývajú z hľadiska veku pomerne široký interval, čo dokladá realizovaný výskum aj štatistické prehľady.²⁰ Konkrétne v skúmanom súbore to bolo vekové rozpätie od 19 do 82 rokov, pričom početne najsilnejšou kategóriou bol vek 28 rokov, potom 25 rokov a 24 rokov. Celkovo však v súbore prevažovali ekonomickí migranti mladšieho veku, podobne ako za celok evidovaných migrantov uvádzaný v citovaných štatistických prehľadoch. Ako prezentuje graf 13, až 58 % skúmaných ekonomických migrantov malo 35 rokov a menej, ďalšiu približne štvrtinu súboru (23 %) predstavovali migranti vo veku 36 – 45 rokov, starších ako 45 rokov bolo menej ako jedna pätina (19 %). Medzi ženami a mužmi sa významnejšie rozdiely vo vekovej skladbe nezaznamenali, ukázal sa iba miernejší posun k nižším vekovým kategóriám na strane žien. Kým priemerný vek za celý skúmaný súbor migrujúcich dosiahol 35 rokov, za mužov vyšiel približne o dva roky vyšší než za ženy (muži 36 rokov a ženy 34 rokov).

GRAF 13

Štruktúra migrujúcich osôb podľa veku (v %)

Za jednotlivé skupiny migrantov a migrantiek vymedzené krajinou pôvodu bolo podľa zozbieraných dát vekové zloženie rozdielne (tabuľka 11). Medzi migrujúcimi pôvodom z Číny a Srbska boli oproti priemeru výraznejšie zastúpené mladšie vekové ročníky (78 % skúmaných migrantov z Číny a 74 % zo Srbska malo 35 rokov a menej), staršie vekové skupiny mali zasa nadštandardný podiel v rámci migrantov prichádzajúcich z Ruska (73 % starších ako 35 rokov). Zostávajúce tri krajiny pôvodu (Vietnam, Rumunsko a Ukrajina) vyšli z porovnávania vekovej skupiny do a nad 35 rokov viac-menej ako vyvážené. Naznačeným proporciám zodpovedal aj zistený priemerný vek: najnižšie hodnoty vykázal za Čínu a Srbsko (29,3 roka a 30,4 roka) a za Rusko najvyšší (45,2 roka).

z roku 2007 (Andruchová, J. – Bútorová, Z.: *Situácia žien v okrese Humenné v kontexte migrácie za prácou do zahraničia*. In: Bútorová, Z. (ed.): *Tu a teraz: sondy do života žien 45+*. Bratislava, IVO 2007).

²⁰ Napríklad pravidelné publikácie Štatistického úradu SR Zahraničné sťahovanie a cudzinci v Slovenskej republike (ŠÚ SR, 2009, 2010), alebo dostupné databázy Štatistického úradu – napríklad databáza Slovstat (<http://www.statistics.sk/pls/elisw/vbd>) či Ústredia práce, sociálnych vecí a rodiny – napríklad staršie roky v databáze Zamestnanie cudzincov v Slovenskej republike (http://www.upsvar.sk/statistiky/zamestnavanie-cudzincov-statistiky.html?page_id=10803).

TABUĽKA 11

Zloženie migrantských skupín na základe krajiny pôvodu podľa veku (v %)

	Čína	Vietnam	Rumunsko	Srbsko	Ukrajina	Rusko
25 a menej rokov	39	22	23	34	19	3
26 - 35 rokov	39	35	23	40	38	24
36 - 45 rokov	22	33	41	15	22	18
46 a viac rokov	-	9	13	11	21	55
Spolu	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Priemerný vek (v rokoch)	29,3	32,9	35,9	30,4	36,4	45,2

Empirické údaje potvrdili veľkú heterogenitu ekonomických migrantov na Slovensko podľa veku; za pracovným uplatnením prichádzajú a na našom pracovnom trhu pôsobia mladí ľudia i staršie vekové ročníky, dokonca aj v dôchodkovom veku. Avšak skupiny, ktoré prevažujú, to sú ročníky okolo hranice 30 až 35 rokov. Prejavili sa tiež isté rozdiely podľa krajiny pôvodu – z niektorých krajín akoby migrovali skôr mladí ľudia, u iných sa pre migráciu za prácou na Slovensko rozhodujú aj vyššie vekové skupiny. Vekové rozdiely sú však spôsobené aj dĺžkou pobytu v krajine či opakovanou alebo cyklickou migráciou (pozri časť približujúcu heterogenitu podľa roku príchodu a doby pobytu). Vyššie uvedené rozdiely na základe rodinného stavu logicky veľmi úzko korešpondujú s vekovou skladbou danej skupiny migrantov podľa krajiny pôvodu: čím vyššie zastúpenie starších, tým pestršia skladba rodinných statusov, a naopak.

4.2. KTO PRICHÁDZA: RÔZNORODOSŤ PODĽA KVALIFIKÁCIE A PRACOVNEJ PRAXE V ZAHRANIČÍ

Kvalifikácia a migrácia – táto väzba pravdepodobne patrí k najčastejšie diskutovaným migračným otázkam posledných rokov. Hovorí sa o nej v rovine politickej, no veľkú pozornosť jej venuje aj odborná obec. Zo strany prijímajúcich krajín sa spomína najmä v dvoch polohách: nízka kvalifikácia (nízkokvalifikovaní migranti ako ohrozenie pracovných príležitostí pre domácu pracovnú silu alebo ako žiadaná pracovná sila na vykrytie deficitov na trhu práce za pracovné miesta, ktoré domáci pracovníci nechcú vykonávať) a vysoká kvalifikácia (vysokokvalifikovaní migranti ako preferovaná skupina ekonomických migrantov do krajiny).²¹ Z pozície „zdrojových“ krajín migrácie sa poukazuje na straty v kvalifikačnej štruktúre populácie v dôsledku migrácie do zahraničia, na exodus niektorých vysokokvalifikovaných profesií a na únik mozgov. Odborná literatúra o migrácii sa kvalifikácii venuje v rozličných rovinách (od individuálnej, cez jednotlivé profesie, až po rovinu celospoločenskú či nadnárodnú) a kontextoch: analyzuje javy ako únik mozgov, strata kvalifikácie, práca pod dosiahnutou kvalifikáciou, píše o uznávaní či neuznávaní kvalifikácie migrantov alebo možnostiach a prekážkach jej zvyšovania.

Samotný pojem kvalifikácia sa v literatúre chápe veľmi diferencovane, jednoznačne ju definovať a operacionalizovať pre výskumné účely je pomerne problematické, nakoľko pozostáva z mnohých a veľmi rôznorodých komponentov, navyše národne špecifických. V žiadnom koncepte však nechýba

²¹ Obidve polohy sa objavujú aj v našom politickom diskurze: pozri napríklad spracovanie diskusie odborníkov o kultúrnej diverzite a migrácii, ktorá sa realizovala v rámci impicia sa(qntr)l(ác)l(i)l(e)p1(r)71(j)1kzitKuúaa i-5ilaa S8lo2vku vñie 3ka(i)l)ch e

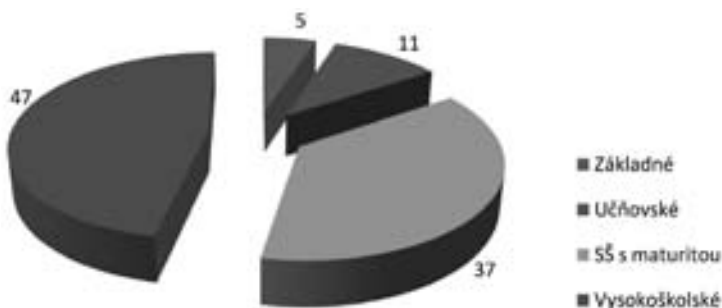
zmienka o dosiahnutom vzdelaní a pôvodnej profesii. Sledovali sa aj v rámci tohto výskumu, obraz o pracovnej praxi dopĺňala otázka na predchádzajúcu migračnú skúsenosť s prácou v zahraničí.

4.2.1. Diferencovaná vzdelanostná štruktúra s prevahou vyššieho vzdelania

Pohľad na vzdelanostnú štruktúru výskumnej vzorky potvrdzuje, že podľa dosiahnutého vzdelania budú medzi ekonomickými migrantmi na Slovensko zastúpené všetky stupne vzdelania, pravdepodobne ale nie rovnakým podielom. Medzi migrantmi a migrantkami zúčastnenými na výskume (pripomeňme opätovne, že nešlo o reprezentatívny výskum), tvorili najpočetnejšiu skupinu vysokoškolsky vzdelaní, ktorých bolo až 47 % (graf 14); vzdelanie na úrovni strednej školy s maturitou malo 37 % celkového súboru, na učňovské vzdelanie pripadalo 11 % a na základné vzdelanie 5 % skúmaných.

GRAF 14

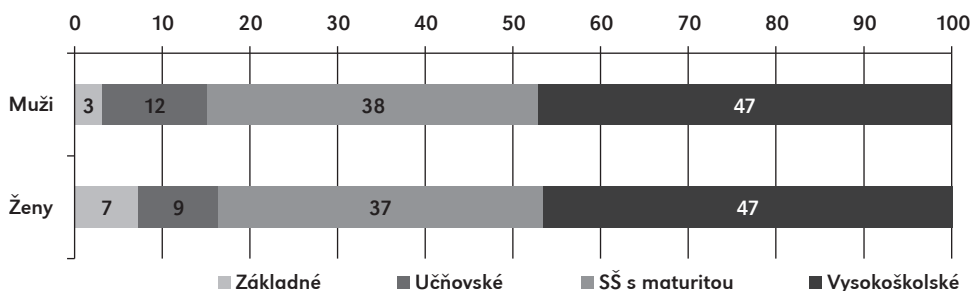
Štruktúra migrujúcich osôb podľa najvyššieho dosiahnutého vzdelania (v %)

Medzi migrujúcimi ženami a mužmi neboli podľa najvyššieho dosiahnutého vzdelania zásadnejšie rozdiely (graf 15). Podiel vysokoškolského a stredoškolského vzdelania bol za obidve skupiny takmer rovnaký (47 % vysokoškolské; 37 % a 38 % stredoškolské s maturitou), menšia disproporcija sa prejavila iba u dvoch najnižších vzdelanostných stupňov. Žien bolo v porovnaní s mužmi viac so základným vzdelaním (7 % oproti 3 %) a mužov zasa s ukončenou učňovskou školou (12 % oproti 9 %).

GRAF 15

Štruktúra žien a mužov podľa vzdelania (v %)

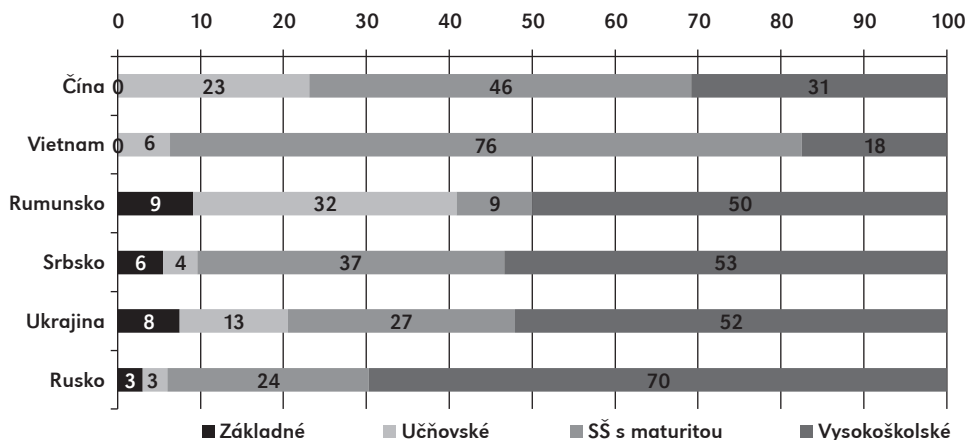

Podiely jednotlivých vzdelanostných stupňov za šesť skúmaných krajín pôvodu (graf 16) boli dosť podstatne rozdielne. Podľa získaných dát mali najvyššiu vzdelanostnú štruktúru ekonomickí migranti z Ruska, v rámci ktorých so 70 % dominovali vysokoškooláci; stredoškooláci s maturitou dosiahli takmer štvrtinový podiel (24 %) a na dva zostávajúce stupne vzdelania pripadalo len po 3 %. Nadštandardné zastúpenie vysokoškoolského vzdelania však vykázali aj ďalšie krajiny: vysokoškooláci tvorili viac ako polovicu spomedzi migrujúcich pôvodom z Ukrajiny a zo Srbska (52 % a 53 %), pres-

ne polovičný podiel vysokoškolského vzdelania mal podsúbor rumunských ekonomických migrantov. Pri ďalších stupňoch vzdelania sa už v proporciách líšili.

GRAF 16

Štruktúra skupín migrantov rôznej krajiny pôvodu podľa vzdelania (v %)

Spomedzi Ukrajincov malo strednú školu s maturitou 27 %, s ukončenou učňovskou školou skončilo svoje vzdelávanie 13 % z nich a podiel základného vzdelania dosiahol 8 %. V porovnaní s tým mali migranti zo Srbska podstatne viac stredoškolského vzdelania s maturitou (37 %) a naopak – menej vyučených a so základnou školou (len 4 % a 6 %). Rumunskí migranti zasa oproti ostatným krajinám vykázali veľmi málo stredoškolákov s maturitou (len 9 %) a na druhej strane nadštandardne vyšší podiel zostávajúcich dvoch stupňov vzdelania (32 % vyučených a 9 % so základnou školou). Kým v prípade Ruska, Ukrajiny a Srbska akoby prichádzali za prácou na Slovensko vo zvýšenej miere migranti s vyššími stupňami dosiahnutého vzdelania, Rumunsko sa zdá z tohto pohľadu rozpoltené – na jednej strane prichádzajú vysokoškolsky vzdelaní a na strane druhej migranti s nižším ukončeným vzdelaním (vyučení a so základným vzdelaním).

Pokiaľ ide o ekonomických migrantov na Slovensko z najsilnejších ázijských krajín pôvodu, teda z Vietnamu a Číny, tu medzi skúmanými prevažovali stredoškooláci s maturitou. Spomedzi migrantov z Vietnamu dosiahli až 76-percentné zastúpenie a zostatok sa rozložil medzi vysokoškolsky vzdelaných (18 %) a vyučených (6 %); v rámci skupiny migrantov pôvodom z Číny bol podiel stredoškoolákov 46 % a zvyšok tvorili vysokoškooláci s 31 % a vyučení s 23 %. Podiel základného vzdelania bol za obidve tieto krajiny nulový.

Celkovo medzi skúmanými ekonomickými migrantmi prevážili vyššie stupne vzdelania s nadštandardným podielom vysokoškolsky vzdelaných, zastúpené však boli všetky vzdelanostné kategórie. Hoci vzdelanostná štruktúra výskumnej vzorky nebude svojimi percentuálnymi podielmi presne zodpovedať stavu za celok ekonomických migrantov na Slovensko, v základných proporciách pravdepodobne veľké rozdiely nebudú. Pre analytické účely je výsledná skladba výskumného súboru na základe dosiahnutého vzdelania vyhovujúca, nakoľko zachytáva skúsenosť migrantov s vyššími i nižšími stupňami vzdelania, čo umožňuje vzájomné komparácie a sledovanie rozdielov v dosiahnutých výsledkoch.

4.2.2. Typ pôvodnej profesie migrujúcich žien a mužov

Už pohľad na vzdelanostnú štruktúru indikoval heterogenitu pôvodných profesií ekonomických migrantov. Dalo sa z nej predpokladať, že budú pokrývať značne širokú škálu – od robotníckych povolání po vysoko odborné a špecializované profesie. Vo výslednom zozname sa skutočne objavilo

niekoľko desiatok profesií. Boli medzi nimi klasické robotnícke povolania ako robotník pri páse, šička, upratovačka, murár, stolár, brusič, zámočník, vodič, traktorista, zvärač, ale aj roľník a podobne; povolania spadajúce do sféry služieb (predavač, kadernička, cukrárka, kuchárka, čašníčka, barman, elektrikár, automechanik); stredoškolské profesie rôzneho zamerania (sociálna pracovníčka, účtovníčka, administratívna pracovníčka, zdravotná sestra, colník, úradník, zubný technik); no prevahu mali vysokoškolské profesie. Okrem učiteľov pokrývajúci široké spektrum vyučovacích predmetov, ďalej medicínskych a ekonomických profesií prichádza na Slovensko veľa inžinierov rôzneho zamerania (napríklad chemický inžinier, stavebný inžinier, inžinier energetiky, automatizácie, letectva, strojný inžinier, agronóm, softvérový inžinier či inžinier elektrotechniky alebo konštruktér, architekt či astronóm), aj reprezentantov humanitných odborov (bol medzi nimi prekladateľ či tlmočníčka, etnológ, právnik, novinár, psychológ, filozof, historik alebo hudobník a keramická výtvarníčka).

TABULKA 12

Pôvodná profesia migrujúcich na Slovensku (v %)

Lekár, farmaceut, zverolekár	6
Učiteľské povolania	9
Inžinierske profesie, vysokoškolské profesie technického zamerania	10
Vysokoškolské ekonomické profesie, manažér a podobne	14
Vysokoškolskí odborníci, profesionáli, prekladatelia, umelecké profesie	5
<i>Vysokoškolské profesie spolu</i>	<i>44</i>
Technické a administratívne profesie na úrovni stredoškolského vzdelania	20
<i>Stredoškolské profesie spolu</i>	<i>20</i>
Robotnícke profesie, šoféri, šičky, robotníci na páse a podobne	12
Služby (kuchári, čašníci, kaderníctvo, atď.)	7
<i>Robotnícke a obslužné profesie spolu</i>	<i>19</i>
Študenti	4
Podnikanie, SZČO	3
V domácnosti, dôchodcovia a podobne	1
Iná možnosť	1
<i>Iné statusy spolu</i>	<i>9</i>
Neuvedené	8
Spolu	100,0

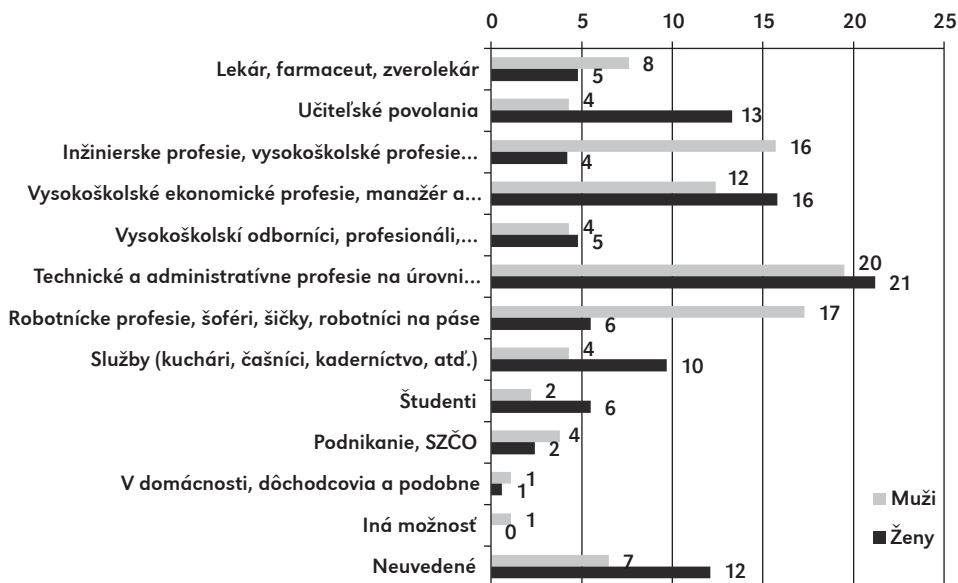
OTÁZKA: VYPIŠTE, AKÁ BOLA VAŠA PŮVODNÁ PROFESIA, ČO STE VYŠTUDOVALI?

POZNÁMKA: SZČO = SAMOSTATNE ZÁROBKOVO ČINNÁ OSOBA.

Ako prezentuje súhrnný prehľad základných typov profesií v tabuľke 12, najviac boli zastúpené vysokoškolské profesie s podielom 44 %, nasledovali stredoškolské profesie technického či administratívneho typu s 20 % a na klasické robotnícke profesie a povolania pokrývajúce sféru služieb pripadalo 19 %. Spolu 9 % skúmaného súboru svoju profesiu nešpecifikovalo presne, uvádzali podnikanie alebo živnosť bez ďalšej konkretizácie, alebo statusy ekonomickej neaktivity (v domácnosti, študent, dôchodca); 8 % na otázku neodpovedalo vôbec. Čo sa týka vysokoškolských profesií, v najvyššom počte sa uvádzali ekonomické a manažérske profesie (14 %), podľa získaných odpovedí prichádza na Slovensko za pracovným uplatnením tiež veľa učiteľov (9 %) a inžinierov technického alebo ešte iného zamerania (10 %), pomerne frekventovaní boli aj lekári a podobné profesie (6 %), no svoje zastúpenie mali tiež umelci a humanitné profesie (5 %).

GRAF 17

Pôvodná profesia migrujúcich podľa pohlavia – porovnanie žien a mužov (v %)

OTÁZKA: VYPIŠTE, AKÁ BOLA VAŠA PÔVODNÁ PROFESIA, ČO STE VYŠTUDOVALI?

POZNÁMKA: SZČO = SAMOSTATNE ZÁROBKOVO ČINNÁ OSOBA.

Aj zahraničná pracovná sila preukázala tradičné rodové rozdiely známe z analýz európskeho alebo slovenského trhu práce. K tým najvýraznejším na Slovensku sa radí prevaha mužov v profesiách technického zamerania a v klasických robotníckych povolaniach, a na druhej strane zasa prevaha žien za segment vzdelávania, sociálnej práce, administratívy alebo služieb (Filadelfiová, 2007; Filadelfiová – Bútorová, 2011). Výskumné údaje o pôvodnej profesii ekonomických migrantov na Slovensko uvedené všeobecné diferencie do značnej miery potvrdili (graf 17). Ukázalo sa, že v rámci skúmaných mužov bolo dosť výrazne viac robotníckych povolanií než v rámci žien (muži 17 % verzus ženy 6 %) a inžinierov technického zamerania (muži 16 % verzus ženy 4 %); medzi ženami sa zasa podstatne častejšie než za mužov vyskytovali pracovníčky v službách (ženy 10 % verzus muži 4 %), alebo ešte učiteľky (13 % verzus 3 %) a ekonómky (16 % verzus 12 %).

Prezentované údaje o dosiahnutom vzdelaní a pôvodnej profesii signalizujú, že na Slovensko prichádza za pracovným uplatnením vo veľkej miere kvalifikovaná pracovná sila (vysokým podielom sú medzi nimi zastúpení migranti a migrantky s pôvodnou profesiou na úrovni vysokoškolského vzdelania), významnú časť predstavujú aj ženy a muži so stredoškolskými profesiami, ale ani migranti či migrantky s pôvodne robotníckou profesiou nie sú zanedbateľnou skupinou. Zistené proporcie na základe kvalifikačných predpokladov akoby Slovensku poskytovali výhodu „kvalifikačného zisku“ z migrácie. Ako sa ale uvádza nižšie (kapitola 4.5.), nie vždy je uplatnenie kvalifikácie realitou – pracovné miesto vykonávané na Slovensku za dosiahnutým stupňom vzdelania a pôvodnou profesiou nezriedka zaostáva.

4.2.3. Predchádzajúca pracovná prax v zahraničí

V súvislosti so zahraničnou pracovnou migráciou do krajiny je zaujímavé sledovať predchádzajúcu pracovnú prax v zahraničí. Naznačuje totiž, či prichádzajú „prvomigranti“ alebo je Slovensko lákavé pre migrantov, ktorí si už vyskúšali pracovnú aktivitu na iných trhoch práce a majú možnosť porov-

návať. Ako potvrdzuje graf 18, v rámci ekonomickej migrácie na Slovensko prevažuje prvá možnosť: absolútna väčšina skúmaných deklarovala, že pobyt na Slovensku je ich prvá migračná skúsenosť (až 85 %). Pred príchodom na Slovensko pracovalo niekde inde v zahraničí len 14 % celkového súboru, zvyšné 1 % na otázku neodpovedalo.

GRAF 18

Migrujúci podľa práce v inom zahraničí pred príchodom na Slovensko (v %)

OTÁZKA: PRACOVALI STE PRED VAŠIM AKTUÁLNYM POBYTOM NA SLOVENSKU AJ V INEJ KRAJINE ALEBO KRAJINÁCH, MIMO KRAJINY PÔVODU?

Medzi ženami a mužmi sa na základe predchádzajúcich migračných skúseností s prácou v zahraničí istý rozdiel prejavil – muži boli z tohto hľadiska skúsenejšou skupinou (graf 19). Kým zo žien uviedlo predchádzajúcu pracovnú prax v inej krajine ako Slovensko iba 10 % (89 % odpovedalo na otázku záporne a 1 % vôbec), spomedzi mužov to bolo o 7 % viac (17 % podsúboru migrantov pracovalo pred príchodom na Slovensko v nejakej inej krajine okrem domovskej). Podľa veku sa štatisticky významné rozdiely neprejavili, skúsenosť s prácou v zahraničí pred príchodom na Slovensko mali tak mladí migranti a migrantky, no našli sa aj medzi strednými a staršími vekovými kategóriami. Najčastejšie sa medzi krajinami predchádzajúcej práce objavovali pôvodné členské štáty EÚ (hlavne Nemecko, Rakúsko a Írsko), a potom ešte Česká republika.

GRAF 19

Práca v inom zahraničí pred príchodom na Slovensko podľa pohlavia (v %)

OTÁZKA: PRACOVALI STE PRED VAŠIM AKTUÁLNYM POBYTOM NA SLOVENSKU AJ V INEJ KRAJINE ALEBO KRAJINÁCH, MIMO KRAJINY PÔVODU?

Podľa krajiny pôvodu bola pracovná prax v inom zahraničí najrozšírenejšia medzi migrantmi z Rumunska (32 %), potom s väčším odstupom v rámci migrujúcich pôvodom z Ukrajiny (18 %) a zo Srbska (14 %). N

TABUĽKA 13

Zloženie migrantských skupín na základe krajiny pôvodu podľa práce v inom zahraničí (v %)

	Čína	Vietnam	Rumunsko	Srbsko	Ukrajina	Rusko
nie	92	92	68	86	81	94
áno	8	6	32	14	18	3
neuvedené	-	2	-	-	1	3
Spolu	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

OTÁZKA: PRACOVALI STE PRED VAŠIM AKTUÁLNYM POBYTOM NA SLOVENSKU AJ V INEJ KRAJINE ALEBO KRAJINÁCH, MIMO KRAJINY PÔVODU?

Záverom možno konštatovať, že zloženie výskumného súboru podľa kvalifikačných charakteristík poukazuje nie len na rôznorodosť pracovných migrantov a migrantiek na Slovensko na základe dosiahnutého vzdelania a pôvodnej profesie; výskumný súbor zachytil aj rozdielnu skúsenosť ekonomických migrantov a migrantiek podľa predchádzajúcej pracovnej praxe v inom zahraničí. Podiel migrujúcich, čo pred príchodom na Slovensko vykonávali pracovnú aktivitu v nejakej inej krajine, nebol ale vysoký (cez jednu desatinu skúmaných), väčšina z nich teda pozná len prácu na Slovensku. Z rodového hľadiska mali viac skúseností so striedaním pracovných príležitostí na rôznych pracovných trhoch muži než ženy, z hľadiska krajiny pôvodu najviac Rumuni a Ukrajinci. Celkovo ale na Slovensko za pracovným uplatnením prichádzajú prevažne „prvomigranti“, ktorí nemajú skúsenosť s iným ako domácim a slovenským trhom práce.

4.3. PRÍCHOD NA SLOVENSKO: DOBA POBYTU, FAKTORY A MOTIVÁCIE

Nasledujúca kapitola sa venuje otázkam spojeným s príchodom a pobytom ekonomických migrantov na Slovensku. Začína časovým hľadiskom – či je ich pobyt dlhodobejší alebo sú na Slovensku iba krátko, pokračuje otázkami súvisiacimi s typom pobytu, následne rozoberá podrobnejšie dôvody odchodu z domovskej krajiny a výberu konkrétne Slovenka ako krajiny cieľovej.

4.3.1. Rok príchodu a kontinuita pobytu

Ako uvádza tabuľka 14, viac ako polovica skúmaných ekonomických migrantov a migrantiek prišla po prvý raz na dlhší pobyt na Slovensko počas posledných piatich rokoch. Spolu predstavovali 51 % skúmaných, pritom priamo v roku realizácie výskumu (rok 2010) prišlo 9 % z nich. „Starších“

TABUĽKA 14

Rok príchodu na Slovensko – prvý a súčasný pobyt (v %)

	Po prvý krát	V rámci súčasného pobytu
v roku 2010	9	13
v roku 2009	10	15
v roku 2008	10	11
v roku 2007	9	9
v roku 2006	6	7
v roku 2005	7	5
pred rokom 2005	42	33
neuvedené	7	5
Spolu	100,0	100,0

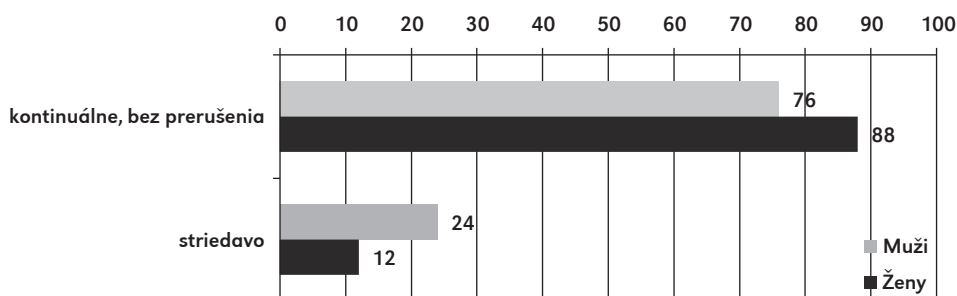
OTÁZKY: V KTOROM ROKU STE PRIŠLI PO PRVÝ KRÁT NA DLHŠIE NA SLOVENSKO? /V KTOROM ROKU STE PRIŠLI NA SLOVENSKO V RÁMCI VÁŠHO SÚČASNÉHO POBYTU?

migrantov, ktorí prišli prvý krát pred viac ako piatimi rokmi, bolo spolu 42 %, z toho 4,3 % ešte pred rokom 1990 (na otázku neodpovedalo 7 %). Najväčší podiel teda tvorili krátkodobí migranti a migrantky, pričom platilo – čím vzdialenejší čas príchodu na Slovensko, tým menšie percentuálne zastúpenie v rámci výskumného súboru.

Štruktúra na základe roku príchodu v rámci súčasného pobytu je, celkom logicky, ešte viac prechýlená do posledných piatich rokov. Pri otázke na rok príchodu v rámci súčasného pobytu až 62 % skúmaného súboru migrantov a migrantiek uviedlo, že prišli v posledných piatich rokoch; 33 % skúmaných malo pobyt na Slovensku dlhší ako päť rokov (prišli pred rokom 2005); zostávajúcich 5 % na otázku neodpovedalo.

GRAF 20

Kontinuita pobytu na Slovensku podľa pohlavia (v %)

OTÁZKA: ŽIJETE NA SLOVENSKU VIAC-MENEJ STÁLE (BEZ PRERUŠENIA), ALEBO STE POBYTY STRIEDALI (MYSLIA SA DLHŠIE POBYTY, NIE NÁVŠTEVY)?

Čo sa týka kontinuity pobytu, spolu 18 % skúmaných migrantov pobytu na Slovensku striedalo s iným zahraničím alebo s pobytom v domovskej krajine, absolútna väčšina z nich (82 %) je tu však od svojho prvého príchodu bez prerušenia. Striedanie pobytov bolo za mužov dvojnásobne frekventovanejšie: spomedzi žien ich uviedlo 12 % a z mužov 24 % (graf 20). Podľa krajiny pôvodu mali vyšší podiel tých, čo svoj pobyt na Slovensku prerušili a prišli opakovane, migranti prichádzajúci zo Srbska (26 %) a z Vietnamu (22 %), na druhej strane najmenej striedania pobytov vykázali ekonomickí migranti z Rumunska, ktoré ako jediné z porovnávaných krajín je členským štátom EÚ.

TABUĽKA 15

Zloženie migrantských skupín na základe krajiny pôvodu podľa práce v inom zahraničí (v %)

	Povolenie k prechodnému pobytu	Povolenie k trvalému pobytu	Tolerovaný pobyt	Iná možnosť	Neuvedené
kontinuálne, bez prerušenia	75	93	82	67	50
striedavo	25	7	18	33	50
Spolu	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

OTÁZKY: ŽIJETE NA SLOVENSKU VIAC-MENEJ STÁLE (BEZ PRERUŠENIA), ALEBO STE POBYTY STRIEDALI (MYSLIA SA DLHŠIE POBYTY, NIE NÁVŠTEVY)?/ AKÝ JE V SÚČASNOSTI FORMÁLNY TYP VÁŠHO POBYTU NA SLOVENSKU?

Zastúpenie striedavého (prerušovaného alebo opakovaného) prebývania na Slovensku sa odlišovalo podľa formálneho statusu migrujúcich osôb.²² Pri migrantoch s povolením k prechodnému pobytu bol

²² Za celkový súbor skúmaných ekonomických migrantov na Slovensko bolo rozloženie jednotlivých formálnych typov pobytu nasledovné: povolenie k prechodnému pobytu 52 %, povolenie k trvalému pobytu 39 %, tolerovaný pobyt 3 %, iná

podiel kontinuálneho a striedavého zotrávania na Slovensku 75 % ku 25 %; za držiteľov povolenia k trvalému pobytu výrazne dominoval kontinuálny život na Slovensku (93 % oproti 7 %); v rámci migrantov s tolerovaným pobytom tvorili prebývajúci bez prerušenia 82 % a s prerušením 18 %; a napokon za migrantov, ktorí pri otázke o svojom súčasnom formálnom pobyte na Slovensku uviedli „inú možnosť“, tvorili 67 % kontinuálne bývajúci a 33 % striedajúci svoje prebývanie na Slovensku. Ako však naznačujú údaje o zložení skúmaného súboru migrantov podľa formálneho typu pobytu uvedené v poznámke dole, v prípade tolerovaných pobytov a iných možností pobytu išlo o veľmi malé súhrnné početnosti, väčšina skúmaných ekonomických migrantov mala povolenie na prechodný alebo trvalý pobyt.

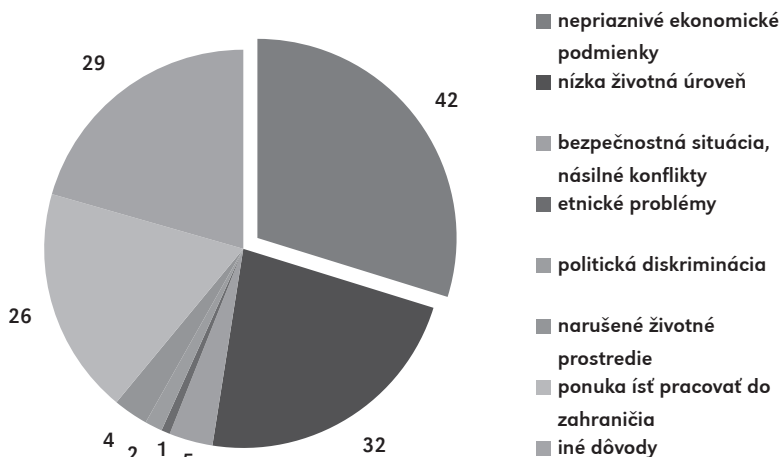
Empirické údaje signalizujú, že väčšina ekonomických migrantov na Slovensko budú krátkodobí migranti, ktorých pobyt na Slovensku nie je dlhší ako päť rokov. Podiel cyklickej migrácie, kedy dochádza k striedaniu pobytov na Slovensku a v domovskej či inej krajine, sa nezistil vo vysokých hodnotách, odlišoval sa ale podľa pohlavia a tiež podľa krajiny pôvodu – zriedkavejšia bola za ženy a migrantov prichádzajúcich z krajín EÚ. Čo sa týka oficiálneho statusu, viac ako 90 % skúmaných malo povolenie k prechodnému alebo trvalému pobytu, iné typy boli skôr okrajové.

4.3.2. Dôvody odchodu z domovskej krajiny

Prečo ľudia odchádzajú zo svojej krajiny pôvodu môže mať veľa rozličných príčin a dôvodov, štúdie o medzinárodnej migrácii spomínajú okrem osobných a rodinných dôvodov množstvo „push“ alebo „pull“ faktorov²³ súvisiacich s podmienkami v krajine pôvodu alebo v cieľovej krajine. Za najčastejší dôvod alebo faktor migrácie sa ale vo všeobecnosti považujú ekonomické dôvody (OSN, 2008; UNDP, 2009). To sa potvrdilo aj v tomto výskume (graf 21).

GRAF 21

Dôvody odchodu migrantov z domovskej krajiny (v %)

OTÁZKA: ČO BOLO HLAVNÝM DÔVODOM TOHO, ŽE STE ODIŠLI Z VAŠEJ DOMOVSEJ KRAJINY? RESPONDENTI SI MOHLI VYBRAŤ MAXIMÁLNE DVA NAJŽÁVAŽNEJŠIE DÔVODY, GRAF UVÁDZA SÚHRNNÉ PERCENTUÁLNE SKÓRE ZA DVE MOŽNOSTI ODPOVEDE.

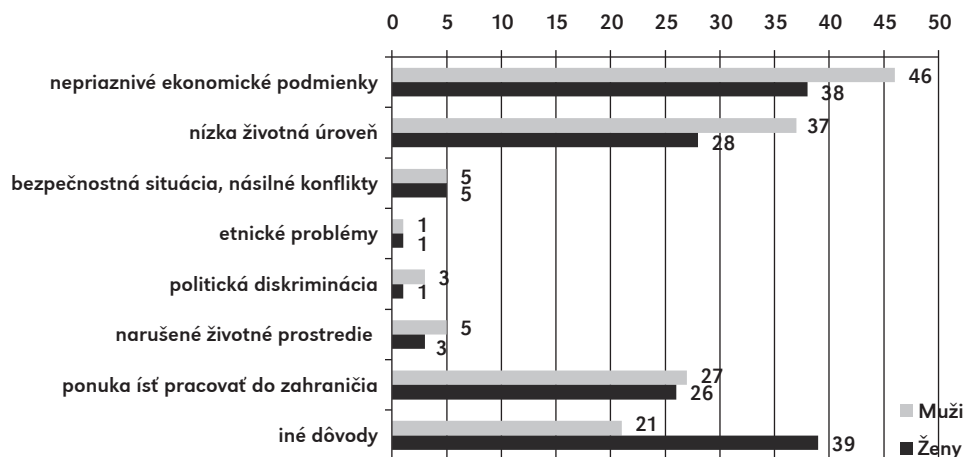
možnosť 4 % a na otázku neodpovedali 2 % skúmaných.

²³ Medzi tzv. „push“ faktory, čiže odstredivé alebo vytlačujúce, sa zaraďujú také činitele, ktoré migrantov tlačia, nútia k opusteniu vlastnej krajiny a doterajšieho domova, ako napríklad politické prenasledovanie alebo diskriminácia, nesloboda, etnické a iné násilné konflikty, nezamestnanosť, nízka kvalita života atď.; do skupiny „pull“ faktorov, čiže príťahujúcich alebo príťažlivých, zasa také, ktoré migrantov motivujú pre výber určitej cieľovej krajiny, usilujú dostať sa do nej – napríklad demokratický politický režim, vysoká kvalita života, možnosti zamestnania alebo pracovnej či inej sebarealizácie, sloboda a podobne.

Zistené dôvody odchodu z domovskej krajiny boli síce rôzne, väčšina migrantov však deklarovala ekonomické dôvody; napríklad „nepriaznivé ekonomické podmienky“ uviedlo až 42 % opýtaných, „nízku životnú úroveň“ ďalších 32 %. Na ponuku ísť pracovať do zahraničia reagovalo 26 % migrantov. Bezpečnostné dôvody, etnické problémy alebo politická diskriminácia boli ako dôvody odchodu celkom marginálne, treba však podotknúť, že to bolo spôsobené aj cieľovou skupinou ekonomických migrantov.

GRAF 22

Dôvody odchodu migrantov z domovskej krajiny podľa pohlavia (v %)

OTÁZKA: ČO BOLO HLAVNÝM DÔVODOM TOHO, ŽE STE ODIŠLI Z VAŠEJ DOMOVSKÉJ KRAJINY? RESPONDENTI SI MOHLI VYBRAŤ MAXIMÁLNE DVA NAJŽÁVAŽNEJŠIE DÔVODY, GRAF UVÁDZA SÚHRNNÉ PERCENTUÁLNE SKÓRE ZA DVE MOŽNOSTI ODPOVEDE.

Porovnanie dôvodov odchodu z domovskej krajiny podľa pohlavia (graf 22) naznačuje isté rozdiely medzi ženami a mužmi. Hoci za obidve skupiny mali silné zastúpenie ekonomické

TABUĽKA 16

Hlavné dôvody odchodu z domovskej krajiny za jednotlivé krajiny pôvodu (v %)

	1. najčastejší dôvod	2. najčastejší dôvod
Čína	Nepriaznivé ekonomické podmienky (23 %)	Narušené životné prostredie (15 %)
Vietnam	Nepriaznivé ekonomické podmienky (52 %)	Nízka životná úroveň (27 %)
Rumunsko	Ponuka ísť pracovať do zahraničia (36 %)	Nepriaznivé ekonomické podmienky (18 %)
Srbsko	Nepriaznivé ekonomické podmienky (49 %)	Nízka životná úroveň (38 %)
Ukrajina	Nepriaznivé ekonomické podmienky (47 %)	Nízka životná úroveň (40 %)
Rusko	Nepriaznivé ekonomické podmienky (47 %)	Nízka životná úroveň (40 %)

OTÁZKA: ČO BOLO HLAVNÝM DÔVODOM TOHO, ŽE STE ODIŠLI Z VAŠEJ DOMOVSKÉJ KRAJINY? RESPONDENTI SI MOHLI VYBRAŤ MAXIMÁLNE DVA NAJŽÁVAŽNEJŠIE DÔVODY, TABUĽKA UVÁDZA SÚHRNNÉ PERCENTUÁLNE SKÓRE ZA DVE MOŽNOSTI ODPOVEDÍ.

dôvody, teda nepriaznivé ekonomické podmienky a nízka životná úroveň v domovskej krajine, muži ich uvádzali častejšie ako ženy (o 8 % častejšie nepriaznivé ekonomické podmienky a o 9 % nízku životnú úroveň). Zo strany žien sa medzi dôvodmi odchodu podstatne viac deklarovali iné dôvody, v rámci ktorých dominovali osobné a rodinné príčiny (osamostatnenie od rodičov, odchod za partnerom a podobne). Spomedzi skúmaných migrantiek ich ako jeden z dvoch najdôležitejších dôvodov odchodu z krajiny pôvodu uviedlo 39 %, z migrantov to bolo 21 %. Ponuka ísť pracovať do zahraničia mala pri oboch skupinách takmer rovnaký výskyt (27 % muži a 26 % ženy).

Ako ukazuje tabuľka 16, ktorá predstavuje dva najčastejšie dôvody odchodu za jednotlivé krajiny pôvodu, vo všetkých skupinách s výnimkou Rumunska dominovali ekonomické podmienky v domovskej krajine. Dalo by sa povedať, že pri ekonomickej migrácii na Slovensko ide skôr o „push“ faktory, teda situácia „vyháňa“ migrantov za prácou. Rumunskí respondenti častejšie uviedli ponuku ísť pracovať do zahraničia – čiže ako faktor motivácie k odchodu bol najsilnejším skôr „pull“ faktor, teda ponuka, atraktívnosť lepšej práce na Slovensku.

4.3.3. Výber Slovenska ako cieľovej krajiny: zámernosť a dôvody

Okrem dôvodov odchodu z domovskej krajiny je zaujímavým zdrojom informácií aj otázka, prečo padla voľba práve na Slovensko; či išlo o zámer alebo náhodu a aké dôvody rozhodovali. Z grafu 23 vidno, že pre dve tretiny skúmaných migrantov bolo Slovensko zámernou voľbou (67 %). Približne štvrtina súboru nemala Slovensko vybrané ako primárny cieľ svojej migrácie, len chceli odísť zo svojej krajiny: 15 % skúmaných preferovalo ktorúkoľvek krajinu EÚ a 11 % malo ešte menej konkrétnu predstavu – chceli odísť kamkoľvek. Spolu 7 % zvolilo ešte inú možnosť odpovede, spravidla uvádzali konkrétnu krajinu alebo postupnosť krokov pri rozhodovaní.

GRAF 23

Zámernosť výberu Slovenska ako cieľovej krajiny (v %)

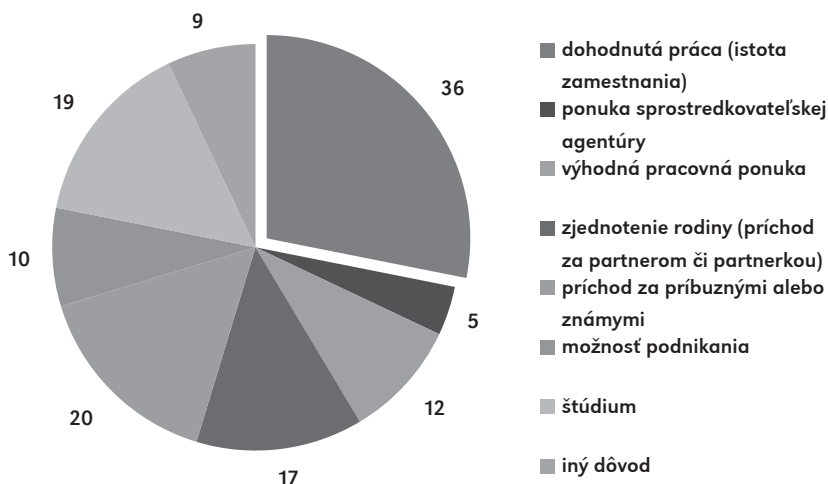

OTÁZKA: PRIALI STE SI PRÍŠŤ KONKRÉTNE NA SLOVENSKO ALEBO VÁM BOLO VIAC-MENEJ JEDNO, KAM PÔJDETE?

Najvyšší podiel zámerných volieb uviedli migranti z Ruska (až 73 % z nich), v porovnaní s priemerom mali zasa zámerné voľby nižší podiel medzi srbskými migrantmi (55 %). Odpovede žien a mužov sa odlišovali iba mierne: migranti uvádzali častejšie zámerný výber Slovenska (o 5 % viac) a rozhodnutie odísť do ktoréhokoľvek členského štátu EÚ (o 3 % viac), v rámci migrantiek sa častejšie objavoval zámer odísť kamkoľvek (o 2 %) a iný dôvod (o 5 %).

GRAF 24

Hlavné dôvody príchodu na Slovensko (v %)

OTÁZKA: PREČO STE SI VYBRALI SLOVENSKO, AKÉ BOLI HLAVNÉ DÔVODY PRÍCHODU NA SLOVENSKO? RESPONDENTI SI MOHLI VYBRAŤ MAXIMÁLNE DVA NAJZÁVAŽNEJŠIE DÔVODY, TABUĽKA UVÁDZA SÚHRNNÉ PERCENTUÁLNE SKÓRE ZA DVE MOŽNOSTI ODPOVEDÍ.

Ako uvádza graf 24, konkrétne dôvody príchodu na Slovensku sa líšili. Pre viac ako tretinu skúmaných migrantov (36 %) to bola predovšetkým dohodnutá práca na Slovensku a isté zamestnanie, pätina prišla najmä za príbuznými alebo známymi, 19 % na štúdium a 17 % v rámci zjednotenia rodiny. Nasledovala výhodná pracovná ponuka s 12-percentným a možnosť podnikania s 10-percentným skóre. Spolu 5 % skúmaných využilo ponuku sprostredkovateľskej agentúry a 9 % uviedlo ešte iný dôvod.

TABUĽKA 17

Hlavné dôvody príchodu na Slovensko za jednotlivé krajiny pôvodu (v %)

	1. najčastejší dôvod	2. najčastejší dôvod
Čína	Možnosť podnikania (46 %)	Príchod za príbuznými (31 %)
Vietnam	Príchod za príbuznými (38 %)	Dohodnutá práca (37 %)
Rumunsko	Dohodnutá práca (27 %)	Zjednotenie rodiny (23 %)
Srbsko	Štúdium (36 %)	Dohodnutá práca (32 %)
Ukrajina	Dohodnutá práca (46 %)	Zjednotenie rodiny (18 %)
Rusko	Zjednotenie rodiny (30 %)	Možnosť podnikania (24 %)

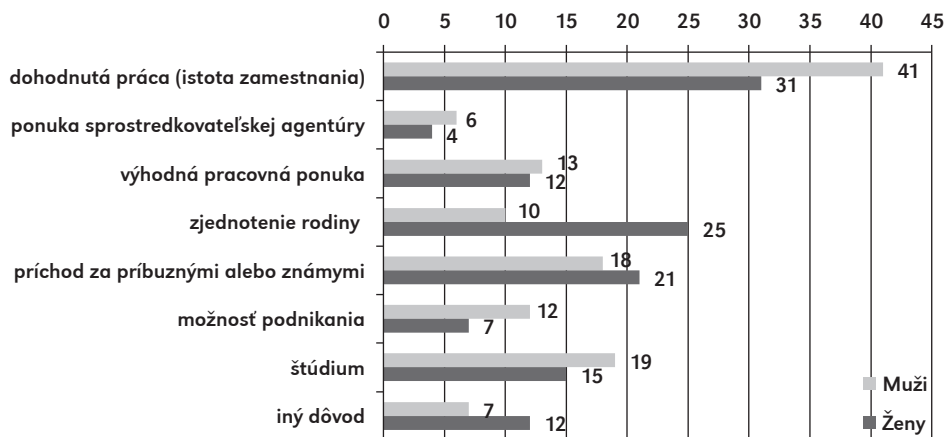
OTÁZKA: PREČO STE SI VYBRALI SLOVENSKO, AKÉ BOLI HLAVNÉ DÔVODY PRÍCHODU NA SLOVENSKO? RESPONDENTI SI MOHLI VYBRAŤ MAXIMÁLNE DVA NAJZÁVAŽNEJŠIE DÔVODY, TABUĽKA UVÁDZA SÚHRNNÉ PERCENTUÁLNE SKÓRE ZA DVE MOŽNOSTI ODPOVEDÍ.

Tabuľka 17 ukazuje dva hlavné dôvody za jednotlivé skupiny migrantov vymedzené krajinou pôvodu. U migrantov prichádzajúcich z Číny dominovala so 46 % možnosť podnikania a na druhej priečke sa umiestnil príchod za príbuznými s 31-percentným skóre; v rámci migrantov z Vietnamu získal najviac volieb príchod za príbuznými a dohodnutá práca (38 % a 37 %). V prípade srbských migrantov sa na prvé miesto zaradil príchod na štúdium (36 %), a potom dohodnutá práca (32 %). Migranti z Ukrajiny uvádzali najčastejšie dohodnutú prácu a zjednotenie rodiny (46 % a 18 %); za

migrantov z Rumunska boli prvé dva dôvody rovnaké, ale s iným súhrnným skóre – 27 % dohodnutá práca a 23 % zjednotenie rodiny. Posledná skupina reprezentujúca migrantov, ktorých krajinou pôvodu bolo Rusko, mala ešte inú kombináciu dvoch hlavných dôvodov príchodu na Slovensko – prvým bolo zjednotenie rodiny s 30 % a druhým možnosť podnikania s 24 %. Za každú národnostnú skupinu migrujúcich však boli pokryté všetky dôvody, výnimkou bola len ponuka sprostredkovateľskej agentúry pri Číne a Rusku a možnosť podnikania pri Rumunsku (neuviedol ich ani jeden respondent či respondentka).

GRAF 25

Hlavné dôvody príchodu na Slovensko podľa pohlavia (v %)

OTÁZKA: PREČO STE SI VYBRALI SLOVENSKO, AKÉ BOLI HLAVNÉ DÔVODY PRÍCHODU NA SLOVENSKO? RESPONDENTI SI MOHLI VYBRAŤ MAXIMÁLNE DVA NAJŽÁVAŽNEJŠIE DÔVODY, TABUĽKA UVÁDZA SÚHRNNÉ PERCENTUÁLNE SKÓRE ZA DVE MOŽNOSTI ODPOVEDÍ.

Nie je prekvapujúce, že z dôvodu zjednotenia rodiny častejšie na Slovensko prichádzajú ženy: 25 % z nich uviedlo túto odpoveď, kým u mužov to bol iba každý desiaty. Dalo by sa očakávať, že u žien bude tento dôvod ešte dominantnejší, výsledok však poukazuje na to, že veľká časť žien prichádza samostatne, mimo rodiny, resp. príbuzenstva. I to je jeden z poznatkov, ktoré posilňujú tézu, že v štúdiu migrácie treba uplatňovať rodové hľadisko a nevnímať migráciu žien ako „iba odvodenú“ od migrácie mužov. Viac ako polovica skúmaných migrantiek totiž prišla na Slovensko pracovne (31 % ako dôvod príchodu označilo dohodnutú prácu, ďalších 12 % výhodnú pracovnú ponuku, 4 % prišli cez sprostredkovateľskú agentúru a 7 % za možnosťou podnikania) a 15 % za možnosťami štúdia.

4.3.4. Zdroje informácií o možnostiach práce na Slovensku

Pre samotných migrantov sú mimoriadne dôležité informácie o cieľovej krajine – o pracovných možnostiach a životných podmienkach v nej; využívané zdroje informácií sú tiež významné aj z celkového pohľadu pre sledovanie migračných tokov a podobne. Vo výskume nás zaujímalo, odkiaľ ekonomickí migranti získavajú informácie o možnostiach pracovať na Slovensku.

Výsledky prieskumu poukázali na dominanciu neformálnych sietí pri získavaní informácií a rozhodovaní sa o príchode na Slovensko. Ekonomickí migranti v druhej väčšine čerpali informácie od blízkej rodiny (32 %), známych a príbuzných, ktorí sú (27 %) alebo boli na Slovensku (19 %). Podstatne menej sú využívané médiá, agentúry, slovenskí zamestnávateľia, nábor, či sprostredkovateľské agentúry v zahraničí. Iba 5 respondenti ako zdroj uviedli Zastupiteľské úrady SR v danej

TABUĽKA 18

Zdroje informácií o možnosti pracovať na Slovensku – poradie podľa celkového skóre (v %)

Zdroj informácií	Skóre v %
od blízkej rodiny	32
od známych a príbuzných, ktorí sú ešte stále na Slovensku	27
od známych a príbuzných, ktorí boli na Slovensku a vrátili sa	19
z internetu	12
priamo od slovenského zamestnávateľa (nábor v krajine pôvodu)	8
od agentúry, ktorá sprostredkuje prácu v zahraničí	7
od môjho vtedajšieho zamestnávateľa	6
zo slovenských médií	5
z domácich médií	2
z informačných materiálov poskytovaných Slovenskom (cez zastupiteľský úrad)	1

OTÁZKA: ODKIAL STE ZÍSKALI INFORMÁCIE O MOŽNOSTIACH PRÁCE NA SLOVENSKU? RESPONDENTI SI MOHLI VYBRAŤ MAXIMÁLNE DVA ZDROJE, TABUĽKA UVÁDZA SÚHRNNÉ PERCENTUÁLNE SKÓRE ZA DVE MOŽNOSTI ODPOVEDÍ.

krajine. Neformálne informačné kanály sú vnímané ako dôveryhodné a referenčné, ale často môžu byť zaťažené subjektívnou skúsenosťou „zdroja“, môžu obsahovať neúplné alebo zaujaté informácie. Dané zistenia tiež poukazujú na to, že pracovná migrácia na Slovensko nie je koncepčná.

Záverom treba zdôrazniť, že odchod z domovskej krajiny je mnohovrstvovým a mnohorozmerným rozhodnutím, súhrou nie len osobných dôvodov, ale aj vonkajších „push“ a „pull“ faktorov. Výsledky výskumu naznačujú, že pre väčšinu ekonomických migrantov Slovensko pravdepodobne nie je „len“ tranzitnou krajinou alebo náhodnou, resp. druhou voľbou. To platí pre všetky skupiny vymedzené krajinou pôvodu, hoci najvyšší podiel zámerných volieb uviedli spomedzi skúmaných migranti z Ruska a najnižší zo Srbska. Najsilnejším dôvodom výberu Slovenska ako cieľovej krajiny boli priame alebo sprostredkované možnosti pracovného uplatnenia, mnohí zostávajú na Slovensku pracovať po ukončení štúdia na tunajších školách, prácu si tu však hľadajú aj migranti, a hlavne migrantky, čo prišli primárne kvôli zjednoteniu alebo založeniu rodiny.

4.4. KDE NACHÁDZAJÚ UPLATNENIE A AKÉ: POSTAVENIE NA SLOVENSKOM TRHU PRÁCE

Zamestnanosť, pracovná aktivita migrantov, sa všeobecne vníma ako jeden zo základných predpokladov či súčastí ich celkovej integrácie do novej spoločnosti, uvádza sa tiež medzi hlavnými princípmi integračnej politiky Európskej únie. *Príručka o integrácii pre politikov a odborníkov* Európskej komisie vymedzuje zamestnanosť ako kľúčovú súčasť integračného procesu imigrantov (*Príručka...*, 2010, s. 160). Participácia na trhu práce je podľa príručky rozhodujúca nie len pre samotný proces ich integrácie, ale aj z hľadiska prínosu imigrantov hostiteľskej spoločnosti a zviditeľnenia tohto príspevku.

Slovensko v rámci svojej migračnej politiky tiež prisudzuje veľmi dôležitú úlohu práve sociálno-ekonomickému dimenzii integrácie. Pravdepodobne preto bolo integračnou politikou a stratégiou primárne poverené Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR, ktoré v roku 2009 aj vypracovalo koncepciu integrácie (Gallová-Kriglerová, 2009, s. 61); aktuálne sa „zamestnanosť a prístup na trh práce“ stali samostatnou oblasťou v rámci navrhovanej novej migračnej politiky.²⁴ Zamestnanosť

²⁴ Pozri bližšie: *Koncepčné zámery migračnej politiky Slovenskej republiky na obdobie rokov 2011 – 2015 (aktualizácia Koncepcie migračnej politiky Slovenskej republiky).*

a prístup na trh práce definuje *Koncepcia integrácie cudzincov v SR* ako jednu z hlavných oblastí integračných aktivít: „Zamestnanosť je kľúčová pre integračný proces a je základom pre účasť prisťahovalcov na rozvoji prijímajúcej spoločnosti, ako aj predpokladom toho, aby bol tento prínos prisťahovalcov pre spoločnosť viditeľný“ (*Koncepcia...*, 2009, s. 24).

Nastavenie migračnej a integračnej politiky má, ako sa spomína už v úvode, výrazný vplyv na status migrantov z hľadiska ich práv na pracovnom trhu, politických práv a naturalizácie (proces získania občianstva). Politické diskurzy (a ich prenos do nastavenia legislatívnych pravidiel), ktoré zobrazujú imigráciu ako hrozbu pre štát, vytvárajú často bariéry a problémy pre migrantov, ktorí zostávajú v krajine dlhodobo (Castles – Miller, 2003, s. 224). Podobné tendencie môžeme do istej miery pozorovať aj na Slovensku. Obmedzenia spojené s prácou a podnikaním migrantov na Slovensku a s rôznymi druhmi formálnych pobytov na ne viazaných môžu na úradoch a pri zamestnávaní indukovať diskriminačné praktiky (Lamačková, 2011, s. 12). Ako zdôrazňuje M. Rákoczyová a H. Pořízková, na dosiahnutie pozitívnych účinkov pracovného uplatnenia pre začlenenie sa migrantov do novej spoločnosti je nevyhnutné získať určitú „kvalitu práce“, napríklad v oblasti mzdovej úrovne, pracovných podmienok a možností rozvoja sociálnych kontaktov s majoritnou populáciou (Rákoczyová – Pořízková, 2009, s. 26).

Spôsoby zapojenia do trhu práce a práca vykonávaná v prijímajúcej, cieľovej krajine bývajú veľmi rôzne, čo sa prejavilo aj za ekonomických migrantov a migrantky na Slovensko. Diferencovali sa tak podľa aktuálneho ekonomického statusu a formy pracovnej aktivity, ale tiež na základe vykonávaného povolania a postavenia v zamestnaní. Vykonávaná práca nezriedka nezodpovedala dosiahnutej kvalifikácii a očakávaniam migrantov z hľadiska kvality práce, čo našlo svoj odraz v miere (ne)spektojnosti s jednotlivými aspektmi pracovného miesta i v budúcich migračných zámeroch.

4.4.1. Ekonomická aktivita migrujúcich na Slovensko a formy pracovnej činnosti

Prvá z otázok smerovaných k spôsobu zapojenia migrujúcich žien a mužov do slovenského trhu práce sa týkala druhu ekonomickej aktivity. Ako ukazuje graf 26, podľa ekonomického statusu aktuálneho v čase výskumu bola väčšina skúmaných migrantov a migrantiek pracovne činná.²⁵ Pracujúci tvorili spolu až 83 % súboru, pričom k nim možno prirátat aj tých respondentov a respondentky, čo zvolili možnosť „iné“ (8 %), keďže tu prevažne uvádzali kombináciu rôznych typov pracovnej činnosti s ekonomickou neaktivitou (napríklad starobný dôchodok plus podnikanie alebo zamestnanie, prácu doma popri rodičovskej dovolenke, invalidný dôchodok s nejakým typom pracovného úväzku, alebo súbeh zamestnania a živnosti). V súhrne potom nepracujúci migranti predstavovali iba 9 %, z toho bolo „momentálne bez práce“ 5 % (t. j. nezamestnaní, hľadajúci si prácu alebo samozamestnaní bez príjmu), so statusom „v domácnosti“ 3 % a zostávajúce necelé 1 % skúmaných uviedlo, že sa „živí inak ako prácou“ (napríklad prenášaním a podobne).

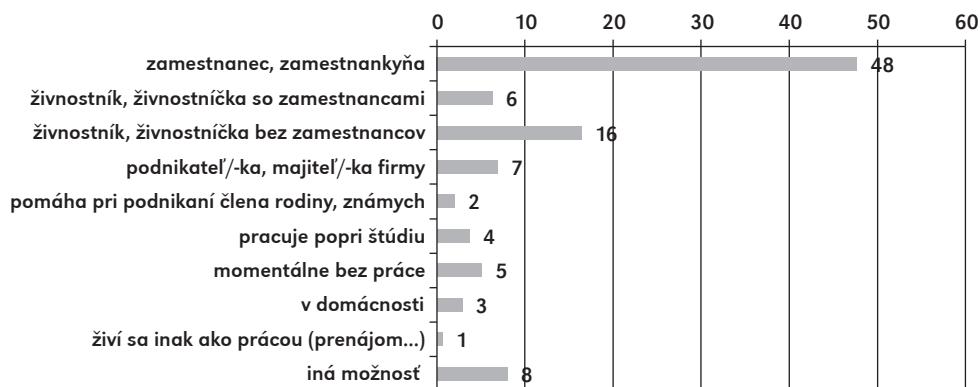
Zistili sa veľmi rôznorodé formy zapojenia migrantov do trhu práce: od klasického zamestnaneckého pomeru, cez prácu na živnosť so zamestnancami i bez zamestnancov, podnikanie či prevádzkovanie firmy, vypomáhanie pri podnikaní člena rodiny, až po pracujúcich študentov (alebo študujúcich popri zamestnaní) a kombinovanie ekonomickej neaktivity s prácou. Najčastejším ale bol zamestnanecký status, ktorý uviedlo 48 % celkového súboru. Migrantov spadajúcich do kategórie samozamestnaných bolo spolu 31 %, z toho najviac pripadalo na živnostníkov bez zamestnancov (16 %), ďalších 6 % boli živnostníci so zamestnancami, 7 % sa deklarovalo ako podnikateľ či podnikateľka a 2 % tvorili vypomáhajúci v rodinnom podniku alebo podniku známych.

Podiel zamestnancov a podnikajúcich bol teda prechýlený v prospech prvej skupiny (48 % ku 31 %), najčastejším spôsobom zapojenia migrantov do slovenského trhu práce sa teda javí zamestnanecký status. V porovnaní s celkovou situáciou na Slovensku však participovalo podstatne menej mig-

²⁵ Pripomeňme, že do výskumnej vzorky mohli byť zaradení aj migranti a migrantky, ktorí momentálne nepracovali, ale predtým už mali na Slovensku pracovnú skúsenosť.

GRAF 26

Migrujúci podľa aktuálnej ekonomickej pozície na Slovensku (v %)

OTÁZKA: AKÁ JE VAŠA SÚČASNÁ POZÍCIA Z HĽADISKA PRACOVNEJ ČINNOSTI NA SLOVENSKU?

POZNÁMKA: KATEGÓRIA „MOMENTÁLNE BEZ PRÁCE“ ZASTREŠOVALA SAMOZAMESTNANÝCH BEZ PRÍJMU, NEZAMESTNANÝCH I HĽADAJÚCICH SI PRÁCU.

rantov v klasickom zamestnaní a výrazne viac ako podnikajúci. Kým z celku pracujúcich SR tvorili v roku 2010 zamestnanci 84 % a samozamestnaní spolu 16 %, zistené údaje o migrantoch hovoria o pomere 61 % zamestnancov ku 39 % samozamestnaných z celku pracujúcich migrantov. Zdá sa, akoby bol slovenský trh práce pre migrantov „priepustnejší“ cez prevádzkovanie vlastnej živnosti alebo podnikanie, resp. akoby viac lákal migrantov svojimi možnosťami podnikat'. Možno je aj tretie vysvetlenie poukazujúce na prítomnosť prekérnosti práce²⁶ časti migrantov na Slovensku.

TABUĽKA 19

Zloženie migrantských skupín na základe krajiny pôvodu podľa formy pracovnej aktivity (v %)

	Čína	Vietnam	Rumunsko	Srbsko	Ukrajina	Rusko
zamestnanie spolu	23	24	73	48	58	39
živnosť a podnikanie spolu	69	69	14	21	20	23
ostatné formy spolu	8	7	13	31	22	38
Spolu	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

OTÁZKA: AKÁ JE VAŠA SÚČASNÁ POZÍCIA Z HĽADISKA PRACOVNEJ ČINNOSTI NA SLOVENSKU?

POZNÁMKA: V TABUĽKE SA UVÁDZAJÚ SÚHRNNÉ ÚDAJE ZA HLAVNÉ KATEGÓRIE EKONOMICKEJ AKTIVITY; „OSTATNÉ FORMY SPOLU“ POKRÝVAJÚ VŠETKY KATEGÓRIE OKREM ZAMESTNANIA A SAMOZAMESTNANIA.

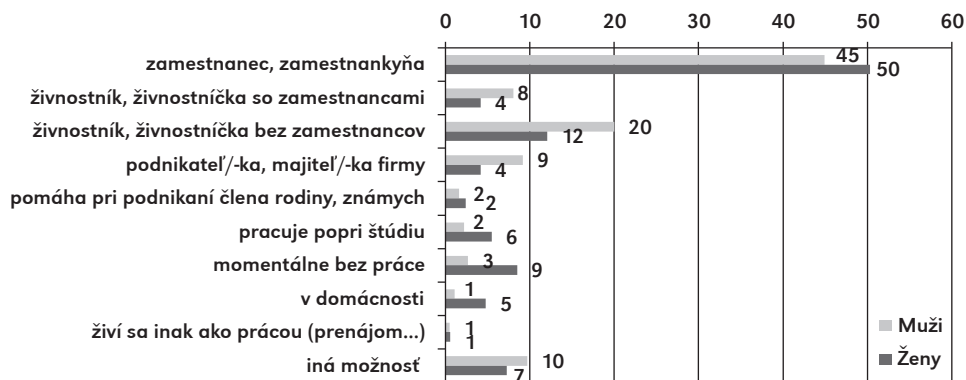
Jednotlivé skupiny migrantov vymedzené krajinou pôvodu mali zastúpenie zamestnaneckého statusu a podnikajúcich dosť výrazne odlišné (tabuľka 19). Podľa výskumných dát mali najvyšší podiel zamestnancov migranti z Rumunska, ktoré je od roku 2007 členským štátom EÚ – až 73 %; na druhé miesto sa s 58-percentným podielom zaradili migrujúci pôvodom z Ukrajiny. Medzi migrantmi z ázijských krajín (Čína a Vietnam) dominovali zasa živnostníci a podnikatelia (takmer 70 %); v rámci

²⁶ Pojmom „prekérna práca“ sa v literatúre označuje práca neistá, riziková, s nízkou pracovnoprávnou ochranou, bez širších záruk a spravídla s nízkou mzdou; patrí sem napríklad vypomáhanie v domácom podniku, rôzne formy dočasnej práce, nedobrovoľne skrátenej úväzok, ale aj nútená práca na živnosť (Fudge – Owens, 2006; Evans – Gibb, 2009; Kalleberg, 2009). Zvýšený výskyt živností medzi migrantmi nemusí automaticky znamenať posilnenie ich ekonomického postavenia a slobodu výberu, nakoľko sa na ňom môžu podieľať nútené živnosti (či podnikanie z donútenia). Z analýz slovenského trhu práce (aj rodových) je známe, že prechod na živnosť nezriedka žiadajú od zamestnancov samotní zamestnávateľia, pre ktorých je táto forma výhodnejšia – zbavujú sa povinných odvodov i benefitov pre zamestnancov (Filadelfiová – Bútorová, 2011, s. 377).

migrantov pochádzajúcich zo Srbska a Ruska bol podiel zamestnancov a podnikateľov približne dva ku jednej (48 % a 21 % v prípade Srbov a 39 % ku 23 % v prípade Ruska).

GRAF 27

Druh ekonomickej aktivity migrujúcich na Slovensko podľa pohlavia (v %)

OTÁZKA: AKÁ JE VAŠA SÚČASNÁ POZÍCIA Z HĽADISKA PRACOVNEJ ČINNOSTI NA SLOVENSKU?

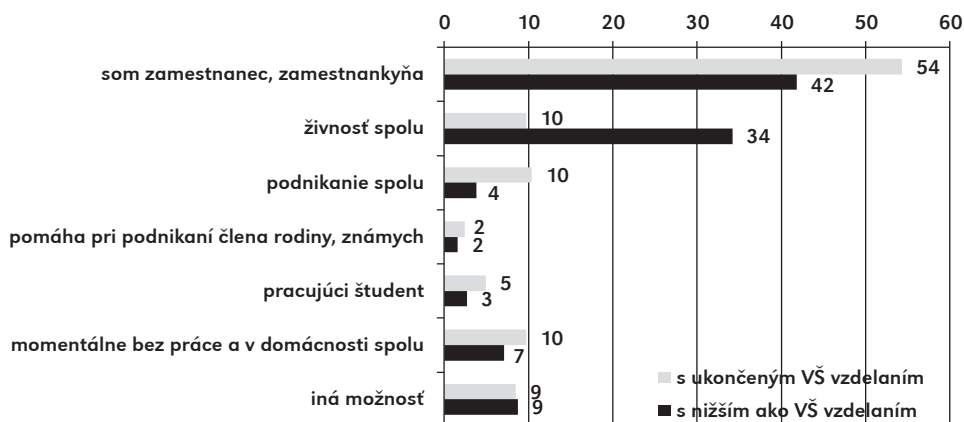
POZNÁMKA: KATEGÓRIA „MOMENTÁLNE BEZ PRÁCE“ ZASTREŠOVALA SAMOZAMESTNANÝCH BEZ PRÍJMU, NEZAMESTNANÝCH I HĽADAJÚCICH SI PRÁCU.

Tiež medzi ženami a mužmi sa na základe ekonomickej aktivity potvrdili viaceré tradičné rodové rozdiely (graf 27). Podľa výskumných dát sa ženy nachádzali viac v pozícii zamestnankyne než muži v pozícii zamestnanca (o 5 %); a naopak – muži mali vyššie zastúpenie živnostníkov a podnikateľov (spolu o 17 %). Ženy mali miernu prevahu aj za pracujúcich popri štúdiu (6 % žien a 2 % mužov), tiež pri kategórii „bez práce“ (9 % žien a 3 % mužov) a v domácnosti (5 % žien a 1 % mužov).

Podľa empirických údajov možno konštatovať, že aj pre migrantky na Slovensku platia všeobecné rodové disproporcie; t.j. ženy sú častejšie ako muži mimo trhu práce, viac študujú a majú vo svojej skladbe viac zamestnaneckých statusov a menej podnikajúcich.

GRAF 28

Druh ekonomickej aktivity migrujúcich na Slovensku podľa stupňa vzdelania (v %)

OTÁZKA: AKÁ JE VAŠA SÚČASNÁ POZÍCIA Z HĽADISKA PRACOVNEJ ČINNOSTI NA SLOVENSKU?

POZNÁMKA: KATEGÓRIA „MOMENTÁLNE BEZ PRÁCE“ ZASTREŠOVALA SAMOZAMESTNANÝCH BEZ PRÍJMU, NEZAMESTNANÝCH I HĽADAJÚCICH SI PRÁCU.

A napokon, ako vidno z grafu 28, v spôsobe účasti na trhu práce sa prejavili veľké rozdiely aj pri porovnaní medzi kvalifikovanými migrantmi a migrantkami s ukončenou vysokou školou a ostatnými vzdelanostnými kategóriami. Kvalifikovaná migrantská pracovná sila vykázala štatisticky významne častejšie zamestnanecký status (54 % spomedzi migrantov s vysokoškolským diplomom oproti 42 % za nižšie stupne vzdelania) a pôsobila viac v postavení podnikateľ či podnikateľka (10 % oproti 4 %). Pri migrujúcich s nižšími stupňami dosiahnutého vzdelania boli zasa nadštandardne zastúpené živnosti, a to až v pomere 34 % ku 10 %. Zaujímavé tiež bolo zistenie, že aktuálne bez pracovnej aktivity a v domácnosti sa deklarovalo viac vysokoškolsky vzdelaných ekonomických migrantov než medzi držiteľmi nižšieho vzdelania – prevažne išlo o prípady žien. Aj tento výskum potvrdil, že ženy sa dostávajú mimo trhu práce častejšie, bárs majú vysokú školu (pozri aj graf 27).

Spôsob zapojenia migrujúcich do trhu práce na Slovensku sa s veľkou pravdepodobnosťou líši od celkovej pracovnej sily. Migranti sú v porovnaní s celkovou populáciou omnoho viac v pozícii živnostníkov alebo podnikajúcich, a naopak – menej pôsobia ako zamestnanci. Podľa spôsobu zapojenia do trhu práce sa z empirických dát prejavili nie len „národné“, ale aj značné rodové rozdiely. Migranti z členských štátov EÚ výrazne viac participovali na slovenskom trhu práce ako zamestnanci, migranti z tretích krajín, hlavne z geograficky vzdialenejších od Slovenska, podstatne častejšie živnostnčili a podnikali. Vyšším podielom zamestnaneckého statusu a nižším rozsahom podnikajúcich sa vyznačovali ženy, zároveň mali viac nezamestnaných a zostávajúcich v domácnosti.

4.4.2. Aktuálna profesia vykonávaná na Slovensku

Výsledná štruktúra skúmaných migrantov a migrantiek podľa aktuálne vykonávanej profesie (tabuľka 20) predikuje, že najčastejšie tu pracujú v robotníckych a obslužných profesiách: spolu až 30 % z nich, z toho 16 % zastávalo klasické robotnícke profesie a 14 % pôsobilo v službách rôzneho typu.

TABUĽKA 20

Štruktúra ekonomických migrantov a migrantiek podľa aktuálne vykonávanej profesie (v %)

Lekár, farmaceut, zverolekár	5
Učiteľské povolania	3
Inžinierske profesie, vysokoškolské profesie technického zamerania	4
Vysokoškolské ekonomické profesie, manažér a podobne	4
Vysokoškolskí odborníci, profesionáli, prekladatelia, umelecké profesie	2
<i>Vysokoškolské profesie spolu</i>	<i>18</i>
Technické a administratívne profesie na úrovni stredoškolského vzdelania	14
<i>Stredoškolské profesie spolu</i>	<i>14</i>
Robotnícke profesie, šoféri, šičky, robotníci na páse a podobne	16
Služby (kuchári, čašníci, kaderníctvo, atď.)	14
<i>Robotnícke a obslužné profesie spolu</i>	<i>30</i>
Študenti	2
Podnikanie, SZČO	12
Iná možnosť	2
<i>Iné statusy spolu</i>	<i>16</i>
Neuvedené	22
Spolu	100,0

OTÁZKA: AKÚ PRÁCU V SÚČASNOSTI NA SLOVENSKU VYKONÁVATE (POPIŠTE PRESNEJŠIE PROFESIU, OBLASŤ PRÁCE – ČO ROBÍTE A V AKEJ OBLASTI)?

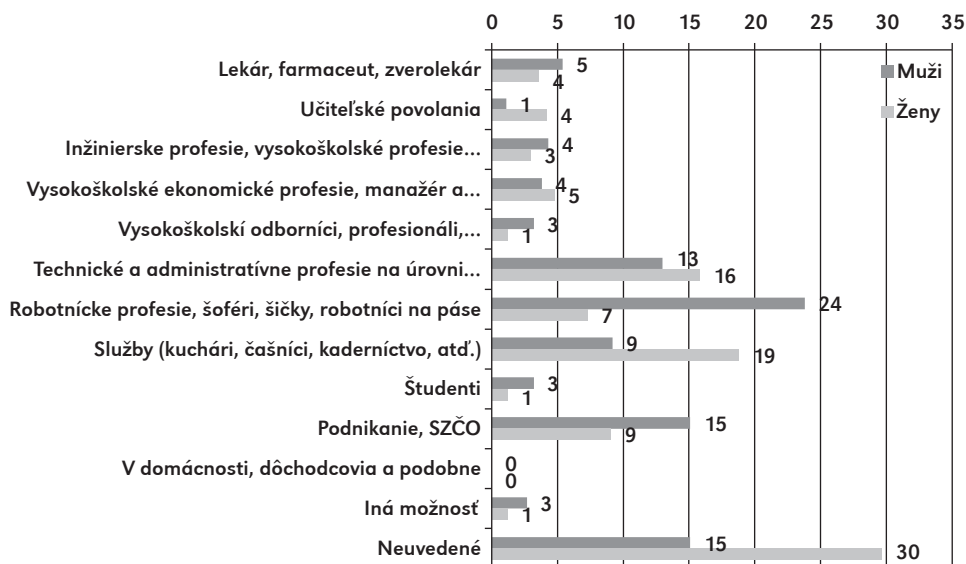
POZNÁMKA: SZČO = SAMOSTATNE ZÁROBKOVO ČINNÁ OSOBA.

Na miestach vyžadujúcich vysokú školu pracovalo 18 % a stredoškolské profesie získali 14-percentný podiel. Celkovo 12 % skúmaných sa vymedzilo len ako podnikajúci či obchodujúci bez bližšieho uvedenia typu činnosti, 22 % na otázku neodpovedalo.

Porovnanie migrujúcich žien a mužov zachytilo viacero rodových rozdielov. Migranti - muži pracovali na slovenskom trhu práce trojnásobne častejšie než migrantky v tradičných robotníckych profesiách; migrantky zasa dvojnásobne viac v službách (ako kuchárky, čašníčky, chybné, predavačky, kaderničky, pedikérky a podobne). Údaje tiež opätovne potvrdili, že podnikaniu sa na Slovensku venujú častejšie migranti muži než ženy (graf 29).

GRAF 29

Aktuálna profesia vykonávaná na Slovensku migrujúcimi podľa pohlavia (v %)

OTÁZKA: AKÚ PRÁCU V SÚČASNOSTI NA SLOVENSKU VYKONÁVATE (POPIŠTE PRESNEJŠIE PROFESIU, OBLASŤ PRÁCE – ČO ROBÍTE A V AKEJ OBLASTI)?

POZNÁMKA: SZČO = SAMOSTATNE ZÁROBKOVO ČINNÁ OSOBA.

Podiel mužov vykonávajúcich klasické robotnícke povolania, dosiahol 24 %, naproti tomu zo žien to bolo iba 7 %; v službách pracovalo 19 % skúmaných migrantiek, no spomedzi migrantov len 9 %. Migranti tiež častejšie ako migrantky uvádzali pri súčasnej profesii všeobecnú odpoveď „podnikám“ alebo „pracujem na živnosť“, a to 15 % mužov ku 9 % žien. Pozornosť si zasluhuje aj skutočnosť, že ženy až dva krát viac než muži odmietli uviesť svoju aktuálne vykonávanú profesiu na Slovensku (až 30 % skúmaných žien oproti 15 % mužov). Prečo sa zistil taký vysoký podiel neodpovedajúcich práve pri otázke na aktuálnu profesiu sa dá iba ťažko interpretovať, môže sa totiž za tým skrývať veľa rôznych dôvodov.²⁷

Ak by sme mali zhrnúť za aktuálne vykonávanú prácu na Slovensku, podľa získaných empirických údajov sa ukazuje, že migranti a migrantky na slovenskom trhu práce participujú najmä v robotníckych profesiách – muži viac v klasických robotníckych povolaniach a ženy vo sfére služieb. Vysokoškolské profesie zastávalo spolu len 18 % skúmaných; vo vzťahu k vysokému podielu migrantov s ukončeným vysokoškolským vzdelaním (až 47 %, pozri graf 14) to znamená, že mnohí a mnohé

²⁷ Napríklad hanbili sa uviesť aktuálne vykonávanú profesiu, nevedeli ju pomenovať alebo priblížiť, obávali sa straty anonymity a veľa ďalších.

z migrujúcich žien a mužov s ukončenou vysokou školou prijímajú na Slovensku pracovné miesta pod svoju kvalifikáciu. A porovnanie pôvodnej a aktuálne vykonávanej profesie to plne potvrdilo.

4.5. VYUŽITIE ALEBO MRHANIE VZDELANOSTNÝM KAPITÁLOM: KVALIFIKOVANÍ MIGRANTI A MIGRANTKY A ICH UPLATNENIE

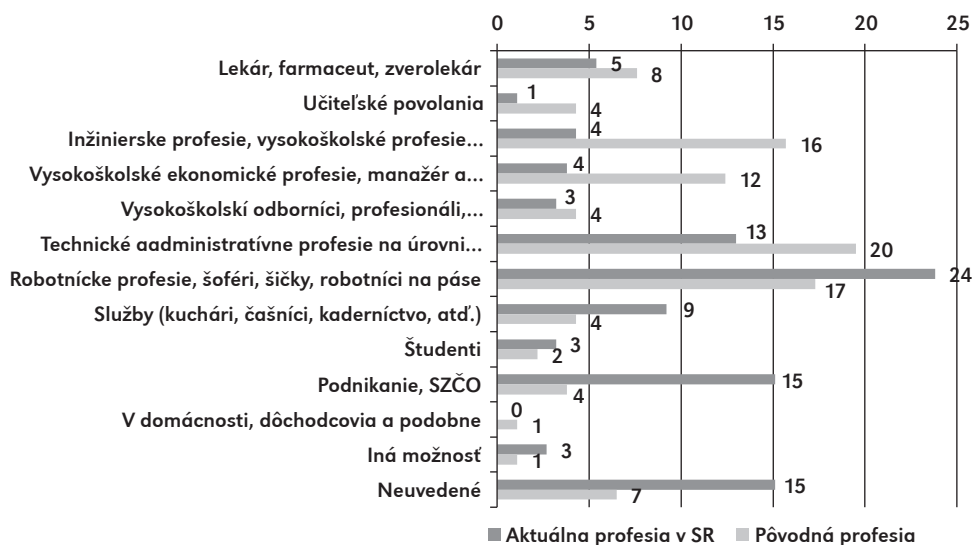
Skladba ekonomických migrantov na Slovensko podľa súčasnej profesie je výrazne odlišná od ich zloženia na základe profesie pôvodnej. Vo všeobecnosti možno s ich príchodom na Slovensko hovoriť o významnom posune smerom k podnikaniu a živnosti, ale rovnako k tradičným robotníckym profesiám a pracovným miestam pokrývajúcim robotnícke povolania v oblasti služieb.

4.5.1. Porovnanie pôvodnej a aktuálnej profesie migrantov

Z porovnania pôvodnej profesie s aktuálne vykonávanou prácou na Slovensku vyplynulo, že migráciou došlo k veľkému úbytku z kvalifikovaných pozícií a k nárastu pracovných miest vyžadujúcich menej kvalifikovanú prácu (rôzne robotnícke profesie a práce v službách). A takýto posun k nižšej kvalifikácii je zrejmy tak pre ženy, ako aj pre mužov (graf 30 a 31).

GRAF 30

Porovnanie pôvodnej a aktuálnej profesie – muži (v %)

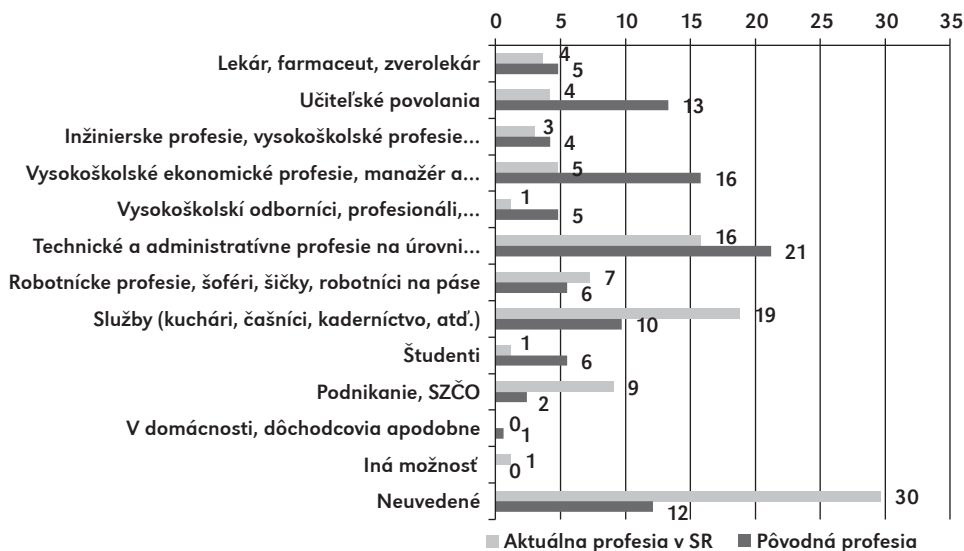

POZNÁMKA: SZČO = SAMOSTATNE ZÁROBKOVO ČINNÁ OSOBA.

Ako ukazuje graf 30, z migrujúcich mužov s pôvodnou medicínskou alebo farmakologickou odbornosťou pracovalo na podobnom pracovnom mieste na Slovensku o 3 % menej, učiteľskú profesiu tu vykonávala iba štvrtina pôvodných učiteľov (1 % vz. 4 %). Najväčší prepad však zaznamenali inžinierske a iné technické profesie – zo 16 % pôvodných inžinierov a technikov podobnú prácu zastávali na Slovensku len 4 % migrantov. Podobný pokles vykázali aj vysokoškolské ekonomické profesie – z pôvodných 12 % na 4 %. Veľká strata je z grafu viditeľná i za kategóriu stredoškolských profesií – pôvodne 20 % skúmaných migrantov, aktuálne len 13 %. Naopak, nárast sa prejavil predovšetkým za tradičné robotnícke profesie (zo 17 % na 24 %), pribudlo aj mužov pracujúcich v službách (zo 4 % na 9 %), ale najvýraznejšie sa zvýšil podiel podnikateľov a živnostníkov (zo 4 % na 15 %).

GRAF 31

Porovnanie pôvodnej a aktuálnej profesie – ženy (v %)

POZNÁMKA: SZČO = SAMOSTATNE ZÁROBKOVO ČINNÁ OSOBA.

Čo sa týka migrujúcich žien (graf 31), migrácia na Slovensko tiež znamenala pre mnohé z nich odchod z vysokoškolskej profesie. Kým lekároek (a podobných profesií) a inžinierok technického zamerania ubudlo len o 1 %, výraznú stratu zaznamenali učiteľky a ekonómky: v prípade učiteľských profesií sa odohral pokles z 13 % na 4 % a pri ekonomických profesiách zo 16 % na 5 %. Z uvedených dát sa dá usudzovať, že pre migrujúcich sú značne nedostupnými špeciálne profesie, ktoré predpokladajú dokonalé ovládanie slovenského jazyka alebo zákonov a reálií (učenie, ekonomické analýzy atď.).

A kde sa úbytok z vysokoškolskej odbornosti preliel v prípade skúmaných migrantiek? Narástlo hlavne zastúpenie prác spadajúcej do sféry služieb (z pôvodných 10 % na aktuálnych 19 %), a potom podiel podnikajúcich a živnostníčok (z 2 % na 9 %); klasické robotnícke povolania sa v rámci žien rozrástli podstatne menej ako u mužov – len o 1 %.

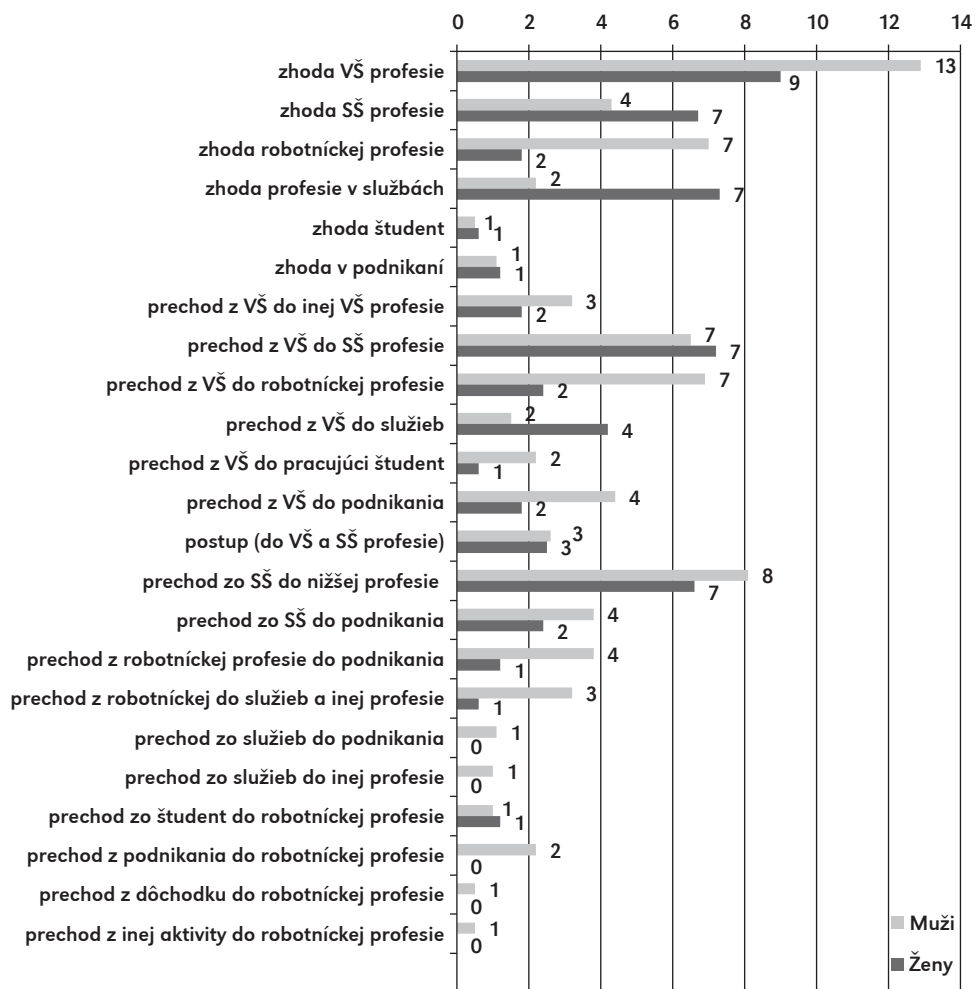
Aké zmeny nastali vo vykonávaní profesie u skúmaných migrantov a migrantiek v súhrnnom pohľade, prezentuje graf 32. Spolu 28 % mužov a 27 % žien zaznamenalo pri porovnaní pôvodnej a aktuálnej profesie zhodu – teda pracovali a pracujú v rovnakej profesii. Približne štvrtina mužov a pätina žien vykázala pokles na kvalifikačnom rebríčku – prešli na Slovensku do profesie predpokladajúcej nižšie vzdelanie, než aké sa im podarilo dosiahnuť. Tretou veľkou skupinou bol prechod do sféry podnikania – bez bližšieho definovania obsahu práce vykonávanej v pozícii živnostníka alebo podnikateľa či podnikateľky (spolu 13 % mužov a 5 % žien).

Z celku 28 % migrujúcich mužov, čo na Slovensku pracovali v rovnakej oblasti ako bola ich pôvodná profesia, pripadalo 13 % na vysokoškolské profesie, 4 % na stredoškolské profesie, 7 % malo zhodu v robotníckych profesiách a 2 % v ostatných profesiách, po 1 % získali muži, u ktorých nastala komparáciou pôvodnej a aktuálnej pozície zhoda pri statuse študent a podnikateľ.

Z migrujúcich žien pracovalo na Slovensku v rovnakej oblasti celkom 27 %, z toho 9 % žien malo zhodu vo vysokoškolských profesiách, 7 % v stredoškolských profesiách, ďalších 7 % v robotníckych profesiách spadajúcich do sféry služieb, 2 % v klasických robotníckych povolaniach a po 1 % pri podnikaní a statuse študentka.

GRAF 32

Aké zmeny nastali vo vykonávaní profesie u skúmaných migrantov a migrantiek – súhrn (v %)

POZNÁMKA: SKUPINA MIGRUJÚCICH, U KTORÝCH NEBOLO MOŽNÉ POROVNANIE VYKONAŤ (NEODPOVEDALI NA JEDNU ALEBO NA OBDVĚ OTÁZKY TÝKAJÚCE SA PROFESIE), TVORILA ZA MUŽOV 28 % A ZA ŽENY AŽ 36 %.

Po zohľadnení podielu tých, čo na otázku o súčasne vykonávanej práci neodpovedali, až 44 % mužov a 37 % žien zažilo vo svojej profesionálnej kariére s príchodom na Slovensko zmenu, a prevažne to bol kariérny pokles.²⁸ Zároveň väčšina respondentov, ktorí vystriedali počas svojho pobytu na Slovensku viacero pracovných miest, tiež uviedla, že predchádzajúce práce mali rovnakú pozíciu ako súčasne vykonávaná práca.²⁹ Teda ani zmena práce v rámci Slovenska u prevažnej časti migrantov nevedla k lepšiemu využitiu dosiahnutej kvalifikácie.

²⁸ V budúcnosti by bolo prínosné, porovnať uvedené údaje za migrantov s celoslovenskými dátami. Hoci existujú štatistické zisťovania, z ktorých by sa podobné prepočty o pracujúcich pod dosiahnutou kvalifikáciou dali urobiť (napríklad EU-SILC), v čase spracovania výskumu ekonomických migrantov neboli v dostupných publikáciách zahrnuté.

²⁹ Z relevantnej skupiny migrantov a migrantiek (n = 130; čo je 37 % celkového súboru) tvorili 39 %; ďalších 17 % na otázku neodpovedalo alebo situáciu nedokázalo posúdiť. Spolu 24 % z nich signalizovalo v porovnaní s predchádzajúcimi pracovnými pozíciami zhoršenie – predchádzajúce práce boli z hľadiska využívania dosiahnutej kvalifikácie lepšie; len zvyšných

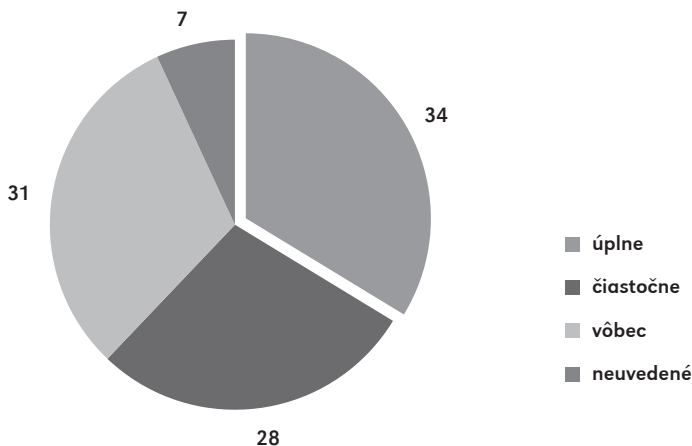
Všetky možné smery komparácií súčasne vykonávanej práce s pôvodnou profesiou migrujúcich na Slovensko potvrdili rovnaké trendy: ich štruktúra podľa súčasnej profesie bola výrazne odlišná od zloženia na základe pôvodnej profesie; vo všeobecnosti sa s príchodom na Slovensko prejavil značný úbytok z vysokoškolských profesií – a to u mužov i u žien; na druhej strane bol viditeľný posun k podnikaniu a živnosti, ale tiež ku klasickým robotníckym profesiám (najmä za mužov) a k prácam v sfére služieb (najmä za ženy). Údaje indikujú, že veľká časť migrantov prichádzajúcich na Slovensko z tretích krajín svoju odbornosť nevyužíva.

4.5.2. Názor migrujúcich na využívanie nadobudnutej kvalifikácie pri súčasnej práci

Rovnako subjektívne hodnotenia potvrdili existenciu takej skupiny ekonomických migrantov a migrantiek, čo nevyužívali pri práci na Slovensku svoju kvalifikáciu. Spolu až 59 % celkového súboru odpovedalo, že nevyužívajú plne svoju kvalifikáciu v terajšej práci, z toho 31 % kvalifikáciu nevyužívalo vôbec a 28 % iba čiastočne. V podstate len 34 % skúmaných deklarovalo, že svoju kvalifikáciu v terajšej práci využívajú úplne; zostávajúcich 7 % na otázku neodpovedalo (graf 33).

GRAF 33

Využívanie nadobudnutej kvalifikácie pri súčasnej práci (v %)

OTÁZKA: VYUŽÍVATE PRI SÚČASNEJ PRÁCI SVOJU KVALIFIKÁCIU?

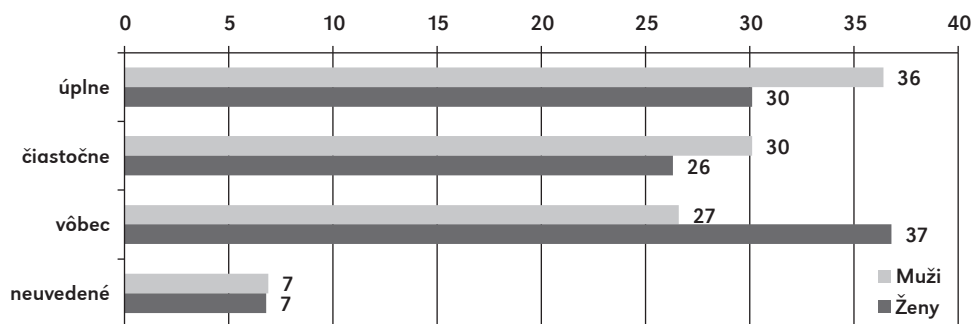
Z rodového pohľadu boli jednoznačne úspešnejší muži (graf 34). Presvedčenie o úplnom využívaní svojej kvalifikácie vyjadrilo 36 % mužov, spomedzi žien to bolo 30 %. Muži sa tiež častejšie prihlásili k čiastočnému využitiu kvalifikácie (30 % mužov ku 26 % žien), zo strany žien zaznelo výraznejšie presvedčenie o nevyužívaní dosiahnutej kvalifikácie (37 % žien oproti 27 % mužov). Podiel neodpovedajúcich bol za obidve skupiny rovnaký (7 %).

Pocit uplatnenia dosiahnutej kvalifikácie na slovenskom trhu práce varioval podľa krajiny pôvodu. Úplné využívanie kvalifikácie bolo najfrekvencovanejšie za migrantov z Rumunska (vyjadrilo ho 55 % z nich), a následne zo Srbska (48 %). Presvedčenie o úplnom nevyužívaní kvalifikácie zaznelo zasa najčastejšie od ukrajinských a ruských migrantov (38 % a 36 %). Migranti z ázijských krajín sa najčastejšie uchýľovali k odpovedi „čiastočne využívam“: 42 % spomedzi migrujúcich pôvodom z Číny a 38 % z Vietnamu (tabuľka 21).

20 % konštatovalo pri porovnaní s predchádzajúcimi prácami zlepšenie (predchádzajúce práce boli horšie z hľadiska využitia dosiahnutej kvalifikácie).

GRAF 34

Názor na využívanie nadobudnutej kvalifikácie pri súčasnej práci podľa pohlavia (v %)

OTÁZKA: VYUŽÍVATE PRI SÚČASNEJ PRÁCI SVOJU KVALIFIKÁCIU?

TABULKA 21

Využívanie nadobudnutej kvalifikácie pri súčasnej práci podľa krajiny pôvodu (v %)

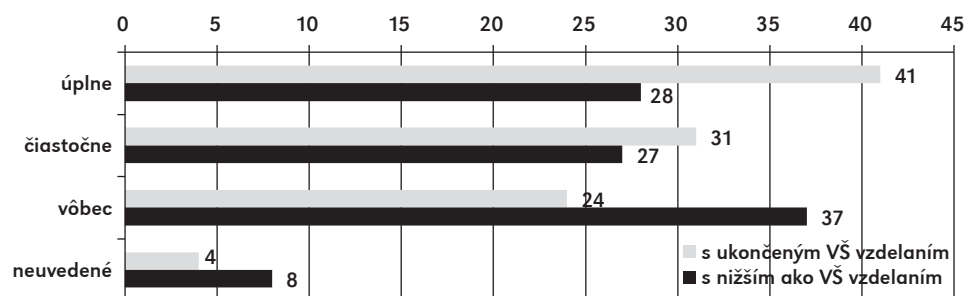
	Čína	Vietnam	Rumunsko	Srbsko	Ukrajina	Rusko
úplne	25	33	55	48	24	32
čiastočne	42	38	35	17	28	24
vôbec	17	27	-	32	38	36
neuvadené	16	2	10	3	10	8
Spolu	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

OTÁZKA: VYUŽÍVATE PRI SÚČASNEJ PRÁCI SVOJU KVALIFIKÁCIU?

Odpovede respondentov sa diferencovali aj podľa úrovne dosiahnutého vzdelania (graf 35). Spomedzi migrujúcich s univerzitným diplomom svoju kvalifikáciu nevyužívalo vôbec až 24 % a využívalo iba čiastočne ďalších 31 %, čo spolu predstavovalo až 55 % všetkých migrantov s vysokoškolským vzdelaním. Na druhej strane – úplne svoju kvalifikáciu využívalo pri súčasnej práci 41 %. Z migrantov s nižším ako vysokoškolským vzdelaním využívalo svoju kvalifikáciu úplne 28 %, len čiastočne 27 % a až 37 % uviedlo, že ju momentálne nevyužíva vôbec.

GRAF 35

Názor na využívanie nadobudnutej kvalifikácie pri súčasnej práci podľa úrovne ukončeného vzdelania (v %)

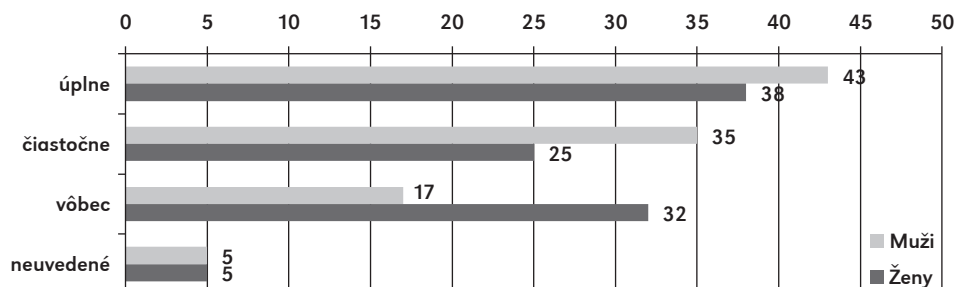

OTÁZKA: VYUŽÍVATE PRI SÚČASNEJ PRÁCI SVOJU KVALIFIKÁCIU?

Pohľad na odpovede vysokoškolsky vzdelaných migrantov odhalil horšie postavenie kvalifikovaných žien v porovnaní s mužmi. Ako vidieť z grafu 36, z celku žien s vysokoškolským diplomom neuplatňovalo vôbec svoju pôvodnú kvalifikáciu až 32 %, z tých istých migrantov - mužov to bolo len 17 %, teda dvojnásobne menej. Muži s vysokoškolským diplomom častejšie volili odpoveď o čiastočnom využívaní kvalifikácie (35 % mužov oproti 25 % žien), ako aj o jej úplnom využívaní v súčasnej práci (43 % mužov oproti 38 % vysokoškolsky vzdelaných žien).

GRAF 36

Názor žien a mužov s vysokoškolským diplomom na využívanie nadobudnutej kvalifikácie pri súčasnej práci (v %)

OTÁZKA: VYUŽÍVATE PRI SÚČASNEJ PRÁCI SVOJU KVALIFIKÁCIU?

Na základe názoru na využívanie nadobudnutej kvalifikácie v súčasnej práci sa migrujúci rozčlenili do troch približne rovnakých skupín: na skupinu plne uplatňujúcu svoju kvalifikáciu na Slovensku; ďalej skupinu, ktorá svoju kvalifikáciu uplatňuje len sčasti; a napokon skupinu nevyužívajúcu dosiahnutú kvalifikáciu a vzdelanie vôbec. Vysoké zastúpenie migrantov nevyužívajúcich pôvodnú kvalifikáciu platilo nie len pre migrujúcich s nižšími stupňami vzdelania, ale aj v rámci držiteľov vysokoškolských diplomov. Situácia vychádzala podľa odpovedí nevýhodnejšia pre ženy – častejšie ako muži svoju kvalifikáciu v súčasnej pracovnej pozícii nevyužívali vôbec a menej často sa prihlásili k jej úplnému využitiu.

4.5.3. Práca pod dosiahnutou kvalifikáciou (brain waste)

Porovnanie vzdelania s aktuálne vykonávanou prácou, komparácia pôvodnej a súčasnej profesie i názory samotných ekonomických migrantov na Slovensko poukazujú na silnú prítomnosť problému „mrhania mozgami“ alebo práce pod dosiahnutou kvalifikáciou. Približne tretina skúmaných migrantov a migrantiek vykonávala profesie zaostávajúce za ich kvalifikáciou a nadobudnutými zručnosťami alebo nezodpovedajúce vyštudovanému odboru, niektoré a niektorí úplne rezignovali na svoju pôvodnú profesiu. Ani univerzitne vzdelané legálne migrantky a migranti neuplatnia vždy na Slovensku svoj potenciál, nakoľko pomerne veľká časť migrujúcich s vysokoškolským diplomom pracovala na miestach, ktoré si vyžadujú len stredoškolské alebo nižšie vzdelanie alebo nepracovala v profesiách, pre ktoré sa vzdelávali.

Niektoré ženy a muži ani po viacerých rokoch od svojho príchodu na Slovensko nemajú pracovné miesto, ktoré by využívalo ich vzdelanie. Namiesto toho, aby pracovali ako vedkyne, technici, učiteľky alebo lekári, našli sme ich pracovať na mieste čašníčky v reštaurácii, vodiča alebo pomocného personálu v obchode či skladoch, ako živnostníkov v oblasti stavebníctva, obchodu či trhovníctva, prípadne ako vypomáhajúcich pri rodinnom podnikaní, čiže na miestach, ktoré nevyžadujú vyššie vzdelanie.

TABUĽKA 22

„Prestupy“ medzi profesiami – porovnanie pôvodnej a súčasnej profesie (konkrétne príklady)

Odchod z vysokoškolskej profesie:	Zmeny v profesii:
<ul style="list-style-type: none"> • Lekár – predavač • Lekár – vodič TIR • Učiteľ – predavač • Učiteľka – chyžná • Učiteľka – práca v sklade • Učiteľka – šička • Filozof – práca v službách • Inžinier programátor – chov zvierat • Ekonómka – upratovanie • Astronóm – stavbár • Technický inžinier - stolár 	<ul style="list-style-type: none"> • Pôrodná sestra – pomocnica kuchára • Hudobníčka – predavačka • Tovaroznalec – upratovanie • Mechanik – obchod s textilom • Zvárač – čašník • Zdravotná sestra – upratovanie • Právnik – pracovník v TKM • Ekonóm – predaj v obchode • Architekt – správca obchodu s textilom • Kuchár – práca v záhradkárstve
Rovnaká vysokoškolská profesia:	Prechod do podnikania:
<ul style="list-style-type: none"> • Lekár, zubný technik, učiteľka, ekonóm – finančný analytik, stavbár, zvárač, futbalový tréner 	<ul style="list-style-type: none"> • Promotérka, mechanik, úradníčka, učiteľ, učiteľka, vodič, murár, technik, výpočtový technik

POZNÁMKA: PRVÁ UVEDENÁ PROFESIA JE PÔVODNÁ, ZA POMŤKOU JE AKTUÁLNE VYKONÁVANÁ PRÁCA NA SLOVENSKU.

Tabuľka 22 názorne približuje vybrané konkrétne príklady migrantov a migrantiek, ktoré zachytil realizovaný prieskum. Vľavo hore sa uvádzajú rôzne druhy odchodu z vysokoškolskej profesie do menej kvalifikovaného zamestnania. Medzi respondentmi sa objavili pôvodnou profesiou lekári, čo na Slovensku pracujú ako predavači alebo vodiči TIR, z učiteľa je predavač, z učiteľiek zasa chyžné, pracovníčky v sklade alebo šičky, filozof pracoval v službách a inžinier programovania sa venoval chovu zvierat, ekonómka na Slovensku upratovala, z astronóma bol stavbár, a napríklad z technika s inžinierskym diplomom stolár.

Pravá strana tabuľky približuje ďalšie zaujímavé zmeny profesie, ku ktorým s príchodom na Slovensko u individuálnych migrantov došlo; pod nimi sú príklady profesií, ktoré na Slovensku prešli do oblasti podnikania. Posledná časť tabuľky obsahuje niekoľko príkladov povolání, pri ktorých sa prejavila zhoda – na Slovensku vykonávali svoju pôvodnú profesiu. Bola to napríklad profesia lekára, zubného technika, učiteľky alebo finančného analytika, ale aj stavbár, zvárač či futbalový tréner.³⁰

Ako opakovane zdôrazňuje odborná literatúra, k „mrhaniu mozgami“ alebo „znehodnoteniu mozgov“ dochádza v dôsledku viacerých faktorov. Výskum o ekonomických migrantoch na Slovensku preukázal, že mnohé z nich sú rovnaké ako v iných krajinách, iné sú špecifické.

Za najsilnejšiu prekážku sa zvykne označovať nedostatočné ovládanie jazyka cieľovej krajiny migrácie. Zahraničné štúdie hovoria o dva krát vyššej pravdepodobnosti vykonávania nekvalifikovanej alebo „podkvalifikovanej“ práce u tých imigrantov, čo neovládajú na dostatočnej úrovni jazyk prijímajúcej krajiny (Batalova – Fix – Creticos, 2008). Viaceré respondentky a respondenti zmieňovali túto okolnosť aj v rámci tohto výskumu. Neovládanie slovenského jazyka posilňuje ochotu akceptovať pracovné miesta pod dosiahnutou kvalifikáciou a mimo vyštudovaného odboru. Týka sa to predovšetkým takých pracovných miest, ktoré si vyžadujú ovládanie slovenského jazyka aj písmom, resp. neustálou komunikáciou v slovenčine. V tomto kontexte sa ako výhodná javí stratégia hľadať pracovné uplatnenie v zahraničnej firme, kde ovládanie slovenčiny nie je nevyhnutné (pozri napríklad: Filadelfiová – Sekulová, 2009, s. 71 – 76).

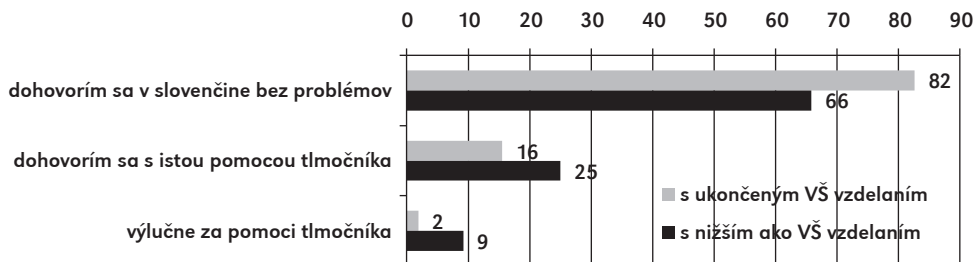
Vzájomné porovnanie úrovne ovládania slovenského jazyka za ekonomických migrantov s vysokoškolským vzdelaním verzus s nižšími stupňami vzdelania naznačilo, že s vyšším vzdelaním

³⁰ Ďalšie zaujímavé príklady a príbehy sa nachádzajú v kapitole 5 približujúcej hlavné zistenia z kvalitatívneho výskumu.

sa zároveň zlepšuje ovládanie slovenčiny. Odpoveď „dohovorím sa bez problémov“ uviedlo 82 % vysokoškolákov, z migrantov s nižším vzdelaním iba 66 %. Pomoc tlmočníka potrebovalo 16 % vysokoškolákov a 25 % migrantov ostatných vzdelanostných kategórií; výlučne na pomoc tlmočníka bolo odkázaných 2 % vysokokvalifikovaných migrantov a 9 % s nižšou kvalifikáciou než vysoká škola (graf 37). Hoci úroveň ovládania slovenského jazyka narastala s rastom vzdelania, identifikovala sa aj dosť veľká skupina vysokoškolsky vzdelaných migrantov, pre ktorých bol slovenský jazyk problém (spolu 18 %).

GRAF 37

Ovládanie slovenského jazyka u migrujúcich podľa úrovne dosiahnutého vzdelania (v %)

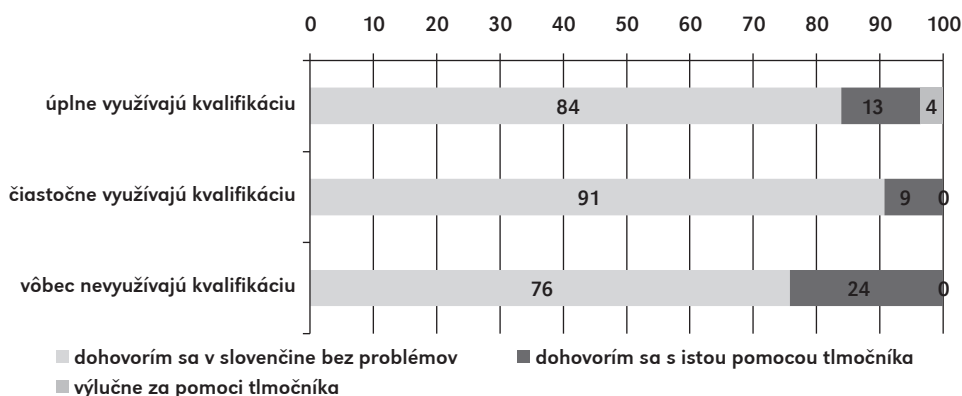

OTÁZKA: DO AKEJ MIERY STE SCHOPNÝ/ SCHOPNÁ DOROZUMIEŤ SA V SLOVENČINE?

Graf 38 naznačuje vzájomnú súvislosť medzi ovládaním slovenčiny a využívaním kvalifikácie špeciálne za skupinu migrantov – vysokoškolákov. Zvýšený výskyt nedostatočného ovládania slovenského jazyka sa zaznamenal práve u tých vysokoškolsky vzdelaných migrantov, čo vôbec nevyužívali svoju kvalifikáciu – až jedna štvrtina z nich potrebovala pri komunikácii v slovenčine asistenciu tlmočníka. To by mohlo naznačovať, že neovládanie slovenčiny je prekážkou v uplatnení dosiahnutej kvalifikácie. Na druhej strane istú pomoc tlmočníka však potrebovali aj takí vysokokvalifikovaní migranti, čo svoju kvalifikáciu na Slovensku plne využívajú. Hlbšia analýza ukázala, že išlo prevažne o pracovníkov v zahraničných firmách, kde nebola znalosť slovenského jazyka podmienkou pre prijatie do zamestnania.

GRAF 38

Migrujúci s VŠ diplomom podľa úrovne ovládania slovenského jazyka a využívania kvalifikácie (v %)

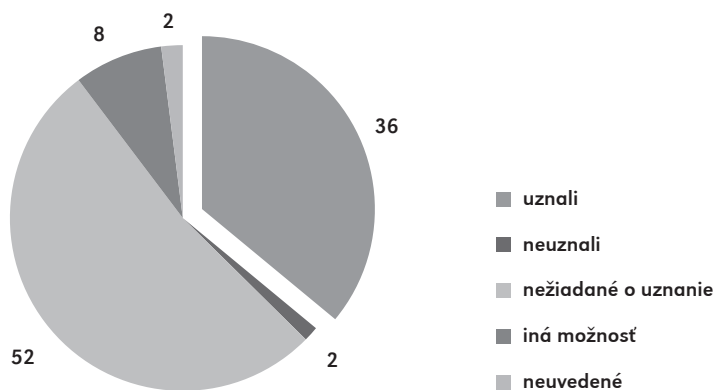
K ďalším bariéram plného uplatnenia dosiahnutej kvalifikácie sa zaraďujú riedke alebo nedostatočné profesionálne siete migrantov v cieľovej krajine, ktoré by im mohli pomôcť získať pracovné miesto

v oblasti nadobudnutého vzdelania.³¹ Niekedy sa k prekážkam brániacim migrantom uplatniť svoju kvalifikáciu pridávajú aj ťažkosti s uznaním dokladov o dosiahnutom vzdelaní. Hoci nie vo veľkom rozsahu, ale istý vplyv sa zaznamenal aj na Slovensku.

Podľa výskumných údajov (graf 39), viac ako polovica skúmaných migrantov a migrantiek vôbec nežiadala o uznanie dokladov o ukončení štúdia (najmä migranti pôvodom z Číny a Vietnamu, tiež z Ruska). Z tých, čo o uznanie dokladov žiadali (spolu 38 % celkového súboru), bola väčšina úspešná – dosiahli uznanie dokladov o vzdelaní (36 %). Zaznamenala sa iba malá skupinka migrantov, ktorým sa uznanie dokladov nepodarilo v čase realizácie výskumu dosiahnuť – približne 2 % skúmaných doklady o vzdelaní na Slovensku neuznali. Okolo 8 % skúmaných zvolilo ešte inú možnosť odpovede (spravidla v rámci nej uvádzali, že nepotreujú žiadať o uznanie dokladov, alebo žiaden závažnejší doklad o vzdelaní nemajú). Medzi ženami a mužmi boli pri uznávaní dokladov len menšie rozdiely: muži častejšie uvádzali uznanie dokladov (o 5 % viac), ženy zasa odpoveď iné (11 % ku 5 %).

GRAF 39

Uznávanie dokladov o dosiahnutom vzdelaní na Slovensku (v %)

OTÁZKA: BOLI VÁM NA SLOVENSKU OFICIÁLNE UZNANÉ VAŠE DOKLADY O DOSIAHNUTOM VZDELANÍ?

Prepad v profesionálnej kariére alebo vykonávanie práce pod dosiahnutou kvalifikáciou môže byť tiež dôsledkom nasledovania partnera či partnerky za pracovnou ponukou do zahraničia a budovanie vlastnej kariéry „od nuly“. Špecifickým problémom je teda prerušenie úspešnej pracovnej kariéry v domovskej krajine a jej budovanie od začiatku v novom, navyše cudzom prostredí; nie sú zriedkavé prípady, keď sa na domovskú pracovnú kariéru v prijímajúcej krajine nedá nadviazať – predovšetkým sa to týka žien (Filadelfiová – Sekulová, 2009). Ako naznačili predchádzajúce časti, viacerí migrujúci na Slovensko má skúsenosť s výrazným prepacom v zamestnaneckom statuse, aj v dôsledku migrácie za manželom.

Je zrejmé, že migráciou dochádza k veľkým stratám na ľudskom kapitáli, a to nielen z pohľadu krajiny pôvodu, ale aj v prijímajúcej krajine. Navyše pribúdajú pocity individuálnej straty a nenasplnenia profesionálnych predstáv u značnej časti kvalifikovanej pracovnej sily, ktorá prišla na Slovensko zo zahraničia. Odráža sa to na spokojnosti s rôznymi aspektmi práce, obzvlášť s výškou pracovnej odmeny.

³¹ Rozsah tohto výskumu však neumožňoval bližšie sledovať vplyv tohto faktora.

GRAF 40

Spokojnosť migrujúcich so zárobkom podľa využívania kvalifikácie (v %)

OTÁZKA: AKO STE SPOKOJNÝ, SPOKOJNÁ SO SVOJOU SÚČASNOU PRÁCOU NA SLOVENSKU Z HĽADISKA VÝŠKY ZÁROBKU?

Ako ukazuje graf 40, v rámci respondentov využívajúcich svoju kvalifikáciu tvoril podiel úplne a čiastočne nespokojných so svojim zárobkom 24 %, za skupinu migrantov uplatňujúcich svoju kvalifikáciu len sčasti stúpol na 38 %, a za skupinu vôbec nevyžívajúcu svoju kvalifikáciu bol podiel nespokojných s pracovnou odmenou až 42 %.

Nevyužívanie kvalifikácie migrantov v cieľovej krajine má teda veľa rôznych dôvodov, ale aj dôsledkov – 50 % migrantov (z ktorých 38 % sú muži) je sčasti stúpol na 38 %.

a podobne). Avšak dôležitou úlohou, ktorá pred Slovenskom stojí, je tiež „zviditeľnenie“ prínosu menej kvalifikovanej pracovnej sily zo zahraničia, ktorý zatiaľ zostáva na Slovensku nerozpoznaný.

4.6. SPÔSOBY ZÍSKAVANIA PRÁCE: ÚLOHA SOCIÁLNYCH SIETÍ A PRÍCHOD CEZ SPROSTREDKOVATEĽSKÉ AGENTÚRY

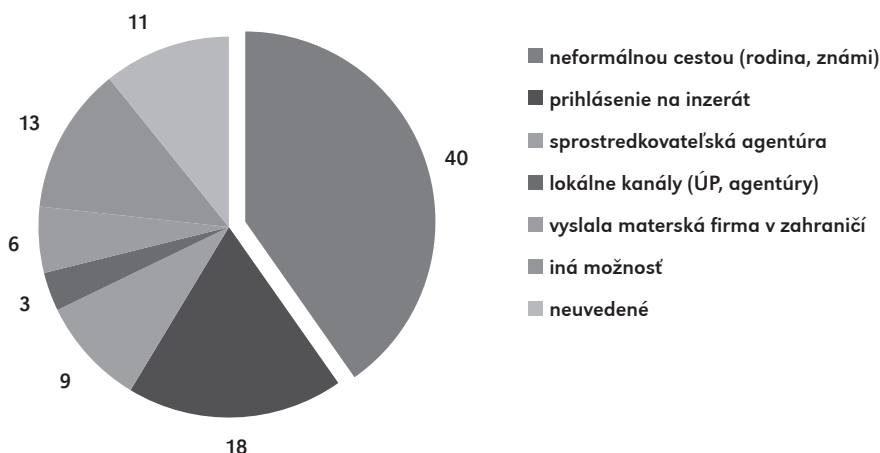
Výrazný vplyv sociálneho kapitálu, sociálnych sietí, na rozhodovanie o migrácii a priebeh migračného procesu si všímajú viaceré výskumy doma i v zahraničí (Boyd, 1989; Hagan, 1998; Haug, 2008; Filadelfiová – Sekulová, 2009; Souralová, 2009; Vertovec, 2002). Dochádzajú k záveru, že sociálny kapitál v cieľovej krajine má pozitívne dopady na migračné zámery a návratovú, opakovanú migráciu.

4.6.1. Silná úloha sociálnych sietí

Významnú úlohu zohrávajú sociálne siete nie len ako zdroj informácií o cieľovej krajine a pri realizácii presunu z krajiny do krajiny; realizovaný výskum ukázal ich význam aj pri hľadaní si práce. Spolu až 40 % skúmaných migrantov a migrantiek našlo svoju súčasnú prácu na Slovensku prostredníctvom svojich známych a príbuzných (graf 41). Druhou najfrekvencovanejšou cestou k zamestnaniu bola s obrovským odstupom reakcia na inzerát (18 %), nasledovala sprostredkovateľská agentúra s 9 %, vyslanie materskou firmou s 3 % a využitie lokálnych, miestnych kanálov so 6 %. Iné spôsoby hľadania použilo 13 % súboru a viac ako desatina skúmaných na otázku neodpovedala. Aj v tejto perspektíve sa prejavili väčšie rozdiely medzi vysokokvalifikovanou a ostatnou pracovnou silou: migrujúci s vysokoškolským diplomom získavali prácu neformálnou cestou podstatne menej, na druhej strane častejšie reagovali na inzeráty alebo využívali lokálne kanály (napríklad úrady práce); sprostredkovateľské agentúry a vyslanie materskou firmou bolo u oboch skupín približne rovnaké.

GRAF 41

Spôsoby získania súčasnej práce na Slovensku (v %)

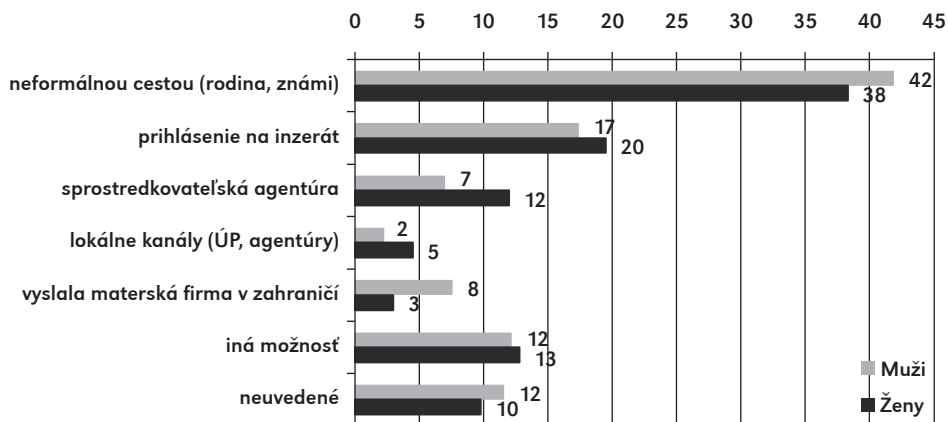

OTÁZKA: AKO STE ZÍSKALI VAŠU SÚČASNÚ PRÁCU?

Z porovnania žien a mužov (graf 42) vyplynuli len malé odlišnosti v spôsoboch získavania práce na Slovensku. Migrantky prichádzali častejšie cez sprostredkovateľské agentúry (12 % ku 7 %) a reagovali viac na inzeráty (20 % ku 17 %), prípadne využívali služby lokálnych sprostredkovateľov práce (5 % ku 2 %). Pri skúmaných migrantoch - mužoch zasa mierne prevažovali neformálne siete (42 % ku 38 %), a tiež vysielanie materskou firmou so sídlom v zahraničí (8 % ku 3 %).

GRAF 42

Spôsob získania súčasnej práce na Slovensku podľa pohlavia (v %)

OTÁZKA: AKO STE ZÍSKALI VAŠU SÚČASNÚ PRÁCU?

Neformálne spôsoby hľadania práce cez príbuzných a známych uvádzali pri porovnaní za jednotlivé skupiny vymedzené krajinou pôvodu vo zvýšenej miere migranti z Číny a Vietnamu (50 % a 67 %), za Ukrajincov a Rusov získali približne 40 %, v rámci Rumunov 26 % a Srbov 20 %. Cez sprostredkovateľské agentúry prišlo najviac migrantov z Rumunska (až 37 %), následne z Vietnamu a Srbska (13 % a 12 %). Na inzerát reagovali najčastejšie rumunskí, srbskí a ukrajinskí migranti (za každý podsúbor okolo jednej štvrtiny), prípadne ešte z Ruska (12 %); čiže skupiny, za ktoré sa dá predpokladať istá znalosť slovenského jazyka. Vyslanie materskou firmou v zahraničí získalo najvyššie skóre za migrujúcich zo Srbska (12 %), prípadne ešte z Ukrajiny (7 %). Niektoré porovnávané uvádzali nadštandardne tzv. inú možnosť (Čína, Rusko alebo ešte Srbsko); deklarovali ich zväčša podnikatelia alebo živnostníci, ktorí vyjadrili presvedčenie, že si prácu našli sami.

TABUĽKA 23

Spôsob získania súčasnej práce na Slovensku podľa krajiny pôvodu (v %)

	Čína	Vietnam	Rumunsko	Srbsko	Ukrajina	Rusko
neformálnou cestou (rodina, známi)	50	67	26	20	39	44
prihlásenie na inzerát	8	2	26	25	24	12
sprostredkovateľská agentúra	-	13	37	12	4	-
lokálne kanály (ÚP, agentúry)	-	-	5	3	5	4
vyslala materská firma v zahraničí	-	2	-	12	7	-
iná možnosť	25	7	5	17	11	20
neuvedené	17	9	-	11	10	20
Spolu	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

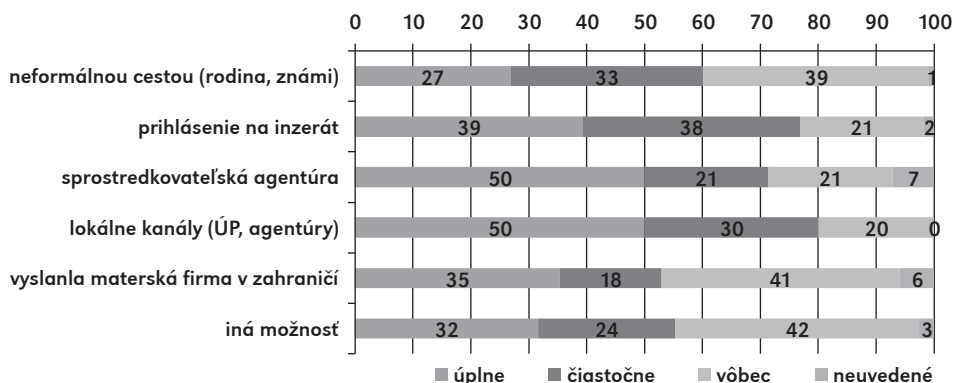
OTÁZKA: AKO STE ZÍSKALI VAŠU SÚČASNÚ PRÁCU?

Na zaujímavú súvislosť poukázalo porovnanie spôsobu získania súčasnej práce s úrovňou využitia kvalifikácie. V podsúbore tých migrantov, ktorí si našli prácu prostredníctvom neformálnych sietí, vôbec nevyužívalo svoju kvalifikáciu až 39 %. Vysoký výskyt nevyužívania kvalifikácie sa zaznamenal aj v prípade migrantov vyslaných materskou firmou v zahraničí (41 %), a tiež za tzv. iné možnosti,

ktoré prevažne pokrývali podnikateľov a živnostníkov (42 %). Pri opačnom pohľade, cez najvyšší podiel využívajúcich svoju kvalifikáciu, sa na prvú priečku zaradila kategória migrantov, ktorí si súčasnú prácu našli cez sprostredkovateľskú agentúru a za pomoci miestnych kanálov – presne 50 % za každú z nich.

GRAF 43

Využívanie nadobudnutej kvalifikácie pri súčasnej práci podľa spôsobu jej získania (v %)

OTÁZKA: AKO STE ZÍSKALI VAŠU SÚČASNÚ PRÁCU?

Výskum naznačil, že jedným z rizík hľadania si práce v novej krajine neformálnou cestou, teda cez rodinných príslušníkov a známych, je že nájdená práca nezodpovedá dosiahnutej kvalifikácii migranta či migrantky. Veľa z kvalifikačného potenciálu sa stráca aj prechodom na živnosť alebo podnikanie v cieľovej krajine.

4.6.2. Výhody a riziká zamestnávania cez sprostredkovateľské agentúry

Problémov spojených s hľadaním práce sa vyvarovali migrantky a migranti prichádzajúci cez sprostredkovateľské agentúry. Takáto stratégia patrí v porevolučných slovenských podmienkach k novším typom migrácie, ktorý sa širšie rozvinul v období rokov 2006 – 2007, kedy slovenský trh práce pocítoval nedostatok pracovných síl a zamestnávateľia (často zahraničné spoločnosti) siahli k náboru pracovníkov a pracovníčok v zahraničí cez sprostredkovateľské agentúry. Pri takomto druhu pracovnej migrácie prichádzajú záujemcovia a záujemkyne na vopred dohodnuté pracovné miesto u konkrétneho zamestnávateľa, na ktorého sa zároveň viaže pracovné povolenie a vízum. Nábor pracovníkov zodpovedá konkrétnym potrebám zamestnávateľa, ktorý spravidla zabezpečuje aj ubytovanie a všetky potrebné formality spojené s pobytom.

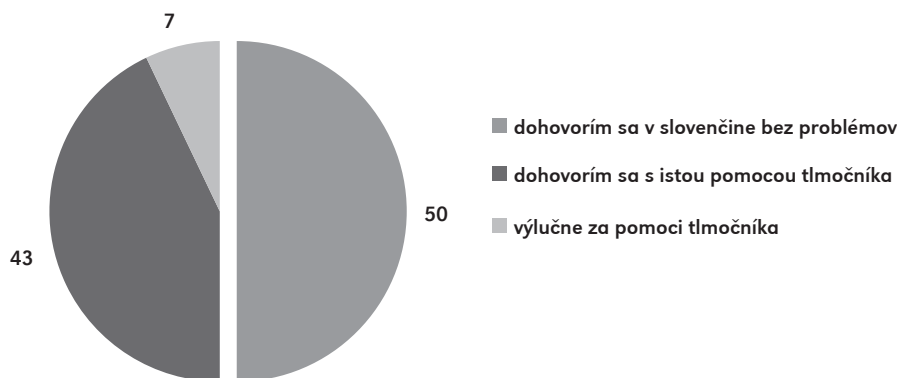
„Bezproblémovosť“ migrácie tohto typu ale platí iba pri príchode na Slovensko a vybavovaní dokladov, ostatné podmienky sprostredkovania sú často pre migrujúcich nevýhodné. Či už je to vylúčenie z možností samostatného hľadania si práce pre neznalosť jazyka, finančné podmienky u zamestnávateľa, záväzky voči agentúre, slabé garancie pri strate pracovného miesta v dohodnutej firme a podobne. Podľa výskumných dát sa práve títo respondenti sťažovali na slabo ohodnotenú prácu a nízke mzdy pri vysokých pracovných nárokoch. Z predchádzajúcich výskumov je známe, že ich za prácou do zahraničia cez sprostredkovateľskú agentúru nezriedka vyslali vlastné rodiny, aby vylepšili nepriaznivú finančnú situáciu, pričom sprostredkovanie práce na Slovensko nebolo bezplatné – museli agentúre zaplatiť nemalé prostriedky. Nízke mzdy a nedodržanie podmienok zo strany zamestnávateľa (prednedávnom ospravedlňované spravidla krízou), im skomplikovali tak možnosť splatenia dlhu voči agentúre, ako aj zlepšenia ekonomickej situácie rodiny v domovskej krajine. Takáto situácia

prináša migrantom a migrantkám pocity zlyhania a ďalšie veľké finančné problémy (Filadelfiová – Sekulová, 2009, s. 56 – 63; Hlinčíková, 201, s. 51 – 56).

Sociálna a finančná situácia agentúrnych migrantov a ich rodín je nepriaznivá v krajine pôvodu i v prijímajúcej krajine. Takýto stav výrazne ovplyvňuje predstavy a redukuje potreby migrujúcich, zároveň obmedzuje na minimum ich možnosti vyjednávania o pracovných podmienkach a nárokoch, problémy sa prejavujú aj mimo práce ako napríklad pocity izolovanosti, obmedzená dostupnosť zdravotnej starostlivosti alebo ubytovania (Filadelfiová – Sekulová, 2009, s. 74). Prispieva k nim v nemalej miere často úplná neznalosť slovenského jazyka a z toho vyplývajúca odkázanosť na tlmočníkov.³²

GRAF 44

Migrujúci cez sprostredkovateľské agentúry a ovládanie slovenského jazyka (v %)

OTÁZKA: DO AKEJ MIERY STE SCHOPNÝ/ SCHOPNÁ DOROZUMIEŤ SA V SLOVENČINE?

Ak sa pozrieme na ovládanie slovenského jazyka špeciálne za migrantov, ktorí sú na súčasnom pracovnom mieste cez sprostredkovateľskú agentúru (graf 44), ukázal sa v rámci nich veľký podiel neovládajúcich dobre slovenský jazyk. Kým z celkového súboru skúmaných migrantov neovládalo dobre slovenčinu 27 % (pozri graf 45), z „agentúrnych“ migrantov to bola až polovica: 43 % uviedlo, že sa dohovoria s pomocou tlmočníka a 7 % je na jeho služby odkázaných úplne.

Mnohí ekonomickí migranti z tretích krajín, ktorí prichádzajú cez agentúru na kratší čas, neovládajú vôbec slovenský jazyk a v akejkoľvek komunikácii sú odkázaní na tlmočenie. To ich zároveň môže izolovať od možností vstupovať do kontaktov s majoritnou populáciou. A ako naznačili predchádzajúce výskumy, okrem pocitu izolovanosti v novej krajine sa k dôsledkom zaraďuje aj uzavretosť do vlastnej komunity (Hlinčíková, 2010).

4.7. INTEGRÁCIA DO JAZYKOVÉHO PROSTREDIA

Sociálna integrácia ako „proces včleňovania“ je v súčasnosti často spomínaným termínom v súvislosti s imigráciou prisťahovalcov do Európy a v sociálnych vedách má viacero definícií. Predpokladom rozvinutia pozitívneho potenciálu spojeného s imigráciou je práve úspešná integrácia imigrantov.

Proces integrácie je multidimenzionálny proces – jednotlivci a skupiny migrantov sú súčasne včleňovaní do viacerých sociálnych arén a segmentov hostiteľskej spoločnosti. Zároveň ide o proces obojstranný, teda migranti i prijímajúca spoločnosť nadobúdajú nové črty v dôsledku vzájomnej interakcie (Rákoczyová – Pořízková, 2009, s. 23). Ako sa už viac krát zdôrazňovalo, v procese integrácie

³² Z rodového pohľadu situáciu ešte ďalej komplikuje, ak je tlmočníkom muž – redukuje sa pre ne dostupnosť niektorých služieb, napríklad zdravotných, navyše služby tlmočníka sú spravidla časovo obmedzené atď. (Filadelfiová – Sekulová, 2009, s. 87).

dôležitú úlohu zohráva štát a nastavenie migračnej a integračnej politiky. Štát by mal vytvoriť dôstojné podmienky pre život migrantov prichádzajúcich do krajiny a zaručiť im rovný prístup k tovarom a službám (Gallová-Kriglerová, 2009, s. 62). Aj keď hrá imigračná, resp. integračná politika veľmi dôležitú úlohu a nastoluje istý pohľad i postoj k imigrácii a integrácii migrantov, ani štát nedokáže vplyvať na začlenenie jednotlivcov do spoločnosti absolútne, mnoho závisí i od subjektívneho pociťovania spolupatričnosti ku krajine imigrácie.

Prvým a najdôležitejším predpokladom integrácie do novej spoločnosti je integrácia do jazykového prostredia, úroveň ovládania jazyka prijímajúcej krajiny. Znalosť jazyka novej krajiny pobytu je kľúčovou podmienkou integrácie: ako sa uvádza vyššie, je dôležitým predpokladom úspechu na trhu práce i uplatnenia nadobudnutej kvalifikácie (pozri časť 4.5.), ovplyvňuje proces zapojenia do nových sociálnych sietí, prístup k inštitúciám a komunikáciu s nimi a podobne.

GRAF 45

Migrujúci podľa ovládania slovenského jazyka (v %)

OTÁZKA: DO AKEJ MIERY STE SCHOPNÝ/ SCHOPNÁ DOROZUMIEŤ SA V SLOVENČINE?

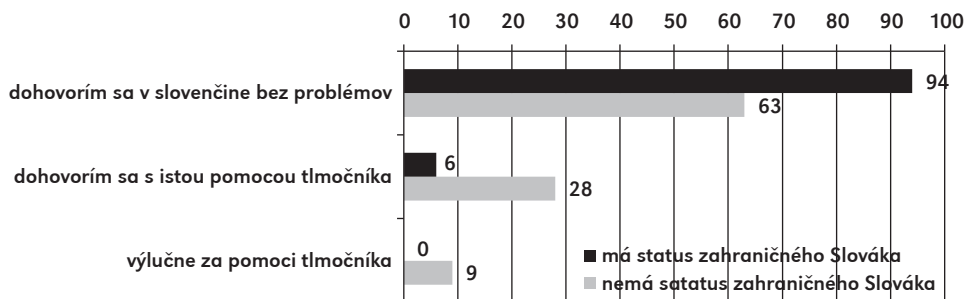
Podľa výskumných údajov veľká časť celkového súboru skúmaných pracovných migrantov na Slovensku z vybraných šiestich krajín (73 %) deklarovalo schopnosť dohovoriť sa v slovenčine bez problémov; 21 % sa dohovoriť čiastočne za pomoci tlmočníka a 6 % výlučne za pomoci tlmočníka. Vnútorne rozdiely, ktoré sa pri analýze prejavili, boli dané príbuznosťou, resp. vzdialenosťou slovenčiny a materinského jazyka migrantov. Napríklad v slovenčine sa bez problémov dorozumie len 15 % zo skúmaných migrantov z Číny a 25 % z Vietnamu, ale 90 % Srbov a Ukrajincov.

Preukázala sa tiež väzba na slovenské menšinové prostredie v zahraničí – úroveň ovládania slovenčiny bola výrazne vyššia za skupinu migrantov, ktorí mali priznaný status „zahraničného Slováka“ (graf 46). Kým v rámci tejto skupiny sa dokázalo bezproblémovo dohovoriť v slovenčine až 94 % a zostávajúci 6 % potrebovalo istú pomoc tlmočníka, za migrantov a migrantky, čo neboli držiteľmi takéhoto statusu, sa podiel schopných dohovoriť sa bez problémov znížil na 63 % a 37 % potrebovalo pomoc tlmočníka (z toho bolo 9 % na túto pomoc výlučne odkázaných).

Hoci sa znalosť slovenčiny a schopnosť komunikovať nezvyšovala úplne lineárne s dĺžkou pobytu na Slovensku, predsa len sa ukázala medzi nimi vzájomná súvislosť. Podiel takých, čo sa vedú na Slovensku bezproblémovo dohovoriť, bol výrazne najnižší za skupinu ekonomických migrantov, čo prišli po prvý krát v posledných piatich rokoch (66 %), pri migrantoch, ktorí prišli na Slovensko po prvý krát na dlhší pobyt pred 5 – 15 rokmi, sa priblížil k 90 % a za skupinu, ktorá prebývala na Slovensku po prvý raz ešte pred rokom 1995, dosiahol 97 %. Zároveň ale, bez ohľadu na rok prvého

GRAF 46

Ovládanie slovenského jazyka podľa priznaného statusu zahraničného Slováka (v %)

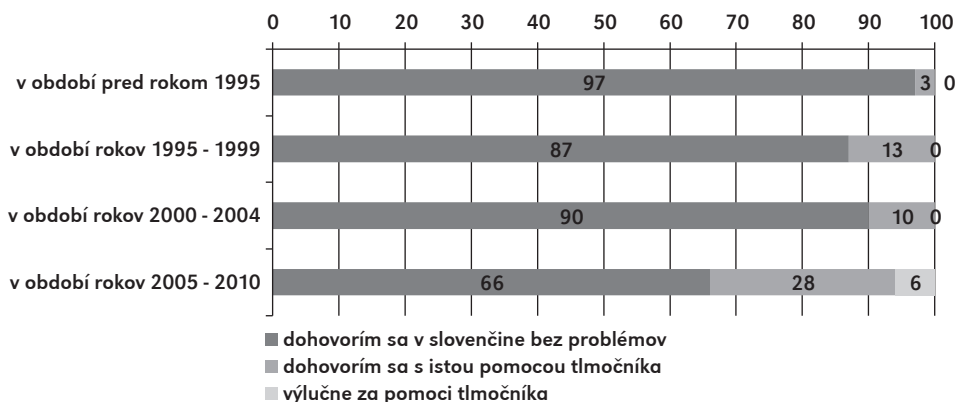

OTÁZKA: MÁTE PRIZNANÝ STATUS „ZAHRAČNÉHO SLOVÁKA“?

príchodu na Slovensko, v každej skupine pretrvávali migranti s nedokonalou znalosťou slovenského jazyka. Medzi najnovšími imigrantmi z posledných piatich rokov tvorili spolu 34 %, v rámci najstarších, ktorí spoznali Slovensko cez dlhší pobyt ešte pred 15 rokmi, to stále boli 3 %.

GRAF 47

Ovládanie slovenského jazyka podľa obdobia prvého pobytu na Slovensku (v %)

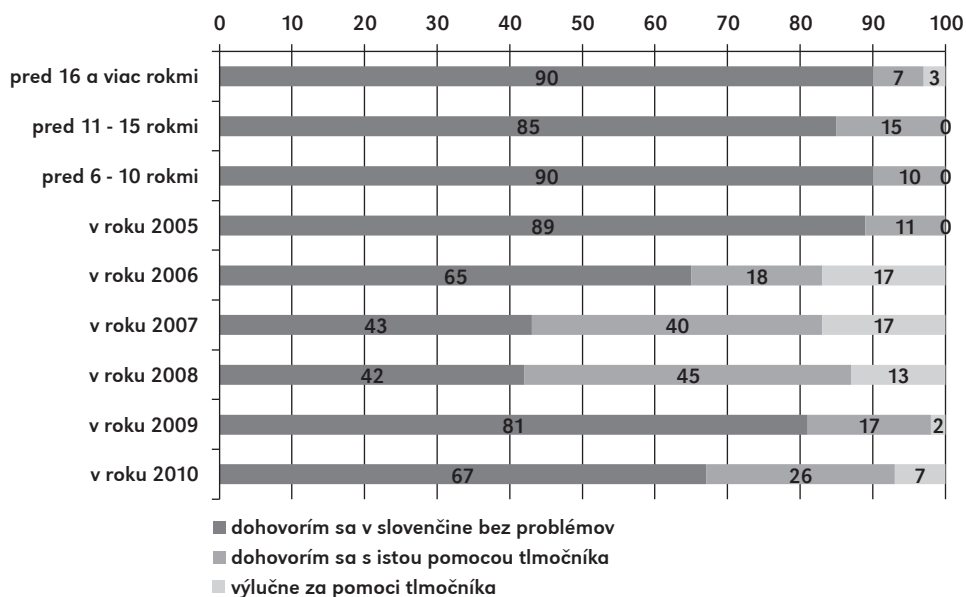

OTÁZKA: V KTOROM ROKU STE PRIŠLI PO PRVÝ KRÁT NA DLHŠIE NA SLOVENSKO?

Ako vidno z grafu 48, podobné súvislosti platili aj pri sledovaní roku príchodu na súčasný pobyt: v rámci starších migrantov bola znalosť slovenčiny lepšia ako pri mladších a bez ohľadu na rok príchodu na súčasný pobyt sa objavila skupina migrantov s nedokonalým ovládaním slovenského jazyka. Graf zároveň podrobnejšie predstavuje situáciu za skupiny migrantov prichádzajúcich v posledných piatich rokoch (vrátane roku výskumu, t.j. roku 2010). Z tohto podrobnejšieho prehľadu vidieť, že najmenej kompetencií dohovoriť sa v slovenčine prejavili migranti, ktorí prišli na Slovensko v roku 2007 a 2008, prípadne ešte v roku 2006. V roku realizácie výskumu sa vedelo bez problémov dohovoriť len cez 40 % z nich, teda menej ako pri migrantoch, čo prišli v posledných dvoch rokoch. S veľkou pravdepodobnosťou ide o migrantov zaplňajúcich dopyt po pracovnej sile v predkrízových rokoch, ktorí prichádzali na Slovensko prevažne cez sprostredkovateľské agentúry a neformálnou cestou – prostredníctvom svojich známych a príbuzných (pozri aj graf 44). Tieto spôsoby príchodu na Slovensko sa zdajú pre integráciu do jazykového prostredia najmenej priaznivé.

GRAF 48

Ovládanie slovenského jazyka podľa obdobia príchodu na súčasný pobyt na Slovensku (v %)

OTÁZKA: V KTOROM ROKU STE PRIŠLI NA SLOVENSKO V RÁMCI VÁŠHO SÚČASNÉHO POBYTU?

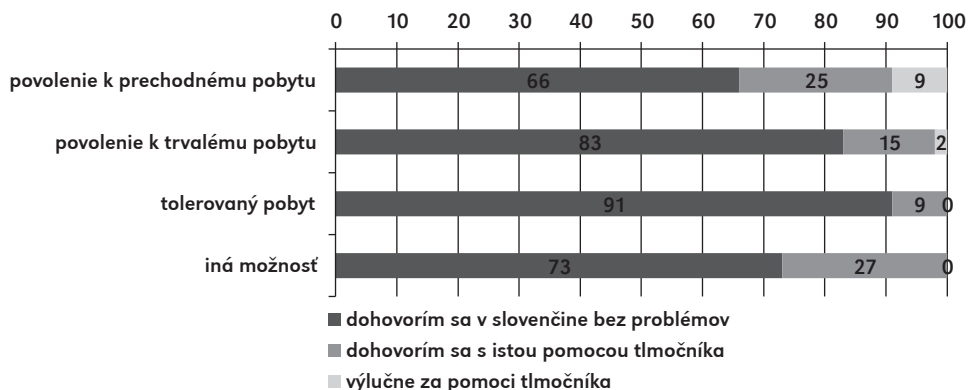
Mozaiku o znalosti slovenského jazyka dopĺňa triedenie na základe formálneho typu pobytu na Slovensku. Najmenej zručností komunikovať v slovenčine prejavili držiteľia povolenia k prechodnému pobytu: 66 % sa vedelo dohovoriť bez problémov, 25 % s pomocou tlmočníka a 9 % výlučne cez tlmočníka. Pri trvalých pobytoch kleslo zastúpenie neovládajúcich dobre slovenský jazyk na 17 % a pri tolerovanom pobyte na 9 % (graf 49).³³

Ako zachytili už výskumné sondy realizované na Slovensku v predchádzajúcom období (Gallová-Kriglerová – Kadlecíková – Lajčáková, 2009; Vašečka – Košťál, 2009; Filadelfiová – Sekulová, 2009; Filadelfiová – Gyárfášová – Hlinčíková – Sekulová, 2010), migranti prichádzajúci na Slovensko majú veľmi rôznorodú skúsenosť so slovenským jazykom. Niektorí vedia po slovensky už pred príchodom do krajiny (patria k slovenskému menšinovému prostrediu v krajine pôvodu, chodili na kurz ešte doma, prípadne sa učili sami), iní sa dokázali naučiť po slovensky sami popri práci alebo deťoch navštevujúcich školu; niektorí mali možnosť navštevovať na Slovensku jazykový kurz, iní z rôznych

³³ Pripomeňme, že *Zákon o pobyte cudzincov* (č. 48/2002 Z. z.) upravuje niekoľko druhov pobytov, ktoré vo väčšej alebo menšej miere umožňujú, resp. neumožňujú migrantom či migrantkám pracovať: prechodný, trvalý a tolerovaný pobyt. Prechodný pobyt za účelom zamestnania (jeho dĺžka závisí od toho, či ide o cudzinca v rámci EHS alebo príslušníka tretích krajín – v prvom prípade je to najviac na 5 rokov a v druhom na 3 roky; v prípade sezónnych prác najviac na 180 dní) je v zásade povolený len na základe platného povolenia na zamestnanie, ktoré udeľuje príslušný úrad práce, sociálnych vecí a rodiny, môže ho udeliť cudzincovi len vtedy, ak voľné pracovné miesto nie je možné obsadiť uchádzačom o zamestnanie vedeným v evidencii uchádzačov o zamestnanie (pri vydávaní povolenia na zamestnanie úrad prihliada na situáciu na trhu práce a cudzinec naň nemá právny nárok); prechodný pobyt sa vydáva aj na účel podnikania, štúdia a zlúčenia rodiny. Tolerovaný pobyt sa udeľuje cudzincovi z dôvodu existencie administratívnej prekážky jeho vyhostenia, z dôvodu rešpektovania jeho súkromného a rodinného života, z dôvodu poskytnutia dočasného útočiska, ak jeho vycestovanie nie je možné a jeho zaistenie nie je účelné, ak je obeťou trestného činu súvisiaceho s obchodovaním s ľuďmi a zároveň má menej ako 18 rokov a bol mu predĺžený tolerovaný pobyt. Pri všetkých uvedených pobytoch sa vyskytujú rôzne obmedzenia pracovnej aktivity typu: „nemôžu pracovať na viac než štvrtinový úväzok“, „nemôžu začať pracovať pred uplynutím jedného roka“, „nemôžu pracovať bez povolenia na zamestnanie či podnikanie“, alebo „nemôžu pracovať vôbec“ a podobne (bližšie pozri: Lamačková, 2011, s. 12). Tieto obmedzenia by sme z hľadiska plynulej integrácie do spoločnosti a do pracovného trhu a rovných príležitostí mohli považovať za nepriamo diskriminačné.

GRAF 49

Ovládanie slovenského jazyka podľa formálneho typu pobytu na Slovensku (v %)

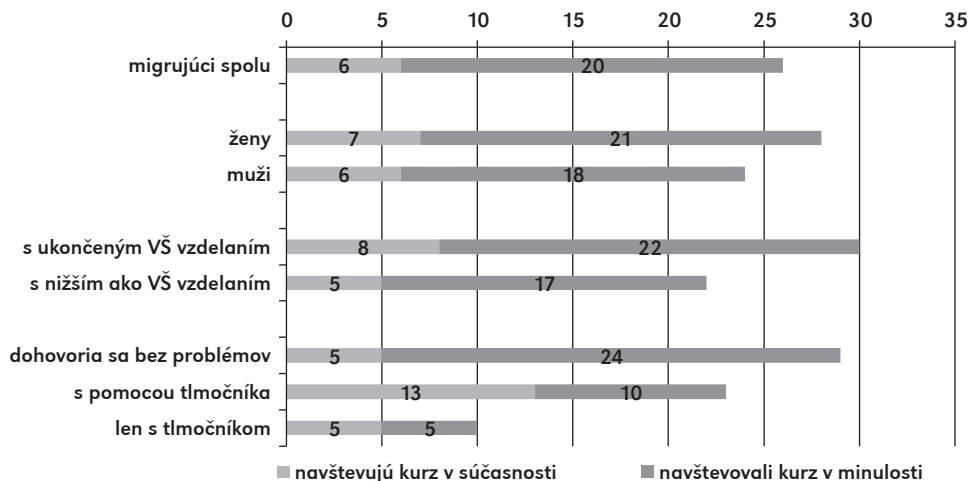
OTÁZKA: AKÝ JE V SÚČASNOSTI FORMÁLNY TYP VÁŠHO POBYTU NA SLOVENSKU?

dôvodov nie. Každý z uvedených výskumov zároveň zaznamenal takých migrantov a migrantky, čo počas svojho pobytu slovenský jazyk neovládajú; potvrdil to napokon aj tento výskum.

Venujme preto záverom krátku pozornosť tomu, aké boli možnosti skúmaných ekonomických migrantov navštevovať kurzy slovenčiny a aké mali možnosti „dostať sa k slovenčine“ v práci na základe zloženia pracovného kolektívu.

GRAF 50

Skupiny migrantov podľa navštevovania kurzov slovenského jazyka (v %)

OTÁZKA: NAVŠTEVOVALI STE ALEBO NAVŠTEVUJETE V SÚČASNOSTI NA SLOVENSKU KURZ SLOVENSKÉHO JAZYKA, JAZYKOVÚ PRÍPRAVU?

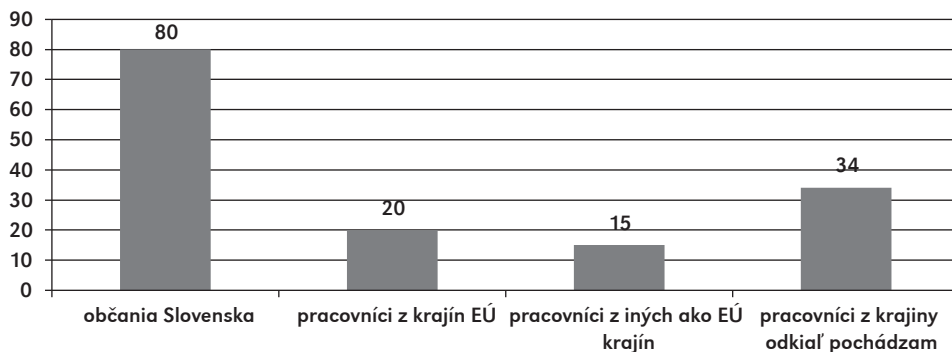
Z celkového súboru skúmaných migrantov a migrantiek malo skúsenosť s vyučovaním slovenčiny spolu 26 % (graf 50); z nich 6 % bolo účastníkom jazykového kurzu aktuálne a 20 % kurz slovenčiny navštevovalo niekedy v minulosti. Ženy sa zdali byť v tomto ohľade mierne aktívnejšie – cez kurz prešlo 28 % migrantiek a 24 % migrantov. Rozdiely boli aj podľa stupňa vzdelania: kým spomedzi migrantov

s vysokoškolským diplomom malo skúsenosť s kurzom slovenčiny 30 %, za skupinu s nižším ako vysokoškolským vzdelaním 22 %. Podľa krajiny pôvodu sa do jazykovej prípravy zapojili najviac migrujúci z Ruska (47 %), najmenej návštevníkov kurzov slovenského jazyka mali čínski (len 8 %) a srbskí (10 %) migranti. Účasť na kurzoch sa u respondentov pochádzajúcich z ostatných troch krajín pohybovala medzi týmito dvomi hranicami: za Rumunsko dosiahla 18 %, za Ukrajinu 32 % a za Vietnam 27 %.

Analýza zaznamenala vzájomnú súvislosť medzi návštevnosťou kurzov a schopnosťou dohovoriť sa v slovenčine. V rámci respondentov, ktorí sa vedeli dohovoriť bez problémov, tvorili absolventi alebo aktuálni návštevníci výučby slovenského jazyka spolu 29 % (24 % chodilo na kurz v minulosti a 5 % aktuálne), za skupinu migrantov potrebujuúcich pre komunikáciu istú asistenciu tlmočníka, bol podiel frekventantov jazykovej prípravy 23 % (z toho 13 % tvorili aktuálni študenti), z migrantov odkázaných výlučne na tlmočenie to bol iba 10-percentný podiel. Údaje teda signalizujú, že kurzy slovenčiny pomáhajú migrantom pri integrácii do jazykového prostredia na Slovensku, ukazujú však aj na to, že zďaleka nie všetci migranti majú k nim prístup, resp. podmienky, časový priestor, potrebu alebo záujem o takéto jazykové posilnenie.³⁴

GRAF 51

Migrujúci podľa zastúpenia vybraných skupín v pracovnom kolektíve (v %)

POZNÁMKA: GRAF UVÁDZA PODIEL ODPOVEDÍ „ÁNO“, ZVÝŠOK DO 100 % TVORIA ODPOVEDE „NIE“ A NEODPOVEDAJÚCI. ÚDAJE LEN ZA TÚ ČASŤ MIGRANTOV A MIGRANTIEK, KTORÝCH SA OTÁZKA TÝKALA, T.J. AKTUÁLNE PRACOVALI A MALI PRI VYKONÁVANEJ PRÁCI SPOLUPRACOVNÍKOV (N = 286).

OTÁZKA: NA VAŠOM PRACOVISKU SPOLU S VAMI PRACUJÚ...

Aké mali skúmaní ekonomickí migranti možnosti pre jazykové kontakty priamo na pracovisku, uvádza graf 51. Až 80 % migrantov, čo pracovali v kolektíve, malo medzi kolegami občanov Slovenska, 20 % relevantného súboru poznalo z práce ľudí pôvodom z iných krajín Európskej únie a 15 % občanov z iných než členských štátov EÚ. A napokon spolu až 34 % respondentov pôsobilo na pracovisku, kde boli medzi kolegami krajanovia. Čiže štyri pätiny mali šancu komunikovať na pracovisku v slovenčine, viac ako jedna tretina sa mohla porozprávať v rodnom jazyku.

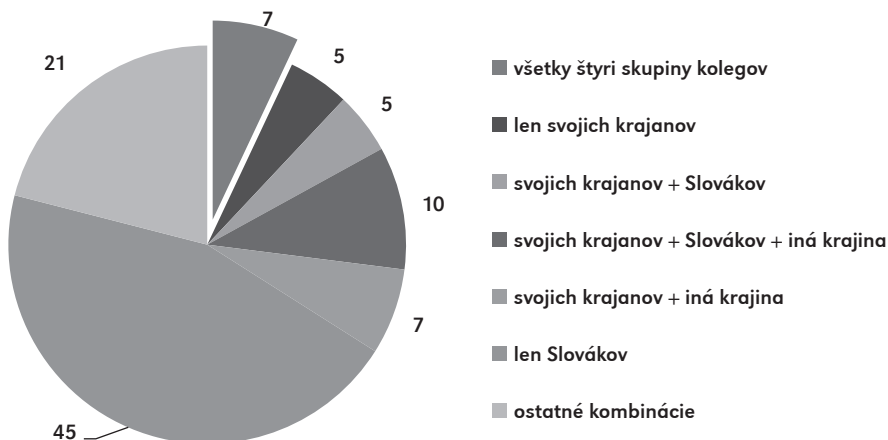
Na základe súhrnného zloženia pracovného kolektívu sa ukázala pomerne pestrá mozaika. Na jednej strane 7 % migrantov pracovalo v kolektíve, v ktorom boli zastúpené všetky štyri skupiny (teda krajanovia, Slováci, občania krajín EÚ i tretích krajín), a naopak – podiel migrantov, čo mali na pracovisku iba svojich krajanov, tvoril 5 %. Pracovný kolektív zložený výhradne zo svojich krajanov a Slovákov deklarovalo 5 % skúmaných, ďalších 10 % malo popri týchto dvoch skupinách ešte kolégov z niektorej krajiny EÚ alebo z niektorej tretej krajiny (mimo EÚ). Zloženie spolupracovníkov

³⁴ Vyššie uvádzané štúdie o migrantoch na Slovensku konštatovali napríklad, že nie všetci migranti kurz potrebujú (ovládali slovenský jazyk pred príchodom na Slovensko), nemajú preň dostatok času alebo finančných prostriedkov, tiež nie pre všetkých sú geograficky dostupné (Gallová-Kriglerová et al., 2009; Filadelfiová – Sekulová, 2009; Hlinčíková, 2010).

z krajanov a iných migrantov, teda bez zastúpenia občanov Slovenska, uviedlo 7% relevantného súboru; len Slovákov malo na pracovisku 45%; na zostávajúce kombinácie potom pripadalo 21%.

GRAF 52

Migranti s pracovným kolektívom podľa zloženia spolupracovníkov (v %)

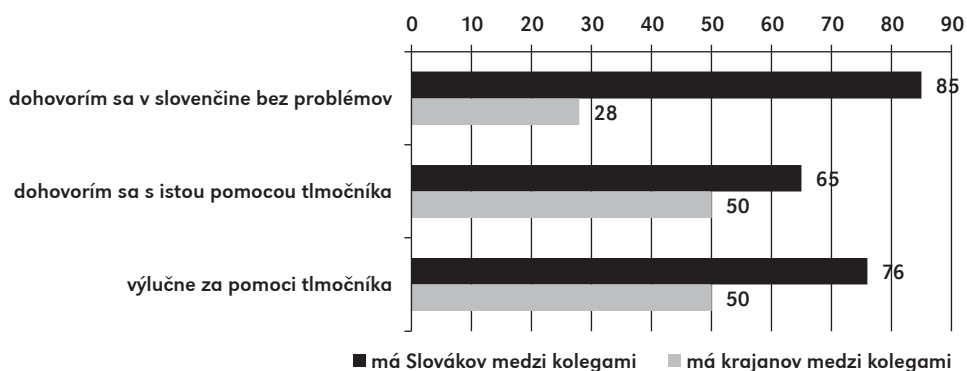
POZNÁMKA: ÚDAJE LEN ZA TÚ ČASŤ MIGRANTOV A MIGRANTIEK, KTORÝCH SA OTÁZKA TÝKALA, T.J. AKTUÁLNE PRACOVALI A MALI PRI VYKONÁVANEJ PRÁCI SPOLUPRACOVNÍKOV (N = 286).

OTÁZKA: NA VAŠOM PRACOVISKU SPOLU S VAMI PRACUJÚ...

Situácia migrantov na Slovensku je z hľadiska zloženia pracovného kolektívu veľmi rôznorodá, čo vytvára aj rôznorodé predpoklady pre využívanie jazyka komunikácie. Mnohým z nich pracovisko poskytuje možnosti pre „stretnutie“ so slovenčinou, existujú ale aj také miesta výkonu práce, kde sú migranti obklopení len svojimi krajanmi, resp. migrantmi z iných krajín. Súvislosť medzi zložením kolektívu a ovládaním slovenčiny naznačuje graf 53. Zastúpenie Slovákov v pracovnom kolektíve uvádzali výrazne viac tí migranti, čo sa dobre dohovoria v slovenčine (85% oproti 65%

GRAF 53

Ovládanie slovenčiny podľa zastúpenia Slovákov a krajanov medzi spolupracovníkmi (v %)

POZNÁMKA: ÚDAJE LEN ZA TÚ ČASŤ MIGRANTOV A MIGRANTIEK, KTORÝCH SA OTÁZKA TÝKALA, T.J. AKTUÁLNE PRACOVALI A MALI PRI VYKONÁVANEJ PRÁCI SPOLUPRACOVNÍKOV (N = 286). GRAF UVÁDZA LEN PODIEL ODPOVEDÍ „ÁNO“.

OTÁZKA: NA VAŠOM PRACOVISKU SPOLU S VAMI PRACUJÚ...: OBČANIA SLOVENSKA; VAŠI KRAJANIA?

a 76 % v rámci komunikujúcich s menšou či väčšou pomocou tlmočníka). Pri krajanoch to bolo naopak – podstatne menej ich mali medzi spolupracovníkmi migranti s dobrou schopnosťou komunikovať v slovenskom jazyku ako zostávajúce dve skupiny (28 % oproti 50 % v rámci migrantov potrebujuúcich tlmočenie).

Ovládanie jazyka je veľmi dôležitým predpokladom integrácie rôzneho typu. Nedostatočná znalosť jazyka môže migrujúcim robiť problémy pri začatí sa do trhu práce a redukovať dostupnosť kvalitného pracovného miesta, kde by prípadne dokázali uplatniť svoju kvalifikáciu a zručnosti, môže byť prekážkou ich zapojenia do sociálnych sietí v cieľovej krajine, ale aj bariérou v prístupe k inštitúciám rôzneho druhu a k informáciám o svojich právach a povinnostiach. Ako naznačili výskumné zistenia, nie všetci migranti a migrantky ovládajú slovenský jazyk na takej úrovni, aby sa vedeli bez problémov dohovoriť. Úroveň ovládania slovenčiny závisí od blízkosti pôvodného jazyka k slovenskému, od národnostného pozadia v krajine pôvodu, doby pobytu, cieľov migrácie, spôsobov zapojenia sa na pracovný trh, ale aj od šanci, aké im prijímajúca spoločnosť poskytne pre možnosť jazykovej integrácie. Veľké skupiny migrantov nemajú možnosť navštevovať kurzy slovenčiny alebo sú uzatvorení v rámci pracovného kolektívu rovnakej národnosti. Integrovaná politika by preto rozhodne nemala opomíňať posilnenie ponuky jazykových kurzov pre migrantov,³⁵ ktoré by mali zohľadňovať špecifiká jednotlivých skupín migrantov.

4.8. PRÍJMY A REMITENCIE: KOĽKO A AKO POSIELAJÚ

Analýza faktorov a motívov odchodu z krajiny pôvodu a príchodu na Slovensko zaznamenala, že väčšina skúmaných ekonomických migrantov opúšťa svoj domov z ekonomických dôvodov. Za dôvod odchodu z krajiny až tri štvrtiny označili nepriaznivé ekonomické podmienky a zlú životnú úroveň (pozri graf 21 v časti 4.3.). Pozrime sa preto bližšie, aké ekonomické „zisky“ dosiahli migráciou na Slovensko. Sledovala sa úroveň pracovných príjmov a zasielanie remitencií, t.j. okolnosti finančných alebo materiálnych transferov do krajiny pôvodu.

4.8.1. Výška pracovných príjmov ekonomických migrantov na Slovensku

Čo sa týka čistého mesačného príjmu skúmaných ekonomických migrantov, príjmová situácia bola pomerne rôznorodá (graf 54). Podľa získaných výsledkov zarábalo 29 % pracovných migrantov do 400 eur mesačne, 36 % medzi 401 až 700 eur; pätina uviedla čistý mesačný príjem vo výške 701 až 1 200 eur a 7 % zarábalo v čistom viac ako 1 200 eur.³⁶ Z približného porovnania s celkovou situáciou v odmeňovaní sa zdá, akoby medzi migrujúcimi bolo vyššie zastúpenie nízkopríjmových skupín a nižší podiel vysokopríjmových. Presné porovnanie však nie je možné urobiť vzhľadom na rozdielnosť použitých ukazovateľov a typ zisťovania.

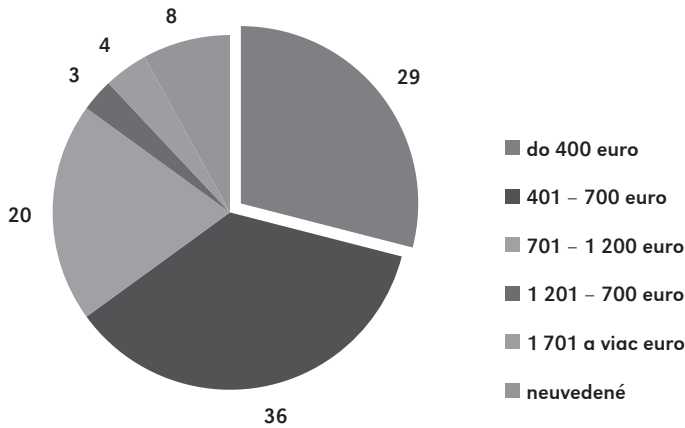
Z analýzy sa väčšie rozdiely ukázali medzi zamestnancami a živnostníkmi. Kým v prvej skupine bolo v najnižšej príjmovej kategórii 27 % opýtaných, spomedzi živnostníkov to bolo len 5 %; komplementárne rozdiely boli vo vyšších príjmových kategóriách – vyššie zastúpenie v nich mali živnostníci a podnikatelia.

³⁵ Je to aj jedna z najčastejších požiadaviek samotných migrantov a migrantiek na Slovensku, ako bližšie prezentuje kapitola 4.10.

³⁶ Pre porovnanie uvedme, že priemerná čistá mesačná mzda za celok NH predstavovala v roku realizácie výskumu (rok 2010) spolu 659 eur, pričom priemer za ženy bol 568 eur a za mužov 742 eur. Príjem do 400 eur malo 16,3 % žien a 11,3 % mužov s plným pracovným úväzkom; za všetky úväzky 21,7 % žien a 13,9 % mužov. V príjmovom pásme nad 1 000 euro sa ocitlo 13,6 % žien a 26,2 % mužov.

GRAF 54

Štruktúra migrujúcich podľa čistého mesačného príjmu (v %)

OTÁZKA: AKÝ JE PŘIBLIŽNE VÁŠ MESAČNÝ ČISTÝ PŘÍJEM (NETTO, „NA RUKU“)?

TABUĽKA 24

Čistý mesačný príjem podľa dosiahnutého stupňa vzdelania (v %)

	Základná škola	Stredná škola bez maturity	Stredná škola s maturitou	Vysoká škola
do 400 euro	39	30	37	22
401 – 700 euro	50	27	41	34
701 – 1 200 euro	6	19	12	28
1 201 – 1 700 euro	0	5	2	3
1 701 a viac euro	0	0	2	6
neuveденé, netýka sa	5	19	7	7
Spolu	100,0	100,0	100,0	100,0

OTÁZKA: AKÝ JE PŘIBLIŽNE VÁŠ MESAČNÝ ČISTÝ PŘÍJEM (NETTO, „NA RUKU“)?

Prejavili sa tiež diferencie podľa dosiahnutého stupňa vzdelania. Respondenti a respondentky s vysokou školou sa nachádzali v menšom rozsahu pri najnižšom príjmovom intervale, naopak – silnejšie pozície dosahovali pri príjme nad tisíc euro. Najmenšie príjmy získali na slovenskom trhu práce migranti bez kvalifikácie, z ktorých až 89 % deklarovalo príjem do 700 eur, z toho 39 % do 400 eur. Avšak aj v skupinách s vyšším vzdelaním bolo pomerne veľa takých, čo zarábali pod 400 eur (37 % v rámci maturitného osvedčenia a 22 % medzi držiteľmi vysokoškolského diplomu). Prevažne išlo o migrantov pracujúcich pod dosiahnutú kvalifikáciu.³⁷

4.8.2. Zasielanie remitiencií do krajiny pôvodu

Významným faktorom finančnej a sociálnej situácie pracovných migrantov sú remitencie (finančné transfery do domovskej krajiny). Práve zlepšenie ekonomickej situácie rodiny v domovskej krajine býva častým motívom rozhodnutia pre migráciu. Podľa uskutočneného výskumu ekonomických migrantov na Slovensku remitencie posielajú viac ako jedna tretina z nich (36 %). Podiel posielajúcich sa líši na základe výšky príjmu na Slovensku (tabuľka 25). Najmenšie zastúpenie mali v rámci

³⁷ Prejavil sa aj značný rodový rozdiel pri sledovaní príjmov, bližšie pozri časť 4.11.

príjmového pásma do 400 eur, kde ich bolo iba 23 %; pri zostávajúcich príjmových intervaloch bol podiel migrantov posielajúcich remitencie viac – menej vyrovnaný, pohyboval sa od 40 % do 46 %.

TABUĽKA 25

Podiel migrantov posielajúcich remitencie v rámci jednotlivých príjmových intervalov (v %)

	Posiela	Neposiela
do 400 euro	23	75
401 – 700 euro	44	56
701 – 1 200 euro	45	55
1 2001 – 1 700 euro	40	60
1 700 a viac euro	46	54

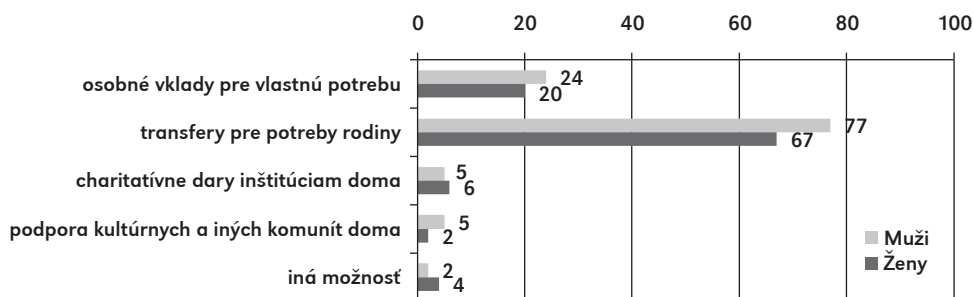
POZNÁMKA: PRÍPADNÝ ZVÝŠOK DO 100 % V JEDNOTLIVÝCH RIADKOCH TVORIA NEODPOVEDAJÚCI RESPONDENTI.

Porovnanie podľa pohlavia ukázalo, že z mužov remitencie posiela 42 % a zo žien 29 %. Veľmi úzko ale zasielanie finančných remitencií súviselo s tým, či mali doma svoju rodinu alebo nie – remitencie posielali všetci tí, ktorým rodina zostala v domovskej krajine. A boli to vo zvýšenej miere práve muži, čo migrovali bez partnerky a detí³⁸ (21 % ženatých migrantov oproti 4 % vydatých migrantiek žien; 47 % mužov s nezaopatrenými deťmi oproti 22 % žien s nezaopatrenými deťmi).

Primárne určenie zasielaných prostriedkov pre členov rodiny, ktorí zostali v krajine pôvodu, potvrdili aj odpovede na otázku o účele, pre ktorý sú posielané. Ako názorne približuje graf 55, išlo spravidla o transfery pre potreby rodiny – tento účel vyznačilo spolu 77 % spomedzi posielajúcich mužov a 67 % spomedzi žien. Rozdiely v ostatných účeloch neboli veľké: muži mierne častejšie potvrdzovali zasielanie remitencií pre vlastnú potrebu (24 % mužov ku 20 % žien), tiež za účelom podpory kultúrnych, náboženských a iných záujmových komunít (5 % ku 2 %), ženy o málo viac uvádzali charitatívne účely a ešte inú možnosť. Rozdiely sú ale minimálne a percentuálne podiely veľmi malé na to, aby bolo možné hovoriť o nejakej významnosti.

GRAF 55

Hlavný účel zasielania finančných remitencií do krajiny pôvodu (v %)

OTÁZKA: NA AKÝ ÚČEL FINANČIE ZASIELATE?

POZNÁMKA: ZÁKLADOM PRE VÝPOČET TU BOLI LEN TÍ RESPONDENTI, KTORÍ POTVRDILI ZASIELANIE REMITENCIÍ (N = 125). V GRAFE SA UVÁDZAJÚ PODIELY KLADNÝCH ODPOVEDÍ.

Zaujímala nás aj priemerná mesačná výška týchto transferov, ako sa ukázalo, rozpätie, ktoré udávali respondenti, bolo značné: od 50 eur po 1 300 eur mesačne. V priemerne sa deklarované remitencie pohybovali na úrovni 128 eur mesačne. O aký podiel na príjme ide? Tabuľka 26 ukazuje, že sumu

³⁸ Bližšie pozri: tabuľka 9 a tabuľka 10 v rámci kapitoly 4.1.

do 10 % mesačnej mzdy uviedla presne štvrtina respondentov; do 30 % mesačnej mzdy posielala 34 % migrantov; podiel v rozmedzí 31 – 50 % mesačnej mzdy uviedlo 25 % respondentov a 16 % dokonca posielala viac ako 50 % svojej čistej mesačnej mzdy.

TABUĽKA 26

Časť mesačného príjmu posielaná ako remitencia (v %)

	Podiel v %
do 10 %	25
11 – 30 %	34
31 – 50 %	25
51 – 70 %	8
viac ako 70 %	8

OTÁZKA: AK POSIELATE REMITENCIE, ZHRUBA O AKÚ ČASŤ (VYJADRENÚ V %) VÁŠHO ČISTÉHO MESAČNÉHO PRÍJMU IDE?

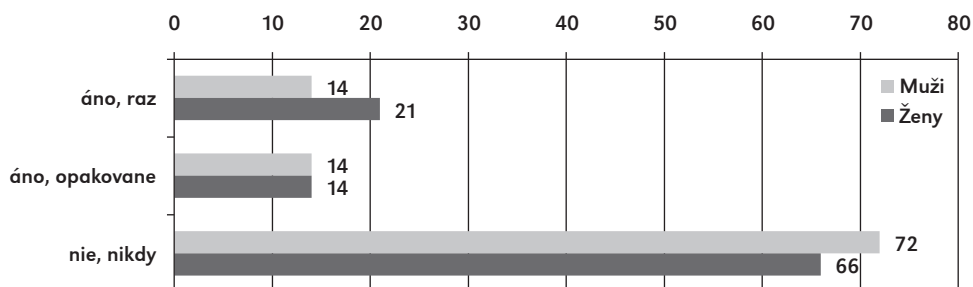
Migranti posielali remitencie v rôznych intervaloch; asi štvrtina z nich raz mesačne (26 %), viac ako pätina raz za tri mesiace (22 %); ďalších 9 % raz za pol roka a 10 % raz ročne. Spolu 20 % uviedlo, že remitencie zasiela menej často alebo nepravidelne a 3 % uviedli ešte inú možnosť.

Dôležitým aspektom fungovania finančných transferov je spôsob, ako migranti remitencie do krajiny pôvodu posielajú. Na Slovensku je najviac rozšírený neformálny prevodný systém – prostredníctvom priateľov a známych, ktorí do krajiny pôvodu cestujú (uviedlo ho 33 % migrantov). Tento systém nie je veľmi bezpečný a spájajú sa s ním aj ďalšie riziká. Bankový prevod z účtu na účet uviedla necelá štvrtina a 28 % využíva služby Western Union.³⁹ Vo vzťahu k remitenciám by cieľom verejnej politiky malo byť vytvoriť spoľahlivú technickú infraštruktúru na prevod financií.

4.9. SPOKOJNOSŤ S PRÁCOU A FLUKTUAČNÉ TENDENCIE MIGRANTOV

Ako ukázala doterajšia analýza, skladba ekonomických migrantov je veľmi diferencovaná, či už z hľadiska dosiahnutej kvalifikácie, podľa pôvodnej a aktuálnej profesie, podľa úrovne zhody pôvodnej profesie so súčasným zamestnaním, ako aj na základe formy zapojenia do trhu práce alebo výšky pracovnej odmeny. Väčšina z nich na Slovensku pracuje ako bežný pracovník či pracovníčka, len približne 15 % riadilo menší pracovný kolektív (z mužov 20 % a zo žien len 12 %).

GRAF 56

Skúsenosť migrujúcich s obdobím bez práce a príjmu podľa pohlavia (v %)

OTÁZKA: BOLI STE UŽ NIEKEDY POČAS POBYTU NA SLOVENSKU BEZ PRÁCE A PRÍJMU?

³⁹ Viac a podrobnejšie k spôsobom finančných transferov do krajiny pôvodu pozri kapitolu 5.3.

Rôzne boli aj skúsenosti migrantom s obdobím bez práce. Aktuálne bolo bez práce 5 % skúmaných migrantov (ako ukazujú grafy 26 a 27; zo žien to bolo 9 % a z mužov 3 %), avšak skúsenosť so situáciou bez práce a príjmu malo počas svojho pobytu na Slovensku podstatne viac z nich – až 31 %. Obdobie bez práce uvádzali častejšie migrujúce ženy. Spolu malo takúto skúsenosť až 35 % žien (21 % jednorazovú a 14 % opakovanú), z mužov 28 % (14 % jednorazovú a rovnakých 14 % opakovanú).

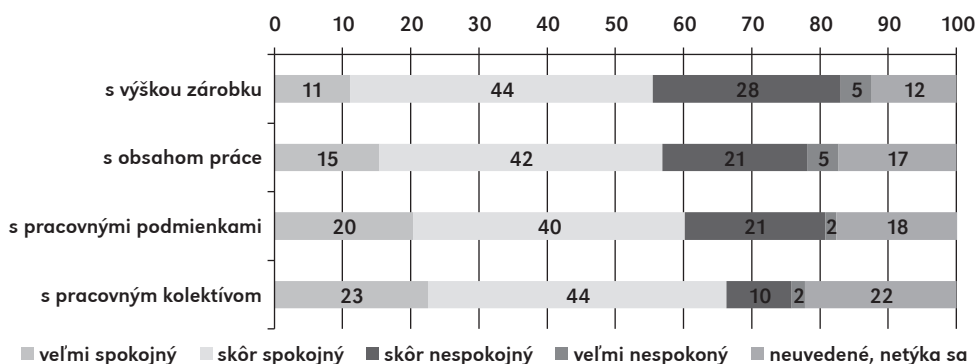
Všetky tieto okolnosti sa môžu prejavovať v celkovej spokojnosti s prácou a na ďalších pracovných alebo migračných zámeroch. Súčasťou prieskumu medzi ekonomickými migrantmi na Slovensku sa stala aj spokojnosť s prácou a fluktučné zámery – teda či plánujú v blízkej budúcnosti zmeniť súčasnú prácu a do akej krajiny ich očakávajú smerujú.

4.9.1. Miera spokojnosti s jednotlivými aspektmi práce

Spokojnosť s prácou sa sledovala za štyri oblasti, patrila k nim pracovná odmena, obsah práce, pracovné podmienky a pracovný kolektív. Najväčšiu nespokojnosť prejavili migranti so zárobkami a s obsahom vykonávanej práce, pri ktorých podiel nespokojných dosiahol 33 % (zárobok) a 26 % (obsah práce). Nasledovali pracovné podmienky, s ktorými bolo nespokojných 23 % skúmaných, na posledné miesto sa zaradil pracovný kolektív, kde bol podiel nespokojných len 12 %. Na druhej strane spokojnosť s výškou zárobku vyjadřilo spolu 55 % skúmaných, s pracovným kolektívom 67 %.

GRAF 57

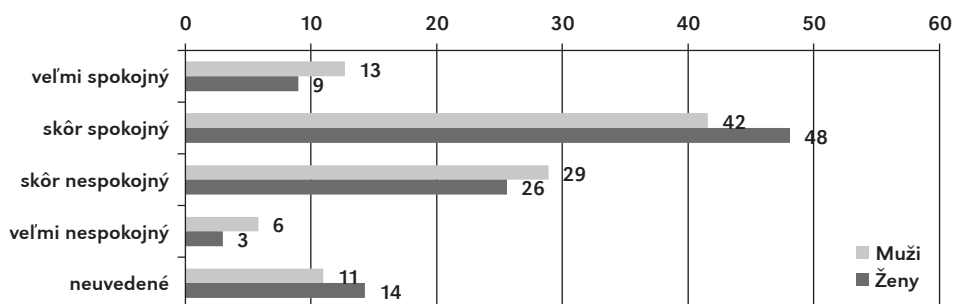
Miera spokojnosti s jednotlivými stránkami súčasnej práce (v %)

OTÁZKA: AKO STE SPOKOJNÝ/ SPOKOJNÁ SO SVOJOU SÚČASNOU PRÁCOU NA SLOVENSKU?

GRAF 58

Miera spokojnosti so súčasným zárobkom podľa pohlavia (v %)

OTÁZKA: AKO STE SPOKOJNÝ/ SPOKOJNÁ SO SVOJOU SÚČASNOU PRÁCOU NA SLOVENSKU?

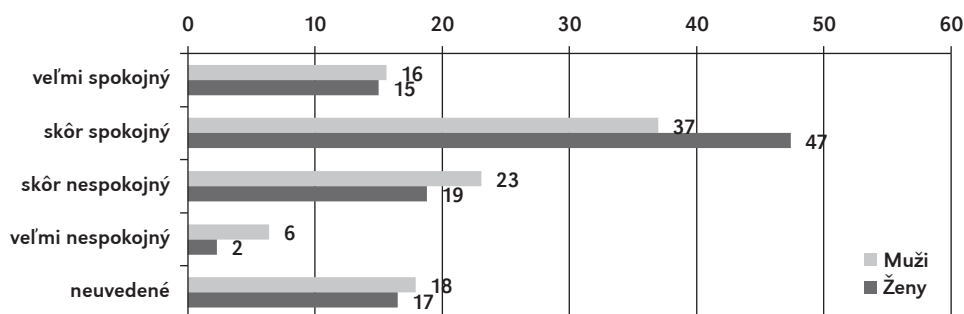
POZNÁMKA: V RÁMCI KATEGÓRIE „NEUVEDENÉ“ SÚ ZAHRNUTÍ AJ RESPONDENTI, KTORÝCH SA OTÁZKA NETÝKALA.

Analýza zároveň odhalila viaceré rozdiely medzi ženami a mužmi, spravidla s nevýhodnejším postavením žien. Prejavuje sa to aj na úrovni spokojnosti a kde, kto je spokojnejší s jednotlivými zložkami práce, muži alebo ženy?

Čo sa týka výšky aktuálneho zárobku, v rámci žien i mužov bola najčastejšiou odpoveďou čiastočná spokojnosť; vyjadriilo ju 48 % žien a 42 % mužov. Celkovo ale vyššiu mieru spokojnosti prejavili ženy, v porovnaní s mužmi bolo medzi nimi menej skôr nespokojných a veľmi nespokojných s aktuálnym zárobkom (spolu o 6 %). Veľká spokojnosť so zárobkom nebola síce príliš rozšírená, no hlásili sa k nej častejšie muži: 13 % mužov ku 9 % žien (graf 58).

GRAF 59

Miera spokojnosti s obsahom práce podľa pohlavia (v %)

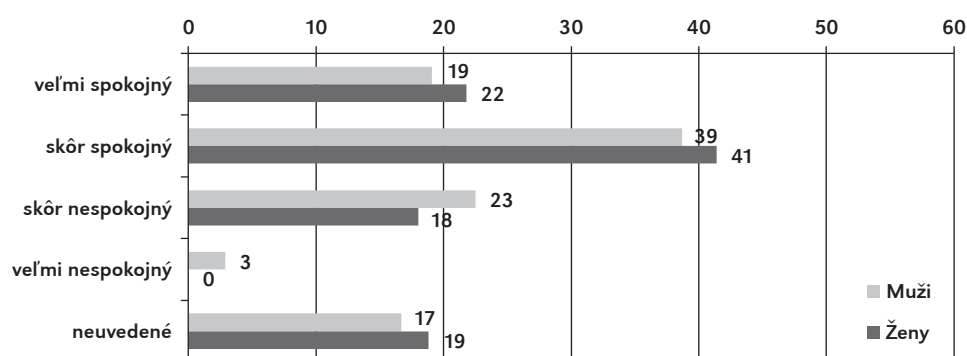
OTÁZKA: AKO STE SPOKOJNÝ/ SPOKOJNÁ SO SVOJOU SÚČASNOU PRÁCOU NA SLOVENSKU?

POZNÁMKA: V RÁMCI KATEGÓRIE „NEUVEDENÉ“ SÚ ZAHNUTÍ AJ RESPONDENTI, KTORÝCH SA OTÁZKA NETÝKALA.

Pri spokojnosti s obsahom práce sa najväčší rozdiel prejavil tiež pri najfrekvencovanejšej možnosti, ktorou bola odpoveď „skôr spokojá či spokojný“. Z migrantiek si ju vybralo 47 % a z migrantov 37 %. Podiel veľmi spokojných s obsahom práce vyšiel za obidva podsúbory približne rovnaký (cca 15 %), muži sa ale častejšie vyjadrovali k obsahu práce kriticky – celkovo 29 % skúmaných (zo žien 21 %).

GRAF 60

Miera spokojnosti s pracovnými podmienkami podľa pohlavia (v %)

OTÁZKA: AKO STE SPOKOJNÝ/ SPOKOJNÁ SO SVOJOU SÚČASNOU PRÁCOU NA SLOVENSKU?

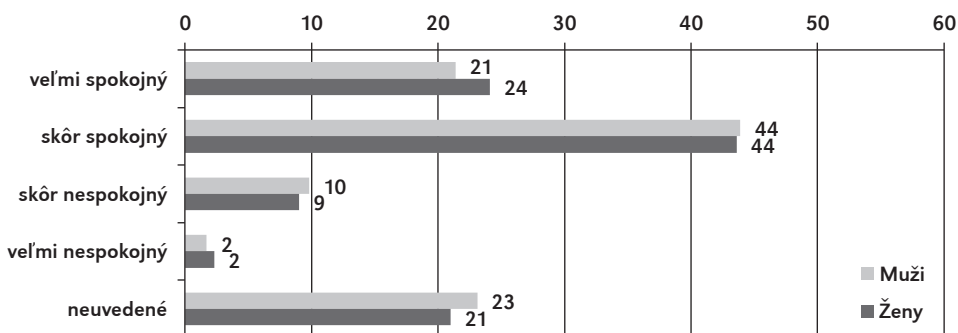
POZNÁMKA: V RÁMCI KATEGÓRIE „NEUVEDENÉ“ SÚ ZAHNUTÍ AJ RESPONDENTI, KTORÝCH SA OTÁZKA NETÝKALA.

S pracovnými podmienkami boli tiež nespokojnejší muži: 26 % v porovnaní s 18 % nespokojných sponedzi žien. Celkovo ale prejavili skúmaní pracovní migranti s pracovnými podmienkami v sú-

časnej práci prevažne spokojnosť. Z mužov bolo 19 % veľmi spokojných a 39 % takmer spokojných, zo žien 22 % veľmi spokojných a 41 % čiastočne spokojných (celkový pomer teda bol 63 % žien spokojných s pracovnými podmienkami ku 58 % mužov).

GRAF 61

Miera spokojnosti s pracovným kolektívom podľa pohlavia (v %)

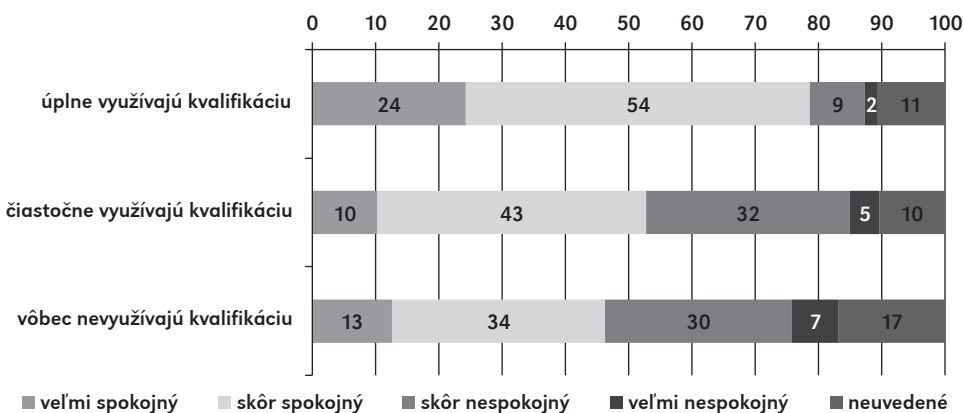
OTÁZKA: AKO STE SPOKOJNÝ/ SPOKOJNÁ SO SVOJOU SÚČASNOU PRÁCOU NA SLOVENSKU?

POZNÁMKA: V RÁMCI KATEGÓRIE „NEUVEDENÉ“ SÚ ZAHNUTÍ AJ RESPONDENTI, KTORÝCH SA OTÁZKA NETÝKALA.

Graf 61 ponúka rodové porovnanie za spokojnosť s pracovným kolektívom. Tento aspekt práce bol celkovo migrantmi prijímaný pozitívne, nakoľko bola pri ňom zaznamenaná najmenšia nespokojnosť. A údaje ukázali, že medzi mužmi a ženami nie je z tohto hľadiska takmer nijaký rozdiel – ženy aj muži pracovný kolektív na Slovensku hodnotili pomerne priaznivo.

GRAF 62

Skupiny migrujúcich podľa využívania kvalifikácie a ich spokojnosť s obsahom práce (v %)

OTÁZKA: AKO STE SPOKOJNÝ/ SPOKOJNÁ SO SVOJOU SÚČASNOU PRÁCOU NA SLOVENSKU?

Keďže veľa migrantov a migrantiek pracovalo na mieste pod dosiahnutou kvalifikáciou, nevyužívali pri práci svoju kvalifikáciu, pozreli sme sa bližšie na spokojnosť s obsahom práce podľa miery využívania kvalifikácie. Respondenti využívajúci plne svoju kvalifikáciu vyjadrili zároveň najvyššiu spokojnosť s obsahom vykonávanej práce: spolu až 78 % z nich, z toho bolo 24 % veľmi spokojných a 54 % skôr spokojných. Nespokojnosť s obsahom práce vyjadrilo 11 %, rovnakých 11 % na otázku

neodpovedalo. Pri migrantoch čiastočne využívajúcich svoju kvalifikáciu sa pomer spokojných a nespokojných s obsahom práce výrazne zmenil – na 53 % spokojných ku 37 % nespokojných, v rámci migrantov, čo vôbec nevyužívali svoju kvalifikáciu bola spokojnosť s obsahom práce ešte nižšia – len 47 % spokojných ku 37 % nespokojných.

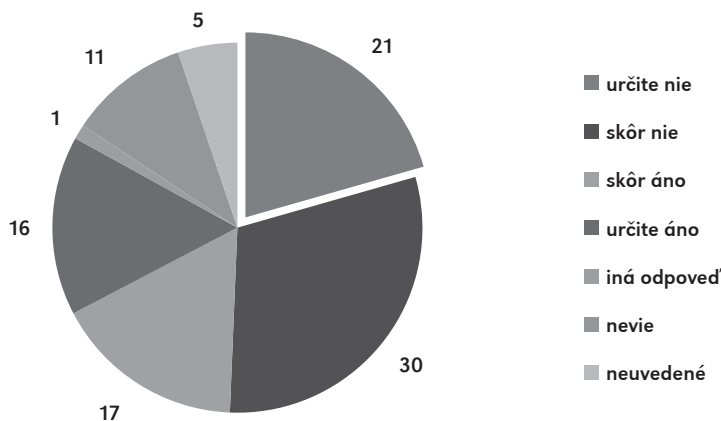
V súhrne možno konštatovať, že pracovní migranti na Slovensku prejavili celkovo dosť vysokú mieru spokojnosti s jednotlivými zložkami aktuálne vykonávanej práce, možno až prekvapivo vysokú vo vzťahu k predchádzajúcim zisteniam. Podiel nespokojných mal najvyššie zastúpenie pri hodnotení zárobku, kde predstavoval približne jednu tretinu, pri ostatných aspektoch bolo nespokojných migrantov podstatne menej. Ženy prejavili vyššiu mieru spokojnosti so všetkými aspektami práce, dokonca aj pri zárobkoch, ktoré majú v priemere nižšie ako migranti - muži. Najpriaznivejší názor mali na pracovný kolektív, nie všetci migranti však vykonávajú prácu v kolektíve (pracovali aj sami). Najspokojnejší s obsahom práce boli tí migranti a migrantky, čo v súčasnej práci využívali svoju kvalifikáciu.

4.9.2. Fluktučné tendencie – či chcú zmeniť prácu v blízkej budúcnosti

Spokojnosť s jednotlivými aspektami práce sa zvykne považovať za významný faktor budúcich fluktučných zámerov. Časť výskumu o pracovných skúsenostiach ekonomických migrantov na Slovensku uzatvárali otázky zamerané na budúce ciele a plány vo vzťahu k súčasne vykonávanej práci i vo vzťahu k pracovnej aktivite na Slovensku. Na základe zistenej vysokej spokojnosti so súčasne vykonávanou prácou sa dalo očakávať, že zastúpenie fluktučných tendencií nebude tiež príliš vysoké. Odpovede o zámeroch zmeniť súčasnú prácu v najbližšom čase tieto predpoklady viac – menej potvrdili.

GRAF 63

Zameranie migrujúcich na zmenu práce v blízkej budúcnosti (v %)

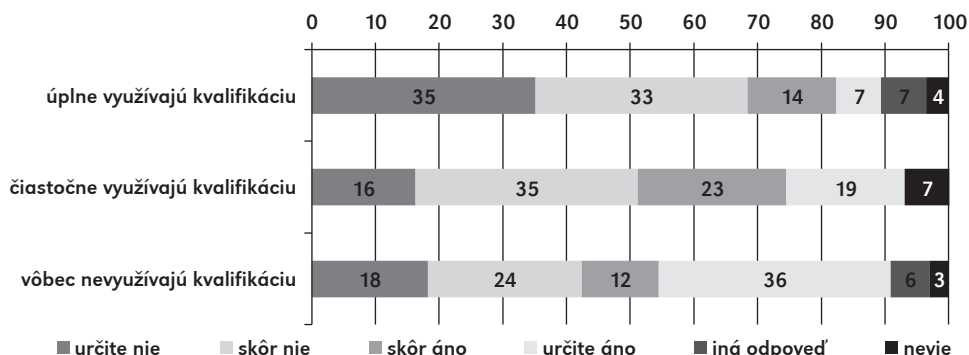

OTÁZKA: UVAŽUJETE O TOM, ŽE BY STE V BLÍZKEJ BUDÚCNOSTI ZMENILI TÚTO SVOJU PRÁCU?

Ako ukazuje graf 63, prácu chcela v blízkej budúcnosti zmeniť jedna tretina skúmaných migrantov a migrantiek, z ktorých sa 16 % prihlásilo k možnosti „určite áno“ a 17 % „skôr áno“. Na druhej strane viac ako polovica skúmaných nechcela v najbližšom čase nič meniť, z toho 21 % určite nechcelo prácu meniť a 30 % zvolilo možnosť „skôr nie“. Ďalších 11 % sa rozhodlo pre odpoveď „neviem“ a na otázku neodpovedalo alebo sa ich netýkala 5 % skúmaných. Čiže v súhrne približne polovica migrantov bola na súčasnom pracovnom mieste stabilizovaná a druhá polovica bola o zmene rozhodnutá alebo nad ňou aspoň uvažovala.

GRAF 64

Záujem migrujúcich zmeniť prácu podľa využívania kvalifikácie (v %)

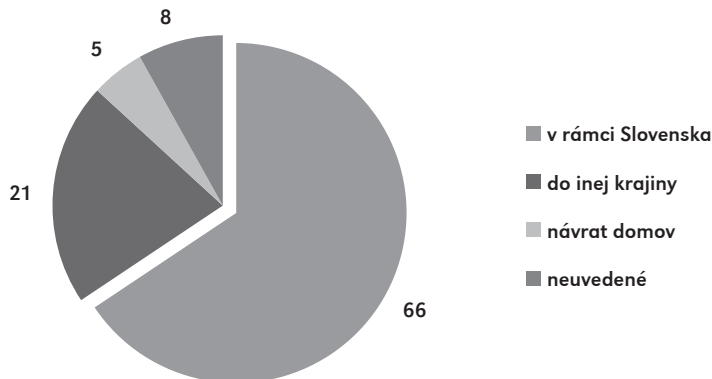

OTÁZKA: UVAŽUJETE O TOM, ŽE BY STE V BLÍZKEJ BUDÚCNOSTI ZMENILI TÚTO SVOJU PRÁCU?

Fluktučné tendencie sa odlišovali opäť na základe miery využívania dosiahnutej kvalifikácie (graf 64). Záujem zmeniť v blízkej budúcnosti súčane vykonávanú prácu bol výrazne nižší u tých migrantov, čo svoju kvalifikáciu plne využívali (21 %). Naopak, z migrujúcich, ktorí nevyužívali plne svoju kvalifikáciu, bolo pre zmenu odhodlaných až 42 % a 48 %.

GRAF 65

Krajina potenciálnej zmeny práce (v %)

OTÁZKA: AK UVAŽUJETE NAD ZMENOU PRÁCE – IŠLO BY O ZMENU...

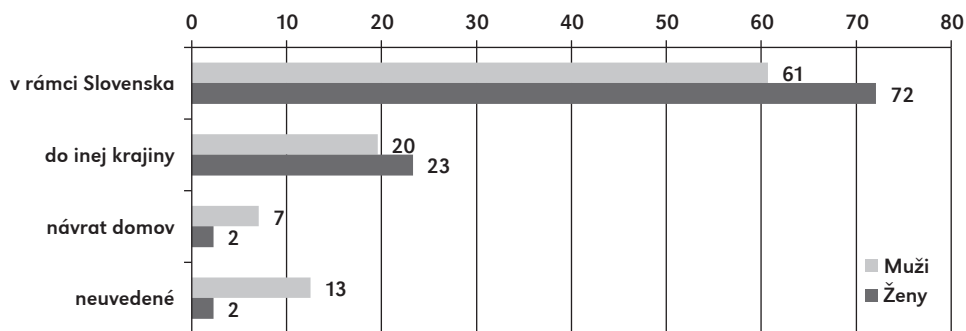
POZNÁMKA: LEN ZA RESPONDENTOV, KTORÍ CHCELI V BLÍZKEJ BUDÚCNOSTI ZMENIŤ PRÁCU ALEBO NAD TÝM UVAŽOVALI A NEBOLI EŠTE ROZHODNUTÍ (N = 157).

Spomedzi respondentov s definitívnymi alebo potenciálnymi fluktučnými tendenciami väčšina chcela zostať pracovať na Slovensku. Podľa údajov v grafe 63, zmeniť prácu, ale v rámci Slovenska, chcelo 66 % relevantnej skupiny migrantov. Do inej krajiny by za pracovným uplatnením rado odišlo 21 % z nich a 5 % sa chcelo vrátiť do krajiny pôvodu (na otázku neodpovedalo 8 %). Podľa pohlavia chceli na Slovensku aj po zmene práce zostať o málo viac ženy – migrantky, muži sa častejšie vyslovili za návrat domov.

Výskumné údaje naznačili, že viac ako polovica ekonomických migrantov na Slovensku nechce v najbližšom čase meniť aktuálne vykonávanú prácu, ostatní sú pre zmenu rozhodnutí alebo o nej aspoň uvažujú. Cieľovou krajinou zmeny práce však zostáva primárne Slovensko, novú prácu by si

GRAF 66

Krajina zmeny práce v blízkej budúcnosti podľa pohlavia (v %)

OTÁZKA: AK UVAŽUJETE NAD ZMENOU PRÁCE – IŠLO BY O ZMENU...

POZNÁMKA: LEN ZA RESPONDENTOV, KTORÍ CHCELI V BLÍZKEJ BUDÚCNOSTI ZMENIŤ PRÁCU ALEBO NAD TÝM UVAŽOVALI A NEBOLI EŠTE ROZHODNUTÍ (N = 157).

radi našli na Slovensku. O inej krajine uvažovala približne jedna pätina a za návrat domov sa vyslovilo minimálnych 5 %.

4.10. HLAVNÉ PROBLÉMY A POTREBNÉ ZMENY: VOLNÉ VÝPOVEDE MIGRANTOV A MIGRANTIEK

Hoci spokojnosť s prácou a záujem zostať pracovať na Slovensku u skúmaných migrantov a migrantiek prevažovali, neznamená to, že by sa na tunajšom trhu práce a mimo neho nestretávali s množstvom problémov. Poukázali na to už predchádzajúce kapitoly, množstvo bariér a ťažkostí sa však objavilo aj v rámci odpovedí na priame otázky mapujúce problémové situácie, na ktoré pri pobyte na Slovensku narážajú.

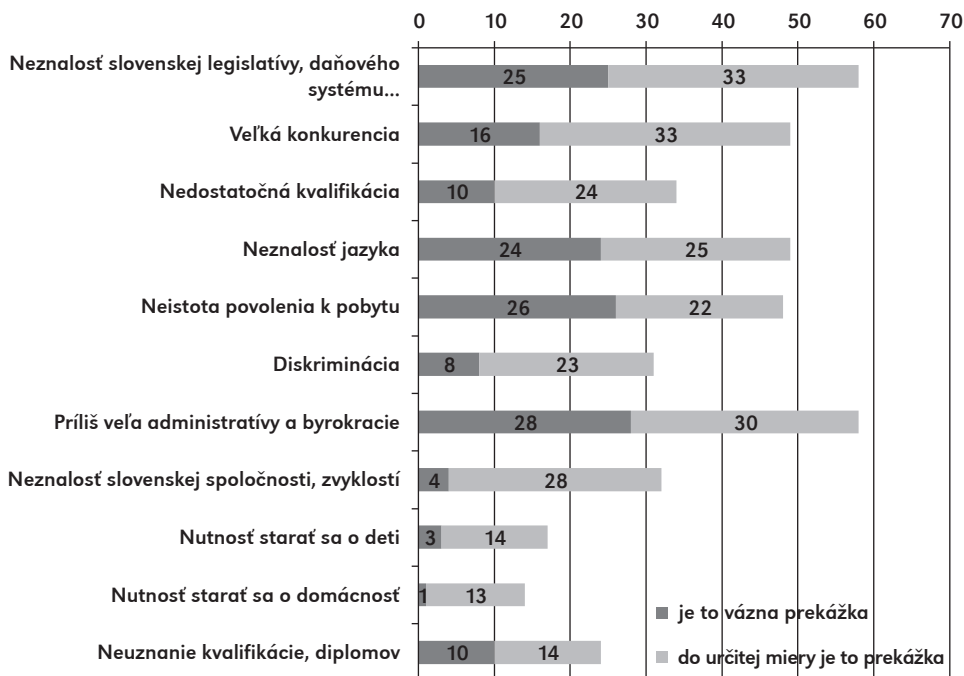
V čom videli respondenti a respondentky hlavné prekážky svojho pobytu prezentuje graf 67. Na prvom mieste sa na základe hodnotení migrantov ocitlo príliš veľa administratívy a byrokracie, ktoré im komplikuje pracovný život. Je to doslova „starý známy“ problém, na ktorý poukázali vari všetky domáce štúdie z posledných rokov (pozri zoznam literatúry). V tomto výskume ho za závažnú prekážku v práci alebo podnikaní na Slovensku považovalo 28 % a pre ďalších 30 % to bola prekážka „do určitej miery, ale zvládnuteľná“; prekážkou je spolu pre 58 % skúmaných. Hneď druhú priečku obsadila s rovnakým celkovým skóre 58 % neznalosť slovenskej legislatívy, daňového systému a podobne, podiel presvedčených o veľkej závažnosti tohto problému však bol o málo nižší – 25 %, zostávajúcich 33 % tvorili menej kritické hodnotenia (do určitej miery je prekážkou).

S celkovým podielom 49 % sa na tretie miesto zaradili hneď dve bariéry: veľká konkurencia a neznalosť jazyka. Slabé kompetencie v slovenčine, na ktoré ako na jednu z hlavných bariér uplatnenia na trhu práce či integrácie všeobecne poukázala vo viacerých pohľadoch a súvislostiach aj predchádzajúca analýza dát, vnímali teda ako problém aj samotní migranti. Takmer štvrtina respondentov považovala neznalosť jazyka za závažnú prekážku vo svojej práci a ďalšia štvrtina jej síce vážnosť prisúdila, ale nie až takú dôraznú; v prípade veľkej konkurencie bol pomer striktných a benevolentnejších hodnotení 16 % ku 33 %.

Na štvrtú a piatu pozíciu sa potom podľa odpovedí migrantov dostala neistota povolenia k pobytu (označilo ju za prekážku 48 % skúmaných) a nedostatočná kvalifikácia (s celkovým podielom volieb 34 %). Poradie zostávajúcich prekážok bolo nasledovné: neznalosť slovenskej spoločnosti a zvyklostí,

GRAF 67

Vnímanie prekážok v práci zo strany migrujúcich na Slovensko (v %)

OTÁZKA: DO AKEJ MIERY POCIŤUJETE VY OSOBNE NASLEDUJÚCE OKOLNOSTI AKO PREKÁŽKY V PRÁCI ALEBO V PODNIKANÍ NA SLOVENSKU?

POZNÁMKA: RESPONDENTI HODNOTILI VŠETKY POLOŽKY; GRAF UVÁDZA PODIEL ODPOVEDÍ, KTORÉ DANÚ SITUÁCIU POVAŽOVALI ZA PROBLÉM; ZVÝŠOK DO 100 % TVORIA ZÁPORNÉ ODPOVEDE A SKUPINA, KTORÝCH SA OBLASŤ NETÝKALA.

ktorý vybralo spolu 32 % súboru; diskriminácia s 31-percentným podielom; neuznanie kvalifikácie a diplomov s 24 %; a napokon nutnosť starať sa o domácnosť s 10 % a nutnosť starať sa o deti s 9 %. Pri posledných dvoch prekážkach pripomeňme, že hodnotenie žien a mužov sa pri posudzovaní starostlivosti o deti a domácnosť výrazne odlišovalo, za skupinu respondentov s deťmi bol rozdiel ešte priepastnejší (bližšie pozri kapitolu 4.11.).

Možnosť ponúknuť v závere dotazníka – napísať voľné vyjadrenie k pocítovaným problémom, ťažkostiam alebo túžbam spätým s pobytom na Slovensku – mnohé z vyššie uvedených problémových situácií predstavila v podrobnejšom priblížení. Pre vytvorenie lepšej predstavy sa výber z voľných odpovedí migrantov a migrantiek uvádza v istom tematickom usporiadaní v tabuľke 27.

TABUĽKA 27

Voľné odpovede respondentov a respondentiek k hodnoteniu svojho pobytu na Slovensku

Kladné a všeobecné odpovede
<i>Zatiaľ všetko dobre.</i>
<i>Veľmi som vďačný štátnym orgánom za možnosť bývať a robiť na Slovensku.</i>
<i>Najväčší problém je svetová kríza.</i>
<i>Chcem tu na Slovensku pracovať len pár rokov, neskôr by som chcela pracovať vo svojej domovskej krajine.</i>

<p>Poukázanie na diskrimináciu a nízku ochranu práv – všeobecne v spoločnosti i za migrantov</p>
<p><i>Diskriminácia na trhu práce, diskriminácia na pracovisku, odstup v bežnom živote, izolácia v škole, mravná nadradenosť voči migrantom od nás.</i></p>
<p><i>Veľmi zlá ochrana práv zákazníkov v sfére služieb, ľudia v SR sa nesnažia obhajovať svoje práva (možno preto, že zákony nechránia občanov). Ja neviem, slovenské zákonodarstvo, ale slovenskí občania neveria, že zákon ich ochráni (napríklad u nás pod oknom v noci často kričia opité skupiny ľudí po polnoci, ale iba my voláme políciu, tá aj tak nič nerobí, v najlepšom iba prídu; susedov Slovákov to tiež ruší, ale oni si myslia, že sa s tým nedá nič robiť; toto je drobnosť, ale s podstatnými problémami sa deje to isté); veľké firmy klamú svojich klientov, ale ľudia sa nepokúšajú s nimi súdiť, preto, že neveria svojim zákonom a spravodlivosti súdnych systémov; zákon neochraňuje práva živnostníka a podnikateľa. Želanie: zorganizovať medzinárodné kultúrne centrum pre dospelých a deti, aby sme sa mohli učiť, komunikovať medzi sebou a oslavovať sviatky.</i></p>
<p><i>Neefektívny súdny systém, veľa byrokracie, Slováci (občania) neobhajujú svoje práva – nie sú presvedčení, že im pomôže štát, polícia.</i></p>
<p><i>Viac možností a spôsobov povolení na prácu, byrokracia na Slovensku je na „veľmi vysokej úrovni“ a toto zhoršuje podmienky pobytu na území Slovenska, prečo nás zaraďujú k tretím krajinám, keď my sme slovanskej národnosti – toto je diskriminácia.</i></p>
<p><i>Pri výbere zamestnancov do firiem sa uprednostňujú známi, „obyčajní“ ľudia sú znevýhodnení, hlavne keď sa jedná o cudzincov, pokiaľ nie sú potrebné schopnosti, ktoré mohol nadobudnúť v krajine pôvodu.</i></p>
<p>Konkrétne problémy a nedostatky: práca, bývanie, byrokracia spojená s povolením na pobyt, jazyk a kurzy slovenčiny, informácie, školy, poistenie</p>
<p><i>Problémy nájsť si prácu, problémy pri vybavovaní pozvania pre známych a rodinu z domova, zbytočne vysoká suma výpisu z banky, ktorú aj tak treba potvrdiť, aby žiadanka na pozvánku bola akceptovaná, nedostatočný počet kurzov slovenčiny a rekvalifikačných kurzov pre cudzincov po celom území SR, diskriminácia pri vstupe na teritórium SR.</i></p>
<p><i>Byrokracia a váhavosť, nedodržovanie termínov dohodnutých v zmluvách.</i></p>
<p><i>Veľká byrokracia (administračná byrokracia), robiť stretnutia, aby sme sa zoznámili.</i></p>
<p><i>Formality týkajúce sa pobytu sú veľmi komplikované</i></p>
<p><i>Formality týkajúce sa pobytu sú zložité a je ťažko dostať povolenie na dlhodobý pobyt v SR.</i></p>
<p><i>Zabezpečenie pobytu a žiadosť o dlhodobý pobyt – to sú pomerne veľké problémy</i></p>
<p><i>Pobyt nie je istý, mnohým známym zrušili pobyty, takto nemôžeme pokojne žiť a pracovať. Prial by som si, aby úrady boli voči nám ústretivejšie a viac nápomocné.</i></p>
<p><i>Slovensko mám veľmi rada. Väčšina Slovákov je dobrosrdečných, ale dvojročná záručná lehota, ktorú vyžaduje zákon, je veľmi dlhá, veľa ľudí sa potom „oblieka zadarmo“.</i></p>
<p><i>Veľká byrokracia, korupcia, ťažko získať víza.</i></p>
<p><i>Veľká byrokracia a korupcia, robiť stretnutia, dávať viac informácií pre ľahšiu adaptáciu.</i></p>
<p><i>Nás využívajú ako lacnú pracovnú silu. Je ťažké dostať vízum.</i></p>
<p><i>Málo platia a chcú, aby človek bol v robote 20 hodín.</i></p>
<p><i>Chýba informovaná podpora; pomoc s úradmi.</i></p>
<p><i>Značnou prekážkou môjho pobytu je neznalosť zákonov a jazyka.</i></p>

Štát, ktorý je členom EÚ, ktorý ale nemá nič spoločné s rešpektovaním cudzích občanov - toto je Slovensko. Neposkytujú sa informácie o právach a povinnostiach cudzincov (ani inštitúcia, ktorá poskytuje dlhodobý pobyt, nepovažuje za potrebné vyvesiť tieto požiadavky na svojej oznamovacej tabuli, alebo cestou on-line v niektorom z európskych jazykov, ak už nie v nejakom medzinárodnom jazyku). Úrady vôbec nevedia a neberú do ohľadu prítomnosť cudzincov v krajine a volia radšej „nebrať na vedomie“ potreby týchto cudzincov vo svojich agendách. Na polícii, pri zdravotnej pohotovosti, u hasičov, na ministerstvách, vo výchove a podobne, tieto všetky informácie sa týkajú a sú určené pre majoritných „ovládačov“ slovenského jazyka (najmä pre slovenských občanov), ale všade sa tam akoby cítila známa famózna fráza: „Na Slovensku po slovensky!“ Ako občan(ka) cudzieho štátu, ale ktorý(á) prispieva do príjmov tohto slovenského štátu, by som považoval(a) za správne, aby som mal(a) prístup k tým istým „službám“ zo strany polície, zdravotnej pomoci, bez toho, aby som bol(a) diskriminovaná práve len preto, že nie som občiankou tohto štátu a nechápe to „kvalifikovaný“ personál, ktorý sa nachádza za druhým okienkom pri riešení mojich problémov. Pokiaľ slovenský štát poskytuje diverzifikovanú (rôznorodú) výchovu, pre ktoré je známy v celej Európe, do ktorého „curriculum vitae“ je zaradené aj ovládanie anglického (alebo nemeckého) jazyka, nedá sa vysvetliť, že je nedostatok osôb ovládajúcich a hovoriacich týmito cudzími jazykmi – a v rámci štátnych inštitúcií!?

Nemôžem odísť domov, M d s !?

<i>Veľa byrokracie a diskriminácia v robote – preto zrušiť víza a pozvania cez políciu pre rodinu, zrušiť preukazovanie dokladu o vklade v banke na hranici a pri vybavovaní pozvania pre rodičov; nespravodlivé postoje ku kvalifikácii.</i>
<i>Aby zlúčenie rodín bolo bez byrokracie.</i>
<i>Nie je ľahké zlúčenie s rodinou (dlhodobo).</i>
<i>Nezvládnuteľné finančné zabezpečenie pre vybavenie pozvania pre rodinu z domova.</i>
<i>Mám problémy s vízami pre staršie deti.</i>
<i>Aby náš konzulát viac podporoval a pomáhal. Zjednodušiť vybavovanie víz pre príbuzných, rodinu.</i>
<i>Zjednodušiť cestovanie cez hranicu.</i>
<i>Počas môjho pobytu na Slovensku mi najviac pomáha komunikácia s krajanmi, veľmi chcem, aby sa dalo pozvať bez víz rodinu a blízkych; v TV a rádiu je málo programov o živote nášho národa na Slovensku a doma, je málo a drahých novín a časopisov v našom jazyku, v obchodoch málo tovaru (potravín) vyrobených u nás.</i>
<i>Je málo informácií o živote akýchkoľvek našich krajanov na Slovensku. Nemáme možnosť kúpať si časopisy a noviny z domova, a keď sú, tak je to drahé. Veľmi zložité vybavovanie pozvaní pre rodinu a príbuzných.</i>
<i>Zrušiť víza pre rodiny, zrušiť preukazovanie finančného zabezpečenia pre pozvania, viac možností zamestnať sa, zjednodušiť podmienky počas prijatia do zamestnania.</i>
<i>Uľahčiť vybavovanie dokladov pre pobyt a pre pozvanie pre rodičov.</i>
<i>Aby pre našich občanov zrušili víza, alebo aspoň uľahčili získanie</i>
<i>Aby sme mali miesto na stretnutia, oslavovať spolu sviatky, zrušiť víza pre rodičov, aby mohli navštevovať deti</i>
<i>Zrušiť víza a preukazovanie finančného zabezpečenia pre rodičov, študentom chýba finančná podpora.</i>
Špecifikácia potrieb: aj prenos dôchodkov a úprava poistenia
<i>Chcela by som sa lepšie naučiť po slovensky na kurzoch v XY (mesto mimo Bratislavy – pozn. aut.), chcela by som, aby môj dôchodok z domu sa prerátaval ekvivalentne slovenským dôchodkom.</i>
<i>Aby bol prevod dôchodkov od nás ekvivalentný ku slovenským dôchodkom. Jedinec, ktorý má dôchodok z domu, ale na Slovensku pracuje a odvádza všetky dane, by nemal robiť ešte 15 rokov, aby mal nárok na plný slovenský dôchodok. S našim dôchodkom nie je možné prežiť na Slovensku.</i>
<i>Prajem si, aby bola väčšia výplata, mať svoj byt alebo dom, alebo finančnú pomoc zo strany zamestnávateľa. Chcel by som, aby sa odpracované roky v domovine zarátali do odpracovaných rokov na Slovensku.</i>
<i>Chceli by sme mať možnosť zaregistrovať sa v štátnej zdravotnej poisťovni a neplatiť 44 eur, ale menej. Možnosť zúčastniť sa v rekvalifikačných kurzoch a zvyšovať svoju kvalifikáciu. Pokračovať v štúdiu slovenského jazyka.</i>
Špecifikácia potrieb: získanie slovenského občianstva
<i>Stabilizovať svoj život a dostať štátne občianstvo SR.</i>
<i>Som človek, čo už v ČSSR, ČSFR a SR (tuším aj v ČR) vystriedal mnoho typov pobytu a čakám na permanentné predĺženie trvalého pobytu, resp. rád by som dostal štátne občianstvo.</i>
<i>Otázka prekladu môjho mena a priezviska, lebo mám z domu zahraničný pas v anglickom jazyku, a potrebujem slovenskú verziu. Otázka občianstva SR.</i>

V prvom rade by som chcela povedať, že môj život na Slovensku sa mi veľmi páči. Mám rada túto krajinu, národ, Bratislavu. Mám veľa kamarátov Slovákov, rada si chodím oddýchnuť do Tatier, rada pijem Lucku, i myslím si, že som sa úplne adaptovala do ich kultúry. Samozrejme, nezabudnem na krajinu, z ktorej pochádzam. Počas 6 rokov čo bývam na Slovensku, vždy mi chýbala ukrajinská spoločnosť, aby sme sa stretávali aspoň 1 krát za 3 mesiace, aby sme sa zoznámili, trávili spolu voľný čas, podporovali sa navzájom. Treba túto situáciu zmeniť, pomôcť stať sa Ukrajincom bližšími. Vidím to u Grékov, Mexičanov, Srbov, Palestínčanov. Sama som ich hosťom dosť často, ale na stretnutiach Ukrajincov som ešte nebola. Chcela by som upútať pozornosť na takú vec - môj etnický slovenský pôvod. Uvedomujem si, že som časť tohto národa, ale nemôžem sa stať plnohodnotnou členkou tejto zeme, ktorú vytvorili aj moji predkovia. Riešenie tejto otázky je nielen na Ukrajine, ktorá nepovoľuje svojim občanom dvojité občianstvo, ale možno aj Slovensko by si malo uvedomovať, že sú také ľudia ako sme my a postaviť sa za nás. Veľmi chceme aby nás vnímali ako svojich, lebo my sme svoji.

A tiež vyjadrenia k postojom majority

Mal by sa zmeniť postoj k zahraničným Slovákom.

Veľmi ťažká a bolestivá adaptácia v spoločnosti ľudí s inou mentalitou, inými zvykmi, tradíciami a hierarchiou hodnôt, v krajine, ktorej dejiny, prírodopis, kultúrne dedičstvo a iné nevieš podrobne. Preto mám taký pocit, že od svojich som odišla, ale k cudzím som neprišla. Veľmi ostré pocity som prežívala v Česku, keď som robila XY (konkrétny popis profesie a miesta práce – pozn. aut.). Na Slovensku je viac priateľská atmosféra. Tu som sa začala cítiť ako doma, vôbec neskrývam svoj pôvod, ale nevystavujem ho. Musíme sa snažiť o bezúhonné správanie, lebo sme na očiach. To, čo sa odpustí tunajším ľuďom, nám cudzím, najviac od nás, neodpustia nikdy. Podľa nášho správania sa posudzujú všetci naši krajanovia. My sme tu ako výklad našej krajiny.

POZNÁMKA: VŠETKY KONKRÉTNE NÁZVY KRAJÍN BOLI V UVÁDZANÝCH VYJADRENIACH NAHRADENÉ POJMAMI „NAŠA“, „DOMA“, „DOMOVSKÁ“ A PODOBNE.

Ako je z zrejme, ak už respondenti a respondentky na výzvu k voľnému komentáru reagovali, uvádzali spravidla nejaký prežívaný problém alebo problémy, prípadne popisali, čo by bolo potrebné pre uľahčenie ich života na Slovensku zmeniť a zlepšiť. Kladných vyjadrení typu „všetko je bez problémov“, resp. všeobecných deklarácií typu „som rád, že tu môžem byť“ sa v odpovediach našlo iba minimálne.

A čoho sa komentáre týkali konkrétne? Ako uvádza tabuľka 27, niektoré poukazovali na diskrimináciu a nízku ochranu práv na Slovensku, a to tak vo všeobecnosti, ako aj vo vzťahu k migrantom. Pomerne veľká skupina vyjadrení popisovala konkrétne problémy a nedostatky, na aké počas pobytu migranti narážajú. Týkali sa jednak vykonávanej práce (vrátane podnikania), ale aj bývania, byrokracie spojenej s povoleniami na pobyt, neznalosti slovenského jazyka a nedostatočnej dostupnosti kurzov slovenčiny, tiež všeobecného nedostatku informácií zrozumiteľných pre migrantov, alebo ešte škôl pre deti s iným jazykom a iného zaobchádzania v prípade zdravotného poistenia.

Najväčšia skupina migrantov venovala ponúknutý priestor podrobnejšej špecifikácii svojich potrieb a požiadaviek na zmenu. Opäť venovali veľkú pozornosť dostatku a dostupnosti jazykových (ale aj rekvalifikačných) kurzov, vytváraniu informačných a kultúrnych centier, a samozrejme – odúravaniu existujúcej prílišnej byrokracie pri zamestnaní a úprave pobytu na Slovensku, ako aj pri zlučovaní rodín a návštevách rodinných príslušníkov. Viacero požiadaviek smerovalo k otázke prenosu dôchodkov medzi krajinami a úprave poistenia, tiež k možnostiam a podmienkam získania slovenského občianstva. Poslednú skupinu vytvorili vyjadrenia na adresu postojov majority k migrantom na Slovensku.

Na základe uvedených výpovedí je záverom potrebné zmieniť ešte jeden dôležitý aspekt. Migranti sú často verejným diskurzom označovaní, identifikovaní na základe krajiny, z ktorej pochádzajú, v ktorej sa narodili, napriek tomu, že toto označenie môže – a často tomu tak i je – potierať a ignorovať sociálne rozdiely v rámci danej imigrantskej skupiny, čím sa ignoruje ich vnútorná diferencovanosť

(Fenton, 2003, s. 125). Výsledky výskumu dokazujú, že migranti prichádzajúci na Slovensko sú veľmi diverzifikovaní – aj dovnútra „národných“ skupín. Sú medzi nimi ľudia, ktorí odišli zo svojich domovských krajín, aby na Slovensku hľadali lepší život a životné možnosti. Slovensko sa dnes stalo aj cieľom migrantov, ktorí cestujú po rôznych krajinách a hľadajú možnosti uplatnenia kvôli svojej kariére alebo podnikaniu. Prichádzajú ľudia, ktorí obsadzujú pracovné pozície na tzv. primárnom pracovnom trhu, súčasne však migranti pracujú aj na pozíciách, o ktoré slovenskí pracovníci nemajú záujem, resp. pracujú za podmienok, ktoré im neprinášajú uspokojenie. To svedčí o potrebe ľudsko-právneho prístupu k problematike a hľadaniu či navrhovaní diferencovaných riešení.

4.11. EKONOMICKÁ MIGRÁCIA A RODOVÉ HLADISKO

Hoci ženy vždy tvorili významnú časť migrujúcej populácie, „rozpúšťali sa v rodine“; štúdie hovorili o migrantoch mužoch a ich rodinách (Boyd – Grieco, 2003). Podľa novej literatúry, ako sa pripomína v úvode, sa feminizácia migrácie označuje za jeden z najsilnejších nových trendov. A to nie len v kvantitatívnom zmysle, teda z hľadiska rastu počtu a podielu žien na migrácii, ale aj v kvalitatívnom, čiže v perspektíve zmien v spôsobe participácie žien na migrácii, ich pozície a stratégií. Literatúra doslova hovorí o posune žien „od marginálnych subjektov k sociálnym aktérkam“ migrácie (Campani 2004, s. 36).

Prvá z otázok týkajúcich sa skúmania migrácie žien súvisí s jej rozsahom. Ako uvádzajú úvodné časti, OSN odhadla podiel žien na polovicu migrujúcich vo svete, od šesťdesiatych rokov hovorí o zvýšení podielu žien o 3 % (OSN 2006). Čo sa týka migračných vzorcov žien, s nimi sa tiež v minulosti spájalo a často ešte aj dnes spájajú rôzne stereotypné predstavy: o migrovaní žien primárne za účelom uzatvorenia manželstva alebo spojenia rodiny, o migrovaní skôr žien mladších, slobodných, bez detí atď. Prezentovaný výskum potvrdil, podobne ako mnohé zahraničné v posledných desaťročiach pred ním, že tomu tak nie je a skladba migrantiek vytvára podstatne pestrejší obraz.

Pohľad za hranice Slovenska dnes ponúka rad výskumných štúdií, ktoré sa usilovali prehliť poznanie o vzájomných súvislostiach medzi rodom a migráciou, a zároveň posilniť informovaný politický diskurz o téme. Zdôrazňuje sa v nich potreba sledovať kontext, v ktorom sa migrácie žien odohrávajú, celkový proces migrácie od rozhodnutia po integráciu, problémy prežívané v novej krajine, dopady migrácie na životy žien a ich sebaidentifikáciu atď.⁴⁰ V posledných rokoch sa tematizovala napríklad neformálna pracovná migrácia žien v oblasti starostlivosti, medzinárodná deľba práce a úloha žien v rámci nej, znehodnotenie pôvodnej kvalifikácie žien, posilnenie alebo uvoľnenie rodových vzťahov ako dôsledok migrácie, zraniteľnosť širokých skupín migrantiek a podobne. Na Slovensku sa rodová dimenzia v súvislosti s migráciou začala pripomínať iba nedávno, nebude ľahké dobehnúť zaostávanie v zbere dát i teoretickom uchopení problému. Realizovaný výskum sa pokúsil zaznamenať aspoň niektoré čiastkové dáta o aktuálnych migrantkách na Slovensku a rodové súvislosti.

4.11.1. Kvantitatívny rozmer: rastúci počet, ale nízky podiel žien na migrácii na Slovensko

Z celkového počtu obvyklých pobytov cudzincov na Slovensku tvoria ženy menej ako celosvetovo odhadovaný polovičný podiel. V posledných rokoch sa udržiaval na úrovni okolo 35 %, v porovnaní so vzdialenejšou minulosťou sa dokonca ešte znížil (zo 44 % v roku 2004). Kým absolútny počet migrantiek od vstupu Slovenska do EÚ priebežne narastal (z necelých 10-tisíc v roku 2004 na viac ako 22-tisíc), v percentuálnom vyjadrení to znamenalo klesajúcu tendenciu. Ženy sú menej ako polovicou zastúpené aj medzi migrujúcimi z tretích krajín, hoci v rámci tejto skupiny došlo v posledných dvoch rokoch k zvýšeniu na 41 %.

⁴⁰ Viac o rodovom hľadisku pri skúmaní migrácie pozri napríklad: King et al., 2004; Koffman, 2000; Martin, 2007; *Gender...*, 2010; Souralová, 2009, 2010; UNFPA, 2006; Zlotnik, 2003; z domácich zdrojov: Filadelfiová – Sekulová, 2009.

Hoci sledovanie obvyklých pobytov nezachytáva všetky prichádzajúce migrantské skupiny, proporcia žien na celkovom počte migrujúcich na Slovensku s veľkou pravdepodobnosťou nezodpovedá rodovému rozloženiu v iných európskych krajinách. Možné dôvody sa spomínajú už v kapitole venovanej štatistikám (3.2.): menšia ekonomická atraktivita Slovenska ako cieľ migrácie žien, menšie príležitosti pre uplatnenie, jazykové bariéry; silnejšie sociálne siete migrantiek v krajinách s dlhšou migračnou tradíciou; typ ekonomického rozvoja a ponuka na slovenskom trhu práce atď.

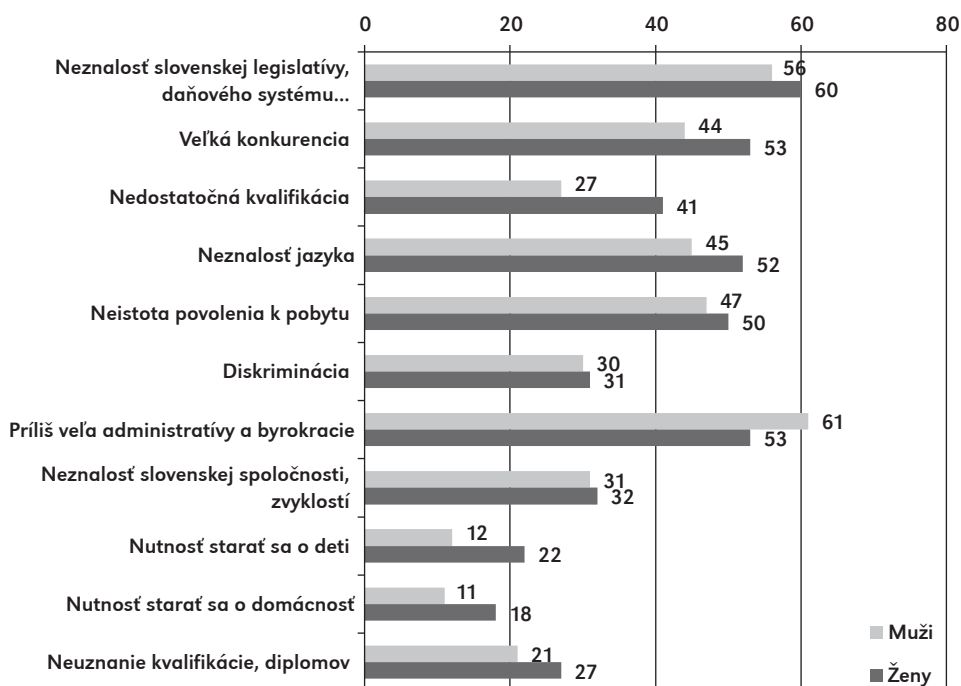
Ak sa pozrieme na štatistické údaje o pracujúcich, rodový rozdiel sa ešte prehľbuje. Zastúpenie žien na celku pracujúcich migrantov je ešte nižšie, než ukázali čísla o cudzincoch – v rámci legálneho zamestnania klesá len na 20 % žien. Kam sa strácajú?

4.11.2. Súzvuk so všeobecnými rodovými nerovnosťami – na trhu práce i mimo neho

Menší podiel žien na legálnom zamestnaní ako na celku migrantov oprávňuje k predpokladu, že zostávajú častejšie mimo trhu práce alebo uplatňujú také spôsoby ekonomickej participácie, ktoré nie sú klasickým pracovným pomerom. Uvádzané dáta v predchádzajúcich častiach to v mnohých smeroch komparácie potvrdili: viac migrantiek ako migrantov so statusom v domácnosti a bez práce, viac študujúcich (pozri graf 27). Pôsobia ako vypomáhajúce v rodinnom podniku, využívajú podnikanie na základe živnostenského oprávnenia, môžu prípadne pracovať aj nelegálne. Pravdepodobne tiež využívajú rôznorodejšie stratégie vo vzťahu k pracovnej aktivite z dôvodu plnenia tradičných úloh v rámci domácnosti. Naznačuje to aj porovnanie hodnotenia prekážok v pracovnej aktivite migrantov a migrantiek na Slovensku (graf 68).

GRAF 68

Vnímanie prekážok v práci a podnikaní na Slovensku podľa pohlavia (v %)

OTÁZKA: DO AKEJ MIERY POCIŤUJETE VY OSOBNĚ NASLEDUJÚCE OKOLNOSTI AKO PREKÁŽKY V PRÁCI ALEBO V PODNIKANÍ NA SLOVENSKU?

POZNÁMKA: RESPONDENTI A RESPONDENTKY HODNOTILI VŠETKY POLOŽKY; GRAF UVÁDZA SÚHRNNÝ PODIEL ZA OBI-DVE ÚROVNE KLADNÝCH ODPOVEDÍ („JE TO VÁŽNA PREKÁŽKA“ + „JE TO PREKÁŽKA“).

Kým pri viacerých položkách bolo hodnotenie žien a mužov takmer identické (napríklad diskriminácia alebo neznalosť slovenskej spoločnosti), alebo sa odlišovali iba málo (neistota povolenia k pobytu, či neznalosť legislatívy), potreba starať sa o deti a o domácnosť ako prekážka pracovnej aktivity sa zaradili k tým situáciám, ktoré migrantky pociťovali podstatne silnejšie ako muži. Nutnosť starať sa o deti označilo ako prekážku v práci 12 % migrantov, spomedzi žien to bolo až 22 % (a pri porovnaní otcov a matiek nezaopatrených detí stúpol rozdiel na 28 % mužov ku 45 % žien); starostlivosť o domácnosť vnímalo ako prekážku v práci z migrantov 11 % a z migrantiek 18 % (opäť vzrástol pri rodičoch nezaopatrených detí – na 20 % v rámci migrantov a 31 % v rámci migrantiek).

Kde sa ešte prejavila veľká disproporcija medzi odpoveďami mužov a žien, pričom zo strany žien bola ako prekážka pociťovaná silnejšie, možno poukázať na nedostatočnú kvalifikáciu (41 % žien ku 27 % mužov), ďalej veľká konkurencia (53 % žien a 44 % mužov), alebo neuznanie kvalifikácie (27 % žien a 21 % mužov) a neznalosť jazyka (52 % žien a 45 % mužov). Migranti ohodnotili viac ako migrantky len jednu zo sledovaných prekážok v práci, a to príliš veľa administratívy a byrokracie; za prekážku ju deklarovalo 61 % mužov a 53 % žien.

Údaje naznačujú, že migrantky na Slovensku okrem všeobecných ťažkostí musia podstatne viac ako muži čeliť aj iným druhom prekážok v pracovnom uplatnení. Sú to na jednej strane domáce povinnosti, no na strane druhej aj kvalifikačné a jazykové bariéry.

Predchádzajúca analýza porovnávajúca štruktúru žien a mužov podľa rôznych demografických a pracovných charakteristík tiež ukázala, že hoci počet migrantiek na Slovensku nie je vysoký, rozhodne netvorí homogénnu skupinu. Potvrdila sa ich rôznorodosť, či už podľa krajiny pôvodu, vzdelania, veku i rodinného stavu, diferencovali sa podľa dôvodov odchodu z krajiny pôvodu, spôsobov hľadania práce na Slovensku i pracovných skúseností pred príchodom na Slovensko (pozri porovnanie žien a mužov za jednotlivé témy). Časť skúmaných migrantiek našla alebo išla hľadať na Slovensku svoje vöbec prvé pracovné uplatnenie v živote, iné už nejaké pracovné skúsenosti užšieho alebo širšieho rozsahu mali – v domovskej krajine alebo inde v zahraničí. Skúsenosť s trhom práce na Slovensku bola taktiež pre mnohé z nich komplikovaná.

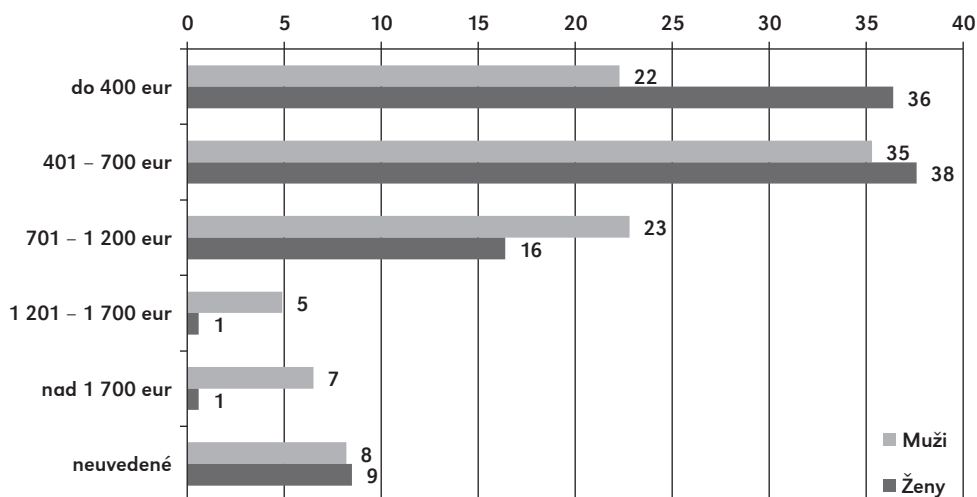
Analýzy slovenského trhu práce opakujú zistenia o veľkých rodových rozdieloch a nerovnostiach. Na Slovensku je viac žien ako mužov ekonomicky neaktívnych, pretrvávajú nižšia zamestnanosť žien, výrazná rodová segregácia – horizontálna i vertikálna, nižšie odmeňovanie žien, častejšia prerušovaná kariéra a podobne. Do značnej miery tieto nerovnosti platia aj pre skupinu migrantiek. Tak napríklad v prípade migrantiek sa pri hľadaní si práce zodpovedajúcej kvalifikácii k všeobecným ťažkostiam pridávali pomerne silné jazykové bariéry; mnoho žien sa nezaobišlo bez pomoci priateľských a rodinných sietí, čo so sebou tiež prináša viaceré riziká.

Čo sa týka umiestnenia a pôsobenia na trhu práce, už štatistické údaje v časti 3.2. signalizovali segregáciu aj za túto časť ženskej pracovnej sily. Migrantky pôsobia viac v tých segmentoch, ktoré sú v celoslovenských podmienkach feminizované a nižšie ohodnotené. Migranky prichádzajú častejšie ako učiteľky a ekonómky, na slovenskom trhu sa viac umiestňujú v službách. Podľa pôvodnej profesie i na základe súčasne vykonávanej práce sa na základe dát našlo viacero rodových rozdielov. Ženy podstatne viac ako muži nevyužívajú na Slovensku svoju kvalifikáciu a dosiahnuté vzdelanie, aj vysokoškolsky vzdelané ženy; prichádzajú častejšie cez sprostredkovateľské agentúry a bez znalosti jazyka, čo má pre ne viacero rizík a dopadov pri živote na Slovensku a kontaktoch s inštitúciami; veľa migrantiek pracuje v oblasti služieb, či už je to obchod, reštauračné a ubytovacie služby alebo tzv. ostatné služby, ktoré sa vyznačujú nižším finančným ohodnotením. Jednotlivé segmenty trhu práce sa vyznačujú veľkými rozdielmi vo výške pracovnej odmeny, vo väčšine prípadov sú feminizované segmenty odmeňované menej ako maskulinizované.

A ako ukazuje graf 69, rodový mzdový rozdiel platí aj v prípade migrantiek a migrantov na Slovensku. Migrantky boli podstatne viac zastúpené v najnižšom príjmovom pásme než muži – rozdiel bol na úrovni 36 % žien s príjmom menším ako 400 eur ku 22 % mužov s týmto príjmom. Aj

GRAF 69

MIGRANTI A MIGRANTKY PODĽA PRACOVNEJ ODMENY (V %)

OTÁZKA: AKÝ JE PŘIBLIŽNE VÁŠ MESAČNÝ ČISTÝ PŘÍJEM (NETTO, „NA RUKU“)?

v druhom najnižšom intervale ešte mierne prevažovali ženy, vo vyšších príjmových pásmach od 700 euro už mali dominanciu mužů. V intervale 700 – 1 200 euro bolo 23% migrantov, ale len 16% migrantiek, nad 1 200 euro spolu 12% mužov, ale iba 2% žien.

Výsledky výskumu potvrdili viacero rodových rozdielov v rámci migrujúcich na Slovensko. Mnohé z nich kopírujú všeobecné nerovnosti medzi ženami a mužmi, ktoré sú prítomné aj na Slovensku, v prípade migrantiek sa ale pridávajú viaceré ďalšie prekážky. Dalo by sa zhrnúť: či už zostávajú ženy doma alebo migrujú, ich pozícia sa zdá byť stále v porovnaní s priemerom mužov horšia. Aspoň pri migrácii na Slovensko.

4.12. ZHRNUTIE VÝSKUMNÝCH ZISTENÍ

Počet pracovných migrantov na Slovensko síce nie je vysoký, tvoria ale veľmi heterogénnu skupinu, a to nielen podľa krajiny pôvodu. Výskum zachytil ich rôznorodosť aj na základe viacerých individuálnych znakov, akými sú ukazovatele rodinného zázemia alebo vek, diferencujú sa aj podľa dosiahnutej kvalifikácie či podľa pracovných skúseností pred príchodom na Slovensko alebo predchádzajúcich skúseností so zahraničnou migráciou, ale aj podľa vzorcov migrácie alebo dôvodov migrácie.

- Zozbierané empirické údaje indikujú pomerne rôznorodé rodinné zázemie ekonomických migrantov na Slovensko, žien i mužov. Hoci sa zdá, že najväčšiu časť z nich predstavujú slobodní a bezdetní jednotlivci, za prácou na Slovensko prichádzajú aj ľudia po založení rodiny a s nezaopatrenými deťmi, ale tiež s deťmi, ktoré sa už osamostatnili a „stojajú na vlastných nohách“. Pritom za jednotlivé skúmané krajiny pôvodu sa v rodinnej situácii migrantov zaznamenali dosť značné rozdiely. Pri niektorých krajinách vyšlo nadpriemerné zastúpenie slobodných a zatiaľ bezdetných, za iné prevažovali žijúci v manželstve a s nezaopatrenými deťmi, ďalšie sa v porovnaní s priemerom vyznačovali zvýšenými podielmi rozvedených a ovdovených, pri iných boli zasa jednotlivé rodinné a rodičovské statusy vyrovnané. Faktom však je, že z každej krajiny prichádzajú na Slovensko pracovať ľudia s veľmi rôznou rodinnou situáciou, čo pravdepodobne diferencuje aj ich správanie vo vzťahu k zamestnaniu, k zasielaniu remitencií a ovplyvňuje ich ďalšie migračné zámery i ciele.

- Správanie a migračné zámery závisia aj od toho, či majú svoju rodinu v domovskej krajine, alebo je s nimi na Slovensku. Údaje potvrdili, že migrácia za prácou bez rodiny, ktorá zostáva v krajine pôvodu, nie je ani v prípade ekonomických migrantov na Slovensko neznámy alebo zriedkavý jav. Model migrácie bez rodiny je síce frekventovanejší za mužov, uplatňujú ho však aj migrujúce ženy. Podľa krajiny pôvodu sa zaznamenal najčastejšie za pracovných migrantov z Ukrajiny a Vietnamu, ale v istej miere ho zaznamenali všetky sledované skupiny. Pomerne veľká časť ekonomických migrantov a migrantiek na Slovensko je teda s veľkou pravdepodobnosťou vystavená riziku negatívnych dôsledkov partnerského alebo rodičovsko-detského odlúčenia (odcudzenie partnerov, rozchod alebo rozvod manželstva, problémové správanie detí, zhoršenie školského prospechu detí a podobne).
- Potvrdila sa veľká heterogenita ekonomických migrantov na Slovensko podľa veku. Za pracovným uplatnením prichádzajú a na našom pracovnom trhu pôsobia mladí ľudia i staršie vekové ročníky, dokonca aj v dôchodkovom veku. Prevažujú ale ročníky okolo 30 až 35 rokov. Z niektorých krajín akoby migrovali skôr mladí ľudia, u iných sa pre migráciu za prácou na Slovensko rozhodujú aj vyššie vekové skupiny. Vekové rozdiely sú však spôsobené aj dĺžkou pobytu v krajine či opakovanou alebo cyklickou migráciou.
- Medzi skúmanými ekonomickými migrantmi prevažovali vyššie stupne vzdelania s nadštandardným podielom vysokoškolsky vzdelaných, zastúpené však boli všetky vzdelanostné kategórie. Môže to veľa naznačovať o celku ekonomických migrantov na Slovensko – v základných proporciách pravdepodobne veľké rozdiely nebudú, hoci percentuálne podiely nemusia presne zodpovedať. Prezentované údaje o dosiahnutom vzdelaní a pôvodnej profesii signalizujú, že na Slovensko prichádza za pracovným uplatnením vo veľkej miere kvalifikovaná pracovná sila – vysokým podielom boli zastúpené migrantky a migranti s vysokoškolskými profesiami, významnú časť predstavujú aj ženy a muži so stredoškolskými profesiami, ale ani migranti či migrantky s pôvodne robotníckou profesiou nie sú zanedbateľnou skupinou. Zistené proporcie na základe kvalifikačných predpokladov akoby Slovensku poskytovali výhodu „kvalifikačného zisku“ z migrácie, nie vždy je však uplatnenie kvalifikácie realitou.
- Výskum síce zachytil rozdielnu skúsenosť ekonomických migrantov podľa predchádzajúcej pracovnej praxe v inom zahraničí, podiel tých, čo pred príchodom na Slovensko vykonávali pracovnú aktivitu v nejakej inej krajine, však nebol vysoký, väčšina poznala len prácu na Slovensku. Na Slovensko pravdepodobne za pracovným uplatnením prichádzajú prevažne „prvomigranti“, ktorí nemajú skúsenosť s iným ako domácim a slovenským trhom práce.
- Empirické údaje signalizujú, že väčšina ekonomických migrantov na Slovensko budú krátkodobí migranti, ktorých pobyt na Slovensku nie je dlhší ako päť rokov. Podiel cyklickej migrácie, kedy dochádza k striedaniu pobytov na Slovensku a v domovskej či inej krajine, sa nezistil vo vysokých hodnotách, odlišoval sa ale podľa pohlavia a tiež podľa krajiny pôvodu – zriedkavejšia bola za ženy a migrantov prichádzajúcich z krajín EÚ.
- Preto ľudia odchádzajú zo svojej krajiny pôvodu môže mať veľa rozličných príčin a dôvodov, štúdie o medzinárodnej migrácii spomínajú okrem osobných a rodinných dôvodov množstvo „push“ alebo „pull“ faktorov súvisiacich s podmienkami v krajine pôvodu alebo v cieľovej krajine. Za najčastejší dôvod alebo faktor migrácie sa ale vo všeobecnosti považujú ekonomické dôvody. Potvrdil to aj tento výskum – väčšina migrantov deklarovala ekonomické dôvody, ako „nepriaznivé ekonomické podmienky“ alebo „nízku životnú úroveň“ v domovskej krajine.
- Odchod z domovskej krajiny je mnohovrstvovým a mnohorozmerným rozhodnutím, súhrou nie len osobných dôvodov, ale aj vonkajších faktorov. Výsledky výskumu naznačujú, že pre väčšinu ekonomických migrantov Slovensko pravdepodobne nie je „len“ tranzitnou krajinou alebo náhodnou, alebo druhou voľbou. Najsilnejším dôvodom výberu Slovenska ako cieľovej krajiny boli priame alebo sprostredkované možnosti pracovného uplatnenia, mnohí zostávajú na Slovensku

pracovať po ukončení štúdia na tunajších školách, prácu si tu však hľadajú aj migranti, a hlavne migrantky, čo prišli primárne kvôli zjednoteniu rodiny.

- Výsledky prieskumu poukázali na dominanciu neformálnych sietí pri získavaní informácií a rozhodovaní sa o príchode na Slovensko.

Zistili sa veľmi rôznorodé formy zapojenia migrantov do trhu práce, od klasického zamestnaneckého pomeru, cez prácu na živnosť so zamestnancami alebo bez zamestnancov, podnikanie či prevádzkovanie firmy, vypomáhanie pri podnikaní člena rodiny, až po pracujúcich študentov alebo študujúcich popri zamestnaní a kombinovanie ekonomickej neaktivity s prácou, najčastejším ale bol zamestnanecký status. V porovnaní s celkovou situáciou na Slovensku však participovalo podstatne menej migrantov v klasickom zamestnaní a výrazne viac ako podnikateľ alebo živnostník. Existujú prinajmenej tri možné hypotézy, prečo je to tak: slovenský trh práce je pre migrantov „priepustnejší“ cez prevádzkovanie vlastnej živnosti alebo podnikanie, viac láka migrantov svojimi možnosťami podnikat', alebo to poukazuje na prítomnosť prekérnosti práce časti ekonomických migrantov na Slovensku.

- Podľa výskumných dát mali najvyššie zastúpenie zamestnancov migranti z Rumunska (od roku 2007 členský štát EÚ) a potom z Ukrajiny, medzi migrantmi z ázijských krajín (Čína a Vietnam) dominovali živnostníci a podnikatelia.
- Podľa zistených údajov aj pre migrantky na Slovensku platia všeobecné rodové disproporcie – ženy sú častejšie ako muži mimo trhu práce, viac študujú a majú vo svojej skladbe viac zamestnaneckých statusov a menej podnikajúcich.
- V spôsobe účasti na trhu práce sa prejavili veľké rozdiely aj pri porovnaní medzi kvalifikovanými migrantmi s ukončenou vysokou školou a ostatnými vzdelanostnými kategóriami; kvalifikovaná pracovná sila vykázala častejšie zamestnanecký status a podnikanie, pri migrujúcich s nižšími stupňami dosiahnutého vzdelania boli zasa nadštandardne zastúpené živnosti.
- Podľa získaných empirických údajov sa ukazuje tendencia, že migranti a migrantky na slovenskom trhu práce participujú najmä v robotníckych profesiách – muži v klasických robotníckych povolaniach a ženy vo sfére služieb. Nízky podiel zastávajúcich vysokoškolské profesie je vo vzťahu k vysokému podielu migrantov s vysokoškolským vzdelaním príznakom, že mnohí a mnohé z migrujúcich s ukončenou vysokou školou prijímajú na Slovensku pracovné miesta pod svoju kvalifikáciu.

Porovnanie pôvodnej a aktuálne vykonávanej profesie to plne potvrdilo. Všetky možné smery porovnania súčasne vykonávanej práce s pôvodnou profesiou migrujúcich žien a mužov na Slovensko potvrdili rovnaké trendy: štruktúra migrujúcich podľa súčasnej profesie bola výrazne odlišná od ich zloženia podľa pôvodnej.

- Vo všeobecnosti sa prejavil značný úbytok z vysokoškolských profesií – a to u mužov i u žien; na druhej strane bol viditeľný posun k podnikaniu a živnosti, ale tiež k robotníckym profesiám (najmä muži) a práci v službách (najmä ženy). Údaje indikujú, že veľká časť migrantov prichádzajúcich na Slovensko, predovšetkým z tretích krajín, svoju odbornosť nevyužíva.
- A potvrdilo to aj názory samotných migrantov. Na základe získaných odpovedí sa rozčlenili do troch základných skupín: skupina plne uplatňujúca svoju kvalifikáciu na Slovensku; ďalej skupina, ktorá svoju kvalifikáciu uplatňuje iba čiastočne; a napokon skupina nevyužívajúca na Slovensku dosiahnutú kvalifikáciu a vzdelanie vôbec. Rozdeľujú sa tak nie len migrujúci s nižšími stupňami vzdelania, ale aj držiteľia vysokoškolských diplomov. Situácia bola z tohto hľadiska pre ženy nevýhodnejšia – častejšie ako muži svoju kvalifikáciu nevyužívali vôbec a menej často sa prihlásili k jej úplnému využívaniu v súčasnej pracovnej pozícii.
- Z uvedených zistení o deficitoch vo využívaní kvalifikácie migrantov je zrejmé, že je potrebné vyvíjať systematické úsilie na odstraňovanie existujúcich prekážok plného využitia kvalifikácie (po-

silniť jazykové kurzy slovenčiny, pracovať na zjednodušení uznávania dokladov, zapájať migrantov do profesionálnych sietí a podobne). Ďalšou dôležitou úlohou, ktorá v súvislosti s kvalifikačnou dimenziou pred Slovenskom stojí, je potreba „zviditeľniť“ prínos menej kvalifikovanej pracovnej sily migrantov, ktorý zatiaľ zostáva nerozpoznaný.

Výrazný vplyv sociálneho kapitálu, sociálnych sietí, na rozhodovanie o migrácii a priebeh migračného procesu si všímajú viaceré výskumy doma i v zahraničí; konštatujú, že sociálny kapitál v cieľovej krajine má pozitívne dopady na migračné zámery i na opakovanú migráciu. Významnú úlohu zohrávajú sociálne siete nie len ako zdroj informácií o cieľovej krajine a pri realizácii presunu z krajiny do krajiny; realizovaný výskum ukázal na ich význam aj pri hľadaní si práce.

- Najväčšia časť skúmaných migrantov a migrantiek si našla svoju súčasnú prácu na Slovensku práve prostredníctvom známych a príbuzných; druhou najfrekvencovanejšou cestou k zamestnaniu bola s obrovským odstupom reakcia na inzerát, prípadne ešte sprostredkovateľská agentúra, ostatné spôsoby hľadania práce boli zastúpené pomenej.
- Najčastejší spôsob získavania práce na Slovensku však nesie so sebou viaceré riziká. Podľa údajov bolo medzi migrantmi, ktorí si našli prácu cez neformálne siete, najviac takých, čo vôbec nevyužívali svoju kvalifikáciu (takmer dve pätiny). Výskum teda naznačil, že jedným z rizík hľadania si práce v novej krajine neformálnou cestou, teda cez rodinných príslušníkov a známych je, že nájdená práca nezodpovedá dosiahnutej kvalifikácii. Veľa z kvalifikačného potenciálu sa stráca aj prechodom na živnosť alebo podnikanie v cieľovej krajine.
- Agentúre zamestnávajúce síce chráni migrantov a migrantky pred problémami s hľadaním si práce a vybavovaním formalít, má ale tiež mnoho negatívnych dopadov či ohrození. Podľa analýzy je v rámci migrantov, ktorí sú na súčasnom pracovnom mieste cez sprostredkovateľskú agentúru, veľký podiel neovládajúcich dobre alebo vôbec slovenský jazyk. V akejkoľvek komunikácii sú teda odkázaní na tlmočenie, čo ich môže izolovať od možností vstupovať do kontaktov s majoritnou populáciou, a okrem pocitu izolovanosti v novej krajine sa k negatívnym dopadom zaraďuje aj uzavretosť do vlastnej komunity.

Ovládanie jazyka je veľmi dôležitým predpokladom integrácie rôzneho typu. Nedostatočná znalosť jazyka môže migrujúcim robiť problémy pri začlenení sa do trhu práce a redukovať dostupnosť kvalitného pracovného miesta, kde by prípadne dokázali uplatniť svoju kvalifikáciu a zručnosti, môže byť prekážkou ich zapojenia do sociálnych sietí v cieľovej krajine, ale aj bariérou v prístupe k inštitúciám rôzneho druhu.

- Ako naznačili výskumné zistenia, nie všetci migranti a migrantky ovládajú slovenský jazyk na takej úrovni, aby sa vedeli bez problémov dohovoriť. Úroveň ovládania slovenčiny závisí od blízkosti pôvodného jazyka k slovenskému, od národnostného pozadia v krajine pôvodu, doby pobytu, cieľov migrácie, spôsobov zapojenia sa na pracovný trh, ale aj od šancí, aké im prijímajúca spoločnosť poskytne pre možnosť jazykovej integrácie.
- Údaje potvrdili, že kurzy slovenčiny pomáhajú migrantom pri integrácii do jazykového prostredia na Slovensku, ale zďaleka nie všetci migranti majú k nim prístup (časové, finančné či geografické podmienky), potrebu alebo záujem o takéto jazykové posilnenie. Pomerné veľká časť migrantov je pri vykonávanej práci „uzatvorená“ v rámci pracovného kolektívu rovnej národnosti, čo ešte ďalej oslabuje ich jazykovú integráciu. Integračná politika by rozhodne nemala zabúdať na posilnenie ponuky jazykových kurzov pre rozličné skupiny migrantov.

Významným faktorom finančnej a sociálnej situácie pracovných migrantov sú remitencie – finančné transfery do domovskej krajiny. Práve zlepšenie economickej situácie rodiny v domovskej krajine býva častým motívom rozhodnutia pre migráciu.

- Podľa uskutočneného výskumu ekonomických migrantov na Slovensku remitencie posielala viac ako jedna tretina z nich. Veľmi úzko zasielanie finančných remitencií súviselo s tým, či mali doma svoju rodinu alebo nie – remitencie posielali všetci tí, ktorým rodina zostala v domovskej krajine, z ostatných skupín to bolo menej.
- Primárne určenie zasielaných prostriedkov pre členov rodiny, potvrdili aj odpovede na otázku o účele, pre ktorý sú posielané – išlo spravidla o transfery pre potreby rodiny. Priemerná mesačná výška týchto transferov sa ukázala v pomerne širokom rozpätí: od 50 eur po 1 300 eur mesačne; v priemere sa deklarované remitencie pohybovali na úrovni 128 eur mesačne.
- Migranti posielajú remitencie v rôznych intervaloch a rôznymi spôsobmi, najčastejšie neformálnou cestou – prostredníctvom priateľov a známych, ktorí do krajiny pôvodu cestujú. Tento systém nie je veľmi bezpečný a spájajú sa s ním aj ďalšie riziká. Vo vzťahu k remitenciám by cieľom verejnej politiky malo byť vytvoriť spoľahlivú technickú infraštruktúru na prevod financií.

V súhrne možno konštatovať, že pracovní migranti na Slovensku prejavili celkovo dosť vysokú mieru spokojnosti s jednotlivými zložkami aktuálne vykonávanej práce, možno až prekvapivo vysokú vo vzťahu k predchádzajúcim zisteniam.

- Podiel nespokojných mal najvyššie zastúpenie pri hodnotení zárobku, kde predstavoval približne jednu tretinu, pri ostatných aspektoch bolo nespokojných migrantov podstatne menej. Ženy prejavili vyššiu mieru spokojnosti so všetkými aspektmi práce, dokonca aj pri zárobkoch, ktoré majú v priemere nižšie ako migranti - muži. Najpriaznivejší názor mali na pracovný kolektív, nie všetci migranti však vykonávajú prácu v kolektíve (pracovali aj sami). Najspokojnejší s obsahom práce boli tí migranti a migrantky, čo v súčasnej práci využívali svoju kvalifikáciu.
- Podľa dát viac ako polovica ekonomických migrantov na Slovensku nechce v najbližšom čase meniť aktuálne vykonávanú prácu, ostatní sú pre zmenu rozhodnutí alebo o nej aspoň uvažujú. Cieľovou krajinou zmeny práce však zostáva primárne Slovensko, novú prácu by si radi našli na Slovensku. O inej krajine uvažovala približne jedna pätina a za návrat domov sa vyslovilo minimálnych 5 %.

Hoci spokojnosť s prácou a záujem zostať pracovať na Slovensku u skúmaných migrantov a migrantiek prevažovali, neznamená to, že by sa na tunajšom trhu práce a mimo neho nestretávali s množstvom problémov.

- Respondenti a respondentky videli hlavné prekážky svojho pobytu v príliš veľkej administratíve a byrokracii, ktorá im komplikuje pracovný život; druhú priečku obsadila neznalosť slovenskej legislatívy, daňového systému a podobne; na tretie miesto sa zaradila veľká konkurencia a neznalosť jazyka. Slabé kompetencie v slovenčine, na ktoré ako na jednu z hlavných bariér uplatnenia na trhu práce či integrácie všeobecne poukázala vo viacerých pohľadoch a súvislostiach aj predchádzajúca analýza dát, vnímali teda ako problém aj samotní migranti. K prekážkam sa ďalej zaradila neistota povolenia k pobytu, neznalosť slovenskej spoločnosti a zvyklostí, diskriminácia, neuznanie kvalifikácie a diplomov, a napokon nutnosť starať sa o domácnosť a o deti – predovšetkým v prípade žien.

Výskum potvrdil viacero rodových rozdielov v rámci migrujúcich na Slovensko. Mnohé z nich kopírujú všeobecné nerovnosti medzi ženami a mužmi, ktoré sú prítomné aj na Slovensku, v prípade migrantiek sa ale pridávajú viaceré ďalšie prekážky. Dalo by sa zhrnúť: či už zostávajú ženy doma alebo migrujú, ich pozícia sa zdá byť stále v porovnaní s priemerom mužov horšia. Aspoň pri migrácii na Slovensko.

Záverom je potrebné zmieniť ešte jeden dôležitý aspekt. Migranti sú často verejným diskurzom označovaní, identifikovaní na základe krajiny, z ktorej pochádzajú, v ktorej sa narodili, napriek tomu,

že toto označenie môže – a často tomu tak i je – potierať a ignorovať sociálne rozdiely v rámci danej imigrantskej skupiny, čím sa ignoruje ich vnútorná diferencovanosť. Výsledky výskumu dokazujú, že migranti prichádzajúci na Slovensko sú veľmi diverzifikovaní – aj dovnútra „národných“ skupín. Sú medzi nimi ľudia, ktorí odišli zo svojich domovských krajín, aby na Slovensku hľadali lepší život a životné možnosti. Slovensko sa dnes stalo aj cieľom migrantov, ktorí cestujú po rôznych krajinách a hľadajú možnosti uplatnenia kvôli svojej kariére alebo podnikaniu. Prichádzajú ľudia, ktorí obsadzujú pracovné pozície na tzv. primárnom pracovnom trhu, súčasne však migranti pracujú aj na pozíciách, o ktoré slovenskí pracovníci nemajú záujem, resp. pracujú za podmienok, ktoré im neprinášajú uspokojenie. To svedčí o potrebe ľudsko-právneho prístupu k problematike a hľadaniu či navrhovaní diferencovaných riešení.

5 Klúčové zistenia kvalitatívneho výskumu

Táto kapitola sa venuje analýze hĺbkových rozhovorov s respondentmi a respondentkami. Etnografický kvalitatívny výskum, ktorý sme uskutočnili ako doplnok ku dátam získaným kvantitatívnym výskumom, ponúka jednotlivé príbehy a výpovede migrantov o ich participácii na pracovnom trhu na Slovensku. Cez ich výpovede¹ môžeme pozorovať, ako sa jednotlivci rozhodujú, ako nadväzujú sociálne vzťahy, vstupujú na trh práce, a aké bariéry považujú za relevantné pri ich integrácii do širších štruktúr spoločnosti. V rámci kvalitatívneho výskumu sme uskutočnili pološtrukturované rozhovory s desiatimi migrantmi a migrantkami (z toho päť žien a päť mužov). Ich výber nebol náhodný, hľadali sme ženy i mužov, ktorí úspešne participujú na trhu práce a na Slovensku žijú už dlhší čas. Pri tejto výskumnej aktivite neplatilo obmedzenie, ktoré vylučovalo naturalizovaných migrantov a migrantky (so slovenským občianstvom), nakoľko v priebehu migračného procesu boli v pozícii štandardného pracovného migranta s trvalým, prechodným, alebo ešte iným pobytom.

5.1. ZAMESTNANIE A PRÁCA AKO MOTIVÁCIA ODCHODU Z KRAJINY PÔVODU

Ekonomická migrácia ako migrácia s cieľom participácie na trhu práce v inej krajine sa stáva čoraz viac viditeľnou stratégiou aj v prípade Slovenska. Pracovný migrant je osoba, ktorá sa zaoberá alebo chce zaoberať platenou aktivitou v štáte, ktorého nie je občanom (Divinský, 2009, s. 40). Pri skúmaní motívov a okolností migrácie za prácou je dôležitá širšia perspektíva, pretože migrácia predstavuje omnoho širší a zložitejší proces než len individuálne rozhodnutie jednotlivca. Za konečným rozhodnutím odísť, migrovať s cieľom ekonomickej participácie, sa skrýva viacero faktorov, ktoré je potrebné brať do úvahy, ak chceme porozumieť migračným procesom.

Obmedzenie na rozhodovanie jednotlivca ako primárneho aktéra ekonomickej migrácie je redukujúce, keďže jeho odchod je ovplyvňovaný nielen na mikrosociálnej úrovni, ale aj na makroúrovni (štruktúra svetovej ekonomiky, rozdiely medzi krajinami, charakter globálnej ekonomiky). Akýkoľvek migračný pohyb možno vnímať ako výsledok interakcie mikro- a makroštruktúr, pričom makroštruktúry sa týkajú širokej škály inštitucionálnych faktorov, kým mikroštruktúry zahŕňajú siete, praktiky,

¹ Výpovede respondentov a respondentiek uvádzame v texte kurzívou, pričom pod každou výpoveďou sa uvádza pohlavie, vek, vzdelanie, pracovný a formálny status na Slovensku. V rámci výpovedí vkladáme do zátvoriek prípadné vysvetlenie či poznámku. Všetky mená pri príbehoch sú vymyslené.

vieru či očakávanie migrantov samotných. Tieto dve roviny sú prepojené množstvom sprievodných mechanizmov a väzieb, ktoré sú často v literatúre označované aj ako mezoštruktúry (Castles – Miller, 2003, s. 27).

Medzinárodná migrácia je teda zložitejší proces než individuálne rozhodnutia jednotlivcov, ktorí odchádzajú za lepšími životnými šancami, vytrhnú svoje korene v krajine pôvodu a následne sú asimilovaní v novej krajine (Castles – Miller, 2003, s. 21). Pre rozhodnutie migrovať sú kľúčové štrukturálne podmienky v krajine pôvodu; v súčasnosti je migrácia považovaná za kolektívne konanie, ktoré vychádza zo sociálnej zmeny a ovplyvňuje celú spoločnosť v oboch krajinách – odosielajúcej i prijímajúcej (Castles – Miller, 2003, s. 21). Individuálnym rozhodnutím nie je ani z pohľadu nových ekonomických teórií pracovnej migrácie (The New Economics of Labor Migration – NELM), ktoré poukazujú na rodinné zázemie – migrácia je kolektívnym (rodinným) rozhodnutím, pri ktorom domácnosť diverzifikuje svoje zdroje, pričom cieľom nie je ich maximalizácia, ale minimalizovanie rizika (Arrango, 2011). Diskutovaná je taktiež otázka „dobrovoľnosti“ rozhodnutia migrovať za lepšími životnými podmienkami či ekonomickými možnosťami, keďže štrukturálne nastavenie spoločnosti, odkiaľ migrant či migrantka pochádza, môže mať zásadný vplyv na rozhodnutie odísť alebo zostať – komplikovaná ekonomická situácia či politická situácia môže zohrávať dôležitú úlohu. V tejto súvislosti však nemáme na mysli „push“ faktory, ktoré nevysvetľujú migračné pohyby dostatočne a zdôrazňujú primárnu úlohu rozhodnutia jednotlivca neberúc do úvahy širšie štrukturálne okolnosti; ako pohnútko migrovať sa tu spomína otázka relatívnej deprivácie, ktorá nie je depriváciou reálnou, ale subjektívne vnímaným pocitom nedostatku v rôznych oblastiach života, a následne vedie k rozhodnutiu migrovať.

Ako ukázala analýza kvantitatívnych dát, okrem primárnej motivácie pracovať niektorí migranti a migrantky pricestovali na Slovensko predovšetkým za účelom štúdia alebo zjednotenia či založenia rodiny. Nasledujúci text si kladie za cieľ priblížiť vybrané životné príbehy ekonomických migrantov a migrantiek, okolnosti ich príchodu na Slovensko a dôvody, ktoré ich viedli k rozhodnutiu prísť pracovať alebo podnikáť na Slovensko.

5.1.1. Individuálne hľadanie zamestnania

Štatistické údaje ukazujú jednoznačne, že Slovensko sa od vstupu do EÚ stáva čoraz častejšie cieľovou krajinou ekonomickej migrácie, a to nielen pre občanov členských krajín EÚ, ale aj z tzv. tretích krajín. Navyše, nielen v predkrízovom období, ale i v súčasnosti, má trh práce na Slovensku v niektorých odvetviach deficit, a tu sa následne vytvára priestor na zamestnávanie migrantov a migrantiek.

Vzrastajúci dopyt po práci migrantov nemá len pasívnu podobu, teda podobu záujmu prichádzajúceho zo strany migrantov a migrantiek. V stále väčšej miere začína mať podobu aj aktívneho prístupu, keď spoločnosti samy vyvíjajú úsilie pri získavaní pracovníkov z tretích krajín. Kvalitatívny výskum zachytil oba spôsoby.

Pri individuálnom hľadaní zamestnania výskum identifikoval prípady migrujúcich jednotlivcov a migrujúcich rodín, pričom hlavným cieľom bola práca a nový život v novej krajine manželského páru spolu s dieťaťom.

Príbeh Danky

Danka žije na Slovensku v súčasnosti už jedenásť rokov. Na Slovensko pricestovala spolu so svojím manželom a dvoma deťmi pred jedenástimi rokmi „dočasne“. Vtedy sa spolu v širšej rodine rozhodli, že skúsia pracovať a žiť na Slovensku. Danka sama retrospektívne hodnotí situáciu tak, že v rámci kvality života v krajine pôvodu dosiahli veľmi dobrý status. Popri trvalom pracovnom pomere oboch manželov dokonca aj podnikali. Za rozhodnutím odísť stála skutočnosť, že manžel mal predkov zo Slovenska, pričom rodičia sa nemohli vrátiť. Ako vraví Danka,

tým, že jeho rodičia nevedeli nejako dosiahnuť to, aby sa vrátili domov, tak to bolo na vnukovi, aby sa on akože vrátil. Od práce na Slovensku očakávali viac možností profesijne rásť, vyšší životný štandard pre seba i pre rodinu. Očakávali to, keďže sú obaja kvalifikovaní vysokoškolsky vzdelaní ľudia. Pre Danku bolo veľkým sklamaním, s akými problémami sa pri hľadaní práce stretla. Musela úplne zmeniť oblasť seba-uplatnenia. Jej celková ekonomická situácia je v súčasnosti stále nestabilná, pretože pracuje príležitostne na základe dohody o vykonaní práce. Neustále na sebe pracuje – či už odborne, alebo na úrovni svojich jazykových znalostí, pretože jej cieľom je robiť prácu jej blízku. Aj keď na začiatku vnímala pokus o život a prácu na Slovensku ako dočasnú, teraz sa na Slovensku cíti ako doma. Smeje sa, že „nie je nič pevnejšie a trvalejšie, než rozhodnutie, že niečo bude iba dočasné...“.

Ďalšou stratégiou, ktorú výskum identifikoval, bola ekonomická migrácia jednotlivcov. Pod ekonomickou migráciou jednotlivcov chápeme ten typ stratégií, keď prichádza na Slovensko migrant alebo migrantka bez členov svojej užšej, resp. širšej rodiny. Prítom sme identifikovali viacero rôznych stratégií, ktoré zahŕňali migráciu za prácou osôb, ktoré boli „bez záväzkov“ v zmysle vlastnej rodiny v krajine pôvodu. V tomto prípade je ekonomická migrácia stratégiou. Za prácou migrujú mladí ľudia, ktorí si nevedia nájsť v krajine pôvodu uplatnenie, alebo jednoducho hľadajú nové skúsenosti, zručnosti a vyšší príjem v inej krajine.

Došiel som ako turista pracovať ... a potom som stretol svoju ženu, sme sa zobrali... Predtým som bol päť mesiacov v Prahe, bol to veľký rozdiel v plati v porovnaní s ... (krajinou pôvodu), potom mi dali zákazku na jeden celý rok. Po tom celom som sa vrátil do (krajiny pôvodu), bol som tam mesiac a pol. Potom som sa rozhodol, že pôjdem na Slovensko. Bol som sám, šiel som do neznáma, nepoznal som ani reč, ani nič... Ani som nikomu nerozumel, ani som nevedel rozprávať. Tak na vlastné riziko som šiel, sadol som na autobus, dve tašky, a išiel som... Bola to veľká odvaha. Jedine jedného chlapíka som poznal, ktorý bol tu na Slovensku. Tak ten mi vravel, že keď bol tu na Slovensku, robil niekde pri Nitre, tak som šiel najprv tam. Tam som sa dozvedel, že v Bratislave potrebujú niekoho. Tak som šiel do Bratislavy, a tu som našiel všetko, čo som potreboval: aj ubytovanie, aj robotu. A potom aj manželku (smiech), dieťa, rodinu, a tak ďalej.

Muž, 47 rokov, VČ, podnikateľ, trvalý pobyt

Druhý typ stratégií uplatňovali tí, ktorí nechávali v krajine pôvodu svoju rodinu, manželov/manželky a deti. V takom prípade migrant alebo migrantka posielali usparené prostriedky domov svojej rodine, keďže boli hlavnými živiteľmi rodiny a rodina sa na tento príjem spoliehala.

Zámer migrovať za prácou na Slovensko v stratégiách identifikovaných výskumom teda ústil z individuálneho rozhodnutia nájsť si na Slovensku zamestnanie, ale aj z dôvodu cielenej regrutácie zamestnávateľa v zahraničí. V prípade individuálneho rozhodnutia nájsť si zamestnanie na Slovensku to bolo v niektorých prípadoch – vzhľadom na komplikovanosť celého procesu spojeného s hľadaním zamestnania a získania pracovného povolenia pre štátneho príslušníka tretej krajiny – niekedy nahradené záujmom o podnikanie na Slovensku.

Okolnosti príchodu i legálne možnosti migrantov a migrantiek sa samozrejme v čase menili. Iným bariéram a výzvam čelili tí, ktorí pricestovali za prácou pred rokom 1989, iným v deväťdesiatych rokoch, a úplne inú situáciu zažívajú tí migranti a migrantky, ktorí prišli na Slovensko po jeho vstupe do EÚ.

Výskum identifikoval skúsenosť migrantky, ktorá pricestovala na Slovensko už pred rokom 1989, pričom využila medzinárodnú dohodu vtedajšieho Československa s inými krajinami socialistického bloku:

To bolo v rámci medzištátnej dohody, pričom najlepší pracovníci mali možnosť vycestovať do zahraničia a tam pracovať. Ja som chcela ísť pôvodne do Nemecka, ale už tam nebolo miesto, a tak som sa potom prihlásila na Slovensko,

lebo tu bolo ešte miesto. ...pracovala som tu šesť rokov, a potom som začala podnikat' na základe živnostenského oprávnenia.. Skončila mi totiž pracovná zmluva a by som musela odísť do ... (krajiny pôvodu). Ja som nechcela ísť, tak potom som si spravila živnostenský a zmenila som si účel pobytu.

Žena, 55 rokov, SŠ, živnostníčka, občianka SR

5.1.2. Zabezpečenie zamestnania v krajine pôvodu

Značná časť ekonomických migrantov získava prácu už v krajine pôvodu. V prípade individuálneho rozhodnutia zamestnať sa v zahraničí, resp. s úmyslom zamestnať sa na Slovensku, identifikoval výskum stratégiu využívania sprostredkovateľov – pracovných agentúr. Do tejto kategórie patrila aj cielená regrutácia pracovníkov zamestnávateľom priamo v krajine pôvodu.

Príkladom individuálneho rozhodnutia migrovať za prácou a osloviť so záujmom o zamestnanie sprostredkovateľskú agentúru je životný príbeh Ludmily.

Príbeh Ludmily

Ludmila pracovala dlhé roky v oblasti služieb a vzdelávania v krajine pôvodu. Tu bola jednak veľmi zle zaplatená, jednak pociťovala po rokoch potrebu zmeny. *V ... (krajine pôvodu) som pracovala s deťmi ako vychovávateľka... A už ma to nudilo, tak som chcela skúsiť to zmeniť. Tak som potom išla do agentúry, tam mi ponúkli robotu pri Košiciach, aj ubytovanie... Tak sme šli.* Ludmila zanechala v krajine pôvodu deti i manžela. Manžel, vysokoškolsky vzdelaný a pracujúci vo svojom odbore, zarába v krajine pôvodu veľmi málo. Sama Ludmila, ktorá v súčasnosti pracuje ako upratovačka na základe živnostenského oprávnenia a prechodného pobytu za účelom podnikania, zarobí štyrikrát viac ako jej manžel. Z tohto dôvodu pracuje vo feminizovanej oblasti, kde aj kvôli neistej pozícii živnostníčky čelí mnohým problémom. Celkovo jej snahy uplatniť sa na trhu práce sprevádzalo mnoho problémov. Sprostredkovateľská agentúra nedodržala podmienky a Ludmila sa stretla s vykorisťovaním – zamestnávateľ nedodržal podmienky, ktoré sľúbila agentúra, mzda nepostačovala ani na základné výdavky, strhával z nej i sumu za ubytovanie a stravu, tak bola Ludmila spolu s ostatnými nútená od zamestnávateľa ujsť. Nie všetci, ktorí jej ponúkli prácu, boli seriózní. *Keď som v jednej robote začala robiť, robila som osem hodín za minimálnu mzdu. Bolo to veľmi málo, dokonca som robila aj nadčasy, každý mesiac. Potom som chodila pýtať výplatu... nakoniec mi ani nezaplatili.* V súčasnosti je – hlavne kvôli odmene – s rozhodnutím odísť spokojná. *Viem, že robota je aj lepšia, ale s tým som veľmi spokojná. Tak som si už zvykla, mám dobrý spoj, chodím z roboty do roboty.* Ludmila vykonáva veľa nadčasov, aby si mohla usporiť čím viac peňazí a pomáhať rodine v krajine pôvodu. *Keď je robota, stále robím, lebo chcem zarobiť. Môj plat závisí od toho, koľko hodín robím. Už tam dlho robím, ale ešte mi neponúkli lepší plat.* Ako výhodu v súčasnom zamestnaní vníma to, že jej zamestnávateľ umožňuje rozvrhnúť si povinnosti počas dvoch mesiacov ako si praje, a následne odcestovať na dva týždne. *Viete, doma mám rodinu, deti... manžela, tak sa snažím.*

Pri hlbšom pohľade na rôzne podoby ekonomických motivácií príchodu a cielenej regrutácie migrantov sú to hlavne náborové pracovníkov a pracovníčok na nízkokvalifikované pracovné pozície, ale aj regrutácie „mozgov“ – vysokokvalifikovaných migrantov – špecialistov vo svojom odbore. V súčasnosti je signifikantné, že vybrané segmenty trhu prácu začínajú pociťovať nedostatok pracovných síl – ako napríklad automobilový či výrobný priemysel,² ale aj sféra zdravotníctva.

Príkladom je príbeh pána Jána, ktorý na Slovensku pracuje ako lekár:

² Pozri bližšie Filadelfiová - Gyrfášová – Hlinčíková – Sekulová: *Sondy do kultúrnej diverzity na Slovensku*. Bratislava, Inštitút pre verejné otázky, 2010.

Príbeh Jána

Ján je lekárom–špecialistom a na Slovensku už pracuje viac ako päť rokov. So svojou prácou je veľmi spokojný a je rád, že mohol pricestovať na Slovensko, aby vykonával kvalifikovanú prácu. Sám zdôrazňuje, že na začiatku mu ani nenapadlo, že by sa mohol na Slovensku uchádzať o prácu. Oslovil ho však jeho súčasný zamestnávateľ po náhodnom stretnutí na spoločnom podujatí v zahraničí a on sa rozhodol ponuku prijať. *Dostal som ponuku spolupráce prísť sem na Slovensko a pozrieť sa tu na technológiu... Tak viete, ja keď som prišiel, tak to bolo pre mňa nové, ale veľmi zaujímavé... Ponúkli mi zostať tu a popracovať, tak ja som súhlasil.*

Pán Ján dodáva: *Súhlasil som s prácou na pár mesiacov, ale viete, ide to už štvrtý rok. Kvôli škopovinným deťom ostáva manželka spolu s deťmi v krajine pôvodu – čo je pre Jána najväčšou starosťou: Viete, každý mesiac niekto z členov mojej rodiny pricestuje sem, alebo ja pôjdem domov na pár dní, pretože rodina je rodina. Ale je to mínus toho, viete... Trošku ťažko je to takto, s tou rodinou.*

Ján je celkovo veľmi spokojný s prácou na Slovensku a chce v nej pokračovať. Plánom do budúcnosti je, že po odrastení detí sa za ním prisťahuje aj manželka. Pre Jána predstavuje možnosť pracovať na Slovensku veľkú príležitosť – a to nielen z hľadiska ekonomického, ale aj z hľadiska profesijného.

Inou podobou regrutácie už priamo v zahraničí bola situácia, keď zahraničná spoločnosť expandovala do strednej Európy a na Slovensko a hľadala v krajine pôvodu zamestnancov s jazykovými zručnosťami v jazyku domácom i v slovenčine. Takto sa ku práci na Slovensku dostal pán František, ktorý na Slovensku žije v súčasnosti už osem rokov.

Príbeh Františka

František pochádza z geograficky vzdialenej krajiny, kde vyštudoval slovanské jazyky. Aj napriek tomu, že bol zamestnaný v krajine pôvodu, bol oslovený spoločnosťou, ktorá expandovala do strednej Európy a na Slovensko, keď hľadali manažéra, ktorý by ovládal lokálny jazyk. František spomína: *Po prvé, ani predtým som nechcel žiť na jednom mieste, som sa chcel pozrieť do sveta, to je ako, čo som chcel. Po druhé, som študoval... (slovanské jazyky), vtedy som tak myslel, že keby som prišiel na Slovensko alebo do Českej republiky, tak by som mal výhodu...* Františka oslovila firma z jeho krajiny pôvodu, ktorá expandovala do strednej Európy, pretože ovládal angličtinu, slovenčinu a češtinu. Výhodné podmienky ho presvedčili. František pricestoval najprv sám, manželka sa k nemu pripojila až po dvoch rokoch. Bohužiaľ spoločnosť po dvoch rokoch kvôli nevydarenej investícii z regiónu odišla, František si hľadal prácu ďalej. *Viete čo? Nemal som problémy so zamestnaním, aj na Slovensku som stále niečo robil.* Nakoniec sa rozhodol podnikáť, a podniká až do súčasnosti. Je veľmi spokojný, v súčasnosti rozvíja viaceré podnikateľských aktivít a zamestnáva viacerých pracovníkov – všetci sú Slováci. So svojou životnou úrovňou a životnou úrovňou svojej rodiny je spokojný. Z hľadiska životnej a pracovnej situácie svojich krajanov vidí ako hlavný problém jazyk. *Keď má niekto problémy, to možno ani nie sú problémy, skôr problémy s jazykom, aj to je problém.* Chce už ostať žiť na Slovensku nastalo – prekáža mu politická situácia v krajine pôvodu, ako aj zhoršujúci sa stav životného prostredia.

5.1.3. Podnikanie na Slovensku

Podnikanie migrantov a migrantiek predstavuje samostatnú veľmi širokú oblasť, ktorej sa venuje množstvo teoretických i empirických štúdií. Úmysel pricestovať na Slovensko za účelom podnikania bolo ďalšou zo stratégií, ktoré identifikoval kvalitatívny výskum. V ich stratégiách mal dve hlavné podoby – podnikanie v podobe súkromnej spoločnosti a podnikanie v „malom“ na základe živnostenského oprávnenia.

Ako sme už uviedli, mnoho migrantov a migrantiek z tretích krajín preferuje podnikanie na Slovensku kvôli skutočnosti, že administratívny proces, spojený so vstupom do krajiny, je takto omnoho jednoduchší. Zároveň je podnikanie pre migrantov a migrantky z výraznejšie kultúrne, jazykovo i nábožensky odlišných krajín schodnejšou cestou, keďže pri ekonomických aktivitách nadväzujú na širšie siete a na úspešné stratégie – napríklad v podobe reštauračných či fastfoodových zariadení, v podobe maloobchodu v oblasti domácich potrieb, odevov, potravín, či v podobe poskytovania služieb ako napríklad tlmočníctvo–prekladateľstvo či upratovanie.

Výskum identifikoval i stratégiu, keď si migrant na Slovensku cielene zakladá vlastnú súkromnú spoločnosť a rozvíja podnikateľské aktivity smerom do regiónu, odkiaľ pochádza, nadväzujúc na svoju znalosť podnikateľského prostredia i podnikateľských subjektov. V tomto prípade bolo Slovensko identifikované ako cieľová krajina na základe predchádzajúcich obchodných kontaktov so SR, zlej politickej situácie v krajine pôvodu a vnímanie málo rozvinutého podnikateľského prostredia ako perspektívneho.

Príbeh Daniela

Daniel je skúsený podnikateľ, ktorý podnikal od ukončenia vysokej školy v krajine pôvodu. Politická nestabilita a komplikovaná sociálna situácia ho priviedli k názoru, že chce z krajiny natrvalo odísť a skúsiť podnikáť v inej krajine. So Slovenskom už v kontakte bol. *My sme prvý krát prišli na Slovensko na dovolenku... A sme rozmýšľali, že tu by sa mohlo dať dobre žiť. Lebo v ... (krajine pôvodu) neboli dobré podmienky na podnikanie, a bolo tam veľa vecí, ktoré sa nám nepáčili. To bol náš taký tichý protest. Pri uvažovaní nad Slovenskom ako cieľovou krajinou Daniel zvažoval aj iné krajiny v Európe. Zavážila skutočnosť, že v oblasti, kde chcel podnikáť, existovalo podľa jeho názoru ešte mnoho podnikateľských možností v porovnaní s ďalšími európskymi krajinami. Na Slovensku boli také odvetvia, kde sa dalo začať podnikáť. Preto sme my aj potom prišli sem.* Daniel sa prisťahoval aj s manželkou a dvoma deťmi. V súčasnosti už na Slovensku žije osem rokov.

Jeho podnikateľské aktivity sa priebežne menili, nie všetky stratégie boli úspešné. Podnikateľské prostredie celkovo považuje za veľmi komplikované. Je veľmi nespokojný i s úrovňou súdnictva. *Prístup štátu ku podnikateľom je nefér. Podnikatelia platia dane, odvody, okrem toho zamestnávajú ľudí, dávajú im prácu a tiež za nich platia odvody... A je to nemysliteľné, aby sa štát takto ku podnikateľom správal. Človek tu je proste sám na všetko, odkázaný sám na seba. Ak by štát fungoval ako má, mal by podporovať podnikanie, pomáhať im. A keď je to takto, podnikatelia sú opatrní, jednoducho sa boja, je to veľké riziko expandovať. A súdnictvo vôbec človeka nechráni a nepomáha mu. Načo sa to potom platí, keď je to neefektívne...*

Slovensko má rád, pretože je malou a peknou krajinou. Pripúšťa, že sa môže stať čokoľvek, ale predpokladá, že ostane žiť na Slovensku.

5.2. SOCIÁLNA INTEGRÁCIA MIGRANTOV

Okolnosť, z akej krajiny jednotlivec pochádza, a aký je jeho celkový ľudský kapitál, ovplyvňuje jeho pozíciu na trhu práce i jeho schopnosť byť ekonomicky nezávislý. Súčasná jeho ekonomická úspešnosť a dosiahnutý životný štandard na Slovensku ovplyvňujú rozhodnutie jednotlivca zostať žiť na Slovensku natrvalo alebo iba dočasne. Na sociálnu integráciu migrantov vplyva viacero faktorov ako odlišný pôvod migrantov, vzdelanie, vek, samotné rozhodnutie a motivácia migrovať a prísť žiť na Slovensko. Veľkú úlohu zohráva aj legislatívne a štrukturálne nastavenie vyplývajúce z migračnej a integračnej politiky. Migrant sa tak po príchode do krajiny imigrácie stretáva s viacerými bariérami, ktoré musí postupne prekonávať. V nasledujúcej časti sa budeme venovať procesu začlenenia migrantov do pracovného prostredia, pričom prostredníctvom respondentov popíšeme postupne hľadanie

uplatnenia na Slovensku, bariéry, s ktorými sa jednotlivci stretávajú, až po samotný subjektívny pocit integrácie na Slovensku.

5.2.1. Hľadanie uplatnenia na trhu práce

Ako sa rôznia motivácie prísť žiť a pracovať na Slovensko, tak sa diferencujú i spôsoby hľadania práce a uplatnenia sa na pracovnom trhu. V rozhovore o svojej pracovnej skúsenosti na Slovensku migranti a migrantky, ktorí sa zúčastnili na kvalitatívnom výskume, hovorili o viacerých stratégiách. Niektorí prišli na Slovensko na základe pracovnej ponuky od budúceho zamestnávateľa a s vybavovaním povolenia na zamestnanie a pobytu na Slovensku im pomohol zamestnávateľ. Iní celý proces od začiatku iniciovali sami a na Slovensku si cielene vyhľadávali pracovné ponuky, prípadne iné možnosti uplatnenia – podnikanie, resp. živnosť. Zároveň viaceré migrantky prišli za účelom zlúčenia s rodinou a prácu si hľadali až dodatočne. Tieto rôzne spôsoby uplatnenia sú spojené s rozdielnymi podmienkami príchodu a pobytu na Slovensku, pričom migranti sa stretávajú s viacerými prekážkami už pri hľadaní si zamestnania a svojho uplatnenia. Stratégie pri hľadaní práce sme rozdelili do dvoch podskupín – zamestnanie a podnikanie, keďže sa navzájom líšia formálnym nastavením pravidiel, ale i celkovým statusom migranta na trhu práce.

• Zamestnanie

Ak chce cudzinec na Slovensku pracovať, musí požiadať o prechodný pobyt a pracovné povolenie. Pracovné povolenie sa mu udelí pod podmienkou, že dané pracovné miesto nie je možné obsadiť uchádzačom zo Slovenska; z toho vyplýva, že primárnym účelom povolenia na zamestnanie je ochrana domáceho trhu práce.³ Na udelenie povolenia na zamestnanie cudzinec nemá právny nárok. Ak migrant úspešne prejde celou formálnou procedúrou získania povolenia na pobyt a prácu a je na Slovensku zamestnaný, je do veľkej miery závislý od svojho zamestnávateľa. Zo zákona o pobyte cudzincov vyplýva úplná prepojenosť zamestnania a legálneho pobytu cudzinca na Slovensku. Stratou zamestnania tak cudzinec automaticky stráca i svoj legálny pobyt. Táto závislosť, a možno povedať, inštitucionálna diskriminácia obmedzuje pracovné práva migrantov. Hrozba straty legálneho pobytu a následnej deportácie môže byť silnou zbraňou v rukách zamestnávateľa. Aj z tohto hľadiska mnohí migranti volia radšej pobyt za účelom podnikania, ktorý nie je viazaný na zamestnávateľa (i keď aj z tohto statusu vyplývajú mnohé ďalšie nevýhody). Cudzinci, ktorým bol udelený trvalý pobyt, povolenie na zamestnanie nepotrebujú. Súčasne cudzinci s tolerovaným pobytom majú osobitný režim zamestnávania, ktorý ustanovuje zákon o pobyte cudzincov za podmienok upravených zákonom o službách zamestnanosti.

Aj keď *Koncepcia integrácie* (2009) hovorí o tom, že mal by byť podporovaný rovnaký prístup k zamestnaniu pre cudzincov s legálnym pobytom, teda aj pokiaľ ide o prijímanie do zamestnania, dosiaľ nie sú vyvíjané jasné aktivity zo strany štátu, ktoré by podporovali zamestnanosť migrantov na Slovensku. Migranti musia byť často – najmä v prvotnej fáze po príchode na Slovensko – v kontakte s rôznymi inštitúciami a úradmi, keďže sú často odkázaní na informácie a pomoc od nich. Aj v tomto prípade *Koncepcia integrácie* hovorí o škále poskytovaných služieb od informačno-poradenských cez individuálne odborné poradenstvo. Súčasne je na každom úrade práce, sociálnych vecí a rodiny zriadený EURES (*European Employment Services*), ktorého personál by mal poskytovať cudzincom informácie o možnom uplatnení. Avšak aj na základe analýzy rozhovorov s našimi respondentmi možno potvrdiť veľkú nedôveru migrantov k oficiálnym inštitúciami. Migranti zväčša nevyužívajú tieto služby, respektíve nie sú informovaní o tom, že pre nich táto možnosť existuje. Dôkazom je aj fakt, že nikto z našich respondentov si nenašiel prácu cez formálne siete, skôr sa sústredili na osobné vyhľadávanie, osobné kontakty atď. Poskytované služby úradmi práce teda opäť zostávajú vo formál-

³ <http://portal.gov.sk/Portal/sk/Default.aspx?CatID=39&ctype=1&aid=828>

nej roviny a neprenášajú sa do praxe – k migrantom a migrantkám, ktoré by potenciálne pri hľadaní práce mohli tieto služby využiť.

Z praktického hľadiska je pri hľadaní práce dôležitých viacero faktorov, pričom pri rôznych pracovných pozíciách je žiadaná ich rôzna kombinácia: vzdelanie, kvalifikácia, znalosť slovenského jazyka a iných cudzích jazykov, predchádzajúca prax a skúsenosti. Zároveň by sa dalo polemizovať, či pri hľadaní práce platí, že „nie je dôležité, čo vieš, ale koho poznáš“. Aj v tomto ohľade je teda veľmi dôležitý a nápomocný sociálny, ale i celkový ľudský kapitál jednotlivcov. V súčasnosti, keď je nezamestnanosť na Slovensku pomerne vysoká,⁴ nie je jednoduché nájsť si v silnej konkurencii zamestnanie. Mnohí migranti majú preto pocit, že aj keby ich vzdelanie a kvalifikácia zodpovedali požiadavkám zamestnávateľa, vždy by bol v procese výberu zamestnanca uprednostnený Slovák, a to aj prípade, ak má horšiu kvalifikáciu. Možno teda hovoriť o pociťovanej znevýhodnenej pozícii migrantov pri hľadaní práce. Neústretný prístup k cudzincom nie je výnimkou a je spojený s častými predsudkami na základe pôvodu migrantov, nevládania slovenského jazyka, alebo prípadného „exotického“ vzhľadu (Debrecéniová, 2011).

Ale konkrétne, čo sa týka hľadania tej práce, tak by som ja ako Neslovenka mala mínus voči Slovákov – to, čo som hovorila na začiatku, mali by sme rovnaké referencie, rovnaké špecializácie, ja by som to určite nedostala, to je môj osobný názor.

Žena, 33 rokov, VŠ, materská dovolenka, občianka SR

V našom výskume sa objavili i jednotlivci, ktorí študovali český alebo slovenský jazyk v krajine pôvodu, čo ich pri hľadaní zamestnania do istej miery zvýhodňovalo. Taký je i príklad jedného migranta. Vďaka svojej znalosti českého a slovenského jazyka dostal pracovnú ponuku od firmy, ktorá otvárala svoju pobočku na Slovensku a potrebovala niekoho, kto ovláda materský, anglický a slovenský jazyk.

A vtedy jedna ... firma,...oni chceli otvoriť novú firmu na Slovensku a potrebovali jedného človeka, ktorý by vedel hovoriť po anglicky, slovensky alebo česky a hľadali, a cez známych našiel mňa a pozval ma, aby som prišiel k nemu robiť.

Muž, 47 rokov, VŠ, podnikateľ, občan SR

Inou skupinou migrantov na Slovensku sú jednotlivci, ktorí tu študovali na vysokej (príp. strednej) škole. Na druhej strane však ani štúdium na slovenskej škole nemusí zaručovať výhodnejšie postavenie na pracovnom trhu. Aj v tomto prípade je rozhodujúci odbor, ktorý jednotlivec vyštudoval, respektíve sociálne siete a ľudia, ktorých pozná. Toto zodpovedá i celkovému obrazu súčasnej situácie, keď je viac absolventov vysokých škôl ako ponúkaných pracovných miest. Čiže často i vysokoškolsky vzdelaný absolvent musí vykonávať prácu nezodpovedajúcu jeho kvalifikácii.

...lebo keď to skončím, školu skončím, magistra, ten titul načo mi je? Čo potom? Zase budem hľadať prácu? To bude skoro to isté, ako keď som prišla predtým... ale ja neviem, ani neviem, kde začnem hľadať. Na úrade práce ja som nikdy nebola...

Žena, 36 rokov, materská dovolenka, trvalý pobyt

Na Slovensku v súčasnosti pôsobí mnoho medzinárodných firiem, ktoré si tu založili pobočky. Tieto firmy cielene vyhľadávajú na Slovensku žijúcich cudzincov, prípadne regrutujú svojich zamestnancov priamo v krajine pôvodu. Zamestnávateľov zaujímajú najmä špecifické jazykové znalosti, ale aj porozumenie kultúre a zvykom v určitej krajine. Tento pracovný trh je však stále kvantitatívne veľmi obmedzený a zväčša sa viaže na rôzne call-centrá, pričom kvalifikácia migranta nie je často až taká dôležitá; najdôležitejšiu úlohu zohráva ovládanie určitých jazykov. V tejto oblasti sa preto uplatňujú často ľudia s rôznorodým vzdelaním.⁵

⁴ V júni 2011 bola nezamestnanosť na Slovensku 12,98 % (ÚPSVAR, 2011).

⁵ Pozri bližšie: Hlinčíková – Lamačková – Sekulová, 2011.

...Nie je to tu najlepšie, čo sa týka pracovných možností pre umelcov... A stále som nemala nejakú možnosť sa uplatniť aj v rámci školy, tak som hľadala iné možnosti. Potom som si vybrala úplne inú dráhu ako na prežitie, som pracovala pre jednu z IT spoločností. Vďaka tomu, že som ovládala jazyk...

Žena, 33 rokov, VŠ, materská dovolenka, občianka SR

V snahe nájsť si zamestnanie prešli niektorí jednotlivci na Slovensku rekvalifikačnými kurzmi (kurz účtovníctva, kozmetických služieb, počítačový kurz). Tieto kurzy si zväčša zaplatili sami, prípadne sa niektorí po získaní trvalého pobytu prihlásili na úrad práce, ktorý im ich následne sprostredkoval. V našom výskume sme zaznamenali motiváciu migrantov po zvyšovaní svojej kvalifikácie, a variabilné skúsenosti s týmito rekvalifikačnými kurzmi a veľkú flexibilitu migrantov reagovať na potreby pracovného trhu. Zároveň však možno konštatovať, že rekvalifikačné kurzy sú pre cudzincov s prechodným pobytom na Slovensku obmedzené, respektíve nedostupné.

Ako sa ukázalo aj pri našom druhom výskume *Migranti a migrantky na trhu práce v SR – identifikácia a prekonávanie bariér diskriminácie* (2011), značnou prekážkou pri hľadaní práce je vybavenie si všetkých potrebných formalít pri vstupe na trh práce a prístup k dôležitým informáciám. Z tohto hľadiska musí byť do procesu zapojený i budúci zamestnávateľ, čo do veľkej miery komplikuje situáciu a pozíciu cudzinca, keďže viacerí zamestnávatelia nie sú ochotní zaobstarať si potrebné povolenia a žiadať úrad práce o zamestnanie cudzinca.

Tak no viete tak, takto sa stalo, že tu pán profesor ..., ponúkol mi v rámci humanitárnej spolupráce prísť sem na Slovensko a pozrieť sa tu na technológiu ... Tak viete tak, ja keď som prišiel, tak to bola pre mňa nová technológia, veľmi zaujímavá, tak to keď som sa pozrel a v konci toho všetkého mi ponúkli zostať tu a popracovať, tak ja som bol, neviem ako v slovenčine, to agree... Áno, súhlasil.

Muž, 51 rokov, VŠ, zamestnanec, prechodný pobyt

...Sociálne siete sú veľmi dôležité, ja som si v podstate aj tú prvú robotu našiel cez kontakty. V podstate všetky zamestnania, v ktorých som kedy bol, som si našiel v podstate cez známosti. Je to najjednoduchší spôsob, ako sa zamestnať, a najzarucenejší spôsob, že niekoho aj prijmu.

Muž, 32 rokov, VŠ, zamestnanec, občan SR

• Podnikanie – práca na živnosť

Ako sme už v mnohých prácach konštatovali, viacerí migranti volia živnosť – podnikanie ako stratégiu pre zotrvanie a zachovanie ich pobytu na Slovensku i po prípadnej strate zamestnania. Do tohto rozhodnutia sú často dotlačení štruktúrnym nastavením systému. Takýmto spôsobom sa oslobodzujú od závislosti od zamestnávateľa, keď úzke prepojenie zamestnania a legálneho pobytu do veľkej miery formuje status jednotlivca–cudzinca na Slovensku. Avšak i táto stratégia má svoje nevýhody: jednotlivec si musí platiť všetky odvody sám; ak je prípadne zamestnaný ako živnostník, je pre „zamestnávateľa“ oveľa flexibilnejšou pracovnou silou ako zamestnanec. Zároveň sú s vybavovaním živnosti spojené isté finančné náklady a zodpovednosť, keď sa musí jednotlivec orientovať v nových, často menených zákonoch a pravidlách, čo môže byť pre migranta – najmä s počiatočnou jazykovou bariérou – veľmi zatažujúce.

Skončila pracovná zmluva a ja by som musela odísť (do krajiny pôvodu), ale ja som nechcela ísť, tak potom som si spravila živnostenskú. Tak si teda zmenila účel toho pobytu. Zamestnanie bolo výhodnejšie. Tá istota tej práce a tento predaj nie je dobrý. Teraz sú tie tržby veľmi malé...

Žena, 55 rokov, SŠ, živnostníčka, občianka SR

Ak sa spočiatku migrantom nedarí nájsť prácu, často si zvolia podnikanie, „samo-zamestnanie“ ako únik z obdobia bez práce, ako etapu, kedy môžu nadobudnúť na Slovensku pracovnú prax. Avšak práve následné nájdenie si stáleho zamestnania môže byť ešte zložitejšie.

Ale akonáhle máte ako cudzinka záujem ísť ďalej ako to podnikanie, tak už je to ťažšie, už je to komplikovanejšie. Keď nie je človek podnikavý typ, tak potom má problém. Zamestnať sa je pre cudzinca na Slovensku podstatne ťažšie.

Žena, 43 rokov, VŠ, opatrovatelka člena rodiny, trvalý pobyt

Na druhej strane sme sa stretli aj s príkladmi, keď podnikanie nebolo pre migranta vynútenou stratégiou, ale skôr znamenalo kariérny rast, osamostatnenie sa a prestíž. Keďže Slovensko bolo do roku 1989 uzatvorenou krajinou a v 90. rokoch sa postupne rozbíhal obchod a vznikali nové firmy, na tomto poli našli uplatnenie viacerí migranti, ktorí na Slovensko začali importovať tovar a služby. Ako sme už spomenuli, podnikanie prináša so sebou aj veľkú zodpovednosť a nutnosť dobre sa orientovať v novoprijatých zákonoch, čo i pre veľmi úspešných migrantov zostávalo spočiatku problematické. Preto zväčša mnohí vyhľadali profesionálnu pomoc právnikovi, alebo sa radili s krajanmi – podnikateľmi, prípadne s priateľmi a známymi zo Slovenska.

Niektoré výskumy hovoria o tzv. etnickej ekonomike, keď imigrantská skupina participuje na špecifickom, etnicky vymedzenom segmente pracovného trhu (Rákoczyová – Pořízková, 2009, s. 26), napríklad sa špecializuje na istý druh podnikania. Napriek tomu, že sme vo výskume pozorovali isté oblasti, na ktoré sa špecifické skupiny v podnikaní zameriavali (tzv. „ázijské“ bistrá, „čínske“ obchody, predajne kebabu, atď.), nehovoríme o nich ako o etnickom podnikaní, toto označenie by bolo príliš zovšeobecňujúce.⁶ Aj v týchto príkladoch dochádzalo k neustálej komunikácii a vzájomnému kontaktu medzi danou skupinou migrantov a inými migrantskými skupinami, ale i majoritnou spoločnosťou. Bolo by preto príliš zjednodušujúce nazvať túto oblasť ekonomickej aktivity etnickou. Mnohí podnikatelia zamestnávajú slovenských zamestnancov a ponúkajú služby a tovarom sa neorientujú iba na nejakú vybranú etnickú skupinu.

5.2.2. Pracovné uplatnenie a pracovné podmienky

Slovensko môže byť pre migranta synonymom kariérneho rastu, nových možností postupu v práci, ale aj tzv. de-skilling, teda zostupnú pracovnú mobilitu, keď migranti s vyšším vzdelaním vykonávajú nízkokvalifikované alebo nekvalifikované práce. Pre mnohých tak bola migrácia spojená naopak s pocívanou stratou vlastnej rozbehnutej kariéry – profesie, spojenou s istým sociálnym statusom.

Áno, áno, bol to taký kariérny rast... A keď som sa na to pozrel, áno to je. Takže už rok pracujem v tomto odbore...
Muž, 51 rokov, VŠ, zamestnanec, trvalý pobyt

Áno, ja som bola profesorkou... na strednej škole. Ale okrem toho som bola angažovaná vo všeličom. (povzdych) No pracovne sme boli obaja s manželom vyťažení vo všeličom... (povzdych) Takže sme boli vyťažení...
Žena, 43 rokov, VŠ, opatrovatelka člena rodiny, trvalý pobyt

Pri otázke pracovného uplatnenia sa na Slovensku všetci migranti smerovali k porovnávaniam svojej pracovnej skúsenosti v krajine pôvodu a na Slovensku. Zároveň hovorili o pozorovaných zmenách, rozdieloch v príjmoch a pracovnom vyťažení. V niektorých oblastiach Slovensko ponúka lepšie pracovné uplatnenie v niektorých odvetviach, ktoré sa v krajine pôvodu ešte len vyvíjajú.

... Tak rozdiel je taký, že bohužiaľ teraz je tak veľa v ... (krajine pôvodu) ekonomickej problémov... Tak taká špičková technológia ako ... my nemáme vôbec. Teraz, pred tromi týždňami, štartovalo fungovanie ... (danej technológie) ..., ale len štartovalo, a na Slovensku to už funguje od roku 1992, takže tu máte aj skúsenosti.
Muž, 51 rokov, VŠ, zamestnanec, trvalý pobyt

⁶ Pre kritiku používania termínov etnická ekonomika, etnické podnikanie pozri bližšie: Pieterse, JEV

Pre niektorých migrantov bol príchod na Slovensko spojený so zaujímavým finančným ohodnotením, aj keď v súvislosti s nákladmi, ktoré tu jednotlivci majú, sa migranti zhodli na priemerných platoch. Naopak iní migranti sú často – predovšetkým na začiatku svojho pobytu – ochotní prijať zamestnanie za minimálnu mzdu, pričom pracujú viac hodín denne, aby si tak zvýšili mzdu. Pracujú aj za nevýhodných podmienok, keďže očakávajú, že sa situácia časom zlepší, alebo sa po istom čase vrátia do krajiny pôvodu. Migranti sú zraniteľnou skupinou na trhu práce, kedy môžu spadnúť do tzv. „pasce flexibility“, keď sú ochotní vyplňať nedostatky na trhu práce, vykonávať práce nezodpovedajúce ich kvalifikácii a za neistých pracovných podmienok.

Ale viem, že v tej fabrike, tam také reči viedli tí chalani, že je to tým systémom... nebolo to o tom, že niekto bol Albánc alebo Nemec... Tá agentúra sa snažila čo najlacnejšiu pracovnú silu nábrať, aby zarobila na seba. Takže vlastne tí chalani, hlavne tí nequalifikovaní, mali taký zárobok, že keby robili doma, bolo by to rentabilnejšie. Ale práve toto boli tí, čo nemali rentabilnú robotu, doma sa možno poprepúšťalo, tak išli sem. Ale ubytovanie im síce hradili, ale potraviny a všetko bolo drahšie ako tam, tak keď si to človek spočítal, doma by zarobil viac. Ale práve možno tí odborníci, zvärači a sústružníci, alebo ja neviem..., ale tí zvärači si to chválili...

Muž, 32 rokov, VŠ, zamestnanec, občan SR

5.2.3. Obdobie bez práce

Ak má migrant na Slovensku prechodný pobyt, nemôže teoreticky zostať bez práce, inak by následne stratil i právo na pobyt na Slovensku. Prechodný pobyt za účelom zamestnania a zamestnanie sú absolútne zviazané a v dnešnom právnom systéme neexistuje ochranná lehota, ktorá by poskytovala jednotlivcovi možnosť za isté ohraničené obdobie nájsť si inú prácu. Väčšina migrantov teda skúsenosť s obdobiím bez práce nemala, avšak objavili sa prípady, keď buď rodinné okolnosti, alebo samotná legislatíva zabránili jednotlivcom pracovať.

Zo zákona o prechodnom pobyte vyplýva, že ak cudzinec prichádza na Slovensko za účelom zlúčenia rodiny, nemôže podnikáť a vstupovať do pracovnoprávneho vzťahu počas trvania tohto pobytu po dobu jedného roka. Práve o takejto skúsenosti vypovedajú viaceré respondentky, ktoré prišli na Slovensko za účelom zlúčenia rodiny. Tieto respondentky tak museli zostať prvý rok pobytu na Slovensku bez práce. Práve počas tohto počiatočného obdobia, keď sa jednotliviec adaptuje na nové podmienky a novú krajinu, nadväzuje nové vzťahy a začína sa orientovať v krajine, sú tak mnohí migranti (v tomto prípade najmä ženy) izolovaní, a táto situácia v žiadnom prípade nepomáha pri ich úspešnej integrácii do spoločnosti. Keďže participácia na ekonomickom trhu nemá len ekonomickú funkciu ale i sociálnu, migrantka prichádza o interakciu s inými ľuďmi, a jej kontakty sú preto obmedzené na úzky okruh ľudí – najbližšiu rodinu, prípadne blízke okolie. To významným spôsobom obmedzuje aj orientáciu jednotlivca a začlenenie do spoločnosti. Zároveň to vplýva i na jej subjektívne seba-hodnotenie, keďže sa nemôže zapojiť do aktívneho ekonomického života, a tak je odkázaná na zárobok manžela.

Lebo tým, ako som vám vravela, že som prišla za manželom, tak som najprv nemohla pracovať a nemala som príjem. A ja sa považujem za ženu lídra, viete si predstaviť, čo to so mnou muselo robiť (smiech). Aj ja som bola v tej pozícii doma, keď som musela bojovať... Bolo aj také, že peňazí bolo málo, bol ich nedostatok... Keď nie ste samostatná, tak si pripadáte ako podriadená. A ja vám poviem, že vela mojich kamarátok má tento problém... Manžel ich živí, a potom mu nemôžu nijako odporovať alebo oponovať, ďalekosiahle následky to má.

Žena, 43 rokov, VŠ, opatrovatelka člena rodiny, trvalý pobyt

Ďalšou skúsenosťou z obdobia bez práce bolo rozprávanie migrantky, ktorá prišla na Slovensko za manželom a po príchode zostala na materskej dovolenke so svojím dieťaťom, a pritom zároveň študovala na vysokej škole.

Teraz, posledné tri roky, žijem v dosť takej izolácii, kde je vlastne iba škola a rodina, škola a rodina, veľmi málo chodím medzi ľuďmi a komunikujem. Nakupovať a to... ďalšie deti už nechcem, už nechcem ďalšie tri roky byť sama...

Žena, 36 rokov, VŠ, materská dovolenka, trvalý pobyt

Príbeh jednej z migrantiek sa dotýkal aj rodinných okolností, pre ktoré sa rozhodla zostať doma a pracovať ako opatrovatelka svojho invalidného syna. Bolo pre ňu veľmi ťažké zladit' povinnosti v rodine a domácnosti, a pritom si nájsť stále zamestnanie.

No a po príchode ja som na Slovensku nemala robotu. Mne sa bolo veľmi ťažké tu uplatniť. Lebo, ako hovorím, manželova robotu nebola problém... predsa len on bol na tom aj tak lepšie ako ja. Ja som mala malé deti, lebo je to tak, že hlavne žena je tá, čo má deti (smiech). Hlavne syn mal iba dvanásť, bol taký málo schopný, tak som ostala doma s ním šesť rokov.

Žena, 43 rokov, VŠ, opatrovatelka člena rodiny, trvalý pobyt

Niekedy migranti nemali skúsenosť priamo s nezamestnanosťou. Ak napríklad pracovali ako živnostníci alebo podnikatelia, skôr opisovali obdobia, keď nemali dostatok práce.

Tak ja som od toho roku 1991 – 1992 podnikateľ, takže nemôžem povedať, že som bol bez práce, že som bol nezamestnaný. Aj keď boli nejaké ťažšie obdobia, že som veľmi nemal do čoho pichnúť, ale vždy som sa snažil niečo si nájsť, niečo nové skúsiť... Na druhej strane som tu ale bol stále na podnikateľské vízum, ktoré vôbec nedáva možnosť byť na Slovensku nezamestnaný. A tiež je dôležité aj to, že na Slovensku nemôže ostať ten podnikateľ, ktorý je v strate. Jednoducho, podnikanie nemôže byť v mínuse, lebo potom Slovensko zruší to vízum.

Muž, 47 rokov, VŠ, podnikateľ, trvalý pobyt

Na druhej strane niektoré profesie, ktoré vykonávajú migranti, sú také špecifické a žiadané, že jednotlivci nemali skúsenosť s obdobím bez práce.

Nie, viete, ja som s tým tak deficit nemal, pretože taká ... špecializácia tento odbor, on nie je v takom deficite, viete, to je taký špičkový odbor, by sa dalo povedať, tak medzi lekářskymi špecialistami, tak viete, nebol som tak bez roboty.

Muž, 51 rokov, VŠ, zamestnaný, prechodný pobyt

5.2.4. Prekonávanie bariér sociálnej integrácie

Migranti a migrantky na Slovensku často čelia viacerým bariéram pri začleňovaní sa do chodu spoločnosti a zapojení sa do trhu práce, čo do veľkej miery ovplyvňuje ich subjektívny pocit úspešnosti a spokojnosti so životom na Slovensku. Najväčšou prekážkou pri sociálnej integrácii migrantov do spoločnosti je určite jazyková bariéra, súčasne však migranti zažívajú i ďalšie ťažkosti, zväčša spojené s administratívnymi problémami, uznaním dosiahnutého vzdelania, komunikáciou so zástupcami oficiálnych inštitúcií, ale i zabezpečením svojho každodenného fungovania na Slovensku.

• Jazyková bariéra alebo „na Slovensku po slovensky“

Jazyk sa opäť ukázal ako veľmi dôležitá kompetencia pri integrácii. Úroveň znalosti slovenského jazyka sa medzi respondentmi líšila, všetci však deklarovali potrebu jazyk ovládať. Nedostatočná znalosť jazyka spôsobuje migrantom nemalé problémy – najmä pri komunikácii s inštitúciami, úradmi, ale aj pri každodennej interakcii s kolegami v práci, zákazníkmi, atď. Práve neznalosť slovenčiny môže migrantom spôsobiť ťažkosti, ale i vážne nedorozumenia v práci alebo podnikaní.

...skôr problémy s jazykom, aj to je problém. Keď napríklad policajt ide na kontrolu, zastaví nejakého (cudzince) a opýta sa ho, čo robíš, čo robíte? A on povie, že neviem. Tak čo? On sa spýta, že: kde máte firmu? A on vôbec tomu nerozumie, a povie, že nevedel som... Chcel povedať nerozumiem, ale povedal: nevedel som. Aha, a oni si potom myslia, že to je nejaký klamár, to je podozrivé, že on podniká a nevie, kde má firmu...

Muž, 47 rokov, VŠ, podnikateľ, občan SR

Jazyk je veľmi dôležitý, vedieť čítať, poznať zákony, predpisy, ale keď neviete čítať po slovensky... Po druhé, keby sa rýchlo naučil po slovensky, keby nejaké kurzy, nejaká organizácia pre nich... aby poznali slovenské zákony, predpisy, to by pomohlo...

Muž, 47 rokov, VŠ, podnikateľ, občan SR

Najmä pri niektorých kvalifikovaných pozíciách je jazyk nevyhnutnou súčasťou každodennej komunikácie a jednotlivci potrebujú ovládať slovenčinu na výbornej úrovni. Respondenti volili rôzne formy učenia sa – od samoštúdia, pozerania televízie, až po navštevovanie jazykových kurzov. Niekedy však ani takáto znalosť slovenčiny nie je dostatočná pre slovenský pracovný trh, keďže sa na mnohých pozíciách vyžaduje slovenčina ako materinský jazyk. Niektorí migranti sa zase stretli s predsudkami kvôli ich prízvuku.

... tá slovenčina nie je môj materinský jazyk, a aj keď pozerám na tie ponuky pracovné, tak slovenčina musí byť materinský jazyk, čo v mojom prípade tak nie je...

Žena, 33 rokov, VŠ, materská dovolenka, občianka SR

... a všimla som si, bola to taká zaujímavá vec, že keď som rozprávala s niekým, ten človek mi rozumel dobre..., ale v podstate ak prišiel k informácii, že som z ... (krajiny pôvodu), automaticky mi prestával rozumieť. Ale to nebolo v tom, že oni chceli... Oni nejako taký ako blok mali...

Žena, 44 rokov, SŠ, živnostníčka, občianka SR

Pri návšteve jazykových kurzov migranti často spoznali svojich krajanov, prípadne iných cudzincov, s ktorými udržiavali kontakty aj po ukončení kurzov. Jazykové kurzy na Slovensku sú pre migrantov ešte stále nedostupné (najmä z finančného hľadiska). Aj preto sa väčšina migrantov buď učila slovenčinu sama, alebo využili možnosť bezplatného štúdia cez nejakú mimovládnu organizáciu alebo jazykový inštitút.

... lebo je tu aj jazyková bariéra, pretože keď vy cestujete aj na Slovensko pozrieť sa, pokukať tam naľavo a napravo, dobre tak... povedať dobré ráno, nie je ešte jazyková úroveň taká, ako potrebuje práca taká kvalifikovaná alebo špecializovaná práca..., na to by mal byť určitý čas, viete, že vy pochopíte slovenčinu. ... čo sa týka gramatiky, ... tak treba úsilie a čas to pochopiť.

Muž, 51 rokov, VŠ, zamestnanec, prechodný pobyt

(A myslíte si, že je teda ťažké nájsť si na Slovensku prácu bez znalosti slovenčiny?) *No viete, tak to záleží na tom, že akú prácu budete vykonávať. Viete, keď niekto vykonáva takú prácu na stavbe, takú nekvalifikovanú, tak no čo... „Dobrý deň“, „Prines to“, „Odnes to“, tak to aj stačí. Ale keď niekto robí už takú odbornú prácu, no tak viete, znalosť jazyka musí byť. Viete tak vyjadriť sa treba, napísať správu treba, nehovorím už o tom, keď chceš urobiť takú nejakú prednášku, tak to už bez jazyka...*

Muž, 51 rokov, VŠ, zamestnanec, prechodný pobyt

Pre mnohých migrantov je nápomocné, ak sa ich deti učia slovenčinu v škole. Vtedy sa zväčša snažia učiť sa spolu s dieťaťom, prípadne sa snažia zdokonaľiť v jazyku, aby porozumeli učiteľom v škole, pri rodičovských združeníach a podobne.

Mala som malú dcéru, tá sa po slovensky naučila od škôlky. Ja som sa s ňou začala učiť poriadne od jej prvej triedy. Povedala som jej, že ona je zodpovedná za moju slovenčinu. A ona to zobrala tak zodpovedne, že keď v prvom ročníku prišla zo školy, ukázala mi šlabikár a učila ma, toto je veľké tlačené A (smiech). Takto sme začali... No a nemáte k tomu žiadne pomôcky, všetko som sa musela naučiť sama. Nakoniec som si urobila aj štátnicu zo slovenčiny.

Žena, 43 rokov, VŠ, opatrovatelka člena rodiny, trvalý pobyt

Väčšina migrantov prichádzajúcich alebo žijúcich na Slovensku sa spolieha na samoštúdium. Keď je jednotlivci schopný komunikovať na základnej úrovni, zväčša bez správneho používania gramatiky, mnohí migranti so štúdiom jazyka prestávajú. V rámci podnikania alebo vykonávania istého zamestnania sa tak často slovná zásoba obmedzí len na pár fráz a výrazov, ktoré sú pri vykonávaní práce potrebné, pričom bežná komunikácia nie je samozrejmosťou. Práve túto medzeru by mali vyplniť jazykové kurzy, ktoré by sa mali poskytovať v rámci integračného procesu migrantom po ich príchode a počas života na Slovensku.

Bolo by tu treba kurzy, bolo by treba možno zriadiť niečo, nie aby sa človek tomu ... (jazyku) venoval sám. Viem, že každá ... (migrantka), ktorá prišla sem, potrebuje pomoc. Akože, nie každá si na tom jazyku dá až tak záležať... Hovorí síce, ale neposúva sa ďalej. Už sa ďalej nevzdeláva. Zvykla si, a už nepočuje, nezaujíma sa o to, že tá jej slovenčina je v skutočnosti hrozná. No a myslím si, že keby boli nejaké kurzy pre cudzincov, tak už je na čom stavať...

Žena, 43 rokov, VŠ, opatrovatelka člena rodiny, trvalý pobyt

Ja som sa sám učil. A keď som prišiel k tomu, že keď chcem pracovať tu na Slovensku, tak preto musím i niečo robiť. A bol som aj na jazykových kurzoch... Na kurz to bolo asi dva a pol mesiaca alebo tri mesiace... Viete to boli kurzy po sobotách, takže to mi veľmi vyhovovalo v tú sobotu, v nepracovný deň.

Muž, 51 rokov, VŠ, zamestnanec, prechodný pobyt

• Uznávanie diplomov

Súčasťou procesu hľadania svojho uplatnenia na Slovensku je pri kvalifikovaných pracovníkoch častá nutnosť dať si nostrifikovať, overiť svoje získané vzdelanie v krajine pôvodu, prípadne v inej krajine mimo Slovenska.⁷ Pre vstup na pracovný trh na úrovni, ktorá by zodpovedala získanému vzdelaniu jednotlivca, je nostrifikácia nevyhnutná. Skúsenosti s touto procedúrou sa líšili a zaznamenali sme tak negatívne, ako aj pozitívne reakcie.

A to vzdelanie a uznanie vzdelania – to je ďalšia samostatná kapitola. Ešte len teraz sme s manželom obdržali tituly... Až deväť rokov to trvalo. Deväť rokov musí človek čakať na to, aby mohol používať titul. My sme skromní, môžeme robiť hocičo, lenže viete... Sme na Slovensku, a tu titul zohráva svoju úlohu...

Žena, 43 rokov, VŠ, opatrovatelka člena rodiny, trvalý pobyt

Nie v tom zmysle, že nostrifikácia ... diplomu, nemal som v tom zmysle komplikácie, tak, pretože viete prečo: pretože aj ... (zamestnávateľ) mal záujem.

Muž, 51 rokov, VŠ, zamestnanec, prechodný pobyt

• Ubytovanie

Od toho, aké má jednotlivec pracovné podmienky – najmä teda od jeho príjmov – sa odvíja množstvo ďalších súvislostí, ktoré sa odrážajú na celkovej úrovni života migranta. Určite je ňou i bývanie, ktoré musí migrant riešiť hneď po príchode na Slovensko. Práve na základe svojich finančných možností sa jednotlivec usídľuje, hľadá ubytovanie zodpovedajúce jeho situácii. Zatiaľ na Slovensku nemôžeme hovoriť o akýchsi segregovaných, alebo tzv. migrantských štvrtiach, kde by sa migranti koncentrovali. Je to najmä z dôvodu nízkeho počtu migrantov na Slovensku. Avšak v prípade, že sa nezačne s aktívnou integračnou politikou, táto priestorová koncentrácia istých skupín migrantov sa nemusí vyhnúť ani Slovensku.

Pozorovali sme tiež rôznorodosť v spôsoboch hľadania ubytovania. Niektorí migranti si našli podnájom prostredníctvom inzerátov v novinách alebo na internete, prípadne im pomohla rodina či známimi žijúci na Slovensku. Pre iných ubytovanie sprostredkoval zamestnávateľ. Možnou stratégiou bolo i to, že migranti prvé mesiace pobytu strávili u svojich známych, rodiny, pokiaľ sa sami na Slovensku neorientovali a nenašli si vlastné bývanie.

On (rodinný známy) mi veľmi pomáhal, ja som na začiatku bývala u neho, lebo on mal veľký byt. On mi tiež pomáhal hľadať, a potom sme si už druhýkrát hľadali sami...

Žena, 36 rokov, VŠ, materská dovolenka, trvalý pobyt

Niektorí naši respondenti sa stretli s nerovným zaobchádzaním a stereotypmi pri hľadaní ubytovania. Príkladom je skúsenosť migrantky, ktorá vypovedala o tom, ako si po príchode na Slovensko spolu s rodinou hľadali ubytovanie.

⁷ Nostrifikáciu, uznávanie dokladov o vzdelaní, má na starosti *Sredisko na uznávanie dokladov o vzdelaní, Ministerstvo školstva SR*.

Akonáhle počuli, že sme z ... (krajiny pôvodu), tak to bolo celé v absolútne iných dimenziách, iných podmienkach a iných sumách... (Chcete tým povedať, že vám dali rozdielne ceny, keď zistili, že ste cudzinci?) ... Ano, isteže. A ešte nevýhodné podmienky.

Žena, 43 rokov, VŠ, opatrovatelka člena rodiny, trvalý pobyt

Ale ako sme už konštatovali, skúsenosti sú naozaj rôznorodé, a tak sa objavil i opačný názor, keď migranti vypovedali, že nikdy nemali problém nájsť si ubytovanie.

Dokonca si so ženou myslíme, že pre Slovákov je lepšie prenajímať tie byty cudzincom. Lebo keď prenajme byt cudzincovi, tak cudzinec sa snaží všetko platiť načas, má všetko v poriadku, aby nemohol prísť o papiere.

Muž, 47 rokov, VŠ, podnikateľ, trvalý pobyt

Aj v prípade, že migrant pracoval na vysokokvalifikovanej pozícii a v pomere ku svojej krajine pôvodu zarábala viac peňazí, v súvislosti s celkovými výdavkami a faktom, že chcel podporovať finančne i rodinu, môže byť bytová otázka stále problematickou.

... je to problém viete, s tým ubytovaním. ... nájsť si je ľahké, ale platba za ten byt, viete, keď som tu už v inom štáte, tak ja chcem aj pomáhať rodine, tak aj manželke, synovi, no čo vám budem hovoriť, je to trošku také, ja neviem, ako to riešiť...

Muž, 51 rokov, VŠ, zamestnanec, prechodný pobyt

• Skúsenosti s inštitúciami

Či už ide o vysokokvalifikovaných, alebo o nízkokvalifikovaných migrantov, v podstate takmer každý vidí problém najmä v komunikácii s oficiálnymi štátnymi alebo regionálnymi inštitúciami, úradmi. Mnohí sa stretli s voľným a rozdielnym výkladom zákonov a ustanovení, čo im neskôr spôsobovalo problémy. Najčastejšie však v súvislosti s inštitúciami a úradmi migranti hovorili o úrade cudzineckej polície, respektíve pracovníkoch cudzineckej polície ako o veľmi ťažko prístupných, často arogantných, a najmä neschopných komunikovať v cudzom jazyku. Zväčša všetci naši respondenti potvrdili, že sa často cítia v podriadenej pozícii, a to im nie je príjemné. Mnohokrát preto migranti žiadali o získanie trvalého pobytu, najmä kvôli tomu, že im odpadla povinnosť každoročne predlžovať prechodný pobyt na cudzineckej polícii.

...vy poznáte ten systém, ja som tam bol už o šiestej hodine ráno, aby som bol prvý... Tak aj to mi obrozovalo môj pracovný deň, či sa dostanem do toho vnútra (úradu cudzineckej polície), alebo nedostanem. Pretože ja som bol aj svedkom toho, že viete, tie čísla..., skončili sa, neviem, ako sa to stalo, ten lístok bez čísla, tak povedali, že už to neplatí. A čo mám robiť? Ja som už všetko zariadil na svojom pracovnom mieste, tak kedy mám prísť? Zajtra mám prísť. A zajtra tá istá situácia môže byť: že prídem, a tam mi povedali, že občania z Ázie a Afričania tam od dvanástej hodiny... od polnoci. Tak to viete..., to je pre mňa problematické, lebo keď som tu, tak tam (v práci) musí byť niekto náhradný... Tak aj to, keď už pôjdem, a nedostanem sa... tak vrátim sa a poviem, že prosím svojho šéfa, že tak čo mám robiť, tak pôjdem zajtra. A zajtra tak určite to bude? No neviem. Viete, v tomto trošku, keby sa podarilo, ... to urobí, že by to bolo trochu regulované. Že by som prišiel ráno a by som vedel, že sa dostanem tam do toho a odovzdám všetky dokumenty...

Muž, 51 rokov, VŠ, zamestnanec, prechodný pobyt

Skúsenosti s aosím j s inejo hodbolE20(e)1(m-5()5(sobbjav)6(alo31 vvie, kdifednýn meaos)1(d)bol)-5(

v ... (krajine pôvodu) majú ten rodný list vo forme notárskeho overenia, ale to je pre všetkých ... (krajanov), to nie je iba pre mňa, že ja mám iba taký zvláštny. Ale oni chceli, aby som mala taký, ako je slovenský, ale to predsa naša vláda nedá kvôli mne – znovu urobia formulár? My sme sa vtedy strašne rozčulovali, sme im povedali: môžete sa ísť opýtať na ambasádu, oni vám potvrdia, či je to tak. Oni ale nie, to nie je problém overiť. Ale oni nie, my nikam nebudeme volať, a pokiaľ nemáte taký rodný list, ako máme my, tak proste vám to nemôžeme uznať...

Žena, 36 rokov, VŠ, materská dovolenka, trvalý pobyt

V skúsenostiach migrantov sa objavilo i pár, ktoré neboli jednoznačne negatívne.

Ako som vravel, to záleží na jednotlivcovi, či si schopný človek, či si vzdelaný a tak ďalej. Ja som nemal problémy, ja som vždy všetko vysvetlil, žiadny problém som nemal.

Muž, 47 rokov, VŠ, podnikateľ, občan SR

• Nedôvera z neznalosti

V rozhovoroch s našimi respondentmi sa objavili i skúsenosti s predsudkami a stereotypmi zo strany majoritnej spoločnosti. Vyplyvajú zväčša z neznalosti a chýbajúcej skúsenosti s „inými“ kultúrami, ľuďmi, ktorí pochádzajú z iných krajín. Práve takéto správanie môže klást bariéry pri širšej komunikácii a vzájomnom nadväzovaní kontaktov.

Ja keď som nastúpil v ... do fabriky ako brigádnik, tak tiež boli také narážky, ale človek sa s tým musí vysporiadať, lebo Slováci poznali z ... (krajiny pôvodu) málo. Kým si to človek nebral osobne – a nemal by si to brať osobne – tak zrazu mal veľa kontaktov, milión známych.

Muž, 32 rokov, VŠ, zamestnanec, občan SR

Najmä u zákazníkov sa mi to stáva, že sa nedobre ku mne správajú. Keď mám napríklad v lete otvorené dvere do obchodu, tak oni zakričia, že „á, ... (etnické označenie)!“

Žena, 55 rokov, SŠ, živnostníčka, občianska SR

Viacerí mali skúsenosť s tým, že ak hovorili na verejnosti vo vlastnom jazyku, boli často okríknutí, aby hovorili po slovensky. To sa vzťahovalo zväčša na migrantov hovoriacich východnými jazykmi.

...lebo keď sme sa presťahovali (z krajiny pôvodu), ja som nemohla rozprávať po X vonku. To ako keby ste mali niečo na sebe. Ľudia sa otáčali, že v akom jazyku to hovoríme... Keď už je to iná reč napríklad, tak sa povie, že hovorte po slovensky, keď ste na Slovensku. Takže sa nad tú cudziu reč človek povyšuje. Slováci sú tolerantní, iba keď sa otáčajú na západ. Keď sa otáčajú na východ, tak sa povyšujú...

Žena, 43 rokov, VŠ, opatrovatelka člena rodiny, trvalý pobyt

5.2.5. Smer → integrácia

V rozhovore o svojom živote na Slovensku migranti nehovoria implicitne o procese integrácie ako takom, skôr opisujú jednotlivé bariéry, svoje úspechy, pocit začlenenia a zlepšenia, ktoré by uvítali. Aj podľa ich vyjadrení je pre úspešný pobyt a život na Slovensku dôležité získať všetky kľúčové kompetencie (ovládanie slovenského jazyka, informovanosť, prístup na pracovný trh atď.). Práve to im do veľkej miery umožňuje osamostatniť sa: uvedomenie si vlastných práv a povinností, a tým sa stať i menej zraniteľnými. Aj z tohto dôvodu viacerí migranti vyslovili potrebu zriadiť (integračné) centrá pre migrantov, a to vo viacerých lokalitách na Slovensku, nielen v Bratislave. Najmä spočiatku má migrant potrebu získať základné informácie o Slovensku, vyhľadať pomoc, zorientovať sa v krajine, zistiť, ako môže hľadať prácu, aké dokumenty potrebuje atď. Zároveň, ako sme spomenuli, mnohé ženy, prípadne iní rodinní príslušníci, ktorí prichádzajú na Slovensko za účelom zlúčenia s rodinou, sa po príchode ocitajú v izolácii. Práve zriadenie kontaktného centra by im mohlo pomôcť dostať sa k informáciám o možnostiach a spôsoboch, ako sa zapojiť do každodenného života, prípadne o jazykových či rekvalifikačných kurzoch.

... Keby boli nejaké také inštitúcie, ktoré by pomáhali ľuďom nájsť si prácu... Ja by som sa chcela viac dozvedieť, ako mám nájsť prácu... nejaké prípravy, pretože ak je človek dlho doma v izolácii, tak potrebuje nejaké prechodné obdobie si trošku zvyknúť na to pracovné prostredie... nejaká komunita, kde sú cudzinci... Myslím, že my sme ako tá slabá skupina. My nie sme tí ľudia, čo dochádzajú zo Slovenska niekam inam, my sme tu dlhodobo, tu bývame, aj pracujeme, žijeme a na naše práva nikto nepozera...

Žena, 36 rokov, VŠ, materská dovolenka, trvalý pobyt

...ale treba tu základy, nejaké miesto, kde by sa dalo stretávať aj v regiónoch, kde by sa poskytovali cudzincom služby, jazykové kurzy alebo kurzy o Slovensku.

Žena, 43 rokov, VŠ, opatrovatelka člena rodiny, trvalý pobyt

Ak migranti trávia väčšinu svojho času v práci, zväčša nemajú dostatok času ani energie na štúdium slovenského jazyka, prípadný rozvoj sociálnych vzťahov a sietí. To môže ďalej vplývať na ich izoláciu. Aj tomu by podľa nich mali predchádzať kontaktné centrá, ktoré by im pomohli, prípadne ich aktívne kontaktovali a zahrnuli do aktivít.

Predovšetkým treba povedať, že aby ste kontaktovali inštitúcie, tak ich najprv musíte poznať. Jednoducho musíte vedieť, na koho sa treba obrátiť... A vlastne sa znova dostávame ku tomu jazyku. Tu sa volajú inštitúcie inak..., bežne migrant vlastne ani nevie, čo ktorá inštitúcia robí a čím sa zaoberá. Tým pádom sa neviete zorientovať. A už nehovorím o tom, že sa bežne cudzinec nevie zorientovať ani v právach, v smerniciach a zákonoch.

Žena, 43 rokov, VŠ, opatrovatelka člena rodiny, trvalý pobyt

Ako ilustrujú výpovede našich respondentov, príchod do novej krajiny, oboznámenie sa s prostredím, vybavenie si všetkých potrebných potvrdení, štúdium jazyka, to všetko si vyžaduje veľmi veľa úsilia. Preto sú najmä prvé mesiace – aj rok po príchode do novej krajiny – v niektorých ohľadoch veľmi stresujúce.

Viete, ja vám poviem tak, že keby mi teraz povedali,... alebo nie teraz, keď som prišiel, keď mi povedal pán riaditeľ, že my vám ponúkame pracovné miesto, poďte k nám pracovať... Keby mi povedali vtedy, čo mám urobiť, koľko práce to bude potrebovať, tá výuka jazyka, tých „komputerných“ programov a tak ďalej, ja neviem, či by som súhlasil. Ale tak postupne, postupne to šlo.

Muž, 51 rokov, VŠ, zamestnanec, prechodný pobyt

Mnohí migranti a migrantky, ktorí prichádzajú na Slovensko, berú zmenu krajiny svojho pobytu ako výzvu. Prichádzajú s tým, že môžu niečo nové vyskúšať a niečo vo svojom živote zmeniť. Bolo by stereotypom predpokladať, že všetci migranti sú ľudia, ktorým sa v krajine pôvodu nedarilo a prišli skúšať šťastie na Slovensko. Zmena pobytu však znamená aj mnoho starostí, najmä ak sa presídľuje celá rodina.

My sme však necestovali na Slovensko kvôli práci, to nie. My sme mali v ... (krajine pôvodu, pozn. aut.) život zabezpečený. Mali sme roboty, rozbehnuté podnikanie..., lebo v ... sa nedá vyžiť iba z platu, proste zabezpečené životy s manželom. Taký kvalitný profesijný život, taký vývoj kariérny. A potom zrazu odísť, a prísť sem.. No nebolo to ľahké...

Žena, 43 rokov, VŠ, opatrovatelka člena rodiny, trvalý pobyt

Mnohých však pri ich plánoch zastaví, resp. spomalí práve veľmi ťažkopádny a neflexibilný slovenský systém, spojený tak s pobytom cudzincov na Slovensku, ako aj s podnikaním. Jedným z pozitívnych príkladov je určite aj príbeh migrantky, ktorá si na Slovensku založila občianske združenie. Jeho činnosť nie je zameraná na krajanskú skupinu žijúcu v danej oblasti, ale na integráciu mladých ľudí s mentálnym postihnutím. Zároveň sú niektorí migranti a migrantky aktívni v kultúrnom živote, organizujú kultúrne a spoločenské akcie a prispievajú tak k rozvoju kultúrneho života na Slovensku.

Pozývam rôznych ľudí, spievame tam, tancujeme, máme tam spevácky zbor a aj tu spievam v zbere. Tak som napríklad tu pozývala zbory, boli už tri vystúpenia... V podstate to v rámci voľného času organizujem a udržiavam. A to vlastne aj z vlastného, časť som z prostriedkov vyzbierala na to, aby mohli prísť, aby tu mohli byť ubytovaní, lebo to aj niečo stojí zabezpečiť to pre taký štyridsať členný zbor. To je ťažké, to je veľké.

Žena, 43 rokov, VŠ, opatrovatelka člena rodiny, trvalý pobyt

• Stať sa jedným z „nás“

Mnohí migranti po uplynutí piatich rokov prechodného pobytu na Slovensku žiadajú o trvalý pobyt, a to najmä kvôli odbúraníu problémov spojených s každoročným predlžovaním prechodného pobytu, pracovného povolenia a získaním stálejšieho statusu na Slovensku. Prechodný pobyt a následné pracovné povolenie totiž nie je flexibilný status: ak cudzinec stratí prácu, stratí súčasne i povolenie na pobyt na Slovensku. Trvalý pobyt okrem voľného prístupu na trh práce umožňuje cudzincovi kúpiť si vlastné bývanie, uľahčuje mu žiadosť o úver, a zároveň mu umožňuje voľne sa pohybovať v rámci Schengenského priestoru. Získanie občianstva by pre mnohých zároveň znamenalo stratu ich pôvodného občianstva. Preto sa viacerí po získaní trvalého pobytu na Slovensku rozhodli o občianstvo SR zatiaľ nežiadať.

(Rozmýšľate o tom, že by ste požiadali o slovenské občianstvo?) Nevieť, rozmýšľam... Doteraz ešte bol problém s cestovaním. Mój manžel môže cestovať kamkoľvek po Európe, ale ja ešte potrebujem vízum, musím žiadať o víza. To nám niekedy komplikuje, že nemôžeme plánovať dopredu, tak sme na to mysleli. Ale teraz už aj ja, okrem Anglicka môžem cestovať v Európe. Tak neviem, už mi to občianstvo nepripadá také atraktívne.

Žena, 36 rokov, VŠ, materská dovolenka, trvalý pobyt

Občianstvo je chápané ako vyvrcholenie integrácie cudzinca do majoritnej spoločnosti a zároveň dosiahnutie statusu, keď je migrant vnímaný ako „plnohodnotný“ člen danej „príjímajúcej“ spoločnosti. Občianstvo označuje rovnosť práv pre všetkých občanov v rámci politickej komunity, napriek tomu formálna rovnosť len málokedy vedie k rovnosti v praxi. Aj tak má získanie občianstva pre migranta spolu s viacerými praktickými i symbolickými úlohami „prijatia“ a „uznania“ (Castles – Miller, 2003, s. 43).

Nemustím si chodiť predlžovať každý rok pobyt, lebo to predlžovanie pobytu je hotový horor, a to je slabý výraz... Zdá sa mi, že je taká väčšia akceptácia aj zo strany policajtov, úradníkov aj ľudí celkovo; inak sa správajú aj keď vidia, že už mám občiansky preukaz.

Žena, 55 rokov, SŠ, živnostníčka, občianka SR

Povedzme aj kvôli tomu, že ja ľúbim Slovensko, páči sa mi žiť na Slovensku, mám rád toto prostredie, veľmi, veľmi sa mi tu ľúbi. ...môžem cestovať – keď ja mám X občianstvo a Y pas a keď chcem ísť do Nemecka, tak potrebujem víza do skoro všetkých krajín, a teraz, keď mám slovenský pas, tak nemám problém.

Muž, 47 rokov, VŠ, podnikateľ, občan SR

(Migrantka opisuje, ako sa cítila, keď si prišla na úrad po potvrdenie o svojom občianstve SR) A ja že čo to je? A ona, že to už máte papiere na nové občianstvo. Tak to dali do obálky, vybrali odtiaľ šek na 24-tisíc... A na to, že som bola rozvedená, sama s tromi deťmi, tak určité peniaze som požičala, určité peniaze som zarobila, a postupne tak nazbierala, a večer som pridávala po tisícke, po päťstovke, po stovke, a som zavolala decká, pozrite sa, koľko peňazí, toľko pokope už nebudeme dlho vidieť – pozerali, prekladali, na jednu kopy, na všetky kopy a ráno som potom išla, zaplatila šek, išla som na matriku, na krajskú ... už keď som im dala ten šek, tak mi dali osvedčenie o občianstve vlastne pre mňa aj syna.

Žena, 44 rokov, SŠ, živnostníčka, občianka SR

• Sietovanie

Siete založené na rodinnom alebo lokálnom pôvode môžu byť veľmi dôležité pri hľadaní práce a celkovom vyhľadávaní informácií (Eriksen, 2005; Boyd, 1989). V prvotnom období po príchode

musia migranti zvládnuť všetky povinnosti týkajúce sa ich formálneho postavenia na Slovensku – teda ich povinnosti k cudzineckej polícii, úradu práce atď., ale aj nadobudnúť schopnosť informácie si vyhľadávať (napríklad novinky v legislatíve vzťahujúce sa na podnikanie). Krajské alebo rodinné siete často vytvárajú možnosti pre uplatnenie a podporu, súčasne slúžia ako pomoc pri vyriešení niektorých problémov – dočasné požičanie peňazí, zamestnanie alebo branie si tovaru na lízing.

To samozrejme nedá sa tak všeobecne hovoriť, to je individuálne – niektorý má vyššie vzdelanie, ale je schopnejší, tak menej potrebuje pomôcť – tak to je na jednej strane, keď ide o ten biznis, ale na druhej strane potrebuje tiež takú pomoc, vybaviť si povolenie na polícii. Musí to povolenie na to podnikanie, pobyt komunikovať s ostatnými organizáciami... a informácie. A samozrejme, väčšina (krajanov) nevie čítať po slovensky, nevie tie predpisy, zákony – môcť sa niekoho spýtať, opýtať o radu, čo a ako...

Muž, 47 rokov, VŠ, podnikateľ, občan SR

Vo výskume sme odhalili rôzne stratégie migrantov – na jednej strane mnohí migranti po príchode na Slovensko cielene vyhľadávajú skupiny svojich krajanov, krajské siete, ktoré by im mohli byť nápomocné. Na druhej strane sme však pozorovali i opačnú stratégiu, keď sa migranti skupine svojich krajanov vedome vyhýbali, prípadne sa do krajských sietí nezapájali intenzívne, keďže pochádzali z inej časti krajiny, nehovorili tým istým dialektom, alebo pochádzali z iného sociálneho prostredia.

Ale to sú ľudia z juhu, oni sú presne z ... tej provincie... Oni sú hlavne odtiaľ a oni medzi sebou hovoria svojim dialektom. Áno sú tu aj iní, ale myslím, že nie, oni sú pomerne uzavretí... Taktiež ma pozvali, ale ja nemám s nimi spoločnú reč...

Žena, 36 rokov, VŠ, materská dovolenka, trvalý pobyt

5.3. TRANSFERY DO KRAJINY PÔVDU AKO DÔLEŽITÝ KOMPONENT MIGRÁCIE

5.3.1. Remitencie ako transfery peňažné, sociálne a remitencie rodovej rovnosti

Neoddeliteľnou súčasťou migrácie je podpora krajiny pôvodu z kapitálu získaného migračnou skúsenosťou. Podpora krajín pôvodu zo strany migrantov je rôznorodá a tieto transfery sa týkajú nielen migrujúcich osôb, ktoré žijú v zahraničí, ale aj tých, ktoré sa rozhodli vrátiť do krajiny pôvodu natrvalo. V tejto súvislosti sa hovorí o tzv. remitenciách. Remitencie sú najčastejšie chápané ako transfery, ktoré migrant realizuje do svojej krajiny pôvodu.

Tento druh príjmu sa považuje za druhý najdôležitejší zdroj financovania v rozvojových krajinách a zároveň za veľmi dôležitý nástroj redukcie chudoby a nástroj podpory lokálneho rozvoja (IOM, 2010, s. 1).

Množstvo štúdií, ktoré sa zaoberajú štúdiom remitencií, sa sústreďuje na ekonomické súvislosti zasielania remitencií. Teda remitencie sa zväčša chápu ako peňažné transfery zasielané migrantmi do krajiny pôvodu (Castles - Miller, 2003). Peňažné transfery sú kľúčovou motiváciou ekonomických migrantov a nevyhnutnou súčasťou života domácností migrantov v krajine pôvodu, avšak nie sú jedinou formou, ktorou migrant krajinu pôvodu podporuje. Je dôležité chápať tento nový kapitál v širšom než ekonomickom zmysle, pretože znamená nielen získanie finančnej rezervy a zdrojov, ale aj získanie nových zručností, skúseností, noriem, čiže získanie ďalšieho sociálneho a kultúrneho kapitálu. „Remitencie sú významnou a mnohostrannou sociálnou hodnotou, migranti vďaka nim nielen živia svoju rodinu a príbuzných, či zlepšujú ich životný štandard, ale remitencie tiež prepájajú príbuzenstvá a dávajú ich vzťahom ďalšie dimenzie“ (Rejšková a kol., 2009, s. 19).

Väčšina diskusií o migrácii a rozvoji privileguje ekonomické súvislosti na úkor sociálnych súvislostí remitencií (Levitt, 2011, s. 3), pritom peňažné transfery sú len vrcholcom ľadovca podpory, ktorú do krajín pôvodu migranti a migrantky prinášajú. Dôležité sú aj tzv. sociálne remitencie. Migranti sú

aj nositeľmi nových ideí, praktík, príbehov, a práve to im umožňuje sociálnu mobilitu (Levitt et al, 2011, s. 4). To znamená, že migračná skúsenosť prispieva k sociálnemu kapitálu migranta či migrantky, ktorý má následne nevyhnutný dosah na krajinu pôvodu. Najčastejším typom sociálnych remitencií sú teda nové normy, skúsenosti, identita a sociálny kapitál (Levitt et al, 2011, s. 5). Novozískaný kapitál ovplyvňuje migranta pri návrate do krajiny pôvodu, kde získava nový status, prispieva k ďalšej sociálnej mobilite, pričom môže mať vplyv na premenu pôvodných sociálnych štruktúr.

Okrem toho majú remitencie aj ďalšie súvislosti, ktoré sa týkajú rodu. Remitencie sú v úzkom súvisle s rodovými charakteristikami a tiež so širším sociálno-rodinným zázemím. V skutočnosti rod ovplyvňuje nielen to, kto migruje, kedy, prečo a ako, ale ovplyvňuje aj výšku a frekvenciu remitencií, ktoré migranti zasielajú domov, ako i to, ako sú remitencie následne využité (*Gender...*, 2010, s. 1). Iné súvislosti majú remitencie pre mužov a iné pre ženy, a v tejto súvislosti sa v odbornej diskusii hovorí o tzv. remitenciách rodovej rovnosti. Empirický výskum zaznamenáva mnoho prípadov, keď migrantky z krajín pôvodu s pevnými patriarchálnymi väzbami získavajú skúsenosť s rozdielnymi rodovými kontraktmi v hostiteľskej krajine, ktoré si pri návrate prinesú do svojej krajiny pôvodu. Nové normy a hodnotové východiská sa snažia uplatniť aj v domácej krajine.

Remitencie môžu mať aj podobu „sociálneho poistenia“. Ako dokladajú empirické výskumy, migranti často zasielajú remitencie do krajiny pôvodu ako určité poistenie sa pre prípad, ak by stratégia migrovať v hostiteľskej krajine nevyšla (Levitt et al, 2011; *Gender...*, 2010).

• Remitencie v podobe peňažných transferov

Peňažné remitencie sú v popredí diskusie o migrácii a rozvoji z viacerých dôvodov, avšak kľúčovým je dosah na prijímajúce spoločnosti. Predovšetkým v tých krajinách, ktoré sa vyznačujú výraznou emigráciou, získavajú výrazný podiel hrubého domáceho produktu práve zo zasielaných remitencií. HDP niektorých krajín je od remitencií dokonca závislý (Rejšková a kol, 2009, s. 2).

Odborná literatúra (Rejšková a kol., 2009, s. 8) hovorí o viacerých typoch peňažných remitencií. Patria sem predovšetkým osobné vklady alebo investície (sú to peňažné transfery určené na vlastné použitie – investičná činnosť, výstavba, spotreba, úspory a podobne, pričom migranti sami rozhodujú o ich použití). Druhým typom sú transfery v rámci rodiny (transfery prostriedkov rodinným príslušníkom alebo priateľom do krajiny pôvodu, ktoré slúžia na zabezpečenie základných potrieb, na spotrebu, vzdelanie, zdravotnú starostlivosť, o použití ktorých rozhodujú príjemcovia. Ďalším typom remitencií sú aj charitatívne dary (napríklad náboženským inštitúciám ako sú cirkvi, kostoly, mešity...). Odborná literatúra uvádza aj kolektívne investície smerujúce do rozvoja (prostriedky pochádzajúce od organizácií migrantov, ktoré smerujú do rozvoja ich komunity v krajine pôvodu), dane a odvody (povinné odvody vládny a verejným inštitúciám) či dôchodky a transfery sociálneho zabezpečenia (pravidelné transfery od bývalých zamestnávateľov, penzijných fondov a vlád krajín, kde bol migrant zamestnaný) (tamže).

Peňažné remitencie sa v krajine pôvodu využívajú na rôzne účely - od investičných účelov do nehnuteľností či podnikania, cez zabezpečenie nukleárnej či širšej príbuzenskej rodiny, až po podporu cirkvi, záujmových združení a podobne. Celkovo remitencie zvyšujú investície do ľudského kapitálu v krajinách pôvodu, predovšetkým do zdravia, zdravotnej starostlivosti a vzdelania (Levitt et al, 2011, s. 8). Peňažné remitencie majú teda sociálne aj kultúrne dôsledky.

Špecifickú úlohu zohrávajú remitencie vtedy, pokiaľ migrant či migrantka opúšťa svoju rodinu a zastáva pozíciu živiteľa či živiteľky rodiny prostredníctvom pravidelnej podpory najbližšej rodiny, rodiny alebo krajiny celkovo. Pokiaľ hovoríme o ekonomicky motivovanej migrácii, keď motívom migrácie sú lepšie podmienky v inej než domácej krajine, je snahou migrantov zarobiť prostriedky a podporiť rodinu v krajine pôvodu. Pravda, existuje široká škála motívácií migrovať, aj individuálnych stratégií, a nie všetci ekonomickí migranti sa usilujú podporovať rodinu či známych v krajine pôvodu, resp. krajinu pôvodu ako takú. Do širokej škály variácií patrí i taký, keď mig-

V niektorých prípadoch migranti za utŕžené peniaze nakupovali spotrebné predmety ako dar pre rodinu až v krajine pôvodu. Špecifickým typom remitencií, ktoré identifikoval výskum, bola podpora krajiny pôvodu ako takej prostredníctvom podpory mimovládnych organizácií či záujmových združení s cieľom prispieť ku kvalite života ľudí v krajine pôvodu.

• Vybrané stratégie zasielania remitencií

Zasielanie peňažných i nepeňažných (materiálnych) remitencií do krajiny pôvodu neplatilo pre všetkých migrantov a migrantky zaradených do kvalitatívneho výskumu. Približne polovica respondentov a respondentiek do krajiny pôvodu podporu zasielala, druhá polovica z rôznych subjektívnych príčin nie. Skutočnosť, že remitencie zasielané neboli, bola v niektorých prípadoch skôr výsledkom zlej ekonomickej situácie migrantov na Slovensku, než vedomým rozhodnutím peňažné a nepeňažné remitencie nezasielať.

No, maximálne niečo donesiem, keď tam cestujem, tak zoberiem niečo so sebou, ale inak ja nemám šancu. Aj by som ich rada podporila, ale nemám z čoho. Niekedy, keď tam idem a majú málo niečoho. Inokedy vlastne oni všetko nakúpia, nakrímia ma, dokonca sem-tam i mamina pomôže s peniazmi. To, čo im ja nosím, to je len v rámci takej návštevy, že zoberiem so sebou nejakých pár drobností.

Žena, 44 rokov, SŠ, živnostníčka, občianka SR

Na začiatku veľa, som im kúpil slovenské darčeky – pre kamarátov, pre príbuzných, pre známych, a tak ďalej. Ale teraz, keď už chodím domov, tak teraz už nie. Aj v ... (krajine pôvodu) sa situácia zlepšila, keď to porovnáam s tým rokom deväťdesiat – keď ešte chýbali nejaké veci – teraz už nevidím nijaký rozdiel. Všetko je rovnaké, ako na Slovensku, tak ani netreba zo Slovenska nakúpiť, keď všetko si môže tam kúpiť.

Muž, 47 rokov, VŠ, podnikateľ, občan SR

Medzi tými, ktorí remitencie nezasielali, boli takí, ktorí už v krajine pôvodu nemali najužšiu rodinu (predovšetkým rodičov), a širšie príbuzenstvo podporu nepotrebovalo. V tomto prípade k zasielaniu remitencií už nedochádzalo – migranti už podporovali rodinu v krajine pôvodu iba príležitostne.

No, moji rodičia obaja zomreli a manželkini rodičia bývajú spolu s jej sestrou. Majú aj dôchodok. Takže im nepomáhame zatiaľ, ale sme si vedomí, že keď to bude potrebné, tak im samozrejme budeme pomáhať. A je tam ešte iná rovina. Ak by sme chceli dať manželkiným rodičom peniaze, tak otec to veľmi negatívne vníma. Že to akokož nie je dobre, ak dávajú deti rodičom peniaze. A bolo aj také, že bolo treba, tak sme dali peniaze manželkinej sestre, a tá už potom kúpila alebo zabezpečila, čo bolo treba. Že im nakúpila potraviny, alebo čo potrebovali. Alebo sme rodičom kúpili chladničku, keď potrebovali. Takže takto nepriamo im určite pomáhamo.

Muž, 47 rokov, VŠ, podnikateľ, trvalý pobyt

Výskum poukázal na kultúrne aspekty spojené s (ne)zasielaním remitencií. V jednom prípade bola podpora rodičov v krajine pôvodu vnímaná ako zásah proti kultúrnym normám danej krajiny, keď sa rodič vníma ako zodpovedný sám za seba a nemá očakávať podporu od svojich detí (v určitom veku).

Myslím, že som na začiatku. Oni mne pomáhali, potom som im ja posielala nejaké peniaze, ale ak to celkovo počítame, tak je to vyrovnané. Na začiatku som veľa dostávala od nich peniaze, ale keď to zrátame, tak to nemalo úroky. Ja som tak vrátila, čo som si akoby od nich požičala. Ale v ... (krajine pôvodu) sa to tak nerobí. Rodičia sú akoby povinní deti svoje živiť a dávať im peniaze...

Žena, 36 rokov, VŠ, materská dovolenka, trvalý pobyt

V skupine tých, ktorí podporovali rodinu v krajine pôvodu prostredníctvom zasielania peňažných a nepeňažných remitencií, výskum identifikoval pravidelné i nepravidelné remitencie. V tejto súvislosti je dôležité rozlišovať vzorce, stratégie migrácie uplatňované migrantmi. Dôležitým determinujúcim faktorom pri zasielaní remitencií je skutočnosť, či daný migrant alebo migrantka žije na Slovensku so svojou nukleárnou alebo so širšou rodinou, alebo ju majú v krajine pôvodu a ich prítomnosť na Slovensku predstavuje tzv. breadwinner model, teda model živiteľa/živiteľky rodiny.

V týchto prípadoch šlo spravidla o pravidelné zasielanie peňažných remitencií, ktoré boli umocnené pravidelným cestovaním za rodinou do krajiny pôvodu. Šetrenie finančných prostriedkov bolo kľúčovou motiváciou migranta či migrantky, ktorí uplatňovali túto stratégiu.

Musím pomáhať rodine, viete tak. Chcelo by to viac šporiť, na dovolenku tiež. Ja sa snažím a niečo tak ušporíme...
Muž, 55 rokov, VŠ, zamestnanec, prechodný pobyt

Druhá spomínaná skupina migrantov, teda tí, ktorí sa na Slovensku v podstate natrvalo usadili s celou rodinou, avšak stále mali širšiu rodinu v krajine pôvodu, bola podpora pravidelná i nepravidelná v závislosti od typu zasielaných remitencií (peňažné, nepeňažné či sociálne). Pravidelnosť, resp. nepravidelnosť zasielania remitencií závisela tiež aj od toho, komu bola podpora určená (či šlo o podporu členom najužšej rodiny – detom a rodičom – alebo o podporu širšieho príbuzenstva).

Určite, určite áno (pomáha rodine v krajine pôvodu). Lebo to sa nedá porovnávať ten plat a dôchodok v ... (krajine pôvodu, pozn. aut.) a tu. A tým pádom všetkým, koho mám, pomáham... tá pomoc rodine je taká rôzna.
Žena, 43 rokov, VŠ, opatrovatelka člena rodiny, trvalý pobyt

Ďalším faktorom, ktorý sa ukázal ako dôležitý v súvislosti s remitenciami, bola ekonomická situácia príbuzenstva. Tento prípad môžeme nazývať i situačne zasielanými remitenciami: migrant či migrantka zasielali podporu tým členom širšieho príbuzenstva, priateľom alebo známym, ktorí sa ocitli v ekonomickej tiesni. Do tejto kategórie môžeme zaradiť aj určité pôžičky, ktoré mali ich príjemcoví vrátiť.

Rodičom som nejaké peniaze dával, ale tento rok zomreli. Oni ale nepotrebovali peniaze. A moji bratia a sestra – ja mám štyroch bratov – každý je bohatý, takže oni nepotrebujú. Jedine, keď si potrebujú požičať peniaze na nejakú krátku dobu súrne, a potom vrátiť...

Muž, 47 rokov, VŠ, podnikateľ, občan SR

5.3.3. Prijímatelia remitencií v krajine pôvodu. Komu je podpora určená?

• Rodina a širšie príbuzenstvo

Pravidelná podpora, tak ako ju identifikoval výskum, bola určená primárne najužšej rodine v krajine pôvodu – rodičom alebo súrodencom, ak sa nachádzali v ekonomickej núdzi, resp. v zložitej ekonomickej situácii. Táto podpora mala podobu jednak finančných transferov, ako aj nepeňažných (materiálnych) transferov.

Jediný, komu pomáhame pravidelne, je svokra, lebo je už v dôchodkovom veku. A tam sa už musí pomáhať, lebo zo svojho dôchodku proste sama nevyžije. V tomto prípade je dôchodok tak nízky, že sa z neho objektívne nedá vyžiť. Ona poberá dôchodok v prepočte asi osemdesiat eur, ceny sú približne také ako tu. To jej sotva stačí aby zaplatila za plyn, za vodu, proste za byt.

Žena, 43 rokov, VŠ, opatrovatelka člena rodiny, trvalý pobyt

Nepravidelná, príležitostná podpora sa týkala hlavne širšieho príbuzenstva. Bola však úzko prepojená s občasnými stretnutiami a návštevami, pri ktorých migranti a migrantky nosia podporu v peňažnej i nepeňažnej forme.

(Pomáham) nepravidelne, lebo je to v rámci želania, lebo si to prajem a chcem.

Žena, 43 rokov, VŠ, opatrovatelka člena rodiny, trvalý pobyt

• Podpora krajiny pôvodu a inštitúcií

Remitencie sú zasielané nielen pre potreby príbuzenstva. Niektorí migranti a migrantky podporujú aj inštitúcie či celkovo krajinu pôvodu. Pocit zodpovednosti a túžba pozdvihnúť a prispieť k rozvoju

krajiny pôvodu býva jednou z motivácií migrantov podporovať napríklad rozvoj tradičnej kultúry v krajine pôvodu, mimovládnych organizácií, náboženských inštitúcií a podobne.

Čo sa týka ... (krajiny pôvodu) celkovo, tak to je moja srdcová záležitosť. Ja tam musím poobjsímať a vybozkať aj stromy, a tým pádom chcem pomôcť aj ... (krajine pôvodu) aj morálne, aj inak. Robím aj stretnutia nejaké, venujem sa rôznym aktivitám na prekonanie (ekonomických i sociálnych) ťažkých podmienok, napríklad stretnutia zamerané na stretnutia kultúry. Pozývam rôznych ľudí, spievame tam, tancujeme, máme tam spevácky zbor, a aj tu spievam v zbere. Tak som napríklad tu pozývala zbory, boli už tri vystúpenia. V podstate to v rámci voľného času organizujem a udržiavam. A to vlastne aj z vlastného, časť prostriedkov som vyzbierala na to, aby tu mohli prísť a aby tu mohli byť ubytovaní.

Žena, 43 rokov, VŠ, opatrovatelka člena rodiny, trvalý pobyt

5.3.4. Spôsoby zasielania remitencií

Kvalitatívny výskum ukázal, že pri zasielaní remitencií zo Slovenska uplatňujú migranti a migrantky niekoľko rôznych spôsobov zasielania: využíva sa bankový prevod, Western Union, osobný transfer či pomocou sprostredkovateľa. Celkovo vystupuje do popredia predovšetkým zásada minimalizovania finančných strát ako napríklad bankové poplatky či poplatky pre Western Union. Nepeňažné (materiálne) remitencie sú doručované spravidla osobne alebo cez sprostredkovateľa. Sociálne remitencie a remitencie rodovej rovnosti sú, z dôvodu ich typologickej odlišnosti, transferované do krajiny pôvodu odlišnými spôsobmi. Predovšetkým v prípade trvalého návratu migranta do krajiny pôvodu alebo sú zdieľané prostredníctvom transnacionálneho sociálneho poľa.⁸

• Western Union

Western Union je spôsob zasielania a prijímania hotovosti bez toho, aby bol potrebný bankový účet.⁹ Po vložení prostriedkov do jednej z pobočiek je možné vyzdvihnúť si hotovosť v akejkolvek pobočke na svete už za pár minút. Tento spôsob zasielania prostriedkov predstavuje rýchly, spoľahlivý transfer i pre tých, ktorí si nevedú účet v banke. Nevýhodou však sú vysoké poplatky stanovené percentom zo zasielanej sumy.

V zásade Western Union využívajú migranti minimálne. Aj keď povedomie o tejto možnosti existuje, výskum identifikoval rezervovaný prístup voči tomuto kanálu zasielania prostriedkov. Percento zo zasielanej sumy (líši sa v závislosti od výšky zasielanej sumy) sa považuje za príliš vysoké.

No tak ten Western Union... To sa veľmi nepoužíva, lebo každý vie, že tam sú veľmi vysoké percentá z tej posielanej sumy.

Žena, 43 rokov, VŠ, opatrovatelka člena rodiny, trvalý pobyt

Výskum zahŕňal len vybrané skupiny migrantov a je možné, že skúsenosti s Western Union sú variabilnejšie. Je však vysoko pravdepodobné, že Western Union sa celkovo využíva len v nutných situáciách, buď pre tých, ktorí nemajú k dispozícii inú možnosť, alebo u tých, ktorí pochádzajú z geograficky vzdialených krajín a prijímatelia remitencií si nevedú účet v banke.

• Bankové prevody

Výskum identifikoval aj využívanie bankových prevodov – a to vo forme priameho vkladu cez bankovú pobočku alebo prostredníctvom internet bankingu. Tento spôsob je však limitujúci pre

⁸ Transnacionálne sociálne pole je otvorený priestor vzájomne poprepájaných sietí, ktoré prekračujú hranice (Glick-Schiller, 2004, s. 455). V prípade sociálnych remitencií a remitencií rodovej rovnosti teda ide o priestor výmeny skúseností, ideí a myšlienok medzi migrantmi a krajinami pôvodu skrz hranice, keď jedna skupina ostáva v krajine pôvodu a druhá migruje, pričom ich kontakty a výmena skúseností stále pretrvávajú aj napriek geografickej vzdialenosti.

⁹ Pozri bližšie: www.posta.sk/sluzby/western-union.

tých migrantov, ktorých rodina a príbuzní v krajine pôvodu nemá vedený účet v banke. Zo strany migrantov na Slovensku navyše predpokladá určitú digitálnu gramotnosť a prístup k internetu.

Čo sa týka takých elektronických transakcií, internetbanking, nie každý má internet, prístup. Lebo niektorí žijú veľmi skromne a skrátka ani nemusia mať vzťah k tomu. A poniektorí ani nevedia. Ten štýl. Jedni nevedia, druhí síce vedia, ale vedia aj to, že je to drahé. A tie ich ťažko zarobené peniaze, prerátajú si, že koľko by bolo napríklad 1 % z tej sumy, a nechcú to dať banke.

Žena, 43 rokov, VŠ, opatrovatelka člena rodiny, trvalý pobyt

Cez banku som posielala.

Žena, 36 rokov, VŠ, materská dovolenka, trvalý pobyt

• Osobný transfer

Osobný transfer remitencií znamená fyzické doručenie do krajiny pôvodu, a to buď konkrétnou migrantkou alebo migrantom osobne, alebo sprostredkovane inou osobou, ktorej migrant dôveruje a poverí ju dorúčením. Do tejto kategórie patrí i ten spôsob, že sprostredkovateľ nedoručí prostriedky (v prípade peňažných remitencií) osobne, ale vloží ich na účet v krajine pôvodu. Táto stratégia má za cieľ minimalizovať ekonomické výdavky spojené s transferom prostriedkov. Značná časť respondentov a respondentiek zdôrazňovala preferenciu osobného transferu peňažných i nepeňažných remitencií.

Buď dá niekomu, aby to odniesol, alebo radšej sadne na vlak, a radšej aj sám pocestuje, a uvidí tú rodinu. Peniaze donesie. Radšej ako nechať tie peniaze v banke. Ono sú to možno tak trochu staromódne pohľady na vec... Ale musím povedať, že každý cestuje domov. Niektorí síce častejšie, iní menej, ale cestujú všetci. No a k tomu času sa upravi patrične aj príjem, aj to osobne.

Žena, 43 rokov, VŠ, opatrovatelka člena rodiny, trvalý pobyt

Viem to aj preto, lebo ja sama som nosila peniažky v hotovosti od nich pre ich rodiny do ... (krajiny pôvodu). Aj tak, že napríklad z (krajiny pôvodu, pozn. aut.) som posielala cez banku na adresu ich rodiny, ktorá býva ďaleko v (krajine pôvodu). Niektorí posielajú teda iba peniaze, iní kupujú aj také iné veci, že jedlo a iné nosia...

Žena, 43 rokov, VŠ, opatrovatelka člena rodiny, trvalý pobyt

5.4. ZHRNUTIE

Stratégie ekonomickej migrácie, teda podoby príchodu za účelom práce a celkovej ekonomickej participácie, sú v prípade migrantov z tretích krajín žijúcich na Slovensku veľmi rôznorodé. Motivácia migrantov a migrantiek z tretích krajín prísť práve na Slovensko za účelom práce alebo podnikania existovala už v minulosti, ale v súčasnosti má vzrastajúcu tendenciu.

Výskum identifikoval niekoľko subjektívnych životných príbehov, ktoré poskytujú hlbší náhľad na podoby stratégií ekonomickej migrácie, ktoré migranti a migrantky uplatnili s cieľom žiť a pracovať na Slovensku. Migranti za prácou cestujú na Slovensko ako jednotlivci bez záväzku, ako aj tí, ktorí následne systematicky podporujú domácnosť v krajine pôvodu, a to tak v prípade mužov i žien. Výskum identifikoval stratégie prísť na Slovensko a zamestnať sa na základe individuálnych stratégií (príchod „na vlastnú päsť“) s využitím „mezo“ služieb, teda na základe sprostredkovania práce cez pracovné agentúry v zahraničí. Špecifickú situáciu znamenalo oslovenie zamestnávateľom či regruácia v zahraničí. Výskum identifikoval i ekonomickú migráciu celej rodiny za účelom podnikania na Slovensku.

Na základe spôsobu uplatnenia sa na pracovnom trhu možno rozdeliť migrantov do dvoch základných skupín – tých, ktorí sa na Slovensku pracujú ako zamestnanci a tých, ktorí tu podnikajú, resp. majú živnosť. Rôzne podoby uplatnenia sú spojené aj s diferencovaným nastavením podmienok i ich príchodu, pobytu a práce na Slovensku.

Remitencie vo forme peňažnej i nepeňažnej (materiálnej) sú dôležitým prvkom medzinárodnej migrácie a dôležitou motiváciou migrantov a migrantiek, keďže tí často pochádzajú z ekonomicky menej rozvinutých krajín. Podpora rodín, príbuzných či celkovo krajiny pôvodu je neoddeliteľným prvkom medzinárodnej migrácie. Podobne je tomu aj v prípade Slovenska, kam mnoho migrantov z tzv. tretích krajín prichádza z ekonomických dôvodov. Kvalitatívny výskum ukázal, že nie všetci migranti zasielajú do krajín pôvodu remitencie. K tým, ktorí remitencie nezasielajú, patria takí, ktorí už nemajú v krajine pôvodu rodinu a blízkych, ale aj tí, ktorým zložitá ekonomická situácia na Slovensku neumožňuje remitencie zasielať.

Najčastejšie majú remitencie peňažnú alebo nepeňažnú podobu. Sociálne remitencie a remitencie rodovej rovnosti sú však tiež dôležitým komponentom migrácie.

Spôsoby zasielania remitencií sú determinované viacerými faktormi. Ku kľúčovým patrí geografická poloha krajiny pôvodu – migranti z geograficky „bližších“ krajín uprednostňujú osobný transfer, ktorý sa spája aj s návštevou, namiesto uhrádzania poplatkov za finančné služby. Ďalšími využívanými kanálmi, ktoré identifikoval výskum, bol bankový prevod alebo Western Union.

Remitencie sú najčastejšie určené nukleárnej rodine (rodičom, deťom, súrodencom), zriedkavejšie širšej rodine alebo krajine pôvodu ako takej (podpora záujmových združení, mimovládnych organizácií a podobne).

6 Záver

Projekt *Ekonomické aspekty migrácie a integrácie migrantov z tretích krajín v prostredí Slovenska* reagoval na potrebu rozšírenia poznatkovej bázy o migrantoch na Slovensku. Výskum integroval dostupné štatistické dáta o migrácii s primárnymi empirickými dátami získanými v priebehu riešenia projektu. Išlo o kvantitatívny výskum, realizovaný na vzorke 350 respondentov zo šiestich hlavných krajín pôvodu a kvalitatívnu analýzu na základe hlbokých rozhovorov. V rámci kvalitatívneho výskumu sme uskutočnili pološtrukturované rozhovory s desiatimi migrantmi a migrantkami. Výber respondentov nebol náhodný, išlo o jednotlivcov, ktorí žijú na Slovensku dlhší čas a úspešne sa integrovali do trhu práce.

Málo neznamená rovnaké

Náš výskum ukázal, že hoci na Slovensku nie je počet pracovných migrantov vysoký, rozhodne sa na nich nedá nazeráť ako na homogénnu skupinu. Práve naopak. Ide o skupinu značne rôznorodú, a to nielen podľa krajiny pôvodu, ale aj na základe rodinného zázemia a veku, ale aj z hľadiska životných trajektórií, možností a spôsobov uplatnenia sa na slovenskom trhu práce a v neposlednom rade aj z hľadiska miery integrácie. Inými slovami – na Slovensku v súčasnosti existuje veľká variabilita ekonomických migrantov a migrantiek z tretích krajín a ich počet i pestrosť vzrastá.

U migrantov prichádzajúcich na Slovensku z hľadiska motivácie dominujú ekonomické a sociálne faktory. Neuspokojivé ekonomické podmienky v krajine pôvodu ľudí „vyháňajú“ z ich domovských krajín a na druhej strane ponuka, atraktivnosť lepšej práce, lepšieho zárobku ich priťahujú na Slovensko. Bezprostredným dôvodom mnohých migrantov je však aj spájanie rodín, alebo príchod za príbuznými.

Pre dve tretiny migrantov bolo Slovensko zámernou voľbou. Znamená to, že pre väčšinu nie je Slovensko „len“ tranzitnou krajinou alebo náhodnou, resp. druhou voľbou, ako sa niekedy zvykne argumentovať pri deficitoch v integračných politikách.

Pri získavaní informácií a rozhodovaní sa o príchode na Slovensko sú najdôležitejším zdrojom informácií neformálne siete. Neformálne informačné kanály sú vnímané ako dôveryhodné a referenčné, ale často môžu byť zatažené subjektívnou skúsenosťou „zdroja“, môžu obsahovať neúplné alebo zaujaté informácie. Dané zistenia tiež poukazujú na to, že pracovná migrácia na Slovensko nie je koncepčná a v prípade aktívnych politik migrácie bude naozaj dôležité venovať informačným stratégiám a využívaným kanálom na šírenie informácií náležitú pozornosť.

Ekonomická integrácia

Jadrom nášho zisťovania bola participácia migrantov na trhu práce. Z hľadiska dosiahnutého vzdelania sú na Slovensku medzi migrantmi zastúpené všetky vzdelanostné stupne. Väčšinu

tvoria migranti s vysokoškolským a ukončeným stredoškolským vzdelaním. Problémom je uplatnenie tejto kvalifikácie na slovenskom trhu práce. Výskum potvrdil, že vzdelanie a kvalifikácia migrantov nie je plne využitá. Porovnanie pôvodnej profesie s prácou aktuálne vykonávanou ukázalo, že dochádza k veľkému úbytku kvalifikovaných pozícií a nárastu vykonávania menej kvalifikovanej práce (robotnícke profesie a práca v službách). Takýto posun je zrejmy u žien i mužov. Iba 28 % mužov a 27 % žien zaznamenalo pri porovnaní pôvodnej a aktuálnej profesie zhodu – teda pracujú v rovnakej profesii (zhoda v rámci vysokoškolskej profesie 16 % muži a 11 % ženy). Približne štvrtina mužov a pätina žien zaznamenala pokles na kvalifikačnom rebríčku – prešli do profesie vyžadujúcej nižšie vzdelanie, než aké sa im podarilo dosiahnuť. Tretou veľkou skupinou bol prechod do sféry podnikania – bez bližšieho charakterizovania obsahu práce (13 % mužov a 5 % žien).

Približne tretinu prípadov tzv. „mrhania mozgov“ tvorili prípady, keď migranti a migrantky vykonávali profesie zaostávajúce za ich kvalifikáciou a nadobudnutými zručnosťami, alebo nezodpovedajúce vyštudovanému odboru. Niektorí prisťahovalci dokonca úplne rezignovali na svoju pôvodnú profesiu. Ani univerzitné vzdelanie neznamená vždy úspech v profesii – legálne migrantky a migranti neuplatnia vždy svoj potenciál. Pomerne veľká časť migrujúcich s vysokoškolským diplomom pracuje na miestach, ktoré si vyžadujú len stredoškolské alebo nižšie vzdelanie, alebo nepracujú v profesiách, pre ktoré sa vzdelávali. Niektoré ženy a muži ani po viacerých rokoch od svojho príchodu na Slovensko nemajú pracovné miesto, v ktorom by uplatňovali svoje vzdelanie. Namiesto toho, aby pracovali ako vedkyne, technici, učiteľky alebo lekári, často vypomáhajú pri rodinnom podnikaní, pracujú ako čašníčky v reštaurácii, vodiči alebo pomocný personál v obchode, či skladoch, alebo ako živnostníci vo sfére stavebníctva, obchodu či trhovníctva – teda na miestach nevyžadujúcich vyššie vzdelanie.

Faktory plytvania kvalifikačným potenciálom

Výskum poukázal na viaceré faktory spôsobujúce „mrhanie mozgami“ alebo „znehodnotenie mozgov“; mnohé sú rovnaké ako v iných krajinách, niektoré sú však špecifické.

- Prvou a najsilnejšou prekážkou je nedostatočné ovládanie slovenského jazyka. Zahraničné štúdie hovoria o dvojnásobne vyššej pravdepodobnosti vykonávania nekvalifikovanej alebo „podkvalifikovanej“ práce u tých imigrantov, ktorí neovládajú jazyk prijímajúcej krajiny na dostatočnej úrovni. Viaceré respondentky a respondenti túto okolnosť zmieňovali aj v našom výskume. Neovládanie slovenského jazyka posilňuje ochotu akceptovať pracovné miesta pod dosiahnutou kvalifikáciou a mimo vyštudovaného odboru. Týka sa to predovšetkým pracovných miest, ktoré vyžadujú ovládanie slovenského jazyka písmom.
- Riedke profesionálne siete – ďalšou bariérou je nedostatok profesionálnych sietí, ktoré by mohli migrantom pomôcť získať pracovné miesto v oblasti nadobudnutého vzdelania.
- Niekedy sa pridávajú ťažkosti s uznaním dokladov o dosiahnutom vzdelaní.
- Začínanie od nuly – špecifickým problémom migrujúcich, najmä tých, čo nasledujú alebo sprevádzajú partnera či partnerku, je prerušenie úspešnej pracovnej kariéry v domovskej krajine a jej budovanie od začiatku v novom, navyše cudzom prostredí; nie sú zriedkavé prípady, keď sa na domovskú pracovnú kariéru nedá nadviazať.

Respondenti aj subjektívne hodnotili prekážky, bariéry, s ktorými sa stretávajú na slovenskom pracovnom trhu. Najviac migrantov – 33 %, ako vážnu prekážku uviedlo priveľa administratívy a byrokracie, až 32 % pociťuje „neistotu povolenia k pobytu“, 28 % za vážnu prekážku považuje „neznalosť slovenskej legislatívy, daňového systému“ a podobne. Neznalosť jazyka za vážnu prekážku uviedlo 27 % respondentov. Ďalšie prekážky (veľká konkurencia; neuznanie kvalifikácie, diplomov; nedostatočná kvalifikácia; diskriminácia; neznalosť slovenskej spoločnosti, zvyklostí) uviedlo menej ako 20 % opýtaných.

Hlavné bariéry sú teda inštitucionálnej a administratívnej povahy a sú výsledkom právneho prostredia, ktoré upravuje prístup občanov tretích krajín na trh práce. Kriticky z tohto hľadiska hodnotila Slovensko aj medzinárodná štúdia *Index politik integrácie migrantov*, ktorá porovnáva integračné politiky v 31 krajinách Európy a Severnej Ameriky. Reštriktívne podmienky v prístupe na trh práce a neistota pobytu môžu ohroziť dlhodobú ekonomickú integráciu migrantov.

Príjem a remitencie

Vo výskume sme zisťovali aj čistý mesačný príjem respondenta. Výsledky ukazujú, že 29 % pracovných migrantov zarába do 400,- eur mesačne, 36 % medzi 401,- až 700,- ; pätina uviedla čistý mesačný príjem vo výške 701,- až 1200,- eur; 7 % zarába nad túto sumu. Rozdiely sa ukazujú medzi zamestnancami a živnostníkmi – kým v prvej skupine je v najnižšej príjmovej kategórii 27 % opýtaných, spomedzi živnostníkov je to len 5 %. Komplementárne rozdiely sú vo vyšších príjmových kategóriách.

Významným faktorom finančnej a sociálnej situácie pracovných migrantov sú remitencie (finančné transfery do domovskej krajiny). Podľa nášho výskumu ich posielala viac ako tretina pracovných migrantov na Slovensku. Spravidla ide o transfery pre potreby rodiny (74 % prípadov), ktoré migranti posielajú v rôznych intervaloch – asi štvrtina mesačne, asi pätina raz za tri mesiace a ďalšia pätina raz ročne. Posielanie remitencií nesúvisí priamo s výškou príjmu.

Zaujímala nás priemerná mesačná výška týchto transferov – rozpätie, ktoré udávali respondenti, je značné: od 50,- po 1 300,- mesačne. Priemerne sa deklarované remitencie pohybujú na úrovni 128,- eur mesačne. O aký podiel na príjme ide? Sumu do 10 % mesačnej mzdy uviedla štvrtina respondentov, do 30 % mesačnej mzdy posielala 34 % migrantov; 31-50 % podiel uviedlo 25 % respondentov a 16 % dokonca posielala viac ako 50 % svojej mzdy.

Dôležitým aspektom fungovania týchto transferov je spôsob, ako migranti remitencie do krajiny pôvodu posielajú. Na Slovensku je najviac rozšírený neformálny prevodný systém – prostredníctvom priateľov a známych, ktorí do krajiny pôvodu cestujú (uviedlo ho 33 % migrantov). Tento systém nie je veľmi bezpečný a obsahuje aj ďalšie riziká. Bankový prevod z účtu na účet uviedla necelá štvrtina a 28 % využíva služby Western Union. Cieľom by malo byť vytvoriť spoľahlivú technickú infraštruktúru na prevod remitencií.

Remitencie však treba vidieť aj v širšom ako len čisto finančnom pohľade. Ide aj o transfery materiálne (nefinančné) a nemateriálne (podpora kultúrneho, sociálneho a politického vývoja v domácej krajine), ktoré sú veľmi dôležité pre rozvoj domovskej krajiny.

Očakávania do budúcnosti

Najväčšiu nespokojnosť prejavili migranti so zárobkami a s obsahom práce, po nich nasledovali pracovné podmienky. Na druhej strane najmenej nespokojných bolo s pracovným kolektívom. Ženy prejavili vyššiu mieru spokojnosti so všetkými aspektmi práce, dokonca aj pri zárobkoch; najvyrovnanejší názor mali na pracovný kolektív. Najspokojnejší sú tí migranti a migrantky, ktorí v práci využívajú svoju kvalifikáciu.

Celkovo medzi migrantmi na Slovensku prevláda snaha udržať si pracovnú pozíciu. Prácu chce v blízkej budúcnosti zmeniť približne jedna tretina skúmaných migrantov a migrantiek, ale viac ako polovica nechce v blízkej budúcnosti nič meniť. Fluktučné tendencie sú výrazne nižšie u tých, čo využívajú svoju kvalifikáciu. Z migrujúcich s fluktučnými tendenciami chce väčšina zostať pracovať na Slovensku, do inej krajiny chcú mierne viac ženy.

Aj v celkovej perspektíve pobytu na Slovensku vidno z výskumu značnú stabilitu. Migranti tu našli svoju prácu a slovenská spoločnosť by mala urobiť všetko preto, aby im pomohla k plnej a hlbšej integrácii.

Výzvy pre verejné politiky

Na základe poznatkov z projektu môžeme formulovať výzvy pre verejné politiky.

- Na Slovensku chýba komplexná stratégia pracovnej migrácie SR – pri jej definovaní by mal byť dôraz na prínosy ekonomickej migrácie, keďže zamestnávateľia prácu migrantov potrebujú a Slovensko z nich môže benefitovať, tento trend bude v budúcnosti ešte silnieť.
- Je potrebné definovať integračnú a imigračnú politiku SR, keďže platná *Koncepcia integrácie* (rok 2009) zostáva stále viac na formálnej úrovni. Je zároveň nutná implementácia prijatých teoretických koncepcií migrácie a integrácie.
- Keďže pracovná imigrácia je spojená s jej regularizáciou zo strany štátu, Slovensko by malo zdefinovať súbor základných princípov regularizačnej politiky.
- Pre „hladší“ priebeh prístupu migrantov na slovenský trh práce je dôležité zefektívnenie procesu poskytovania pracovných povolení. Z regularizačnej politiky by tak mali vychádzať aj usmernenia o špecifických skupinách ekonomických migrantov (vysokokvalifikovaná pracovná sila, rotácia vysokokvalifikovaných manažérov atď.).
- Je potrebné prepojenie a začlenenie migračných a integračných politík do všetkých politík a štruktúr.
- Mal by sa klásť dôraz na znevýhodnenú pozíciu migrantov a migrantiek vyplývajúcu z nejistej stability pobytu (napríklad pri prechodnom pobyte za účelom zamestnania ohrozuje stabilitu pobytu viazanosť pracovného povolenia len na jedného zamestnávateľa atď.).

Politiky by mali:

- upustiť od prílišnej ochrany domáceho trhu práce
- zefektívniť dostupnosť informácií pre migrantov
- zefektívniť pravidlá uznávania kvalifikácií
- posilniť inštitucionálne zázemie pre agendu migrácie a integrácie
- zvýšiť kvalifikáciu mnohých štátnych zamestnancov
- posilniť spoluprácu a prepojenie medzi štátom, tretím sektorom a akademickou sférou
- skvalitniť verejnú diskusiu o téme migrácie, jej reálnych súvislostiach a dôsledkoch: postoje verejných činiteľov k problematike podporujú stereotypné náhľady na migráciu a jej dôsledky pre Slovensko – potreba otvoriť celospoločenskú diskusiu a interkulturálny dialóg.

English summary

The project *Economic Aspects of Migration and Integration of the Third Country Nationals in Slovakia* responded to the need of better knowledge about migrants and their economic participation. Research integrated available statistical data about migration with primary empirical data collected during the project.

The sample of 350 respondents coming from six main countries of origin – Ukraine, Russia, Vietnam, China, Serbia and Romania were surveyed within the quantitative dimension of the research. All migrants participating in the survey had legal status – either permanent or temporary residence permit in Slovakia.

Research had also qualitative dimension focusing on in-depth interviews related to particular aspects of economic participation of migrants. IVO conducted nine qualitative semi-structured interviews with migrants – women and men. Sampling was not accidental, we included individuals who have been living in Slovakia for longer period and who are integrated into the labour market. At the same time countries of origin were in line with those included in the quantitative survey. Qualitative survey offered deeper insights into the particular dimensions of economic participation such as sending remittances, modes of job searching, networking and economic integration as such.

Not many, but very diverse

Research shows empirical evidences that although there are not many migrants in Slovakia, they represent a very heterogeneous group. Migrants are very diverse not only in terms of their countries of origin, but also according to the family status, age, life trajectories, possibilities and strategies of labour market participation and last but not least also integration. Said by other words – currently a highly variable group of economic migrants lives in Slovakia and their number and diversity increase constantly.

Economic and social factors dominate in terms of motivation among migrants coming to Slovakia. Unsatisfactory economic conditions in the countries of origin push people away from home country on the one hand and attractiveness of better work and salaries pull them to Slovakia. However, the most important reason for coming to Slovakia is family reunification or joining the relatives.

Two third of migrants participating in the quantitative survey declared that Slovakia was a destination country for them. It means that for vast majority of immigrants Slovakia is not „only“ transition country or just accidental „second choice“ as very common argumentation to a criticism of deficits in migration and integration policies states.

Informal migrant networks are at the same time most important information channel while collecting information and decision making about coming to Slovakia. Informal information channels are perceived as highly reliable. However, negative aspect is that information might be influenced by personal subjectivity of the „information source“. Research outcomes indicate that labour migration policies to Slovakia is not conceptual and complex – just the opposite. In case of future active labour market policies will be crucial to put special attention and emphasize to information dissemination strategies and also to put attention to a most trusted and most commonly used channels of information.

Labour migration

Participation of immigrants on the labour market was key emphasize of our research. As for the education – all levels of education are represented. However, the biggest group are those with university degree and high school education. Indeed, main problem is how to utilize this qualification in the Slovakia. Our survey confirmed that education and qualification of migrants' is not fully used. Comparison of professions in the country of origin with current job positions shows that brain waste is quite spread in Slovakia – a significant decline from qualified positions to low qualified job positions is visible among immigrants. This shift is visible among men and women. Only 28 % of men and 27 % of women worked on the similar positions in terms of qualification (16 % of men and 11 % of women with high school education). Approximately one quarter of men and one fifth of women experienced decline in terms of qualification ranking – they changed job position for lower qualification in comparison to their job positions in the country of origin. Third biggest group were those who started their own business either as self-employed or they set own company (13 % of men and 5 % of women).

Around one third of „brain waste“ were those cases if immigrants work on the job position which requires lower education and qualification then they obtained in the country of origin. Some of the respondents even completely resigned on original profession. Even immigrants with university education with legal status are not able to use their potential: quite high share of immigrants with a high school diploma works on the position which requires high school education only, or they work in the sphere for which they had been studying. Some men and women have not had appropriate job to their education even after several years in Slovakia. Instead of being a scientists, technicians, engineers, teachers or doctors we identified their economic participation in a small family entrepreneurship, as waiters and waitresses, shop assistants or self employed in the sphere of building and construction, in sales or open market, simply in the areas which do not require higher education.

Factors of wasting qualification potential

Our survey revealed several factors of „brain waste“ or „brain devaluating“, many of them are the same as in the other countries, however some of them are unique and specific.

- First and most important barrier for labour market participation is lack of language competences which is crucial precondition for getting adequate job position. Empirical evidence from other countries claims that there is two times higher probability of getting under-qualified or low qualified job position for those who do not speak proper national language in the country where they wish to stay and work. Several respondents of our quantitative survey expressed circumstance. At the same time low level of language skills strengthen willingness to accept job position under qualification. This is mostly applicable to those job positions which require advanced language skills – speaking and writing.
- Infrequent professional networks and recognition of documents (diplomas/degrees): Another barrier is lack of professional networks that might be very helpful with gaining job position appropriate to education.

- This use to be intensified because of problems with recognition of education (diplomas/degrees obtained in universities in the home country).
- Starting from the “point zero”: quite common problem for migrants, especially those who accompany partner or husband/wife, is career development interruption in country of origin. In these cases it is necessary to start from „zero” in the destination country and in the foreign environment. As the impact of this situation often happens that continue in the career in new country is completely impossible.
- Respondents also subjectively evaluated barriers and difficulties they are dealing with regularly on the labour market in the Slovakia. Vast majority of immigrants stated too much bureaucracy and administration related to legal status (33 %), almost 32 % feel „insecurity of legal status“, 28 % consider as very serious difficulty lack of knowledge of Slovak legislation and fiscal system“, etc. Lack of language skills considers as significant barrier 27 % of respondents. Other barriers (high competition, problems with diplomas/degrees recognition, discrimination, inappropriate qualification, lack of knowledge of Slovak culture and society, traditions) declare less than 20 % respondents.
- It means the main barriers are on the institutional and administration level. Those barriers are result of the legal framework and bureaucracy which shapes access of the third country nationals to labour market. Slovakia with its integration policies was at the same time very critically evaluated by the international study MIPEX (Migration Integration Policy Index) which compares integration policies in the 31 countries in Europe and North America. Restrictive labour market policies and low stability of legal status threaten long term economic integration of immigrants from third countries to a labour market in Slovakia. In general, Slovakia was positioned as 29th on the MIPEX ranking.

Income and remittances

Research was focused also on the net monthly income per respondent. Results show that 29% of labour market earn up to 400 € per month at average. 36 % of labour migrants have net monthly income in between of 401 € and 700 €. One fifth of respondents declared net monthly income between 701 € and 1 200 €. 7 % of respondents earn more than 1 200 €.

Differences were visible mostly while comparing incomes of the employees and self-employed migrants. Former group recorded 27 % share among the lowest earning (those with income up to 400 €) while latter was present by 7 % only in this group. Complementary differences are in higher earning groups as well.

Significant aspects of labour migration are remittances (transfers send by migrant to a home country). Financial and social situation of the labour migrants determines remittances considerably. More than one third of labour migrants send remittances to home country regularly according to our research. Basically, vast majority of those transfers are dedicated to needs of families (74 % cases). Migrants transfer them in different modes and intervals. About one fifth of immigrants usually send remittances home once per months, on fifth of immigrants send them once per three month and another one fifth send remittances only once per year. However, sending remittances does not correlate with income. Also decision of not sending remittances does not mean that migrant simply does not want. In many cases low income level does not enable opportunity to send remittances even though migrant might wish to do so.

We were interested also in the amount regularly send to home countries. The average amount span differed from respondent to respondent significantly – from 50 € to 1 300 € per month. Amount of average monthly remittance was 128 €. What is the share of particular amounts on total level of remittances? Amount of 10 % was declared by 25 % of respondents, up to 30% of monthly income is remitted by 34 % labour migrants, 31-50 % share on income declared 25 % of respondents and 16 % of labour migrants remit even more than 50 % of income.

Very important aspects of sending remittances are channels through which are remittances delivered to countries of origin. In Slovakia is most widespread informal system of delivering remittances. Informal system means sending deliveries personally or through intermediaries such as friends or family who travel to home country and due to this occasion carry remittances for other immigrants (declared by 33 % of labour migrants). This system is very risky and dangerous however save money which would be otherwise spending on bank transfer expenditures or Western Union service charges. Bank transaction as most common channel for sending remittances declared less than one fourth and 28 % of labour migrants use Western Union. As research results indicate there is need in Slovakia for creating reliable technical infrastructure in order to prove safe and competitive option for remitting money to home countries of immigrants.

It is crucial to understand remittances in broader perspective than financial remittances only. Beside financial remittances there are transfers of material remittances, social remittances (ideas, practises, narratives, etc.) but also non-material such as support of the cultural, social and political development in the home country, support of the non-governmental organizations, churches, etc. At the same, migration process generates also remittances of gender equality.

Visions and expectations for the future

In general, efforts to maintain in current work position prevail among labour migrant. Only one third of migrants wish to change current job position to another one during the near future, more than half of migrants do not want to change job position. Those labour migrants who use their qualification in the current employment less likely fluctuate. Among those with fluctuation tendencies vast majority wants to stay and work in Slovakia. Change of the country to another one declared women more often than men.

Research showed considerable stability in terms of stay of labour migrants in Slovakia. They have found in Slovakia new life, work and Slovak society should put more efforts in order to help them with full integration process.

Challenges for public policy

On the base of project's results we can formulate following challenges for public policies:

- Slovakia misses a complex strategy of labour migration. Slovak labour market needs migrant labour force already now and the demand will probably increase in the near future. When formulating the migration policies it is crucial to put emphasize on the benefits of labour migration to Slovakia.
- Current migration and integration policies need re-elaboration as those policies remain still relatively vague, formal without real implementation of the particular measures and appropriate funds allocated for this implementation.
- Slovakia should define set of basic principles of regularization policies as labour migration is related to regularization of the state.
- Higher effectiveness and simplification of bureaucratic procedures is necessary for making access to labour market easier for immigrants. Consequently, principles related to particular immigrant groups (such as high-skilled immigrants, rotation of the managers, etc.) should arise from regularisation policies.
- Migration and integration policy needs sectional incorporation into the all related relevant policies and legislation.
- Migration and integration policies should take into the account diversity of immigrants, from perspective of the vulnerable immigrants groups in particular.

Policy should:

- on the level of principles, to place aside too strict protection of domestic labour market;

- focus on the effective mechanism of information dissemination for labour migrants;
- focus on effectiveness of recognition of qualification;
- strengthen institutional and structural aspects of agenda of migration and integration;
- improve qualification and sensitiveness of those public employees working with migrants;
- initiate more effective cooperation between state, third sector and academic sphere.

Literatúra

1. Andruchová, J. – Bútorová, Z.: *Situácia žien v okrese Humenné v kontexte migrácie za prácou do zahraničia*. In: Bútorová, Z. (ed.): *Tu a teraz: sondy do života žien 45+*. Bratislava, Inštitút pre verejné otázky 2007.
2. Arrango, J.: Prednáška Migration Theories na VII. Summer School on International Migration: Challenges and Opportunities for the EU and its Neighbourhood. Florence, European University Institute, 30. júna 2011.
3. Batalova, J. – Fix, M. – Creticos, P. A.: *Uneven Progress: The Employment Pathways of Skilled Immigrants in the United States*. Washington, Migration Policy Institute 2008. Dostupné na: <http://www.migrationpolicy.org/pubs/BrainWasteOct08.pdf>
4. Bhargava, A. – Docquier, F.: *Panel Data on Migration of Physicians*. Svetová Banka 2006. Dostupné na: <http://www.econ.worldbank.org/programs/migration>.
5. Boyd, M.: Family and Personal Networks in International Migration: Recent Developments and New Agendas. *International Migration Review*, roč. 23, číslo 3, 1989, s. 638 – 670.
6. Brettell, C. – Hollifield, J. F. (eds.): *Migration Theory: Talking across Disciplines*. New York, Routledge 2000.
7. Boyd, M. – Grieco, E.: Women and Migration: Incorporating Gender into International Migration Theory. Migration Information Source 2003. Dostupné na: www.migrationinformation.org/feature/diplay.cfm?ID=106.
8. Campani, G.: „Women migrants: from marginal subjects to social actors.“ In: Cohen, R. (ed.): *The Cambridge Survey of World Migration*. Cambridge, Cambridge University Press 1995, s. 546-550.
9. Castles, S. – Miller, M. J.: *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World*. 3rd edition (prvé vydanie v roku 1998). New York, Palgrave Macmillan 2003.
10. Cviková, J. (ed.): *Rodová perspektíva v ekonomii: Aspekty mocenských vzťahov*. Bratislava, Záujmové združenie žien Aspekt 2010.
11. Debrecéniová, J.: *Analýzy reálnych možností migrantov a migrantiek participovať na nediskriminačnej báze na trhu práce na Slovensku*. Bratislava, Občan a demokracia 2011.
12. Divinský, B.: *Migračné trendy v Slovenskej republike po vstupe krajiny do EÚ (2004-2008)*. Bratislava, IOM - Medzinárodná organizácia pre migráciu 2009.
13. Docquier, F. – Lowell, L. B. – Marfouk, A.: *A Gendered Assessment of the Brain Drain*. Washington DC, World Bank 2007.
14. Docquier, F. – Marfouk, A.: “International Migration by Education Attainment, 1990–2000.” In: Özden, C., Schiff, M. (eds.): *International Migration, Remittances, and the Brain Drain*. New York, Palgrave Macmillan 2006, 151–199.
15. Domonkos, T. – Páleník, M. – Radvanský, M.: *Saturovanie dopytu po pracovnej sile prostredníctvom migrácie v Slovenskej republike*. Bratislava, IOM 2010.

16. Dumont, J.- Ch. – Martin, J. P. – Spielvogel, G.: *Women on the Move: The Neglected Gender Dimension of the Brain Drain*. Bonn, Institute for the Study of Labor – IZA 2007.
17. Eriksen T. H.: Economics of Ethnicity. In: Carrier, J. G. (ed.): *A Handbook of Economic Anthropology*. Cheltenham, Edward Elgar Publishing Ltd. 2005, s. 353 – 369.
18. Evans, J. – Gibb, E.: *Moving from Precarious Employment to Decent Work*. Ženeva, Medzinárodná organizácia práce 2009. Dostupné na: <http://www.gurn.info/en/discussion-papers/no13-dec09-moving-from-precarious-employment-to-decent-work>.
19. Favell, A.: The New Face of East-West Migration in Europe. *Journal for Ethnic and Migration Studies, Volume 34, Number 5*, 2008, s. 701-716.
20. Fenton, S.: *Ethnicity*. Cambridge, Polity Press 2003.
21. Filadelfiová, J. (Bútorová, Z. ed.): *Ženy, muži a vek v štatistikách trhu práce*. Bratislava, Inštitút pre verejné otázky 2007.
22. Filadelfiová, J. – Bútorová, Z.: Rovnosť žien a mužov. In: M. Kollár – G. Mesežnikov – M. Bútorová (eds.): *Slovensko 2010: Správa o stave spoločnosti a demokracie a o trendoch na rok 2011*. Bratislava, Inštitút pre verejné otázky 2011.
23. Filadelfiová, J. – Guráň, P. (ed.): *Rodina a dedina. Úryvky zo života v strede Európy*. Bratislava, MŠSR 1998.
24. Filadelfiová, J. – Guráň, P.: *Vidiecka rodina 90. rokov: hodnoty a stratégie*. In: Radičová, I. (ed.): *Vieme, čo odmietame a vieme, čo chceme? Životné stratégie občanov SR*. Bratislava, Nadácia S.P.A.C.E. 1997.
25. Filadelfiová, J. – Gyárfášová, O. – Hlinčíková, M. – Sekulová, M.: *Sondy do kultúrnej diverzity na Slovensku*. Bratislava, Inštitút pre verejné otázky 2010.
26. Filadelfiová, J. – Sekulová, M.: *Migrantky medzi nami. Rodinné a rodové aspekty migrácie*. Bratislava, Inštitút pre verejné otázky 2009.
27. Fudge, J. – Owens, R. (eds.): *Precarious Work, Women, and the New Economy: The Challenge to Legal Norms*. Oxford UK and Portland Oregon, Hart Publishing 2006.
28. Gallová-Kriglerová, E.: Integrácia v sociálno-ekonomickej oblasti. In: Vašečka, M. – Košťál, C. (eds.): *Integrácie migrantov – vieme, čo chceme?* Bratislava, Univerzita Komenského 2009, s. 60-92.
29. Gallová-Kriglerová, E. – Kadlčíková, J. – Lajčáková, J. (eds.): *Migranti. Nový pohľad na staré problémy. Multikulturalizmus a kultúrna integrácia migrantov na Slovensku*. Bratislava, Centrum pre výskum etnicity a kultúry 2009.
30. *Gender, Migration and Remittances*. Ženeva, IOM – International Organisation for Migration 2010. Dostupné na: http://www.iom.int/jahia/webdav/site/myjahiasite/shared/shared/mainsite/published_docs/brochures_and_info_sheets/Gender-migration-remittances-infosheet.pdf
31. Glick-Schiller, N.: *Transnationality*. In: A Companion to the Anthropology of Politics. David Nugent and Joan Vincent (eds.). Malden, MA, Blackwell Publishing. s. 448-467.
32. Guzmán, J. C.: *Trends in International Migration: Is There a Feminization of Migration Flows?* Washington DC, World Bank, Gender and Development Group 2006.
33. Hagan, J. M.: „Social Networks, Gender and Immigration Incorporation: Resources and Constraints.“ *American Sociological Review*, 64, 1998, s. 55-67.
34. Haug, S.: Migration Networks and Migration Decision-Making. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, Vol. 34, No. 4, 2008, s. 585-605.
35. Hefti, A. M.: „Globalization and Migration: Activist Responses in the Philippines.“ *Canadian Woman Studies*, Vol. 22, Num. 3, 4, 2003, s. 200-202.
36. Hlinčíková, M.: Sonda do života migrantov z Vietnamu. In: Filadelfiová, J. – Gyárfášová, O. – Hlinčíková, M. – Sekulová, M.: *Sondy do kultúrnej diverzity na Slovensku*. Bratislava, Inštitút pre verejné otázky 2010.
37. Hlinčíková, M. – Sekulová, M.: Migrácia. In: Kollár, M. – Mesežnikov, G. – Bútorová, M. (eds.): *Slovensko 2010. Správa o stave spoločnosti a demokracie a o trendoch na rok 2011*. Bratislava, Inštitút pre verejné otázky 2011.
38. Hollifield, J. F.: The Emerging Migration State. *International Migration Review*, Vol. 38, No. 3, 2004, s. 885-912.

39. *Index politik integrácie migrantov – MIPEx III*. Dostupné na: www.mipex.eu/slovakia.
40. Kahanec, M.: Globalizácia, migrácia a trh práce. In: *Ekonomía trhu práce a jej implikácie pre Slovensko*. Bratislava, Inštitút zamestnanosti 2009, s. 33 – 42.
41. Kalleberg, A. L.: Precarious Work, Insecure Workers: Employment Relations in Transition. *American Sociological review*, Vol. 74, February 2009, s. 1 – 22.
42. King, R.: Towards a New Map of European Migration. *International Journal of Population Geography*, Vol. 8, 2002, s. 89-106.
43. King, R. – Thompson, M. – Fielding, T. – Warnes, T.: *Gender, Age and Generations*. Sussex, Sussex Centre for Migration and Population Studies, University of Sussex 2004. Dostupné na: http://www.imiscoe.org/publications/workingpapers/documents/gender_age_and_generations.pdf.
44. Kofman, E.: The invisibility of skilled female migrants and gender relations in studies of skilled migration in Europe. *International Journal of Population Geography*, No. 6, 2000, s. 45-59.
45. *Koncepcia integrácie cudzincov v SR*. Bratislava, Vláda SR 2009.
46. *Koncepcné zámery migračnej politiky Slovenskej republiky na obdobie rokov 2011 – 2015 (aktualizácia Koncepcie migračnej politiky Slovenskej republiky)*. Návrh. Bratislava, Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR 2011.
47. Kostlán, D.: Úvod ke studiu migrace na Slovensku. In: Bitušíková, A. – Luther, D. (ed.): *Kultúrna diverzita na Slovensku II. Cudzinci medzi nami I*. Banská Bystrica, Ústav vedy a výskumu Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici 2009.
48. Lamačková, D.: Diskriminácia migrantov a migrantiek na trhu práce – právna analýza. In: Hlinčíková, M. – Lamačková, D. – Sekulová, M.: *Migranti a migrantky na trhu práce v SR – identifikácia a prekonávanie bariér diskriminácie*. Bratislava, Inštitút pre verejné otázky 2011.
49. Levitt et al: Social Remittances Revisited, *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 37(1), 2011, s. 1 - 22.
50. Lipsic: *Modrá karta je pre cudzincov, ktorí nemajú problém integrovať sa*. In: SME, 11.8.2011. Dostupné na: <http://www.sme.sk/c/6012116/lipic-modra-karta-je-pre-cudzincov-ktori-nemaju-problem-integrovat-sa.html>
51. Martin, S.: *Women, Migration and Development. Transatlantic Perspectives on Migration*. Georgetown University: Institute for the Study of International Migration, Walsh School of Foreign Service 2007. Dostupné na: <http://isim.georgetown.edu/Publications/GMF%20Materials/Martin.pdf>.
52. *Migračná politika Slovenskej republiky s výhľadom do roku 2020*. Návrh. Bratislava, Vláda SR 2011.
53. Morrison, R. – Schiff, M. – Sjöblom, M (eds): *The International Migration of Women*. Washington, The World Bank 2008.
54. Meyer, J. - B. – Brown, M.: *Scientific diasporas: A new approach to the brain drain*. Paris, UNESCO-MOST Discussion Paper No. 41, 1999. Dostupné na: www.unesco.org/most/meyer.htm.
55. OSN 2005. *World Survey on the Role of Women in Development: Women and International Migration*. New York: OSN. Dostupné na: <http://www.un.org/womenwatch/daw/Review/documents/pressreleases/WorldSurvey-omen&Migration.pdf>.
56. OSN 2006. *Trends in Total Migrant Stock: The 2005 Revision*. New York, Organizácia spojených národov 2006.
57. OSN 2007. *Feminisation of Migration 2007*. Santo Domingo, United Nations International Research and Training Institute for the Advancement of Women.
58. OSN 2008. *Trends in International Migrant Stock: The 2008 Revision*. United Nations Database, POP/DB/MIG/Stock/Rev.2008.
59. Özden, C. – Schiff, M. (eds.): *International Migration, Remittances, and the Brain Drain*. New York, Palgrave Macmillan 2006.
60. Özden, C. – Schiff, M. (eds.): *International Migration, Economic Development, and Policy*. New York, Palgrave Macmillan 2007.
61. Parsons, Ch. – Skeldon, R. – Walmsley, T. L. – Winters, L. A.: “Quantifying International Migration: A Database of Bilateral Migrant Stocks.” In: Özden, C., Schiff, M. (eds.): *International Migration, Remittances, and the Brain Drain*. New York, Palgrave Macmillan 2007, s. 17-58.

62. Pieterse, J. N.: Social Capital and Migration. Beyond Ethnic Economies. In: *Ethnicities*, 3(29), 2003, s. 29 – 58.
63. Popper, M. – Bianchi, G. – Lukšík, I. – Seghy, P.: *Potreby migrantov na Slovensku*. Bratislava, Kabinet výskumu sociálnej a biologickej komunikácie SAV 2006.
64. *Príručka o integrácii pre tvorcov politiky a odborníkov*. 3. vydanie. Luxemburg, Úrad pre vydávanie publikácií Európskej únie 2010.
65. Rákoczyová, M. – Pořízková, H.: Sociální integrace přistěhovalců – teoretická východiska výzkumu. In: Rákoczyová, M. – Trbola, R. (eds.): *Sociální integrace přistěhovalců v České republice*. Praha, Slon 2009, s. 23-34.
66. Rejšková, T. – Strojnov, R. – Šolcová, P. - Tollarová, B.: *Remittance zasílané z České republiky a jejich rozvojový dopad*. Studie 2009.
67. Salt, J.: *International Movements of the Highly Skilled*. Paříž, OECD 1997.
68. Sekulová, M.: Objavovanie nových obzorov – pracovná migrácia z Rumunska. In: Filadelfiová, J. – Gyárfášová, O. – Hlinčíková, M. – Sekulová, M.: *Sondy do kultúrnej diverzity na Slovensku*. Inštitút pre verejné otázky. Bratislava, Inštitút pre verejné otázky 2010.
69. *Slovstat*. Bratislava, Štatistický úrad SR 2011 (<http://www.statistics.sk/pls/elisw/vbd>).
70. Souralová, A.: „Šli jsme za láskou“: migrantky a jejich genderované světy. Magisterská diplomová práce. Brno, Masarykova univerzita, Katedra sociologie 2009.
71. Souralová, A.: Feministická reflexe migrace: pečovatelky, zdravotní sestry a globalizovaná migrace. *Gender, rovné příležitosti, výzkum*, Vol. 11, No. 1, 2010, s. 41-48.
72. UNDP 2009: *Overcoming barriers: Human mobility and development*. *Human Development Report 2009*. New York, Palgrave Macmillan 2009.
73. UNFPA 2006: *A Passage to Hope: Women and International Migration*. *State of the World's Population 2006*. New York, UNFPA 2006.
74. Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny (http://www.upsvar.sk/statistiky/zamestnavanie-cudzincov-statistiky.html?page_id=10803).
75. Vašečka, M. – Košťál, C. (eds.): *Integrácie migrantov – vieme, čo chceme?* Bratislava, Univerzita Komenského 2009.
76. Vertovec, S.: *Rethinking remittances*. Transnational Communities Programme Working Paper WPTC-2K-15. Oxford, ESRC 2000. Dostupné na: www.transcomm.ox.ac.uk.
77. Vertovec, S.: *Transnational Networks and Skilled Labour Migration*. Minar of Oxford University, február 2002. Dostupné na: <http://www.transcomm.ox.ac.uk/working%20papers/WPTC-02-02%20Vertovec.pdf>.
78. Wayne, A. C. – Rosenblum, M. R.: Immigration and Politics. *Annual Review of Political Science*, Vol. 8, 2005, s. 99-119.
79. Williams, A.M. – Baláž, V.: *International Migration and Knowledge*. London and New York, Routledge 2008.
80. *Zabranické stahovanie a cudzinci v Slovenskej republike v rokoch 2004, 2005, 2006, 2007 a 2008*. Bratislava, Štatistický úrad SR 2005, 2006, 2007, 2008 a 2009.
81. *Zákon č. 223/2011 Z. z.* Bratislava, Národná rada SR 2011.
82. *Zákon č. 82/2005 Z. z. o nelegálnej práci a nelegálnom zamestnávaní*. Bratislava, Národná rada SR 2005.
83. Zlotnik, H.: *The global dimensions of female migration*. Migration Information Source 2003. Dostupné na: <http://www.migrationinformation.org/feature/display.cfm?ID=109>.